ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 666

URFA MERKEZ AĞZI

(İNCELEME, METİNLER, SÖZLÜK)

Yard. Doç. Dr. SADETTİN ÖZÇELİK

ANKARA, 1997

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 666

URFA MERKEZ AĞZI

(İNCELEME, METİNLER, SÖZLÜK)

Yard. Doç. Dr. SADETTİN ÖZÇELİK

ANKARA, 1997

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumu'na aittir.

İnceleyen : Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

ISBN: 975-16-0846-5

Yükseköğretim Kurulu Matbaası'nda basılmıştır. Ankara-1997

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....1
BİBLİYOGRAFYA.....5
KISALTMALAR.....9
ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER.....10

İNCELEME.....11-124

SES BİLGİSİ (Fonetik).....13-67
I- ÜNLÜLER (Vowels).....13
A- Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler.....13

ė ünlüsü.....13
í ünlüsü.....14
ī ünlüsü.....14
ó ünlüsü.....15
ᶜa ünlüsü.....15
ᶜe ünlüsü.....15
ᶜi ünlüsü.....15
ᶜu ünlüsü.....15
ᶜü ünlüsü.....16
1 - Uzun Ünlüler (Long vowels).....16
a. Asli Uzun Ünlüler.....16
b. Ses Olayları Sonucunda Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....16
ba. Ünsüz Düşmesinden Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....16

bb. Hece Kaynaşmasından Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....17
bc. Vurgu ve Tonlamadan Meydana Gelen Uzun Ünlüler.....17
2- İkiz Ünlüler (Diphthong).....17
B- Ünlü Uyumu (Vowel harmony).....17
1- Kalınlık-İncelik Uyumu.....19
Alınma Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu 20
a. Gerileyici Benzeşme Yoluyla.....20
b. İlerleyici Benzeşme Yoluyla.....21
c. İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla.....21
d. Kalınlık-İncelik Uyumunun Yarım Kalması.....21
2- Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....22
C- Ünlü Uyumunun Bozulması.....22
1- Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması.....22
a. Alınma Kelimelerde.....22
b. Birleşik Kelimelerde ve Bazı Kelimelerde 22
c. İsim İşletme Eklerinde.....22
ca. Hal Eklerinde.....23
cb. İyelik Eklerinde.....23
cc. Birliktelik Ekinde.....23
cç. Aitlik Ekinde.....23
cd. Soru Ekinde.....23
d. Fiil Çekim Eklerinde.....24
da. Şimdiki Zaman Çekiminde.....24
db. Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde.....24
dc. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekiminde.....24

dç. Gelecek Zaman Çekiminde 24
dd. İstek Çekiminde.....24
de. Şart Çekiminde.....25
e. Yapım Eklerinde.....25
ea. İsimden İsim Yapım Eklerinde...25
+lI.....25
+lı(h̲/ġ) 25
+sIz.....25
eb. Fiilden İsim Yapım Eklerinde 25
-dI(h̲/ġ) 25
-(y)eca(h̲/ġ).....25
-(y)erah̲.....25
-ma(h̲/ġ).....25
-ken 25
2- Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması.....26
a. Kök ve Gövdelerde.....26
b. İsim İşletme Eklerinde 26
ba. İsim Hal Eklerinde 26
bb. İyelik Eklerinde.....26
c. Fiil Çekim Eklerinde.....26
ca. Şimdiki Zaman Ekinde.....26
cb. Geniş Zaman Ekinde.....27
cc. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde.27
cç. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde
.....27
cd. Emir Eklerinde.....27
ç. Yapım Eklerinde.....27
Ç- Ünlü Değişmeleri (Vowel gradations) 28
1- Kalın Ünlülerin İncelmesi.....28
a>e değişmesi.....28
a>ı değişmesi.....29
ı>i değişmesi 29

o>ö değişmesi 30
u>ö değişmesi 30
u>e değişmesi 30
u>í değişmesi 30
u>ö, ü değişmeleri 30
2- İnce Ünlülerin Kalınlaşması 30
e>a değişmesi 30
i>í değişmesi 31
i>ı değişmesi 31
ü>u değişmesi 32
3- Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması 32
e>ö değişmesi 32
4- Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi 32
u>ı değişmesi 32
u>ı, i, ī değişmeleri 34
ü>í, i değişmeleri 34
ü>e değişmesi 34
ö>e değişmesi 34
o>a değişmesi 34
5- Geniş Ünlülerin Daralması 35
a>ı, í, i değişmeleri 35
e>ı, í, i değişmeleri 35
o>u değişmesi 35
6- Dar Ünlülerin Genişlemesi 36
i>e, ė değişmeleri 36
ı>a değişmesi 36
u>a, e değişmeleri 36
u>o, ö değişmeleri 36
ü>ö değişmesi 36
7- Eski Türkçe Şekilleriyle Korunan Kelimeler 36
D- Ünlü Türemesi 37
1- Kelime İçinde Ünlü Türemesi 37

2- Kelime Sonunda Ünlü Türemesi.....37
E- Ünlü Düşmesi (Elision).....38
1- Orta Hece Vurgusuzluğu Sebebiyle.....38
2- r ve l Ünsüzlerinin Yanında.....38
3- Ardarda Gelen İki Ünlüden Birinin Düşmesi.....39
F- Ulanma ve Ünlü Kaynaşması.....39
G- Hece Yutulması (Haplologie).....39
1- Bazı Kelimelerde.....40
2- İyelik Eklerinde.....40
3- +lı Eki Üzerine +lıẖ, +lAr Ekleri Getirildiğinde...41
4- Şimdiki Zaman Çekiminde.....41
5- Geniş Zaman Çekiminde.....41
6- Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde.....41
7- Emir Çekimlerinde.....41
II. ÜNSÜZLER (Consonants).....42
A- Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler.....42
ġ (غ) ünsüzü.....42
Türkçe Kelimelerde.....42
Alınma Kelimelerde.....42
ḥ (ح) ünsüzü.....42
Türkçe Kelimelerde.....42
Alınma Kelimelerde.....43
ẖ (خ) ünsüzü.....43
Türkçe Kelimelerde.....43
Alınma Kelimelerde.....43
ḳ (ق) ünsüzü.....44
Türkçe Kelimelerde.....44
Alınma Kelimelerde.....44
B- Ünsüz Değişmeleri.....44
1- Sedalılaşma.....44
k>g değişmesi.....44
t>d değişmesi.....45

p>b değişmesi 45
ç>c değişmesi 46
f>v değişmesi 46
s>z değişmesi 46
2- Sedasızlaşma 46
d>t değişmesi 46
g>k değişmesi 47
b>p değişmesi 47
c>ç değişmesi 47
z>s değişmesi 47
3- Süreklileşme 47
ḳ>ẖ değişmesi 48
ḳ>ġ değişmesi 48
k>ẖ değişmesi 48
g>ġ değişmesi 49
d>y değişmesi 49
d>y>v değişmesi 49
y>v değişmesi 49
hemze (ء)> v değişmesi 49
hemze (ء)> y değişmesi 49
ġ>ẖ değişmesi 50
ح>ḥ değişmesi 50
4- Süreksizlik 50
g ünsüzü 50
j>c değişmesi 50
m>b değişmesi 50
ş>ç değişmesi 51
n>k değişmesi 51
5- Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler 51
r>l değişmesi 51
l>r değişmesi 51
l>n değişmesi 51

m>n değişmesi 51
v>m değişmesi 51
ng>y değişmesi 51
n>y değişmesi 52
C- Ünsüz Benzeşmeleri (Assimilations) 52
1- İlerleyici Benzeşmeler 53
-nd-> -nn- benzeşmesi 53
-nl-> -nn- benzeşmesi 53
-nr-> -nn- benzeşmesi 53
-lr-> -ll- benzeşmesi 54
-ps-> -pp- benzeşmesi 54
h-s> h-h benzeşmesi 54
ç-c> ç-ç benzeşmesi 54
ç-ş> ç-ç benzeşmesi 54
b-d> b-b benzeşmesi 54
2. Gerileyici Benzeşmeler 54
-gn-> -nn- benzeşmesi 55
-rl-> -ll- benzeşmesi 55
-zs-> -ss- benzeşmesi 55
-hm-> -mm- benzeşmesi 55
-nb- > -mb- benzeşmesi 56
l-n> n-n benzeşmesi 56
Ç- Aykırılaşma (Dissimilation) 56
-ll-> -ln- aykırılaşması 57
-mm-> -mb- aykırılaşması 57
n-n> n-l aykırılaşması 57
D- Ünsüz Türemesi (Anaptyctic consonant) 57
1- Önseste Türeme 57
h Ön Ünsüz Türemesi 57
2- İç Seste Türeme 58
d, t İç Ünsüz Türemesi 58
y İç Ünsüz Türemesi 58

3- Son Seste Türeme.....58
m Son Ünsüz Türemesi.....58
n Son Ünsüz Türemesi.....58
y Son Ünsüz Türemesi.....59
E- Ünsüz Düşmesi.....59
d düşmesi.....59
f düşmesi.....59
g düşmesi.....60
h düşmesi.....60
l düşmesi.....60
n düşmesi.....60
r düşmesi.....61
s düşmesi.....61
t düşmesi.....61
v düşmesi.....61
y düşmesi.....61
F- Yer Değiştirme (Metathesis).....62
1- Yakın Yer Değiştirmeler.....62
-rv-> -vr-.....62
-vr-> -rv-.....62
-gr-> -rg-.....62
-pr-> -rp-.....63
-rp-> -pr-.....63
-rb-> -br-.....63
-br-> -rb-.....63
-rh-> -hr-.....63
-pl-> -lp-.....63
-ln-> -nl-.....63
-ml-> -lm-.....63
-yl-> -ly-.....63
-fh-> -hf-.....63
-çh-> -hç-.....63

-sk->-ks- 63
-kş-> -şk- 63
-ım-> -mı- 63
uy-> yu- 63
2- Uzak Yer Değiştirmeler 63
l-r> r-l 63
l-d> d-l 63
n-l> l-n 63
y-n> n-y 63
G- İkizleşme 64
b ikizleşmesi 64
c ikizleşmesi 64
d ikizleşmesi 64
k ikizleşmesi 64
l ikizleşmesi 64
n ikizleşmesi 64
r ikizleşmesi 65
ş ikizleşmesi 65
t ikizleşmesi 65
Ğ - Tekleşme 65
1- Türkçe Kelimelerdeki Tekleşmeler 65
-kk-> -k- 65
-ss-> -s- 65
2- Alınma Kelimelerdeki Tekleşmeler 65
-bb-> -b- 65
-cc-> -c- 65
-ff-> -f- 66
-hh-> -h- 66
-kk-> -g-, -k- 66
-ll-> -l- 66
-mm-> -m- 66
-nn-> -n- 66

-ss-> -s-.....66
-vv-> -v-.....66
-yy-> -y-.....66

VURGU.....66

ŞEKİL BİLGİSİ (Morfoloji)).....68-118

I. KELİME YAPIMI.....68
A. İsimden İsim Yapan Ekler.....68
+CA, +cene.....68
+CI.....68
+cığaz.....69
+CIh, +çík.....69
+cıl.....69
+díz.....69
+ki.....69
+leyín, +lin, +n.....69
+lI.....70
+lIG, lIh, lik.....70
+(I)ncI.....71
+sIz.....71
B. İsimden Fiil Yapan Ekler.....71
+Al-.....71
+ar-, +al-.....71
+ı(h/ğ)<+IK-.....72
+lA-.....72
C. Fiilden İsim Yapan Ekler.....72
-Acah, -Acağ.....72
-cah, -cağ <-CAK.....72
-(A)h, -(A)G <-(A)K.....72
-gIn, kIn.....72

-I 73
-(I)K, -(I)h̲, -(I)G 73
-Ik̤lI, -Ih̲lI 73
-(I)m 73
-mA 73
-mah̲, -mağ <-mAK 73
-(I)n 74
-IntI 74
-Iş 74
Ç. Fiilden Fiil Yapan Ekler 74
-D- 74
-DIr-, -der- 74
-(I)r-, -ar- 75
-(I)ş- 75

II. KELİME ÇEŞİTLERİ 76
A- İSİMLER 76
1- İsimlerde Kısaltma 76
2- İsim İşletme Ekleri 76
a. Hal Ekleri 76
aa. İlgi Hali Eki : +nIn, +In, +yIn (Genitive) 76
+nIn 76
+In 76
+yIn 77
ab. Yükleme Hali Eki +(y)I, +i (Accuzative) 77
+I 77
+(y)I 77
+i 77
Eksiz 78

ac. Yönelme Hali Eki : +(y)A (Dative) 78
+A.....78
+yA.....78
Eksiz.....78
aç. Bulunma Hali Eki : +DA (Locative) 79
ad. Çıkma Hali Eki : +DAn (Ablative) 79
ae. Eşitlik Eki : +CA, +cene (Equative) 79
+CA 79
+cene 79
af. Yön Gösterme Eki : +ArI, +rA (Directive).....80
+ArI.....80
+rA 80
ag. Vasıta Hali Eki : +lA,+lAn, +nAn, +DAn (İnstrumental).....80
+lA.....80
+lAn.....80
+nAn.....80
+DAn.....81
b. İyelik Ekleri.....81
İyelik Eklerinin Kullanılışları.....81
c. Çokluk Eki : +(l)Ar, +gíl 83
+(l)Ar.....83
+gíl.....83
ç. Aitlik Eki : +ki 83
d. Soru Eki : mI.....84
B- ZAMİRLER.....84
1. Kişi Zamirleri 84

Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması.....85
2. Dönüşlülük Zamirleri 85
3. İşaret Zamirleri.....86
İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması 87
4. Soru Zamirleri.....87
kim(ler)?.....87
ne?.....87
hangı?, hankı? 88
Soru Zamirlerinin Edatlara Bağlanması 88
5. Belirsizlik Zamirleri.....88
a. Belirsizlik Zamiri Olan Kelimeler 88
b. İyelikli Belirsizlik Zamirleri 88
c. Aitlik Ekli Belirsizlik Zamirleri 89
C- SIFATLAR 89
1. Niteleme Sıfatları.....89
2. Belirtme Sıfatları 89
a. İşaret Sıfatları.....89
b. Aitlik Ekli Sıfatlar 90
c. Sayı Sıfatları.....90
ç. Sıra ve Üleştirme Sayı sıfatları.....90
3. Soru Sıfatları.....90
4. Belirsizlik Sıfatları.....90
Ç- ZARFLAR.....91
1. Yer-Yön Zarfları 91
2. Zaman Zarfları.....91
3. Niteleme ve Durum Zarfları 92
4. Azlık-Çokluk Zarfları 93
D- FİİLLER.....94
1. Kişi Ekleri 94
a. Birinci Tip Kişi Ekleri 94
Birinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları
.....94

b. İkinci Tip Kişi Ekleri 95
İkinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları 96
2. Şekil ve Zaman Ekleri 97
Şekil ve Zaman Eklerinin Kullanılışları.....97
a. Bildirme Kipleri 97
aa. Geniş Zaman Eki.....97
Geniş Zaman Olumsuz Çekimi.....99
ab. Şimdiki Zaman Eki.....99
Şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi..100
ac. Görülen Geçmiş Zaman Eki.....100
Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi.....101
aç. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki..101
Öğrenilen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi.....102
ad. Gelecek Zaman Eki.....102
Gelecek Zamanın Olumsuz Çekimi103
b. Tasarlama Kipleri.....103
ba. Emir Ekleri 103
bb. Şart Eki 104
bc. İstek Eki.....104
bç. Gereklilik Eki.....105
3. İ- Fiili (Ek Fiil - Cevher Fiili).....105
a. İ- Fiilinin Şimdiki Zaman Çekimi 106
b. İ- Fiilinin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi 106
c. İ- Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi 107
ç. İ- Fiilinin Şart Çekimi.....108
d. İ- Fiilinin Olumsuz Çekimleri 108
4. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....108

a. Hikaye 109
b. Rivayet 109
c. Şart 109
Şart Birleşik Çekiminde Özel Şekiller 110
5. Sıfat Fiiller (Participle) 110
-(y)AcA(h/ğ) 110
-(y)An 111
-Dı(h/ğ) 111
-mAz 111
-mIş 111
6. Zarf Fiiller (Gerundium) 111
-(y)A 111
-(y)AndA 112
-(y)ArA(k/h) 112
-DIGIndA 112
-DıhçA 112
-DıhçA zarf fiilinin olumsuz şeklini
(mADIKçA) karşılayan özel yapılar 112
-(y)IncA 113
-(y)IncA Zarfını Karşılayan Özel Yapılar 113
-(y)Ip 114
-ken 114
-mAdAn, -mAzdAn 114
E- EDATLAR 114
1. Ünlem Edatları 114
a. Ünlemler 115
b. Seslenme Edatları 115
c. Sorma Edatları 115
ç. Gösterme Edatları 115
d. Cevap Edatları 115
2. Bağlama Edatları 115
a. Sıralama Edatları 115

b. Denkleştirme Edatları 116
c. Karşılaştırma Edatları 116
ç. Cümle Başı Edatları 116
d. Sona Gelen Edatlar 116
DA 116
ki 116
degíl 117
c. Son Çekim Edatları 117
ile 117
içín 117
gíbí 117
kadar 117
çeyín / (çín, çin, teyín) 118

CÜMLE BİLGİSİ (SENTAKS) 119-124
A. Kelime Grupları 119
1- Tekrarlar 119
a. Aynen Tekrarlar 119
b. Eş Anlamlı Tekrarlar 119
c. Zıt Anlamlı Tekrarlar 119
ç. İlaveli Tekrarlar 119
2. Bağlama Grubu 120
3. Sıfat Tamlaması 120
4. İyelik Grubu 120
5. İsim Tamlaması 120
6. Aitlik Grubu 120
7. Ünvan Grubu 120
8. Ünlem Grubu 120
9. Edat Grubu 120
10. Fiil Grubu 121
11. Sıfat Fiil Grubu 121
12. Zarf Fiil Grubu 121

B. Cümleler 121
1- Yapılarına Göre Cümleler 121
a. Basit Cümleler 121
aa.İsim Cümleleri 121
ab. Fiil Cümleleri 122
b.Birleşik Cümleler 122
ba. Şartlı Birleşik Cümleler 122
bb. Ki'li Birleşik Cümleler 122
bc. İçiçe Birleşik Cümleler 123
2-Dizilişlerine Göre Cümleler 123
a. Kurallı Cümleler 123
b. Devrik Cümleler 123
3-Manalarına Göre Cümleler 124
a. Olumlu Cümleler 124
b. Olumsuz Cümleler 124
c. Soru Cümleleri 124

Urfa İli Haritası 125

METİNLER 127-251

SÖZLÜK 253-271

ÖN SÖZ

Son yıllarda Anadolu ağızları üzerinde yapılan çalışmalar yeni bir hız kazanmıştır. Bu çalışmaların devam etmesi, Anadolu ağızlarının ses ve şekil özellikleri yönünden tam anlamıyla ortaya konması ve Türkçenin söz varlığının tespiti bakımından son derece önemlidir. Çünkü ağızlar, sanayileşme ve hızlı nüfus artışı nedeniyle yaşanan göçler,toprağa bağımlı hayatın yerini çok değişken, kararsız ve hareketli bir hayatın alması ve nihayet haberleşme araçlarının artması sebebiyle her geçen gün hızla ortadan kalkmaktadır.

Bizim çalışma sahası olarak bu ili seçmemizin sebebi doğum ve gençlik yıllarımızın geçtiği yöre olması ve ilin fonetik ve morfolojik dil özelliklerine aşina olmamızdı. Nitekim bunun olumlu sonuçlarını gerek derlemelerimiz sırasında gerekse metinlerin fonetik ve morfolojik yönden değerlendirilmesi sırasında yaşadık.

Bizden önce Urfa ağzı ile ilgili olarak Kemal Edip'in(1) bir çalışması ve tespit edebildiğimiz kadarıyla Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde yapılmış iki lisans tezi (2) bulunmaktadır.

Biz bu çalışmanın metinlerini Urfa il merkezi ile sınırlı tuttuk. Çalışmamızın metinlerini daha çok okuma yazması olmayan veya askerlik yıllarında okuma yazma öğrenmiş yada ilkokul mezunu olan,Urfa dışına az çıkmış kişilerden derlemeye gayret gösterdik. Ancak şunu da hemen söylemek gerekir ki yüksek öğrenim görmüş ve Urfa'ya yerleşmiş olan kimselerin dahi çok dikkat çekici bir şekilde Urfa ağzını konuştuklarına tanık

---

(1) Kemal Edip,*Urfa Ağzı,* TDK Yayını, İstanbul, 1945; Kemal Edib'in yayınladığı bu çalışma metinlere değil sadece soruşturmaya dayalı küçük ve özet bir çalışmadır. Ayrıca kitabın sonunda Urfa manilerinden örnekler ve sözlük de yer almaktadır.

(2) Salih Önen,*Urfa Ağzı,* DTCF Lisans Tezi, Ankara, 1955 ; Ali Mithat İnan, *Urfa Ağzı,* DTCF Lisans Tezi, Ankara, 1964

olduk. Bu belki de onların gittikleri yörelerde de mutlaka biraraya gelmeleri, bir hemşehri çevresi oluşturmaları ve çiğköfte sohbetlerini ihmal etmemelerinin bir sonucu olsa gerek. Böylece sohbetler ve biraraya gelmeler onların ağız özelliklerini ve söz dağarcıklarını korumalarını sağlamaktadır diye düşünüyoruz.

Çalışmanın metinlerini 1992 ve 1993 yılarında derledik. Metinleri derlememiz sırasında karşılaştığımız en büyük zorluk kadınlarla görüşmek ve onlardan metin derlemek oldu.Biz bu konuyu, derleme işini yapabilecek ve yöreden olan bir kız öğrencimizle, gerekli malzemeyi nasıl derleyeceği konusunda bilgilendirerek, çözdük. Kadınlardan yapılan derlemelerin bir kısmını bu şekilde elde ettik.

Derlediğimiz metinlerin kız isteme, nişan, düğün adetleri, yemek çeşitleri, dini hikayeler, maniler, dua-beddua, batıl inanışlar gibi folklor konularında yoğunlaşmasına gayret ettik. Bununla beraber günlük hayattan alınan metinlerin de farklı örnekleri ortaya çıkarabileceği düşüncesiyle askerlik hayatı, mesleki bilgiler ve daha değişik günlük konuşmalardan da metin derlemeyi uygun gördük. Bazı metinleri ev toplantılarındaki sohbet ortamlarında almayı tercih ettik. Bu metinlerin bir kısmını ise gizli derledik.

Sonuçta 15 bantlık bir derlemeyi biraraya getirerek dikkat ve özenle kağıda geçirdik. İnceleme yapılırken derlenen metinlerde işlenen konuyla ilgili elde edilememiş örnekler varsa bunları *soruşturma metodu*'nu kullanarak tespit ettik. İnceleme kısmında fonetik ve morfolojik özellikleri dikkat ve titizlikle incelemeye ve özellikle geçen orijinal kelimeleri değerlendirmeye gayret gösterdik. Türkiye Türkçesinde de kullanılan fakat farklı fonetik özellikler taşıyan kelimeleri de inceleme kısmında değerlendirdik. Yer yer anlaşılma kolaylığını sağlamak bakımından tanık verilen kelimelerin Türkiye Türkçesi ile anlamlarını hemen yanına tırnak içerisinde verdik. Ayrıca yine gerekli gördüğümüz yerlerde kelimelerin Eski Türkçe veya alındıkları dildeki şekillerini yazdık. Metinlerde ise cümlelerin belirlenmesi bakımından sonlarına nokta koyduk. Ayrıca metinden sonra, çalışmanın sonuna küçük bir sözlük ekledik.

Çalışmam sırasında öncelikle inceleme kısmı üzerinde değerli görüşlerini aldığım ve yanlışlarımı eksiklerimi göstermek için bana zaman ayıran çok kıymetli hocalarım Prof. Dr. Osman Nedim Tuna ve Prof. Dr. Recep Toparlı'ya teşekkürü borç bilirim. Yine hem görüşlerinden istifade ettiğim hem de çalışmanın eksikliklerini tespit ederek tamamlamamı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'a çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın basılması konusunda çok nazik yardımlarını gördüğüm hocam Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun'a teşekkür ederim. Derlemelerim sırasında yardımlarını gördüğüm gayretli öğrencilerim Eşref Biçen ve Serap Dumruk'a teşekkür ederim. Yine derlemelerim sırasında çok sıcak ilgilerini gördüğüm, yardımcı olmak için ellerinden gelen her türlü kolaylığı gösteren Urfa halkına da teşekkür ederim.

Diyarbakır-1995 Y. Doç. Dr. Sadettin Özçelik

BİBLİYOGRAFYA

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974

Beysanoğlu, Şevket, *Diyarbakır Ağzı*, Ankara Halkevi Yay., Ankara, 1966

Bilgegil, M.Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yay., İstanbul, 1982

Caferoğlu, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yay., İstanbul, 1968

_____, "Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri", *TDAY 1963*, TDK Yay., Ankara, 1964, s. 1-32

_____, "Anadolu Ağızlarında Metethese Gelişmesi", *TDAY 1955*, TDK Yay., Ankara, 1955, s. 1-7

_____, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri", *TDAY 1964*, TDK Yay., Ankara, 1965, s. 1-33

_____, "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi" *TDAY 1958*, TDK Yay., Ankara, 1958, s.1-11

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Üniversity press, 1972

Çağatay, Saadet, "Türkçe'de ng-g Sesine Dair", *TDAY 1954*, TDK Yay., Ankara, 1954

Demircan, Ömer, *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni*, TDK Yay., Ankara, 1979

Derleme Sözlüğü, XII Cilt, TDK Yay., Ankara, 1965-1982

Divanü Lugat-it-Türk Dizini, TDK Yay., Ankara, 1972

Eckmann, Janos, "Dinler (Makedonya) Türk Ağzı", *TDAY 1960*, TDK Yay., Ankara, 1960, s.189-204

_____, "Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi", *TDAY 1955*, TDK Yay., Ankara, 1955, s.11-22

_____, "Kumanova Türk Ağzı", *Nemeth Armağanı*, TDK Yay., Ankara, 1962, s.111-144

Edip, Kemal, *Urfa Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1945

Eraslan, Kemal, *Eski Türkçe'de İsim Fiiller*, İ.Ü. Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1980

_____ , Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, *Kutatgu Bilig- III İndeks*, TKAE Yay., İstanbul, 1979

Ercilasun, Ahmet Bican , *Kars İli Ağızları - Fonetik-*, G. Ü. Yay., Ankara, 1983

_____ , *Kutatgu Bilig Grameri -Fiil-*, G. Ü. Yay., Ankara, 1984

Eren, Hasan, "Anadolu Ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça Kelimeler" *TDAY 1960*, TDK Yay., Ankara, 1960, s. 295-371

_____ , "Türkçede -mm->-mb- Dissimilation'u", *TDAY 1959*, TDK Yay., Ankara, 1959

_____ , "Türk Dillerinde Metathese", *TDAY 1953*, TDK, Ankara, 1953, s.161- 180

Ergin, M. Emin, *Urfa Ağzı Sözlüğü*, Harran Yay., Urfa, 1982

Ergin, Muharrem, *Azeri Türkçesi*, Ebru Yay., İstanbul, 1981

_____ , *Dede Korkut Kitabı-II İndeks-Gramer*, TDK Yay., Ankara, 1991

_____ , *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yay., İstanbul, 1987

Erten, Münir, *Diyarbakır Ağzı*, TDK Yay., Ankara, 1994

Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), TDK , Ankara, 1988

Gemalmaz, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları* , A. Ü. Yay., Erzurum , 1978

Gülensoy, Tuncer, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1988

_____, Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası, Ankara, 1986

_____ - Ahmet Buran, *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1993

_____ - Ahmet Buran, Elazığ ve Yöresi Ağızları, TDK- Ankara, 1994

Güler, Zülfü, *Harput Ağzı*, Elazığ Belediyesi Yay., Elazığ, 1992

Gülsevin, Gürer-Selma, *Kamus-ı Türkiye Göre Türkçede Yapım Ekleri ve Kullanılışları, I. Fiilden İsim Yapan Ekler*, Malatya, 1993

Günay, Turgut, *Rize İli Ağızları,* Kültür Bak. Yay., Ankara, 1978

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, Cönk Yay., İstanbul, 1984

Hatiboğlu, Vecihe, *Türkçenin Ekleri,* TDK Yay., Ankara, 1981

_____ , *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF Yay., Ankara, 1982

Karamanlioğlu, Ali Fehmi, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK Yay., Ankara, 1994

_____ , *Gülistan Tercümesi*,TDK Yay., Ankara,1989

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü* , TDK Yay., Ankara , 1972

_____ , *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, DTCF. Yay., Ankara, 1977

_____ , *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Ses Bilgisi, TDK Yay., Ankara, 1994

_____ , *Bartın ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1994

_____ , "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", *TDAY 1971*, TDK Yay., Ankara, 1989, s.21-32

Lees, Robert B., "Turkish Harmony and the Phonological Description of Assimilation", *TDAY 1966*, TDK, Ankara, 1967, s.279-297

Ma^{c}luf, Levis, *El-Müncid Fi'l-Lügati ve'l-A^{c}lam*, Beyrut, 1973

Mansuroğlu, Mecdut, *"Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu" TDAY1959*, TDK Yay., Ankara, 1959

_____ , "Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri", *TDAY 1960*, TDK Yay., Ankara, 1960, s.181-187

Özön, Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük,* İnkilap ve Aka Yay., 5.bs., İstanbul, 1973

Saraç, Adil, *Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Dal Yay., Şanlıurfa, 1987

Steingas F., Ph.D., *Persian-English Dictionary*, Second İmpression, London, 1930

Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki* (Tıbkıbasım), İstanbul, 1978

Şükun, Ziya, *Farsça-Türkçe Lügat,* Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya (3 cilt), MEB. Yay., İstanbul, 1984

Tekin, Talat, "Amca' ve 'Teyze' Kelimeleri Hakkında", *TDAY 1960*, TDK Yay., Ankara, 1960, s.283-294

_____ , "Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi", *SBBD III/ı*, (Mart-1971), Hacettepe üniversitesi Yay.,Ankara,s.1-8

Timurtaş, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi* (XV. Yüzyıl), İ. Ü. Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1981

Topaloğlu, Ahmet, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul, 1989

Toparlı, Recep, *İrşadü'l-Müluk Ve's-Selatin*,TDK Yay.,Ankara,1992

Tuna, Osman Nedim, *Türk Dilbilgisi Ders Notları* (Fonetik-Morfoloji), (Teksir), Malatya, 1987

_____ , "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", *TDAY 1960*, TDK Yay., Ankara, 1960, s. 213-282

Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 1988

Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yay., Ankara, 1983

Zülfikar, Hamza, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yay., Ankara, 1991

_____ , "Bitlis'te Derlenmiş Atasözleri, Deyimler, Alkış, Kargış ve Bilmeceler", *DTCF Türkoloji Dergisi*, III. Cilt ,1. Sayı, Ankara, s.65-105

_____ , "Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, TDK Yay., Ankara, 1978, s. 297-317

KISALTMALAR

Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DA	: Diyarbakır Ağzı
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
ET	: Eski Türkçe
EİA	: Erzurum İli Ağızları
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
GBAA	: Güney-Batı Anadolu Ağızları
G Ü	: Gazi Üniversitesi
HA	: Harput Ağzı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
KİA	: Kars İli Ağızları
krş.	: Karşılaştırınız
KYA	: Kütahya ve Yöresi Ağızları
NYA	: Nevşehir ve Yöresi Ağızları
RİA	: Rize İli Ağızları
s.	: sayfa
sa.	: sayı
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dili Kurumu
Tk.	: Türkçe
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UA	: Urfa Ağzı

ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER

( ) : Parantez içindeki sesin ihtiyari olduğunu gösterir

/ : İki şeklin veya sesin dönüşümlü kullanıldığını gösterir.

- : a- Fiile bağlanmayı gösterir.
  b- Ünlü üzerinde uzunluğu gösterir.

+ : İsme bağlanmayı gösterir.

á : a-e arası ünlü

ᶜa : ayınlı a

ė : e-i arası kapalı e

ē : uzun e

ᶜe : ayınlı e

í : ı-i arası ünlü

ī : uzun i

ᶜi : ayınlı i

ó : o-ö arası ünlü

ᶜu : ayınlı u

ᶜü : ayınlı ü

ġ : arka damak g'si

ḳ : arka damak k'sı

ḥ : gırtlak h'sı (ح)

ḫ : arka damak h'si (خ)

ᶜ : ayın (ع)

K : k, k

A : a, e

C : c, ç

D : d, t

I : ı, i

I : ı, í, i

G : ġ, g

İ N C E L E M E

SES BİLGİSİ (Fonetik)

I- Ünlüler (Vowels)

Urfa ağzında yazı dilindeki sekiz ünlü (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) yanında şu ünlüler kullanılmaktadır: á, ė, í, ī, ó, ᶜa, ᶜe, ᶜi, ᶜu, ᶜü

A- Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlüler

á ünlüsü

a ile e arası bir orta damak ünlüsüdür. a>e değişikliğinin veya e>a değişikliğinin bir ara merhalesidir diyebiliriz: *ḳádar* (4.10), *bárabar* (7.40), *ḥáyvanlarla* (3.75), *máḥle* "mahalle"(33.25), *ḥáyatımda* (10.5) (1)

ė ünlüsü

e ile i arasında kapalı bir e'dir. e>i değişmesinin bir safhasıdır. Urfa ağzında örnekleri oldukça sık kullanılır: *gėderdım* (3.155), *kėçeçílıẖ* "keçecilik" (4.20), *bėslí* (25.15), *ėşítmemíş* "işitmemiş"(3.40), *gėt* (27.1), *hėçe* (24.70), *şėlere* (3.50), *nėre* (3.195), *hüsėn* (10.1), *ẖėrlísí* (21.15), *bozė* (14.45), *vėrím* "vereyim" (27.60), *dėyi ki* "diyor ki"(27.60), *işbaşı ėdím* "işbaşı yapayım"(27.60), *bėle* "böyle" (18.85), *ėndírír* "indirir"(19.15), *bėl* (18.15), *kėf* (3.265), *aġė* "ağabey" (25.15), *abė* "ağabey" (25.10), *ėrmeniler* (1.1), *yėrí* "yürü" (1.55), *şėle* "şeyle" (20.20), *bėlese* "böyleyse" (20.20), *nėçe* "nice" (9.35), *nėçek* (19.25), *nėrdese* (19.25), *yėrre* "yere" (20.70), *bėş*

---

(1) A. Bican Ercilasun, *Kars İli Ağızları*, Ankara, 1983, s.51 ; Zeynep Korkmaz, *Güney-Batı Anadolu Ağızları*, Ankara, 1994, s.6 , *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, 1977, s.29 ; Münir Erten, *Diyarbakır Ağzı*, Ankara, 1994, s.3

(2.10), *lériye* (2.35), *gènç* (17.1), *gèçenlerde* (1.70), *gèrísínde* (3.80), *gèce* (3.5), *èrkenden* (3.270), *èyí* (6.75), *ènísè* "inişe" (7.30), *havarè* (24.60) [2]

í ünlüsü

ı ile i arasında bir ünlüdür. Daha çok ince sıradan kelimelerde ve h, g ünsüzlerinin yanında görülür. Özellikle ilgi ve belirtme hali eklerinde, iyelik ve bildirme eklerinde, 1. ve 2. kişi zamirlerinde, zarf fiillerde, soru ekinde görülür: *göttírip* (3.185), *heppiyizín bílgísí* (4.5), *kèçeçílıh* (4.20), *kímse* (4.20), *bíz* (11.15), *evlerí* (14.40), *èle mí?* "öyle mi?" (18.50), *türlí* (18.45), *şetmettí* (18.30), *içerí* (21.80), *içíne* (23.80), *eşkísí* (23.90), *söylenír* (24.75), *kederí* (24.85), *sineglí'nín* (25.20), *bekçílerí* (27.45), *begenírler* (21.5), *gèttí* (13.15), *tükením* (13.1), *bením* (6.110), *heresíne* "herbirine" (6.115), *şènígí* (7.35), *sehíbínín* (8.15), *çıhardilerdí* "çıkarıyorlardı"(2.60), *söylíyecagam* (3.1), *devírecah* (3.15), *düşmíşıh* (26.10), *gèrí* (3.150), *sevkíyat* (2.50), *gèttí* (5.10), *evínnen* (6.90), *bíşe* (8.15), *heremíz* "herbirimiz" (6.35), *girdílerse* (7.25), *devírdíse* (24.80), *çektíse* (27.50), *ilkínde* (1.80), *kişíyıh* "kişiyiz"(3.275) [3]

ī ünlüsü

Bu ünlü aslında belirli eklerin seslerinin düşmesi sonucunda ortaya çıkar. Bunlar iyelik ve Görülen geçmiş zaman 2. teklik ve çokluk kişi ekleri ve üzerlerine belirtme eki gelmiş olan teklik ve çokluk 2. kişi iyelik ekleri ile şimdiki zaman ekleridir: *evī* "evin"(25.25), *yidıgī* (23.70), *verdıgī* (2.40), *tahtī* (24.20), *parmagī* "parmağını"(22.5), *boyī* (3.45), *dèdıgīz* (4.5), *yaptıhlarīz* (3.70), *dinīz imanīz* (18.35), *ohıdıgīz* (9.5), *satılī* "satılıyor"(25.5), *gettírī* (27.30), *kurtadamī* "kurtaramıyor"(27.60), *boyī* (3.45), *arī* (3.40), *sorī* (1.75), *haram olī* (1.65), *satılī* (23.15), *alī* (1.65), *argıtmī* (18.5), *konışılmīdı* (27.70), *içīyıh* (3.145), *çıhılmī* (3.150), *tanınī* (2.5), *gelīler* (18.85), *yapīlar* (1.75), *yaptī* (4.30), *bozmadīz* (18.35), *astīz* (18.45)

---

[2] A. Bican Ercilasun, *KIA*, s.51 ; M. Erten, *DA*, s.3

[3] A. Bican Ercilasun, *KIA*, s.53 ; M. Erten, *DA*, s.4

ó ünlüsü

o ile ö arası bir ünlüdür. Bir kelimede görülür: *kór* (3.200) [4]

ᶜa ünlüsü

Yaygın olarak kullanılan bir ünlüdür. Arapçadan alınma kelimelerdeki ع ünsüzünün a ünlüsü ile söylenen şeklidir [5] : *ᶜayıt* (27.10) < ᶜa'id, *cımᶜa* (24.85), *daᶜva* (27.15), *duᶜa* (3.105), *ᶜacızdım* (4.5), *ᶜazemı* (1.45), *ᶜayıb* (4.20), *taᶜmir maᶜmir* (1.25), *ᶜaynı* (4.15), *ᶜafedersen* (1.50), *hacerü'l-esᶜad* (3.230), *naᶜletten* (6.55), *saᶜat* (6.60), *ᶜaskerden* (6.80), *ᶜamcasına* (21.25), *senᶜatı* (18.55), *naᶜne* (10.15), *ᶜabdılla* (11.15), *maᶜlum* (3.5), *ᶜayarlıyacahsan* (23.20), *maᶜnevi* (3.70), *ᶜazemi* (1.1)

Ayrıca bu ünlünün yaygınlık kazanmasından dolayı bazen a ünlülerinin yanında yanlış kullanma sonucu ayın ünsüzünün ortaya çıktığı görülür: *ᶜalatrik* (18.1), *ᶜarabıya* (24.70), *ᶜalo* (27.70), *caᶜmus* (28.15), *ᶜarazisíne* (37.45), *ᶜaniden* (37.85)

ᶜe ünlüsü

Arapçadan alınma kelimelerdeki ع ünsüzünün e ünlüsü ile söylenen şeklidir: *ᶜerzíyí* (10.20) <ᶜırz , *ᶜení* (23.90) <ᶜaynı, *beᶜzísí* (4.25) <baᶜzı, *ᶜelemetí* (27.10) <ᶜalamet, *zireᶜete* (27.45) <ziraᶜat, *teᶜet* (6.10) <taᶜat, *ᶜecebe* (36.30) <ᶜaceba, *ᶜeşḳe* (34.35) <ᶜışḳ

ᶜi ünlüsü

Arapça ع ünsüzünün i ile söylenen şeklidir. Arapçadan alınma kelimelerde görülür: *ismaᶜil'ī* (3.105), *mutiᶜdír* (3.205), *ᶜilaç* (6.20), *zeᶜif* (10.35), *ᶜinad* (21.145), *niᶜmettír* (2.20), *şıᶜir* (6.130), *ᶜizzet* (33.195)

ᶜu ünlüsü

Arapçadaki ع ünsüzünün u ile söylenen şeklidir. Arapçadan alınma kelimelerde görülür: *ᶜumre* (7.35), *ᶜubet* (27.25)

---

(4) M. Erten, *DA*, s.4

(5) ع için bkz. F. Kadri Timurtaş, *Osmanlıca Grameri*, İstanbul, 1979, s.26

ᶜü ünlüsü

Arapçadaki ع ünsüzünün ü ile söylenen şeklidir : *ᶜümrí* (1.5), *ᶜümrín* (2.100)

1. Uzun Ünlüler (Long vowels)

Urfa ağzında Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan sekiz ünlünün hakim olduğunu söyleyebiliriz. Uzun ünlüler, ses olayları veya söyleyişe bağlı olarak görülebilmektedir. Bunlar içinde de en yaygın örnek olarak i ünlüsünü görmekteyiz. Bu ünlü dışındaki uzun ünlülerin örnekleri oldukça azdır. O kadar ki yabancı dillerden alınma kelimelerdeki uzun ünlülerin de diğer ünlüler gibi kullanıldıklarını görüyoruz. Konuyla ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz: *mısafıram* (6.80) <Ar.müsafir, *çarası* (6.85) <Far.çāre, *amanat* (27.35) <Ar.emānet, *maᶜmele* (7.1) <Ar.muᶜāmele, *barabar* (7.40), *bereber* (23.50) <Far.ber-ā-ber, *etreflerínden* (20.5) <Ar. eṭrāf

a. Asli Uzun Ünlüler

Urfa ağzında Türkçe kelimeler bakımından asli uzunlukların korunduğu örnek yoktur.O kadar ki alınma kelimelerdeki asli uzunluklar dahi kaybolmaktadır. sınırlı sayıda alınma kelimede asli uzunluğun korunabildiği görülmektedir: *vallahıl-ᶜazīm* (6.60) <Ar., *pādişāh* (33.1) <Far., *ḫāne* (9.20), *meyḫāne* (9.20)

b. Ses Olayları Sonucunda Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Urfa ağzında görülen diğer uzun ünlüler ses olayları ve vurgu yada tonlama sonucunda ortaya çıkmaktadır. Şimdi bunları görelim:

ba. Ünsüz Düşmesinden Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Bu ünlüler n, r, y ünsüzlerinin düşmesi sonucu ortaya çıkarlar: *sōra* (7.1), *bōle* (7.15), *sōle* (21.20), *olıllār* (33.175), *ḳavırdıġī* (23.85), *açtıġī* (23.45), *önī* (24.20), *ḳapattī mı* (23.45), *ḳarşīz* (33.60), *ḫanımlarīz* (33.175), *başīza* (33.25), *yimegīz* (33.115), *dėdīz* (33.210), *baḫmıyaydī* (34.30), *aldīz*

(33.30), *ḳızdīz* (33.60), *anladīz* (33.50), *ḳapīda* (34.40), *tayī* (28.55), *ḳuşī* (28.25)

bb. Hece Kaynaşmasından Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Bu ünlüler şimdiki zaman eki ve iyelik üzerine gelen belirtme ekinde çok sık ve kesin şekilde görülür: *deyīsen* "diyorsun" (3.245), *bílīsen* (24.100), *arī* "arıyor" (3.40), *masraflar olī* (33.220), *erī* "eriyor" (37.30), *tikílī* (33.20), *gėtmī* "gitmiyor" (33.145), *verīler* veriyorlar" (4.10), *gelīdí* "geliyordu" (28.45), *baltī* (34.5), *etī* "etini" (23.40), *elī* "elini" (24.25), *başī* (37.10), *ḳapī* "kapıyı" (33.55), *hava alanīn* (7.30), *ḳapısīn* (18.65) (6)

bc.Vurgu ve Tonlamadan Meydana Gelen Uzun Ünlüler

Vurgu nedeniyle ünlü uzaması az görülmekle beraber, ünlemlerde çok görüldüğünü söyleyebiliriz: *şėmīz* (4.15), *tūmí* (1.25), *ḳalmīş* (33.5), *hadē* (37.50), *babō* (33.225), *ūy* (33.120), *ū* (33.30), *tē* (23.1), *vē vē!* (37.50) (7)

2. İkiz Ünlüler (Diphthong)

Aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ünlünün birleşmesi olayıdır. Urfa ağzında genel olarak bu ünlüler yaygın değildir. Ancak iki ünlü arasındaki y ünsüzünün zayıflaması ve düşmesi sonucunda aynı türden olmayan ünlülerin yanyana kaldığı örnekler nadir de olsa görülmektedir: *deveín* (12.10), *nihaet* (15.25) <Ar.nihayet, babíigit (33.225)

B- Ünlü Uyumu (Vowel Harmony)

Kelimelerdeki ünlülerin kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık bakımlarından birbirlerine uyması olayıdır. Türkçede ünlü uyumu kökler ve ekler bakımından oldukça yaygındır. Urfa ağzında ise kelimeler ek aldıkça uyum zayıflar. Bir başka deyişle Türkçe ve alınma kelimelerde uyumun

---

(6) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.56

(7) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.57

hakimiyeti görüldüğü halde Türkçe kelimelere ekler getirildiğinde uyumsuzlukların ortaya çıktığı görülür. Konu ile ilgili birkaç örnek verelim: bitírmağ (3.160), Oğliyíz "oğlunuz" (3.205), ḳonıştırdīz "konuşturdunuz" (4.25), çalıştırilar "çalıştırıyorlar" (1.30), alisíz "alıyorsunuz"(6.110), oğliyı "oğlunu"(3.205), gidaẖ "gidelim" (20.80)

Eski Anadolu Türkçesinde veya Türkçe yazı dilinde uyuma girmemiş olan kelimelerin Urfa ağzında uyuma girdiklerini görüyoruz: *savıyacaẖ (23.40), ḳarpız* (10.20), *yalavız* (23.100), *ḳavırır* (20.40), *avıt-* (8.45), *tavığı* (4.20), *yavrısını* (4.15), *yumırtalı* (6.145),*minasíb* (1.85), *ḥavızın* (33.80), *davıldan* (21.80), *ḳoltığa* (3.95), *ḳavışam* (35.1), *yoğırırlar* (20.35)

Bu kelimeler yanında "yavız" (14.20) <E T yabız kelimesi de ünlüleri bakımından Eski Türkçedeki şeklini korumuştur.

Şunu da söylemek gerekir ki Urfa ağzında düzleşme eğilimi son derece yaygındır.Bu konuyu "Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması" ve "Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi" başlıkları altında ayrıntılı olarak örnekleriyle ayrıca işleyeceğiz. Metinlerimizde yuvarlaklaşma olayına iki alınma kelime dışında rastlamadığımızı söylememiz, bir fikir vermesi bakımından, şimdilik yeterli olur düşüncesindeyiz.

Anadolu Ağızları üzerinde yapılmış diğer çalışmalarda, düzlük yuvarlaklık uyumu konusunda,bizim tespit ettiğimiz örneklerin hemen hemen hepsi geçmektedir. Sözünü ettiğimiz çalışmalarda farklı olarak şu kelimeler tespit edilmiştir:

mıẖdar[8] ; çavış, çamır, çapıt [9] ;

yağmır, barıt, ğabıl, maẖlığı, ẖatın [10] ; babıç, pamık [11] ;

---

[8] Z. Korkmaz, *NYA*, s.63

[9] Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ankara, 1988, s.39

[10] A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.91

[11] Z. Korkmaz, *GBAA*, s.30

mırdar, mırat, yumışah, bızağı [12] ; abıkat, fıkara, yusıf [13]

Yukarıdaki örnekler Türkiye'deki ağızların düzleşme yönünde geliştiğini göstermektedir. Kıpçak Türkçesi metinlerinde de aynı gelişmenin yuvarlaklık ile birarada olduğunu biliyoruz. Kıpçak metinleri üzerinde yapılmış çalışmalarda, düzlük yuvarlaklık uyumu bakımından u>ı değişmesiyle ile ilgili olarak şu örnekler geçmektedir:

arık, bèyi-/biyi-, karşı, satın [14] ;

bıçkı, bilezik, çıbık, kayğı, tanık [15] ;

arkın, çukır, kayı, kurı, yokarı [16]

Bu örnekler düzlük bakımından tarihi ilgi de dikkate alındığında Kıpçak Türkçesi'nin Türkiye'de konuşulan ağızlar üzerinde etkisi olabileceğini düşündürebilir.Ancak Kıpçak Türkçesinde yukarıdaki örneklerin yanında, bir kısmında yuvarlak ünlülü şekillerinin de aynı dönemde kullanılmış olması nedeniyle bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Birliktelik edatı "ile" ekleştiği zaman uyuma girer: *kocasınan* "kocasıyla" (6.85), *parasınan* (6.70), *hocanan* (19.40), *çırağınan* (19.25), *tahsinen* (1.55), *gögsímíznen* (18.15) [17]

1) Kalınlık-İncelik Uyumu

Urfa ağzında kalınlık-incelik uyumu ve bu uyumu bozan örnekler bir arada görülebilmektedir. Bu bakımdan kalınlık incelik uyumunun tam sağlam olduğu söylenemez. Ancak yine de uyumun uyumsuzluğa göre çok

---

(12) Zülfü Güler, *Harput Ağzı*, Elazığ, 1992, s.14

(13) M. Erten, *DA*, s.10

(14) Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Gülistan Tercümesi*, Ankara, 1989, s.XLVI

(15) Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara, 1994, s.12

(16) Recep Toparlı, *İrşadü'l-Mülük Ve's-Selatin*, Ankara, 1992, s.65

(17) krş. A.Bican Ercilasun, *KİA*, s.66 ; M. Erten, *DA*, s.20

daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Ünlü uyumunun yaygınlığı nedeniyle alınma kelimelerin çoğunda tam uyum sağlanır. Uyumun bozulduğu örneklerin çoğu ekleşme olan Türkçe kelimelerdir.

Eski Anadolu Türkçesi yoluyla Eski Türkçeden gelen ve aslında o dönemde uyuma girdiği halde bugün yazı dilinde uyum dışında kalmış olan ḳanı ve ḳanġı kelimelerinin ünlü uyumlarını korudukları görülür: *hanı* (23.80), *ḥanḳı* (12.10), *hangısınan* (9.5), *ḥanḳısından* (18.50) [18]

Alınma Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu

Urfa ağzında coğrafik yakınlık ve tarihten gelen birliktelik nedeniyle Arapça ve Farsçadan alınma kelimeler oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır. Türkçede çok yaygın ve hakim olan kalınlık-incelik uyumu alınma kelimeleri de etkilemiştir. Çoğu alınma kelimeler benzeşme yoluyla büyük ünlü uyumu dediğimiz bu uyuma girmiştir. Bir kısım kelimeler ise alındığı dildeki şeklinde kalın ünlüler bulundurduğu halde Urfa ağzında incelmiştir. Metinlerimizdeki örnekleri: ġezeb (33.1) <Ar.ġaḍab, ḳezesínín (36.5) <Ar.ḳaḍa, sedír ᶜezemín (33.195) <Ar.ṣadr+aᶜẓam, tükení (6.5) <Ar.dukkān vb.

a- Gerileyici Benzeşme Yoluyla

Önce gelen sesin boğumlanma niteliği yönünden sonrakine uyması olayıdır. Metinlerimizdeki örnekleri: *tebi* (4.15) <Ar.tabiᶜi, *ḫestelíġí* (18.15) <Far.ḫaste, *tüfenglerínín* (18.70) <Far.tūfeng, *ḫelfemdí* (1.55) <Ar.halife, *ḥeyretíme* (1.35) <Ar.ḥayret, *tezgehín* (27.20) <Far.dest-gāh, *ḥelep* (26.15) <Ar.ḥaleb, *ḫelil* (3.290) <Ar.ḫalil, *tenesí* (6.5) <Far.dāne, *seᶜid* (37.75), *ceyíz* (21.160) <Ar.cihāz, *teᶜrif* (21.10) <Ar.taᶜrīf, *reḥmete* (5.10) <Ar.raḥmet, *reḥime* (36.5), *zeḫre* (19.1) <Ar.zahīre, *ḥepíste* (27.60), *ġeriblerín* (34.55) <Ar.ġarib, *tebib* (34.25) <Ar.ṭabīb, *feḳir* (33.5) <Ar.faḳīr, *ḥedisí* (32.30) <Ar.ḥādise, *zeᶜif* (10.35) <Ar. żaᶜīf, *meᶜde* (18.50) <Ar.maᶜide, *ḫebere* (21.10) <Ar.ḫaber, *veziᶜyet* (14.25) <Ar.vażᶜiyyet, *ḳeybetmíş* (29.5), *neḳlettí* (1.30) <Ar.naḳl+Tk.et-, *külfetín* (6.30) <Ar.kulfet, *asbabını* (21.75)

---

[18] krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.66

<Ar.eṣvāb, *rıkᶜat* (18.55) <Ar.rekᶜat, *bahalı* (4.5) <Far.behā, *fılan* (1.55) <Ar.fulān, *amanatımı* (32.15) <Ar.emānet, *ḥalal* (27.5) <Ar.ḥelāl, *maraḳlı* (10.10) <Ar.meraḳ, *ıḫtıyar* (21.1) <Ar.iḫtiyār

b- İlerleyici Benzeşme Yoluyla

Sonra gelen sesin boğumlanma niteliği yönünden öncekine uyması olayıdır. Metinlerimizdeki örnekleri: *dermene* (35.70), *nikeḥí* (37.85), *zireᶜet* (27.45), *eses* (5.10), *etreflerınden* (20.5) <Ar.etraf, *vücütí* (32.5) <vücūd, *lireye* (16.15), *deḥfe* (18.80) <Ar.defᶜa, *síleḥ* (27.70) <Ar.silāḥ, *camısının* (36.1), *mavı* (8.45), şahana (36.5), *cahallıḫ* (35.10), *ḫanay* (24.15), *ataş* (3.80), *alav* (3.80), *aġcaḳala* (14.40), *ᶜalımdır* (1.60), *aġbatı* (24.20) <Ar.ᶜāḳibet, *avrad* (17.30) <Ar.ᶜavret, *gavırlar.n* (17.25) <kāfir, *zatan* (6.1), *sofı* (5.10), *yanı* (1.90) <Ar.yaᶜni, *otoboza* (7.1), *baġçayda* (24.10) <Far.baġçe, *ḫammadayı* (27.15) [19]

c- İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla

Bu benzeşme orta hecedeki ünlünün diğer iki ünlüye benzemesi veya onları kendisine benzetmesi şeklinde görülmektedir. Bazen benzeşme sonrasında orta hece ünlüsü düşer: *teyere* (7.1), *ḥikeye* (7.5), *bereber* (23.55), *sermeyeleri* (6.125), *deḳḳe* (27.1), *peḫember* (36.1), *ḥeḳiḳeten* (3.150), *ḥeḳḳeten* (28.20), *amanat* (27.35), *naġaraya* (24.70) <Ar.neḳḳāre, *barabar* (24.90) [20]

d- Kalınlık incelik Uyumunun Yarım Kalması

Uyumun alınma kelimelerde bazen bütün heceleri etkilemediği görülür: *esasan* (1.75), *amanet* (21.140), *fanilye* (1.35), *divana* (8.35), *ᶜazemi* (1.1), *maḥíle* (18.60) [21]

---

(19) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.67

(20) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.67-68

(21) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.68

2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düz ünlülerden sonra düz, yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin gelebilmesine yuvarlaklık uyumu diyoruz. Urfa ağzında düzleşme eğilimi yaygın olduğundan düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu hakimdir. Bu nedenle "Ünlü Uyumunun Bozulması" başlığı altında Düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu örnekleri vereceğiz. (22)

C. Ünlü Uyumunun Bozulması

1. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması (23)

a- Alınma Kelimelerde

Alınma kelimelerdeki uyuma girme eğilimi yanında bir kısmında da uyumun bozulduğu görülür: *küllah* (14.60) <Far.kulaḥ, *ᶜaḳrıbem* (6.45), *raḥet* (18.95), *ḥükumat* (6.120), serraf (27.1) <Ar.ṣarrāf, *mesraf* (27.50) <Ar.maṣraf, *halaheden* (21.80) <halahala <Ar.Allah Allah, *Erzurüm* (27.35), *eḳran* (3.255), eġyare (3.255) <Ar.aġyar, *gevad* (10.20) <Ar.ḳavvad, *deᶜva* (18.10), *ḥeyvan* (32.10), *vasvase* (32.15), *sı́ḥḥet* (26.10), *mı́ḥemedı́* (24.70), *naᶜne* (10.15)

b- Birleşik Kelimelerde ve Bazı Kelimelerde

ḳeyboldılar (6.115), *ḫalḳetmı́ş* (3.135), *ḳaybettı́se* (27.30), *soyismı́mı́z* (11.1), *isot* (23.20) <ıssı+ot, *ifaḫ* (26.10), *çiplaḫ* (32.35)

c- İsim İşletme Eklerinde

Kalınlık-incelik uyumunun bozulması en çok eklerde görülür. Bu uyumsuzluklar bir bakıma Urfa ağzının karakteristik ses özelliklerini gösterdiği için uyumu bozan ekleri ve örneklerini ayrı ayrı vereceğiz:

---

(22) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.77

(23) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.68-76 ; Tuncer Gülensoy, *KYA*, s.33-34 ; Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağızları*, Erzurum, 1978, s.92 ; Turgut Günay, Rize İli Ağızları, Ankara, 1978, s.54 ; M. Erten, *DA*, s.21-24

ca.Hal Eklerinde

Hal eklerinin iyelikli kelimeler üzerine geldiği durumlarda kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu görülür.

Belirten Ekinde: *uşaḫlariyın* (24.35)

Belirtme Durumu Ekinde: *pıçaġiyı* (3.210), *masrafiyı* (3.285), *ayaġiyı* (3.205), *ḳonşīzı* (6.85), *ḳapī* "kapıyı" (33.55)

Yönelme Durumu Ekinde: *yimaġiya* (20.35), *yoliya* (35.35), *alniya* (10.25), *başīza* (33.25)

Bulunma Durumu Ekinde: *ḳoynida* "koynunda" (25.5), *ḳapida* (34.40)

Çıkma Durumu Ekinde: *evladidan* (18.95), *karidan* "kârından" (27.75)

cb. İyelik Eklerinde

yapışıġi (2.60), *taḫti* (24.20), *yaptıḫlarīz* (3.70), *ohıdıġīz* (9.5), *imanīz* (18.35)

cc. Birliktelik Ekinde

malidan "malınla" (24.20), *aylıġinan* (20.80)

cç. Aitlik Ekinde

o zamanki (24.80), *yarınki* (27.65)

cd. Soru ekinde

ḳati mısan? (25.10), *ḳatti mı* (1.70)

d. Fiil Çekim Eklerinde

da. Şimdiki Zaman Ekinde

Bu çekimde kalın sıradan kelimelerde uyumsuzluk görülür: *baẖiyam* "bakıyorum" (6.20), *yapiyam* (25.5), *yapisan* "yapıyorsun" (25.1), *alisan* (6.20), *urġaşisan* (13.10), *ḳopardi* "koparıyor" (6.120), *ottırttıri* (27.5), *çıẖadi* (12.40), *ali* (1.65), *arġıtmi* (18.5), *ḳazani* (1.15), *baẖi* (2.1), *ari* (10.35), *sori* (1.60), *ḳaçi* (2.40), *yapi* (1.95), *yoġrıli* (3.10), *satıli* (23.15), *yapıli* (5.5), *tanıni* (2.5), *basmi* (4.10), *ḳurtadami* (27.60), *çıẖılmi* (3.150), *içiyıẖ* "içiyoruz" (3.145), *tanışiyıẖ* (11.15), *yaẖiyıẖ* (23.5), *yapamiyıẖ* (26.10), *alilar* "alıyorlar" (3.35), *oẖilar* (2.1), *çalıştırilar* (1.30), *yapilar* (1.75), *yaẖilar* (21.90), *vurilar* (27.5), *alilar* (26.15), *anlatilar* (27.5), *yarvalilar* (7.20)

db. Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde

yapti "yaptın" (4.30), *astīz* "astınız" (18.45), *bozmadīz* "bozmadınız" (18.35), *yöriyemedıẖ* (1.40), *verdıẖ* "verdik" (6.50)

dc. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekiminde

ögrenmíşıẖ "öğrenmişiz" (26.10), *getmíşıẖ* (2.5)

dç. Gelecek Zaman Çekiminde

Ekin ilk ünlüsü uyuma girebildiği halde ikinci ünlüsü ince sıradan kelimelerde uyuma girmez: *dögecaẖsan* "döveceksin" (23.15), *yiyecaẖ* "yiyecek"(18.55), *gelecaẖ* (33.65), *devírecaẖ* (3.15), *geçecaġıẖ* (7.30), *diyecaġıẖ* (27.1), *devírecaẖ* (3.15), *söylíyecaġam* (3.1)

dd. İstek Çekiminde

İnce sıradan kelimelerde çokluk 1. kişi eki uyuma girmez: *gönderaẖ* "gönderelim" (33.100), *veraẖ* (6.30), *göraẖ* (11.15)

de. Şart Çekiminde

Çokluk 1. kişi çekimi ince sıradan kelimelerde uyuma girmez: *getírsah* "getirsek" (3.145), *vermesah* (5.10)

e. Yapım Eklerinde

ea. İsimden İsim Yapım Eklerinde

+lI : *kitlí* (13.5), *bèslí* (25.15)

+lı(h/ġ) : Bu ek ince sıradan ünlülerde de kalın düz ünlülü olarak kullanılır. Çoğu zaman ekten sonra ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde h>g değişikliği olur: *kèçeçílıh* (4.20), *işçílıh* (1.5), *tembellıġ* (2.15), *rahmetlıġ* (3.290) *ᶜaskerlıġí* "askerliğini" (4.30), *serbestlıġı* (26.15), *dürüstlıġımızdan* (1.30)

+sIz : *öksız* (35.25), *sehepsíz* (34.55)

eb. Fiilden İsim Yapım Eklerinde

Bu eklerin genellikle ince sıradan kelimelere getirildiği durumlarda görülür:

-dI(h/ġ) : *yiyıldıhtan soyra* (21.135), *bişmedıġı üçun* (1.65)

-eca(h/ġ) : *giyecah* (21.40), *verecah* (3.80), *binecaġı* (10.35)

-(y)erah : *süríyerah* (29.5), *sölenerah* (24.45), *severrah* (3.250)

-ma(h/ġ) : Ekin sonundaki h'nın iki ünlü arasında ġ olduğu görülür : *demah* (20.80), *gidermaġ* (10.10), *yoġ etmaġ* (3.70), *içmaġa* (3.135), *istemaġa* (1.85), *gitmaġ* (7.20), *yimaġiya* (20.35), *yimahlar* (33.195)

-ken : İ- Fiilinin zarfı olan bu ek, Urfa ağzında, yazı dilinde olduğu gibi, uyuma girmez: *vurırken* (3.135), *çıharken* (29.5), *urġaşırken* (33.1), *açarken* (33.30)

2- Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması [24]

a. Kök ve Gövdelerde

Birinci hecedeki yuvarlak ünlüden sonraki ünlü düzleşerek uyumu bozar: *çocıġ* (3.220), *örtí* (21.50), *gündízden* (14.30), *dolı* (26.15), *öbír* (33.35), *ottız* (1.20), *ḳoyın* (12.30), *ḳonşı* (4.10), *ḳuyrıġ* (15.5), *ḳurı-* (16.1), *ottır-* (3.95), *dorġıd-* (2.25), *yuġır-* (21.185), *öpíş-* (28.50), *göríş-* (11.15), *ḳonış-* (26.10), *doldır-* (27.5)

Asli şekillerin korunmasıyla uyumun bozulduğu görülür: *cardon* (6.125), *pambuẖ* (33.5), *ḳanazisyon* (6.130), *alamyon* (2.35), *nalyon* (18.20), *televizyon* (6.55)

b. İsim İşletme Eklerinde

Düzlük yuvarlaklık uyumunun en çok bozulduğu yerler eklerdir. Örneklerini ayrı başlıklar altında vereceğiz.

ba. İsim Hal Eklerinde

onın (1.25), *isodın* (16.1), *ḳoçı* (3.220), *onı* (36.5)

bb. İyelik Eklerinde

İyelik ekleri bütün şahıslar için düzdür. *boynımı* (34.35), *yüzím* (6.60), *söziyí* (3.155), *yoliya* (35.35), *çoġı* (4.40), *vücütí* (32.5), *dürüstlığımızdan* (1.30), *durumiyíz* (18.45), *ḳonşizí* (6.85)

c. Fiil Çekim Eklerinde

ca. Şimdiki Zaman Ekinde

Bu çekim bütün kişiler için düz ünlülüdür. *ödiyem* (6.40), *sorisan* (20.75), *böyi* (3.45), *dorġiyıẖ* (23.5), *oẖilar* (2.1), *bulmilar* (33.5)

---

(24) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 78-82

cb. Geniş Zaman Ekinde

öldírrem "öldürürüm" (10.20), *ottırırsan* "oturursun" (23.20)

cc. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde

Bu çekim de bütün şahıslar için düz ünlülüdür. *düştım* (27.50), *gördi* "gördün" (6.25), *yapti* (4.30), *oldın* (21.1), *ḥapsoldıẖ* (14.10), *gördīz* "gördünüz" (6.110), *ḳeyboldılar* (6.115), *vurdılar* (18.40)

cç. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde

Bu ek hep düz ünlülü olarak görülür: durmışsan "durmuşsun" (18.45), *sürmíşsen* (36.30), *vurmış* (6.80), *düşmíşıẖ* "düşmüşüz"(26.10), *görmışsız* (23.15), *sürmíşler* (14.10)

cd. Emir Eklerinde

ḳonış! (20.75), *göttír* (3.105), *ḳoşsın* (3.240), *töksín* "döksün" (6.105), *buyrın* (1.20)

ç. Yapım Eklerinde

yoġlıġından "yokluğundan" (27.35), *topçı* (1.45), *yolçı* (35.35), *oyıncı* (2.80), *üçíncí* (3.185), *kövlí* (1.50), *türlí* (3.75), *yuẖsızlar* "uykusuzlar" (33.105), *öksíz* (35.25), *doyım* (8.40), *yüz görímlígí* (21.155), *dügín* (21.30), *uzınlıġı* (17.15), *durġın* (2.20), *büríklí* (1.90), *üzíntí* (37.30), *otırışta* (15.5), *düşír-* "düşür-" (32.10), *doġır-* "doğur-" (3.75), *ḳoştır-* (22.1), *vurdır-* "vudur-" (37.10), *gördígím* (14.5), *döndígíní* "döndüğünü" (21.70), *öldíginde* (6.110)

Ç- Ünlü Değişmeleri (Vowel Gradations)

1- Kalın Ünlülerin İncelmesi [25]

a > e değişmesi

Urfa ağzındaki yaygın bir değişmedir. Özellikle alınma kelimelerde görülür. Değişikliğin sebepleri oldukça farklıdır:

a. Alınma kelimelerdeki ġ, ḥ, ẖ, ḳ ünsüzleri a ünlüsünü incelterek e'ye dönüştürürler: *ġezeb* (33.1) <ġażab, *ẖetír* (14.25) <ẖatır, *ẖefíf* (23.85) <ẖafif, *ḥeḳiḳi* (12.10) <ḥaḳiḳi, *ḥeyvanlar* (12.45) <ḥayvan, *ẖeste* (14.25) <ẖaste, *zeḥmet* (17.5) <zaḥmet, *ḥeyf* (10.35) <ḥayf, *zeẖre* (19.1) <zaẖire, *ẖer* (24.1) <ẖayır, *ẖeberí* (21.70) <ẖaber, *ḥette* (7.40) <ḥatta, *ḥeyret* (1.30) <ḥayret, *ẖelfe* (1.55) <ẖalife, *reḥmet* (2.105) <raḥmet, *eẖlaḳ* (1.95) <aẖlaḳ, *teẖsis* (7.5) <taẖsis, *sıḥḥet* (18.95) <sıḥḥat, *reḥime* (36.5) <raḥime, *ḳelbe* (32.15) <ḳalb, *ḳeybetmış* (29.5) <ġāyib+et-, *ḳezesínín* (36.5)<ḳaza, *deḳḳede* (12.50) <daḳiḳa, *ḳedayıf* (6.155) <ḳata'if, *eḳran* (3.255) <aḳran, *feḳat* (14.5) <faḳat, *ḳader* (6.10) <ḳadar [26]

b. Alınma kelimelerdeki ayın ünsüzü a>e değişmesine sebep olur: *yení* (2.75) <ya^{c}ni, *^{c}adelet* (2.110) <^{c}adalet, *mütteli^{c}* (3.90) <muṭṭali^{c}, *^{c}acebe* (1.30) <ac^{c}aba, *sa^{c}et* (6.20) <sa^{c}at, *du^{c}e* (5.15) <du^{c}a, *^{c}ení* (6.90) <^{c}aynı, *müse^{c}ede* (6.85) <müsa^{c}ade, *te^{c}rif* (21.10) <ta^{c}rif, *^{c}eyíb* (18.60) <^{c}ayb, *de^{c}va* (18.10) <da^{c}va, *mu^{c}ezzem* (9.30) <mu^{c}aẓẓam, *vez^{c}iyet* (14.25) <vaż^{c}iyyet, *ze^{c}if* (10.35) <ża^{c}īf, *dehfe* (14.15) <def^{c}a

---

(25) bkz. Ahmet Caferoğlu, "Anadolu ve Rumeli Ağızlarındaki Ünlü Değişmeleri", *TDAY 1964*, s.1-33

(26) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.83-84 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.36 ; Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakır Ağzı*, Ankara, 1966, s.14

c. r, s, ş, z ünsüzlerinin incelteci etkisiyle a>e değişmesi görülür: *nesiḥet* (21.145) <nasiḥat, *reḥet* (14.5) <rāḥat, *teref* (21.175) <ṭaraf, *zerer* (11.20) <żarar, *mezet* (12.25) <mezād, *tezyiḳlí* (12.30) <tazyiḳ, *ferkí* (16.10) <farḳ, *işeret* (18.30) <işāret, *ġezeptír* (18.30) <ġażab, *serfedecaġıẖ* (18.75) <sarf+et-, (20.5),*tersüs* (5.5) <Tarsus, *eses* (5.10) <esas, *mesraf* (6.10) <maṣraf, *rebbím* (3.145) <rabb, *sebeḥten* (2.30) <sabāḥ, *tesedüfen* (10.5) <teṣāduf, *ḳırevet* (21.85) <Fr.cravate

d. y ünsüzünün inceltici etkisiyle a>e değişmesi görülür: *niḥeyet* (3.180) <niḥāyet, *fiyetí* (4.5) <fiyat, *neylon* (18.1) <naylon, *ḳeya* (17.15) <ḳaya, *dünye* (5.5) <dünya

e. Çoğu alınma kelimelerde ve bazı Türkçe kelimelerde benzeştirme yoluyla a>e değişikliği görülür: *tebi* (2.55) <ṭabiᶜi, *tene* (2.65) <dāne, *eheng* (2.80) <āheng, *ḳetmer* (6.155) <ḳatmer, *peẖember* (21.15) <peygamber, *feḳir* (12.15) <faḳir, *bereber* (23.50) <berāber, *ḥikeye* (7.5) <ḥikāye, *terezí* (6.120) <terāzi, *teyere* (7.1) <teyyāre, *dermen* (6.1) <dermān, *mesele* (3.290) <meselā, *ceneze* (6.65) <cenāze, *sermeye* (14.25) <sermāye, *birez* (1.65) <biraz

f. Diğer a>e değişiklikleri: *illem* (21.135) <Ar.illā, *beġteníz* (23.20), *ẖardel* (23.20) <ẖardal, *debríke* (21.30) <Ar.darabuḳḳa, *tevaf* (3.155) <tavāf, *üfelersen* (23.95) <ufala-

a > ı değişmesi

Yaygın olmayan bir değişmedir: *sermíye* (16.15) <ser-maye

ı > i değişmesi

ı ünlüsünün i'ye göre zayıf olmasından kaynaklanan bir değişikliktir. Şimdiki zaman çekiminde ve bazı kelimelerde görülür: *baẖiyam* "bakıyorum" (1.35), *yapisan* "yapıyorsun" (25.15), *yapamiyıẖ* (26.10),

satılar "satıyorlar" (1.45), *çiplaḫ* (32.35), *ḳibleye* (3.110), *naḳis* (2.115) <nāḳıs

o > ö değişmesi

Yaygın değildir: *öbír* (12.10) <o+biri [27]

u > ö değişmesi

bögín (14.10) <bu+gün

u > e değişmesi

felan (3.280) <Ar.fulān

u > ı değişmesi

beddıᶜaları (24.1) <Far.bed+Ar.duᶜa

u > ö, ü değişmeleri

öfele- (23.35), *üfele-* (23.95) <ufala-, *Erzurüm* (4.35), *küllaḥ* (14.60) <Far.kulaḥ, *vücütí* (32.5), *tüfenglerínín* (18.70) <Far.tufeng, *rüḥ* (33.35) <Ar.ruḥ [28]

2- İnce Ünlülerin Kalınlaşması

e > a değişmesi

Yaygın bir değişmedir. Değişik sebeplerle ortaya çıkar: [29]

a. Diğer ünlülerin benzeştirmesiyle ortaya çıkar: *daḳan* (2.20) <Alm.dekan, *baḫça* (2.115) <bağçe, *barabar* (21.45), *berabar* (3.55) <ber-a -ber, *ataş* (3.5) <ateş, *alav* (3.80) <alev, *ḥalal* (1.35) <ḥelāl, *ḥaldan* (3.225), *ᶜavaralıġım* (6.25) <ᶜavāre, *salam* (8.10) <selām, (8.35), *sada*

---

(27) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.85

(28) T. Gülensoy, *KYA*, s.36

(29) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.85-86 ; M. Erten, *DA*, s.8

(20.30) <sade, *maraḳlı* (10.10) <meraḳ, *vafat* (16.5) <vefat, *ziyarat* (9.30) <ziyāret, *çarasız* (35.65) <çāre, *madda* (18.20) <mādde, *ḫastaḫana* (9.35) <ḫaste+ḫāne, *zatan* (12.35) <zāten, *avrad* (17.30) <ᶜavret, *esasan* (1.75) <esāsen, *şahana* (36.5) <şahāne, *amanatımı* (32.15) <emānet, *ḳıymatını* (21.145) <ḳıymet, *fasülya* (21.95) <fasulya, *nizamiyada* (17.5) <niẓāmiye

b. Urfa ağzında -mAk mastar eki kalınlık incelik uyumu dışındadır. Bu nedenle ince sıradan kelimelere geldiğinde e>a değişikliği ortaya çıkmış olur. Bu değişiklik kendisinden sonra gelen eklerde de devam eder: *sevmaḫ* (8.35), *ödemaġa* (6.45), *bılmemaḫ* (4.20), *içmaġa* (3.135), *getmaḫ* (3.120), *demaḫ* (20.80), *yellenmaḫ* (18.80)

c. Gelecek zaman eki de kalınlık incelik uyumuna girmez. Bu nedenle e>a değişmesi görülür: *giyecaḫ* (21.40), *diyecaḫlar* (21.15)

d. Diğer e>a değişmeleri: *ḥükumat* (17.10), *vasvase* (32.15)

i > í değişmesi

Bu değişiklik başta iyelik eklerinde olmak üzere yaygın bir değişikliktir. Başta e olmak üzere ince ünlüler yanında sıkça görülür: *bíz* (1.60), *síz* (3.55), *sesíní* (1.90), *gíbí* (1.70), *sízín* (1.35), *yetíştíremedí* (1.25), *bílmiyem* (1.2), *endírrem* (3.210), *endírír* (3.60), *cílet* (11.5), *ileríde* (16.20), *kírbídí* (18.20), *içíne* (21.195), *gettíler* (2.55), *demír* (2.45), *çelík* (2.35), *terkedíp* (18.95),*müslím* (4.10), *sínírlenme* (6.45), *sefíl* (6.60), *gettíḫ* (20.80), *zencíler* (12.35), *öbír* (12.10), *dilím* (23.85), *güzeldír* (23.100), *geldígíne* (2.5), *èndíriyem* (6.65), *fitíl* (34.75) (30)

i >ı değişmesi

Yaygın bir değişikliktir. Farklı sebeplerle ortaya çıkar:

---

(30) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.87 ; M. Erten, *DA*, s.9

a. Alınma kelimelerdeki kalın ünlülerin benzeştirmesiyle ortaya çıktığı görülür: *ulucamı* (2.115), *camısının* (10.30), *tutıya* (2.90), *alım* (3.25), *zalım* (6.105), *mavı* (8.45), *nışan* (21.30) *mısafır* (21.60), *ḳıymatını* (21.145), *baẖşış* (21.170), *gavırların* (17.25) <kāfir, *dıvar* (33.45), *ḳıyamat* (35.20)

b. Diğer i>ı değişmeleri: *bittıẖtan* (21.200), *işçılıẖ* (1.5), *ẖızmet* (6.140), *tariẖçı* (3.25), *èşıttığımız* (3.25), *hangısınan* (9.5)

ü>u değişmesi

Yaygın değildir: *hükumat* (17 .10) (31)

3- Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Urfa ağzında bu ses olayı düzleşme eğiliminin son derecede hakim ve yaygın olmasından dolayı yuvarlaklaşma örnekleri yok denecek kadar azdır.

e>ö değişmesi

Dudak ünsüzlerinin etkisiyle görülür: *yövmiye* (17.15), *dövletlerden* (18.75)

4- Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

u>ı değişmesi

Ünlüler bakımından Urfa ağzında en yaygın değişmelerden biridir.Bu olay aynı zamanda bir ünlü daralması olayıdır. Özellikle yazı dilinde uyum dışında kalmış kelimelerde ve birinci heceden sonra gelen yuvarlak ünlülerin dudak ünsüzlerine rağmen düzleşme görülmesi çok dikkat çekicidir.

---

(31) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.88 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.58

a- Dudak ünsüzlerinin yanında u>ı değişmesi: *yavız* (14.20), *ḳarpız* (10.20), *yalavız* (32.20), *davıl* (21.120), *savıyacaẖ* (23.40), *ḳavırır* (20.30), *avıt-* (8.45), *tavıġı* (4.20), *yumırtalı* (6.145), *durımı* (1.95), *sorıp* (21.20), *doġım* (10.20), *tapı* (18.90), *omızına* (18.80), *yalavız* (32.20), *savışır* (33.130), *bırda* (6.65), *bınları* (23.50), *mıḥafaza* (18.5), *dıvara* (19.15), *bıçıẖ* (6.55) <buçuḳ

b- Uyum dışında kalmış kelimelerde ve eklerde u>ı değişmesi: *yavrısını* (4.15), *ḳonışmazdı* (1.90), *durġın* (2.20), *uyḳıdan* (2.90), *odınlar* (3.5), *ḳoltıẖ* (33.185), *bulınmaz* (4.10), *ucız* (4.5), *çocıẖtıẖ* (1.75), *unıtmış* (6.95), *sulı* (23.95), *ḳoyın* (15.20), *borılar* (6.130), *bulıtların* (7.30), *doldıracaẖsan* (20.45), *doldırır* (33.115), *vurınca* (36.40), *olsın* (20.50), *noẖıt* (23.50), *torın* (15.5), *doġım* (10.20), *ḳuzı* (18.1), *burġıl* (19.1), *yoġırd* (37.60), *yoġırırsan* (23.90), *topçı* (1.45), *dolısı* (15.1), *ḳoyılmaz* (23.45), *ḳonı* (36.40), *yorġınlar* (33.105), *ḳupḳurı* (33.120), *buyırın* (33.165), *ulı* (34.60), *ilkoẖıla* (3.35)

c- Yabancı kelimelerde u>ı değişmesi: *ᶜabdılla* (11.15), *mıḥtac* (33.5), *mıḥasebe* (11.20), *mıḥemed* (14.25), *ḥavızın* (33.80),Yaygın olmamakla birlikte bazı alınma kelimelerde görülür: *kíftelıẖ* (23.35) <kufte, *kıfletlídí* (20.60) <kulfet (20.60), *ᶜacír* (23.75)

d- Geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman eklerinde u>ı değişmesi: *otırırlardı* (20.90), *bulınabılır* (21.80), *yorılırdım* (3.155), *yarın olır* (6.75), *gidenler oldı* (1.75), *vurmış* (6.80), *ᶜayıb olmış* (4.20)

e- Bildirme, iyelik belirten ve belirtme eklerinde u>ı değişmesi: *maᶜlumdır* (36.1), *dolısı* (15.1), *gölí* (36.25), *boynım* (34.35), *curnın* (33.105), *bunın* (1.80), *onın* (1.25), *tuzını* (23.40)

u> ı, i, ī değişmeleri

Birinci hecedeki yuvarlak ünlülere rağmen görülebilen bir değişmedir: *ḳoynīda* (22.5), *ḳuşī* (28.25), *üfelenī* (32.25), *ḥaram olīmış* (1.65), *gelidí* (28.45), *ifaḫ* (30.10), *divarda* (6.130), *olsín* (20.50), *ḳoyılır* (21.50), *bunın* (21.55), *onın* (21.55), *bıçıḫ* (2.30), *olırdı* (1.80), *dolısı* (15.1), *ḳondıraçıdım* (16.1), *yoġırd* (37.60), *bunı* (1.1), *yumırta* (21.125), *ḳuyrıġ* (21.195), *ḳarpız* (10.20)

ü>ı́, i değişmeleri

Yaygın karakteristik bir değişmedir. Özellikle Türkçe kelimelerde görülmekle beraber alınma kelimelerde de örnekleri vardır. Bu değişiklik ince ünlülerden sonra görülür: *sölíye sölíye* (21.125), *üstíne* (21.110), *üzíní* (21.140), *yüzím* (6.60), *öldígínde* (6.10), *sütínden* (28.55), *faḳılte* (11.10), *ḥükím* (10.20), *şükír* (33.60), *tíken* (2.20) <dukkan, *gümrík* (17.25), *zílíf* (35.120), *türlí* (18.45), *bütín* (18.40) *töktírdím* (17.10), *küçík* (16.5), *gündíz* (14.30), *bögín* (14.10), *körík* (12.50), *yüz görímlígí* (21.155), *örtí* (21.50), *dügínde* (21.5), *yürí* (20.80), *dögílen* (23.15), *türkí* (8.5), *örímçekleni* (7.25), *kötí* (6.100), *dümdíz* (2.25), *bölík* (4.15), *yerímaġa* (3.115), *düşíniyem* (1.45), *karaköprí* (14.35), *dünegín* "dün" (10.10), *dögmíş* (19.15), *güvegí* (21.150), *öpíşírler* (28.50), *göttírír* (28.5), *öksíz* (35.25), *örík̇ler* (36.5), *dígme* (6.65), *minasíb* (1.85), *tip* (20.45) <tüp <Fr.tube, *tiví* (6.30) <<tüg, *ölçiler* (1.40)

ü>e değişmesi

yerír (14.35) <yürü-

ö>e değişmesi

elece "öylece" (11.30)

o>a değişmesi

savıtmaġa (23.40), *savımasını* (23.80)

5- Geniş Ünlülerin Daralması:

a>ı, í, i değişmeleri

Yaygın bir değişmedir. Özellikle y ünsüzünün daraltıcı etkisiyle ortaya çıkar: *oẖlavılı* (33.115), *odiyı* (33.140), *kimsíyí* (33.180), *ḳuzlıyanda* (34.45), *ᶜarzlıyanda* (34.50), *mıġara* (32.25), *havıya* (37.50), *hollandı'ya* (10.15), *ᶜayarlıyacaẖsan* (23.20), *tavıya* "tavaya" (23.80), *pıravıya* (21.65), *oynıya oynıya* (21.125), *aġlıyaraẖ* (21.115), *ḳınıyı* "kınayı" (21.110), *yapmıyacaġıẖ* (18.70), *atmıyan* (20.40), *yaẖıyı* (27.60), *sermíye* (16.15), *leríye* (2.35), *oynıyan* (20.90), *maġazıya* (21.50), *orıyı* (7.25), *ᶜarabıya* (4.30), *ᶜankarı'ya* (4.35), *urfı'ya* (6.100), *sarırlar* (19.20), *çıġırırlar* (2.80), *ᶜaḳrıbalar* (21.40), *yaẖiyıẖ* (23.5) <yıka-yoruz, *maḥíle* (18.60), *sorır* (28.5) <sor-ar [32]

e>ı, í, i değişmeleri

a>ı değişmesini meydana getiren aynı sebeplerle görülür: *ötíye* (33.165), *kimsíyí* (33.155), *vermíyıp* (33.205), *melír* (34.50), *dayríye* (6.20), *caᶜdíye* (6.100), *mekkí'ye* (7.5), *sölıyen* (20.90), *serírler* (21.75), *övlíye* (21.75), *istemíyen* (23.70), *görmíyelí* (22.10), *dügmíye* (10.1), *tezkeríyí* (2.55), *rıkᶜat* (18.55), *ḥisaba* (20.70), *yigen* (13.5), *yimez* (2.70)

o>u değişmesi

Düzleşme eğilimine bağlı olarak sınırlı sayıda kelimede görülür: *yuġırt* (21.190), *yuġırırlar* (21.185), *lemun tuzı* (20.50) [33]

---

(32) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.92

(33) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.93

6- Dar Ünlülerin Genişlemesi

i>e, ė değişmeleri

gėderem (4.1), *nerdesen* (13.1), *lėrıye* (2.35), *seḥeb* (33.60), *lemun* (34.5), *rėyal* (12.5), *ḫelᶜat* (21.25), *neᶜmet* (6.75), *ėndírír* (19.15), *hėç* (1.45), *gėyerdım* (1.35), *ėyí* (2.20), *dėyiler* (2.55), *ėlerledí* (2.45), *dėyende* (34.35) (34)

ı>a değişmesi

Seyrek görülür: *çarpınır* (36.5), *cahallıḫ* (35.50), *mısafıram* (22.5)

u>a, e değişmeleri

ḫaffaş (2.115) <Ar.huffaş, *felan* (3.280) <Ar.fulān

u>o, ö değişmeleri

istanbol (17.5), *alamyon* (2.35) <Fr.aluminium, *maroldan* (23.100), *bögün* "bugün"(6.35) (35)

ü>ö değişmesi

böyük (3.55), *böyüttí* (6.35), *gözel* (37.30) (36)

7- Eski Türkçe Şekilleriyle Korunan Kelimeler

Urfa ağzında Eski Türkçe şekillerini korumuş olan kelimeler de bulunmaktadır.Tespit ettiğimiz bu kelimeleri Eski Türkçe şekilleriyle birlikte görelim:

alma (34.20) <ET.alma

altun (21.170) <ET.altun

ėyí (2.15) < ET.edgü

---

(34) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.93,94 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.60

(35) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.95 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.61

(36) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.94

beglen (33.235) <ET.beg

bişer (30.1) <ET.biş-

ḥankı (12.10) <ET.kangı

ilkín "ilk olarak,en önce,en başta"(16.1) <ET.angilki

onda "o zaman"(33.200) <ET.anda

ögde "önce, ilkönce"(7.20) <ET.öng

tırlığ (4.20) < ET.türlüg

uçun (1.25) <ET.üçün

yaẖanır "yıkanır"<ET.yaykan-

yavız (14.20) <.ET.yabız

yoẖardaymış (3.60) <ET.yukaru; gırmı (3.250) <ET. yegirmi

güvegí (2.80) < ET. küdegü

D- Ünlü Türemesi

Urfa ağzında bu türeme, kelime içinde ve sonunda görülür.(37)

1- Kelime içinde Ünlü Türemesi

Alınma kelimelerde kelime başında veya sonundaki çift ünsüzlerin arasında ünlü türemesi görülür. Bunun sebebi o kelimelerdeki çift ünsüzlerin Türkçede bu şekilde kullanılmamasıdır: *ġıram* (23.50), *ġurupta* (12.5), *bıranş* (4.15), *fíreng* (20.35), *pírensíbí* (6.10), *píres* (2.25), *pıravıya* (21.65), *ḳıral* (28.1), *sıpor* (1.70), *ᶜasır* (1.55), *emír* (3.220), *defín* (6.10), *hükím* (10.20), *ḳıredi* (27.25), *sedír ᶜezemín* (33.195)

Kelime içinde biri Türkçe olmak üzere üç örnekte ünlü türemesi görülür: *ḳorıẖma* (33.165), *alamanların* (2.60), *apartıman* (18.60)

2- Kelime Sonunda Ünlü Türemesi

Kelime sonundaki kapalı hecelerin sonunda a ve ı ünlülerinin türediği örnekler görülür: *zatana* (12.30), *ḳadara* (18.50), *inşaᶜa* (3.230), *ᶜammı* "amca" (3.290)

---

(37) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.97 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.143-147

E- Ünlü Düşmesi (Elision)

Değişik fonetik sebeplerle kelimelerin iç ve son seslerinde ünlülerin düşmesi olayıdır. Urfa ağzında ünlü düşmesi, örnekleri sık görülen bir ses olayıdır. Metinlerimizde geçen ünlü düşmelerini görelim: [38]

1- Orta Hece Vurgusuzluğu Sebebiyle

Ünlü düşmesinin en yaygın şeklidir. Ekleşme sırasında veya kelimenin kendi içerisinde görülebilir: *avcına* (21.110), *boynına* (14.60), *burnına* (9.35), *oġlım* (3.55), *orda* (1.35), *orya* (3.130), *burya* (4.5), *nerye* (3.110), *alniya* (10.25), *yuġrılan* (21.195), *ḳarnıyarıẖ* (23.80), *aşşaġya* (21.110), *omzını* (18.5), *eẖretím* (35.30), *azçıẖ* (21.85), *bèslí* (25.15), *ḳebre* (34.20), *nesle* (18.45), *ḥapsoldıẖ* (14.10), *abzer* (12.20), *zeẖre* (19.1) <zahire, *ẖışr* "takı" (21.115) <ẖışır, *hedye* (21.40), *ẖalfe* (2.10), *ġazte* (4.25), *türkye* (6.25), *sürye* (26.1), *ḥükmat* (6.120), *ḥeḳḳeten* (28.20), *daḳḳa* (20.50), *mıḥsabe* (27.45), *ẖatce* (24.45)

2- r ve l Ünsüzlerinin Yanında

Teklik 1. kişi, r ve l ünsüzleriyle biten fiillerin geniş zaman çekimlerinde, zaman ekinin ünlüsü genel olarak düşer. Bunun sebebi ünlünün vurgusuz olması ve iki sürekli ünsüz arasında kalmasıdır. Örnekleri: *allam* (10.20), *sürdírrem* (3.245), *öldírrem* (10.20), *verrem* (20.80), *göttírrem* (6.5), *gettírrem* (27.30), *vurdırram* (37.10)

Orta hece vurgusuz ünlüsünün bu derece düşme eğilimine rağmen nadiren de olsa düşmediği örnekler görülebilmektedir. *çaġırılır* (21.60), *ḳayıbolır* (3.35)

---

(38) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.95-97 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 140-143 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.41 ; M. Erten, *DA*, s.18

3- Ardarda Gelen İki Ünlüden Birinin Düşmesi

Bu düşmenin örnekleri alınma kelimelerde ardarda gelen iki ünlüden birinin düşmesidir. Sebebi, Türkçede iki ünlünün yanyana bulunmayışıdır: *cem^c^attan* (18.10), *ma^c^lesef* (3.280), *def^c^atlerce* (3.140)

F- Ulanma ve Ünlü Kaynaşması

Ünlü ile biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir kelime getirilerek birleşik kelime türetildiği durumlarda birinci kelimenin sonundaki ünlü ile ikinci kelimenin başındaki ünlünün kaynaşması olayına ünlü birleşmesi diyoruz. Birleşen ünlülerin benzer olduğu örnekler yanında bazen farklı olduğu örnekler de görülür. *bèle* (20.5), *şèle* (20.5), *cum^c^artesi* (3.270), *nère* (3.195), *nèdím* (37.25), *nèttím* (37.25), *nolacah* (33.180), *nedah* (33.100), *hibettím* (33.210), *èletsín* (33.210), *şèderler* (2.40) (39)

i- fiilinin ünlü ile biten kelimelere geldiği örneklerde görülür. Sebebi Türkçede iki ünlünün yanyana bulunmayışıdır. *şakacımış* (14.50), *kondıraçıdım* (16.1), *daşçıdım* (17.15), *nèse* (2.80), *ordaken* (15.1), *hastamış* (15.15), *bèlese* (20.15), *kesedí* (1.100), *nèrdese* (19.25), *kazançıdı* (1.25)

Bir örnekte bu birleşmenin olmadığını görüyoruz. Ancak Urfa ağzı için kesin değildir. *kahve altı* (7.30)

G- Hece Yutulması (Haplologie)

Kelimede yanyana bulunup birbirinin aynı veya nitelikleri yakın olan iki heceden birinin eriyip kaybolması olayıdır. Urfa ağzında bu olayın örnekleri oldukça fazla ve sıktır. Bu bakımdan bunların Urfa ağzı için kesin olduklarını söylememiz gerekir. Hece yutulmasının meydana geldiği yerler şunlardır:

---

(39) A. Bican Ercilasun, *KÍA*, s.98 ; M. Erten, *DA*, s.18

1- Bazı Kelimelerde

gendí: Bu kelimenin çokluk eki almış şeklinde kelimenin ikinci hecesi düşebilmektedir: *genler* "kendileri" (12.30), *genlerden* "kendilerinden" (20.15), *genlere* (33.50)

kilít: Bu kelimeye +lI sıfat yapım eki veya lA- isimden fiil yapım eki getirildiğinde hece düşmesi olur. *kitlí* "kilitli" (13.5), *kitledígí* "kilitlediği" (6.100)

apardı (8.25) <alıp bardı

gírmí (6.90) <<yegirmi

acıh (5.1) <<az acuk

abė (10.10), age (25.15) <<aga beg

ahşamlin (13.1) <ahşamleyin

halaheden "halaheyle" (21.80) <hala hala hey ile

husyetínín (21.20) <hususiyet+i+nin

selamᶜaleykím (8.1)

herlísí (21.15) <hayır+lı+sı

kanazisyon (6.130) <kanalizasyon

hüsen (10.1) <Hüseyin

yav (16.15) <ya hu

sanaya (27.25) <sanayi+ye

resula (33.205) <resulallah

Bu ses olayının tam tersine ye- ve de- fiillerinde hece ikizleşmesi veya türemesi diyebileceğimiz örnekler görülmektedir. Bu olay genelde geniş zaman çekiminde olur. *yiyerem* "yerim" (15.5), *yiyeríz* "yeriz" (6.155), *yeyílír* "yenir" (2.85), *yiyíldıhtan soyra* "yendikten sonra" (21.135), *diyersen* "dersin, zannedersin" (12.35)

2- İyelik Eklerinde

Çokluk 2.kişide: *dinīz imanīz* "dininiz imanınız" (18.35), *dėdıġīz* (4.5), *ohıdıġīz* (9.5)

Teklik ve çokluk 2. kişi ekleri üzerine belirtme eki getirildiğinde: *parmaġī* "parmagını" (22.5), *etī* (23.40), *soġanī begtenızi* (23.90), *ᶜaskerlıġī* (4.30), *ḳonşizí* (6.85)

Teklik ve çokluk 3. kişi ekleri üzerine belirten eki (+nIn) getirildiğinde: *baᶜzıların* "bazılarının" (4.30), *dayısın* "dayısının" (21.60), *sinín* "sininin" (21.75), *hiçbirín* (21.70), *ḳapın* (29.1), *gennín* (28.45), *evlerín* (33.90)

3- +lı Eki üzerine +lıh ve +lAr Ekleri Getirildiğinde

urfalıḫtan "Urfalılıktan" (14.10), *yüz görímlígí* (21.155), *ᶜantepler maraşlar* "Anteplilerl Maraşlılar" (2.45)

4- Şimdiki Zaman Çekiminde

Teklik ve çokluk 3. kişi ve çokluk 1. kişi çekiminde zaman eki kesin olarak erir: *tanınī* "tanınıyor" (2.5), *baḫī* (2.1), *yoġrılī* (3.10), *gelī* (15.20), *sorī* (1.60), *satılī* (23.15), *yapilar* "yapıyorlar" (1.75), *geliler* (18.85), *deyīḫ* "diyoruz" (21.15) <deyiyıḫ

5- Geniş Zaman Çekiminde

Bu zamanın, biri birleşik çekimde olmak üzere, metinlerimizde iki örneği geçer: *çaġıllar* "çağırırlar" (21.100), *yoġırken* "yoğururken" (23.20)

6- Görülen Geçmiş Zaman Çekiminde

Çokluk 2. Kişi çekiminde kişi ekini karşılayan "-yız" hecesinden ilk iki ses erir ve kendilerinden önce gelen i ünlüsü uzar. Bunun sebebi çabuk konuşma eğilimi ve y ünsüzünün iki ünlü arasında kalmış olmasıdır. *astīz* "astınız" (18.45) <astiyız, *bozmadīz* (18.35), *gördīz* (6.110)

7- Emir Çekiminde

Teklik 1. kişide iki hecenin birden yutulduğunu görmekteyiz: *sölīm* "söyleyeyim" (24.1), *götírmīm* "götürmeyeyim" (6.105), *ne bílím* (3.250)

II. Ünsüzler (Consonants)

A- Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler

Urfa ağzında yazı dilindeki ünsüzlerin yanında şu ünsüzler kullanılmaktadır: ġ (غ), ḥ (ح), ẖ (خ), ḳ (ق) Bu ünsüzlerin çoğu örnekleri alınma kelimelerde görülmekle beraber Türkçe kelimelerde de görülür. Şimdi bu ünsüzlerin geçtiği örnekleri görelim:

ġ (غ) Ünsüzü

Çok yaygın kullanılan bir ünsüzdür. Bir art damak g'sidir. Alınma kelimelerde ve Türkçe kelime veya eklerde görülür: (40)

Türkçe Kelimelerde: *aġ baġta* "ak bağda" (24.20), *çaẖmaġa* (24.40),*bişmedíġí üçun* (1.65), *gidermaġ* (10.10), *içmaġa* (3.135), *yoġ ètmaġ* (3.70), *baġırī* (18.35), *dorġarıẖ* (20.35), *çıẖacaġam* (6.120), *yaġı* (20.55), *gittíġí* (24.90), *daġılmayacaẖ* (23.45), *oġlanı* (21.120), *aġladırlar* (21.110), *tírlıġ* "türlü" (4.20), *yoġırtçı* (16.5), *barġına* (33.35), *ḳonaġ* (33.60)

Alınma Kelimelerde: *uçkaġıtçı* (27.25), *orġanizator* (27.25), *aġbatı* "akibeti" (24.20), *beġtenís* "maydanoz" (23.20), *maġazıya* (21.50), *ġıram* (6.115), *burġul* (23.40), *meraġı* (4.5)

ḥ (ح) Ünsüzü

Sedalı bir gırtlak ünsüzüdür. Genel olarak alınma kelimelerde görülür. Urfa ağzında kullanılışı oldukça yaygındır: (41)

Türkçe Kelimelerde: *ḥanḳısından* (18.50) <E T ḳanġı

---

(40) E. Gemalmaz, *EİA*, s.150

(41) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 100 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.149

Alınma Kelimelerde: *muḥannete* (24.30), *reḥmet* (24.35), *sıḥḥet* (26.10), *mıḥsabe* "muhasebe" (27.45), *ḥepíste* (27.60), *ḥeleye* "hileye" (1.10), *daḥfe* (3.175), *süpḥa* (2.85), *ḥamam* (1.10), *herḥalda* (3.35), *ḥalal* (6.5), *ḥuzurī* (6.60), *ḥanífí* "Hanefi" (13,15), *ḥac*(16.15), *maḥkemede* (14.40), *ḥala* (17.25), *ḥükmínce* (18.55), *ḥalbuki* (19.25), *ḥükmí* (20.15), *sebeḥten* (21.180), *marḥamam* (22.5), *ḥıcaz'ı* (26.10), *muḥtac* (24.30), *seḥen* (28.60), *ḥalında* (30.5)

Ayın ünsüzünün yerine kullanıldığı da görülür: *iḥtibar* (18.25) <Ar.i^{c}tibar, *deḥfe* (14.15) <Ar.def^{c}a

ẖ (خ) Ünsüzü

Sızıcı, hırıltılı bir arka damak ünsüzüdür. Bu ünsüz Türkçe kelimelerde k ünsüzünün sızıcılaşması sonucunda ortaya çıkar. Bu Azeri Türkçesinin bir etkisidir. Ayrıca fiil çekimlerinin 2. Çokluk kişi ekinde şaşırtıcı bir şekilde ortaya çıkar. Türeme olarak ortaya çıktığı örnekler de vardır. Alınma kelimelerde de sıklıkla görülmektedir. Urfa ağzında kullanılışı oldukça yaygındır. Kelime başında içte ve sonda görülür [42] :

Türkçe Kelimelerde: *çaẖmaẖ* (24.40), *görmedıẖ* (3.165), *diyecaġıẖ* (27.1),*ẖırẖız*(27.45), *ifaẖ* (26.10), *varlıẖtır* (3.50), *pıçaẖ* (3.215), *bílmemaẖ* (4.20), *yapardıẖ* (5.15), *yoẖ* (5.1), *yaẖar* "yıkar" (6.5), *yoẖsa* (12.10), *arẖada* (16.5), *çuẖur* (19.10), *ocaẖ* (21.195), *ẖıldır ẖıldır* (22.5), *yıẖadıẖtan* (23.75), *doġırçaẖ* (29.15), *yazıẖ* (29.15), *ḳalmışıẖ* (33.10), *yıẖıli* (33.5), *çırıẖları* (33.5), *çıẖarda* (33.15)

Alınma Kelimelerde: *ẖoş* (3.165), *beẖtiye* (27.50), *ẖanay* (24.15), *postaẖanadan* (6.35), *teẖsis* (7.5), *ẖèrdír?* "hayrola?" (14.35), *baẖşış* (21.170), *ẖoca* (27.10),

---

[42] A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.100, E. Gemalmaz, *EİA*, s.149 ; Zülfü Güler, *HA*, Elazığ, 1992, s.19

ḳ (ق) Ünsüzü

Patlayıcı bir arka damak ünsüzüdür. Türkçe ve alınma kelimelerde görülür:

Türkçe Kelimelerde: *ḳapanınca* (27.40), *ḳıymalı* (25.5), *ḳız* (24.50), *ḳaşıẖtan* (43.100), *ḳarıştırırsan* (23.20), *ḥanḳısından* (18.50), *başḳa* (16.15), *ḳullanmadım* (15.5), *şaḳacımış* (14.50), *ḳopari* (12.45), *doḳḳız* (11.20), *ḳıldırdım* (6.95), *ḳalınlıġında* (19.10), *ḳadınlara* (21.75), *ḳarabiber* (23.20), *ḳaẖar* (3.20), *uyḳıdan* (2.90), *saḳḳız* (1.70)

Alınma Kelimelerde: *ḳombinası* (27.35), *faḳat* (11.10), *faḳirıẖ* (11.20), *maḳas* (8.30), *maḳbuz* (6.85), *fabriḳasına* (6.35), *marḳ'a* (6.25), *aşḳalı'ya* (4.35), *ḳalbı* (6.100), *ḳeder* (6.95), *ḳına* (24.40), *maḳam-ı ibrahim* (2.235), *iḥtiḳatımız* (3.30), *ḳısmında* (2.60), ḳayboli (2.35), ḳırmızı (5.15) (43)

B- Ünsüz Değişmeleri

1- Sedalılaşma

Sedasız ünsüzlerin yerini sedalı karşılıklarının alması olayıdır. Urfa ağzında sedalılaşmanın görüldüğü ünsüzler ve değişmeleri şunlardır: k>g, t>d, p>b, f>v, ç>c, s>z. Bu değişmelerin en yaygın ve güçlü olanı k>g ve t>d değişmeleridir. Bu iki değişme Eski Anadolu Türkçesinde de karakteristik ve yaygındır. Diğer değişmeler sınırlı sayıda örneklerde görülür.

k>g değişmesi

Bu değişme kelime başında, ekleşme sırasında ortada ve sonda ince ünlülerin yanında görülmektedir: *geçíleri* (12.35), *gendím* (4.1), *gíşí* (1.7), *meslegí* (1.95), *yimege* (21.205), *egmíş* (22.10), *kepegíní* (1.50), *pislígí* (6.120), *köynegí* (8.35), *yimegími* (15.5), *gözbebegí* (6.120), *píssígí* (33.40),

---

(43) E. Gemalmaz, *EIA*, s.150

sinegleri (28.60), *çiçeg* (10.10), *legleg* (8.35), *neçeg* (16.15), *erkeg* (37.80), *derneg* (2.70), *döşeg* (18.5), *ekmeg* (28.5), *şenig* (33.40), *böyüg* (33.30), *feleg* (33.75), *evleg* (35.75), *geleceg* (35.15) (44)

t>d değişmesi

Kelime başında, ekleşme sırasında ortada ve sonda görülen bir değişikliktir. Kısmen eski asli şekillerin korunmasıdır: *duznan* (1.65), *dam* "ev" (11.5), *daşlan* (5.10), *datlılar* (21.60), *dabançalar* (21.150), *diskiniken* (33.95), *daşī* "taşıyor" (33.100), *daşınmışlar* (33.55), *ḥeyret ediyem* (1.30), *bağladalı* (6.70), *yuda* (8.30) <yut-, *ağladırlar* (21.110), *kirbidi* (18.20), *terledir* 18.5), *aḫdıḫça* (19.15), *ḳapadın* (15.1), *ḳapadacaḫsan* (23.45), *ḳızardırsan* (23.45), *ḳaynadacaḫsan* (23.50), *işidir* (3.40), *ḳaynadırlar* (2.50), *ėşidir* (33.55), *ḥayada* "duvara" (33.160) <ḥayıt, *oynadacaḫ* (37.75), *südler* (33.185), *dorġıdır* "doğrultur" (33.100), *avrad* (17.30), *on dörd* (6.60), *yoġırd* (37.60), *bud* (12.10), *ḳurd* (34.70) (45)

p>b değişmesi

Seyrek görülen bir değişmedir. Kısmen eski asli şekillerin korunması şeklindedir: *barmağına* (21.160), *bişirir* (21.195), *biştıḫtan* (23.60), *barlatır* (2.30), *bekmez* (23.95), *balcanları* (23.80), *ḳabta* (1.65), *bazartesi* (27.15), *miḳrob* (6.120) (46)

---

(44) Kemal Edip, *Urfa Ağzı*, TDK Yay., İstanbul, 1945 s.24 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.107 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.164-165 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.79

(45) Ş. Beysanoğlu, *DA*, s. 25 ; K. Edip, *UA*, s.24 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 107-108 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 166, 169 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.53-54, 63 ; T. Günay, *RİA*, s. 85 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.82

(46) K. Edip, *UA*, s.23 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.109 ; M. Erten, *DA*, s. 12 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 166, 170 ; T. Gülensoy, *KYA*, s. 63 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.83

ç>c değişmesi

Sınırlı sayıdaki örneklerde ortada ve sonda görülür. Bu değişiklik de Azeri etkisiyle ortaya çıkar: *gencleşti* (36.35), *taclı* (33.115), *aclıġ* (17.1), *ġec* (36.15), *pírínc* (35.35), *gülínc oldım* (35.40)

f>v değişmesi

Bir örnekte görülür: *gavırların* (17.25) <Ar.kafir

s>z değişmesi

Az sayıda örnekte görülür: *sekzen* (6.40) <seksen, *otoboza* (7.1), *herkez* (26.10)

2- Sedasızlaşma

Bu değişme sedalı ünsüzlerin, yerini sedasız karşılıklarına bırakması olayıdır. Urfa ağzında sedasızlaşma sedalılaşmaya göre daha zayıftır. Sedasızlaşmanın görüldüğü ünsüzler ve değişmeleri şunlardır: d>t, g>k, b>p, c>ç, z>s

d>t değişmesi

Urfa ağzındaki en yaygın sedasızlaşma örneğidir. Başta, ortada ve sonda alınma kelimelerde ve Türkçe kelimelerde görülür: *tökílmesín* (18.70), *tikmíşem* (6.65), *tüken* (2.55), *tene* (1.20), *zevk te ḳalmamış* (14.15), *ḳabta* (1.65), *tezgehín* (27.20), *iḥtiḳatımız* "itikadımız" (3.30), *patişah* (2.1), *beġteníz* (23.20), *vücütí* (18.90), *sa^cit* (11.1) (47)

---

(47) K. Edip, *UA*, s.23 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.110 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 175, 176

g>k değişmesi

Bu değişmelerin bir kısmı eski şekillerin korunmasıdır: *kímín* "gibi" (21.60), *köşkel* (5.10) <kevşger, *kölgelıẖ* (12.15), *kíbí* (23.85), *öksemíşem* (6.85) (48)

b>p değişmesi

paḳır (1.10), *pıçaġ* (12.1), *paḳlava* (21.200), *payam* (34.1) <badam, *ḥapıs* (14.45) <habs, *asbap* (21.95) <esvab (49)

c>ç değişmesi

Bu değişmenin örnekleri +çI eki almış isimlerle yabancı kelimeler ve birkaç Türkçe kelimedir. +çI ekinin eski şeklinin de sedasız olduğunu biliyoruz: *çíft* (20.15) <Far.cuft, *çeketíní* (21.85), *ḳazançılıẖtan* (1.60), *kiraçıya* (10.5), *dilençí* (18.55), *ḥelvaçı* (4.10), *bandoçıdıẖ* (2.55), *yolçı* (35.35), *yabançı* (33.155), *neçídírler* (33.55), *ḳaḥveçí* (28.10), *keçeçílıẖ* (4.20), *ḳazançılıġ* (2.55), *paḳırçılıġ* (1.30), *dabançalar* (21.150), *çoçıġın* (20.25), *salınçaġa* (20.90)

z>s değişmesi

Endenosyalı (7.40) (50)

3- Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin yerlerini sürekli ünsüzlere bırakması olayıdır. Bu olaylar aslında sızıcılaşma ve akıcılaşma olmak üzere iki başlık altında incelenir. Metinlerimizde şu sızıcılaşma örneklerini tespit ettik:

---

(48) K. Edip, *UA*, s.25 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.109 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.174

(49) K. Edip, *UA*, s.22 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.111 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 175-176

(50) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.111 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s. 175, 176, 178

ḳ>ḫ değişmesi

Urfa ağzında bu değişme akıcılaşmaya oranla daha yaygındır. Başta, ortada ve sonda görülür: *ḫarmonato* (21.195), *ḫapḫaba* (22.15), *ḫanım* (3.120), *toḫanıḫlı* "dokunaklı" (1.75), *yaḫma* (3.95), *faḫat* (3.30), *aḫraba* (2.75), *ḳabullandıḫtan* (1.85), *oḫılı* (2.5), *baḫamadım* (11.25), *ḳaḫtı* (16.10), *saḫsı* (10.10), *aḫardı* (1.35), *doḫsan* (1.5), *doḫtor* (20.70), *yaptıḫlarīz* (3.70), *sıḫacaḫsan* (25.55), *sıḫım* (23.45), *aḫlaḫ* (5.5), *ḳundaḫta* (3.125), *yoḫtı* (1.45), *suḳaḫlarda* (21.80), *çocıḫları* (1.30), *daldalanacaḫ* (3.125), *artıḫ* (1.60), *ḳalacaḫ* (2.95), *balıḫ* (3.5), *ufaḫ* (2.10), *çoḫ* (23.100), *ḳarnıyarıḫ* (23.80), *çardaḫ* (22.15), *yaḫlaşıḫ* (19.5), *dorġılıḫ* (5.1), *meraḫ* (4.1), *fıstıḫ* (27.25), *başladıḫ* (7.35), *aranacaḫ* (1.25) (51)

ḳ>ġ değişmesi

Kelime içinde veya ekleşme sırasında görüldüğü gibi kelime sonunda da görülür. Bu değişmenin çoğu örnekleri aslında k>h değişikliğinin devamıdır (ḳ>ḫ>ġ): *aġcaḳala* (154.40), *çoġı* (2.55), *istemaġa* (1.85), *ḳaçaġa* (17.10), *sıcaġlıḫta* (19.25), *diyeceġıḫ* (27.1), *toḳmaġnan* (18.10), *yapacaġsa* (21.75), *acıġdı* (7.15), *bişmedıġı* (1.65), *meraġım* (4.5), *yapışıġi* "yapışığın" (2.60), *mancılıġı* (3.85), *çocıġına* (3.30), *ḳoltıġa* (3.95), *aġbatı* "akibeti" (24.20), *naġaraya* (24.70) <Ar.neḳḳare, *tanġı* (4.35), *yoġ* (3.70), *çoġ* (370), *ḳazançılıġ* (2.55), *almaġ* (21.145), *ıraġ* (21.180), *ḳuyrıġ* (21.195), *ılıġ* (21.200), *aclıġ* (17.1), *ayaġ* (17.20), *taraġ* (19.10), *çıraġ* (1.25), *paḳırçılıġ* (1.30), *aġ* (24.10), *ḳonaġ* (33.60) (52)

k>ḫ değişmesi

Bu değişme ḳ>ḫ ve ḳ>ġ değişmelerinin yaygın olması nedeniyle ince sıradan kelimelerde de ortaya çıkan bir değişmedir. Ünlü uyumunun bu değişiklik nedeniyle bozulduğu da görülür. Ekleşme sırasında ve kelime

---

(51) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 111 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.185 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.77 , *NYA*, s. 86-87, 105

(52) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.106, M. Erten, *DA*, s. 12

sonunda görülür: ettıhten (1.80), *bıştıhtan* (23.60), *demah* (20.80), *veriyıh* (21.25), *getmişıh* (2.5), *işçılıh* (1.5), *keçeçılıh* (4.20) [53]

g>ğ değişmesi

Örnekleri azdır. Başta ve ortada görülür: *ğıram* (23.50), *ğazte* (4.25), *ğayret* (2.30), *ızğara* (12.40), *burğul* (20.45), *bağaja* (7.1), *cığara* (5.1), *sayğı* (3.140), *afğanistanlı* (7.40)

d>y değişmesi

payam (34.1) <badam [54]

d>y>v değişmesi

övle (6.90), *övlen* (3.270), *öyle* (21.130) <ögle <ödle, *güvegi* (2.80) <güyegü <küdegü

y>v değişmesi

kövliler (18.65), *köve* (14.60)

hemze (ء)>v değişmesi

Arapçadan alınma bir kelimede görülür: *suvallaşır* (20.15) <su'al

hemze(ء)>y değişmesi

Yine Arapçadan alınma kelimelerdeki "hemze" Urfa ağzında "y" değişmesine uğrar. Örnekleri: *fayız* (27.15) <fa'iz, *zayil* (3.40) <za'il, *devridayim* (3.45), *cebrayil'e* (3.220) <Ar.Cebra'il, *cayız* (6.105) <Ar.ca'iz, *ᶜaylem* (7.40) <Ar.ᶜa'ile, *dayre* (11.5) <Ar.da'ire, *fiyeti* (27.20) <fi'at, *vesayıt* (3.115) <vesa'it, *ḳeyboldılar* (6.15) <Ar.ga'ib+ol-

---

(53) M. Erten, *DA*, s. 13

(54) A. Bican Ercilasun, *KIA*, s.117

ġ>ẖ değişmesi

peyẖamber (2.5)

ح > ḥ değişmesi

Arapçadan alınmış ve içerisinde ح ünsüzü bulunduran bazı kelimelerde bu ünsüzün h (ح) olduğu görülür: *iḥtiḳatımız* (3.30), *daḥfe* (3.175) <def^{c}a, *deḥfe* (14.5), *bediḥ* (1.30) <bedi^{c}, *saḥat* (21.115) <sa^{c}at, *iḥtibar* (18.25) <i^{c}tibar, *iḥtiraz* (36.40) <i^{c}tiraz, *yeḥḳut* (37.70) <ya^{c}kut

Bazı kelimelerde bu değişmenin tam tersini görüyoruz: *sa^{c}ipleri* (12.10) <saḥip, *mezbe^{c}a* (12.5) <mezbaḥa, *^{c}amileyken* (28.15) <ḥāmile

4- Süreksizlik

Sürekli ünsüzlerin yerlerini süreksiz ünsüzlere bırakmasına süreksizleşme diyoruz. Urfa ağzında süreksizleşme zayıftır.

g ünsüzü

gendím (1.60), *degeríne* (1.95), *begenmíşem* (3.200), *verdígínden* (1.10), *dögī* (6.1), *yegenímín* (10.5), *dügínínde* (10.5), *dögdıẖtan* (23.10), *geldígíne* (2.5), *ögde* (7.20), *ögínde* (1.35), *ögrendīz* (2.5), *çig* (3.5), *böyüg* (33.30)

Kelimenin ve hecelerin her yerinde bulunabilen bu ünsüzün yukarıdaki örnekleri aslında eski şekillerin birer devamıdır. Bu bakımdan örnekler birer süreksizleşme örneği değil süreksizlik örneğidir. "ög" kelimesi ise Eski Türkçedeki ng çift ünsüzünün ayrışması sonucunda bu şekli almıştır. Urfa ağzında metinlerimizde tespit ettiğimiz birkaç süreksizleşme örneği şunlardır:

j>c değişmesi

cilet (11.5)

m>b değişmesi

beġteníz (23.20)

ş>ç değişmesi

çarçaflallar (21.115)

n>k değişmesi

görıkírdí (1.90)<görün-

5- Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

r>l değişmesi

saraldım (34.10), *yaẖaldı* (36.10) <yaḳar-, *köşkel* (5.10) <köşker, *kelpiçlerínı* (29.1) <kerpiç [55]

l>r değişmesi

zıbırını (6.100) <zibil, *kevrínen* (33.200) <ḳavl

l>n değişmesi

düzenmesí (18.15) <dizilme [56]

m>n değişmesi

bízínkiden (19.1) <bizim

v>m değişmesi

Bir örnekte kelime başında görülür: *mabal* (27.65) <vebāl

ng>y değişmesi

Bu değişme Urfa ağzının en karakteristik özelliklerinden birini gösterir. Eski Türkçeden gelen ng ünsüzünün zaman içerisinde y<n<ng

---

(55) A. Bican Ercilasun, *KÍA*, s.123 ; E. Gemalmaz, *EÍA*, s.193 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.70

(56) Z. Korkmaz, *GBAA*, s.70

değişikliklerine uğraması sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle iyelik ikinci teklik ve çokluk şahıslar için kesin bir değişmedir. Örnekleri: *göynım* "gönlüm" (34.50) <kön̂gül, *soyra* (30.1) <son̂gra

Teklik ve çokluk 2. kişi iyelik eklerinde bulunan ng ünsüzü, Urfa ağzında y olur. Aynı kişilerin, iyelik kökenli kişi ekleri alan fiil çekimlerinde bu değişme görülür. Ünsüzlerden sonra ise uzun bir i ünlüsü ortaya çıkar: *ḳocay* "kocan" (33.75), *babay* "baban" (28.35), *başay* "başına" (34.35), *başī* "başını" (29.15), *gördígiyíz* "gördüğünüz" (3.80), *develeriyíz* (3.150), *imaniyíz* "imanınız" (18.45), *ḳıziyíz* "kızınız" (21.15), *zengin oldiyız* "zengin oldunuz" (20.20), *görírseyíz* "görürseniz" (1.85), *astīz* "astınız" (18.45), *heppiyíz* (4.5)

Teklik 1. ve 2. kişi zamirlerinin yönelme hali eki almış şekilleri bu değişmenin en önemli örneklerindendir. Bu zamirler de Eski Anadolu Türkçesinde n̂g ünsüzü ile yazılarak konuşuluyordu. Örnekleri: *biye* "bana" (6.10), *siye* "sana" (34.80) (57)

n>y değişmesi

Ünlü ile biten kelimelere gelen ilgi hali eki (+nIn)'nin baştaki ünsüzünde bu değişiklik görülür.Kesindir: *valiyín* "valinin" (33.160, *uşaẖlariyın* (24.35)

C- Ünsüz Benzeşmeleri (Assimilations)

Bir ünsüzün diğer bir ünsüzü kendisine benzeştirmesi olayıdır. Ünsüz benzeşmeleri Urfa ağzında yaygın bir ses olayıdır. Ünsüz benzeşmeleri açısından en geniş yeri ise l, n, r ünsüzleri tutar. Bu ünsüzler hem benzeştirici hem benzeyici olarak görülebilmektedir. Urfa ağzında benzeşmelerin ilerleyici ve gerileyici şekillerini görmekteyiz.Bu benzeşmeler yarım-tam ve uzak-yakın benzeşmeler olabilmektedir.Yaygın bir ses olayı olduğu için ayrıntılı olarak incelenmesinde fayda vardır Bu bakımdan Urfa

---

(57) krş. Z. Güler, *HA*, s.27 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.88-89

ağzındaki benzeşme örneklerini İlerleyici ve Gerileyici Benzeşmeler olmak üzere iki ana başlık altında inceleyeceğiz :

1- İlerleyici Benzeşmeler

Bir kelimede bulunan ünsüzlerden önce gelen ünsüzün sonrakini kendisine benzetmesi olayıdır.Bu ünsüzler yanyana veya uzak olabilirler.

-nd- > -nn- benzeşmesi

n ünsüzü ile biten kelimelerle iyelik eki almış kelimelerden sonra çıkma durumu eki getirildiği zaman görülen ilerleyici,yakın ve tam bir benzeşmedir. d ünsüzü n' ye dönüşür. Dönüşlülük zamirinin kullanışında da aynı benzeşme olayı görülür: *bunnan* "bundan" (6.70), *onnan* "ondan" (1.45), *oğlan evínnen* "oğlan evinden" (21.25), *tarafınnan* "tarafından" (1.85), *gennílere* "kendilerine" (21.70), *genní* gennine (28.5) (58)

-nl- > -nn- benzeşmesi

Yaygın bir ilerleyici,yakın ve tam bir benzeşmedir. "n" ünsüzüyle biten kelimelerin gövdelerinden birliktelik ekinin n birliktelik eki ile genişlemiş şekli getirildiğinde görülür. Örnekleri: *soğannan* (1.65), *cannan* (18.15), *insannan* (28.10), *bedennen* (18.15), *tükennen* (6.1) (59)

Bu benzeşmenin bir örnekte yine ilerleyici fakat uzak şeklini görmekteyiz: *nasın* (33.165) <nasıl

-nr- > -nn- benzeşmesi

İlerleyici,yakın ve tam bir benzeşmedir. *sonna* "sonra" (11.10) (60).

---

(58) Z. Korkmaz, *GBAA*, s.73

(59) A. Bican Ercilasun, *KİA* ; s.125 ; M. Erten, *DA*, s.16 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.209 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.61 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.74, *NYA*, s.94

(60) Z. Korkmaz, *GBAA*, s.74

-lr- > -ll- benzeşmesi

İlerleyici,yakın ve tam bir benzeşmedir. Tek heceli olup "r" ünsüzü ile biten fiillerin geniş zaman çekiminin 1. kişilerde geniş zaman ekinin ünlüsü orta hece vurgusuzluğu sebebiyle düşer. Bu durumda yanyana gelen -lr- ünsüzlerinden "l" "r"yi kendisine benzetir. Örnekleri: *allam* "alırım" (10.20), *gellem* "gelirim" (6.5) (61)

-ps- > -pp- benzeşmesi

Bir kelimede yaygın örnekleri görülen ilerleyici,yakın ve tam bir benzeşmedir. "hep" kelimesinin iyelik eki almış şeklindeki "s" ünsüzü "p" ünsüzü ile benzeşir. *heppí* "hepsi, hep" (1.50), (2.55), (3.60)

h-s > h-h benzeşmesi

İlerleyici,uzak ve tam bir benzeşmedir. Bir örnekte görülür: *ḫırḫız* (14.35) <hırsız

ç-c- > ç-ç benzeşmesi

İlerleyici,tam ve uzak bir benzeşmedir: *çoçığın* (20.25) <çocuk

ç-ş > ç-ç benzeşmesi

çarçaflallar (21.115) <çarşaf

b-d > b-b benzeşmesi

ᶜibabete (32.5) <ᶜibadet

2- **Gerliyici Benzeşmeler**

Bir kelime içinde bulunan iki ünsüzden sonra gelen ünsüzün öncekini kendisine benzeştirmesi olayıdır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

---

(61) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.127

-gn- > -nn- benzeşmesi

Gerileyici,tam ve yakın bir benzeşmedir. *innenín* "iğnenin" (6.65), *innesí* "iğnesi" (6.30)

-rl- > -ll- benzeşmesi

Gerileyici tam ve yakın bir benzeşmedir. Geniş zaman 3. çokluk kişi çekiminde görülür. Yaygın bir benzeşmedir. Örnekleri: *yapallar* (1.90), *ottırttırıllar* (3.95), *başlallar* (3.85), *yaẖallar* "yıkarlar" (2.50), *anlaşıllar* (1.100), *çaġıllar* "çağırırlar" (21.100), *sıẖallar* (20.50), *ḳorẖmış olıllar* (7.20), *ḳaẖallardı* (5.15), *ḳurallar* "kurarlar" (3.85), *sabaḥlallardı* (3.270), *muḥabbet edeller* (2.80), *gideller istellerdí* (2.75), *görıllerdí* (5.5), *dèyellerdí* (4.10), *dögeller* (33.50), *tikeller* (30.10) (62)

-zs- > -ss- benzeşmesi

Gerileyici tam ve yakın bir benzeşmedir. Geniş zaman olumsuz çekiminde ve birleşik fiil çekimlerinden geniş zamanın şartında görülür. Şart ekinin ünsüzü olumsuzluk ekindeki "z" ünsüzünü kendisine benzetir. Örnekleri: *ḳandıramassan* "kandıramazsın" (3.195), *göremessen* "göremezsin" (5.5), *dorġanmassa* (23.20), *vermesse* (11.20), *hiç olmassa* (6.5) (63)

-hm- > -mm- benzeşmesi

Gerileyici tam ve yakın bir benzeşmedir. Bir alınma kelimede görülür: *semmí ᶜalasını* (33.145) <sehm-i aᶜlā (64)

---

(62) K. Edip, *UA*, .24 ; A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.127, E. Gemalmaz, *EİA*, s.209, 211 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.61 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.75 , *NYA*, s.94

(63) E. Gemalmaz, *EİA*, s.210 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.61 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.73 , *NYA*, s.95

(64) Z. Korkmaz, *GBAA*, s.75

-nb- > -mb- benzeşmesi

Gerileyici,yakın ve yarı bir benzeşmedir. Sınırlı örnekleri vardır. *istambul'dan* (6.10), *ᶜambara* (17.25) < ᶜanbar [65]

l-n > n-n benzeşmesi

Birliktelik ekinin kullanılışında ortaya çıkan, çok örnekleri görülen tam ve gerileyici bir uzak benzeşmedir. Birliktelik ekinin "n" ünsüzü ile genişlemiş şeklinin geldiği kelimelerde görülür. Aslında Eski Türkçeden gelen ve yine birliktelik fonksiyonu taşıyan bu ünsüz "+lA" ekindeki ünsüzü kendisine benzetir. Örnekleri: *ḳaynananan* (21.45) <ḳaynana+la+n, *arẖadaşlarnan* (7.15), *sunan* (33.90), *maḳasnan* (6.100), *taẖsinen* (1.55), *mendilnen* (37.15), *kimnen* (33.160), *yıẖamaẖnan* (33.85), *uçırmanan* (4.15), *kimsenen* (4.15), *aylığinan* "aylığınla", (20.80), *ağız dadınan* (6.55), *herifinen* "kocanla" (6.80), *ḳocasınan* (6.85), *parasınan* (6.70), *emrínen* "emriyle" (1.85), *ḳaynınan* (1.90), *hangısınan* "hangisiyle" (9.5), *ᶜaylesínen* "ailesiyle" (33.225), *nesínen* "nesiyle" (33.10), *ḳoẖıynan* "kokuyla" (29.1)

Birliktelik ekinin bu kadar yaygın uzak benzeştirme örneklerine rağmen şaşırtıcı bir şekilde "+dAn" şekliyle yine yaygın örneklerle karşılaşmaktayız. Örnekleri: *köleden* "köleyle" (37.95), *etden* "etle" (23.55), *çalğıdan* (3.270), *senden* (3.190) <sen+le+n, *ondan* (3.165) <on+la+n, *sízden* (12.5) <siz+le+n, *işlerínden* "işleriyle" (11.1), *adamlarından* "adamlarıyla" (37.30), *emriden* "emrinle" (32.1)

Ç- Aykırılaşma (Dissimilation)

Benzeşmenin tersi bir ses olayıdır. Boğumlanma noktaları aynı veya birbirine yakın olan iki ünsüzden birinin boğumlanma noktasını farklılaştırmasıdır. Aykırılaşan ünsüzler yanyana veya uzak olabilerler. Urfa ağzında bu ses olayı benzeşmeye göre az görülür. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

---

(65) M. Erten, *DA*, s.16 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.73

-ll-> -ln- aykırılaşması

elnen (18.15) <ellen

-mm->-mb- aykırılaşması

ḥambal (14.5) <ḥammāl Bu örnekte aykırılaşmadan çok bir farklılaşma veya başkalaşma sözkonusudur. Çünkü yeni ünsüzün teşekkül noktası yine dudaktır.

n-n>-n-l aykırılaşması

tanılacaẖ (1.75) <tanın-, *mancılıẖ* (3.80)

D- Ünsüz Türemesi (Anaptyctic consonant)

Bir ünsüzün kelimede bulunmadığı halde kelime içerisinde türemesi olayıdır. Urfa ağzında ünsüz düşmesine göre zayıf bir ses olayıdır. Burada vereceğimiz çoğu türemeler aslında şekil bilgisi bakımından açıklaması olan örnekler olacaktır.Biz bu türemeleri ön seste,iç seste ve son seste türeme başlıkları altında inceliyeceğiz.Urfa ağzındaki ünsüz türemeleri ve örnekleri şunlardır: d, t, h, m, n, y

1- Ön Seste Türeme :

ḥ Ön Ünsüz Türemesi :

Bir kelimede başta görülür. Kesindir. *ḥavluda* "avluda" (2.80), Şu örnekte, önce sonda düşme, daha sonra başta türeme olmuştur: *halla halla* (28.25) <Allah Allah Bu ünsüzün kelime başında türemesi Kıpçak Türkçesi'nde de görülen bir ses olayıdır.(66)

---

(66) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.140,148 ; A.Fehmi Karamanlıoğlu, *KTG*, s.20 ; Z. Güler, *HA*, s.23, 24

2- İç Seste Türeme :

d, t İç Ünsüz Türemesi

Urfa ağzındaki bu türeme ettirgenlik eklerinin kullanıldığı kelimelerde görülür. Bu kelimeler ettirgenlik eki almış olan fiillerdir. Önceden "-DIr-" ettirgenlik eki almış olan fiillere ettirgenlik eki almamış gibi "-D-" ettirgenlik eki getirilir. Bir de yazı dilinde geçişli olan bazı fiillerin yerine Urfa ağzında ettirgenlik eki almış şekilleri yine geçişli fiilleri karşılamak için kullanılır. Bu nedenle, türeme olan bu ünsüzlerin büyük kısmı aslında ettirgenlik ekinden başka bir şey değildir. Örnekleri: *açtırtmaz* "açtırmaz" (21.160), *doḫıtması* "dokuması" (18.15), *sürterseyse* "sürersen" (20.55), *ḳopardi* "koparıyor" (6.20) (67)

y İç Ünsüz Türemesi :

İki kelimede örneğini tespit ettik: *ᶜamelye* (2.30) <ᶜamele, *fanilye* (1.35) <fanila

3- Son Seste Türeme

ṁ Son Ünsüz Türemesi

Bir örnekte sonda görülür. Kesindir. *belkím* "belki" (2.30), (1.50) (68)

n Son Ünsüz türemesi

Metinlerimizde farklı örnekleri geçmektedir:

a. Birliktelik eki olarak ekleşmiş olan ile edatının ardından gelen n ünsüzü Urfa ağzında görülen karakteristik bir türemedir. Bu ünsüz Eski

---

(67) bkz. Janos Eckmann, "Türkçede D, T ve N Seslerinin Türemesi", *TDAY 1955*, s.11-22

(68) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.141 ; Z. Güler, *HA*, s.24 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.69 ; T. Günay, *RİA*, s.96

Türkçedeki n birliktelik ekinin bir devamı olmalıdır. Örnekleri: *ḥallan* (6.5), *ahenklen* (3.270), *onlan* (4.15), *eyílen* (5.1)

b. n ünsüzünün, Eski Türkçeden gelen birliktelik eki olduğu düşüncesini şu örnekler de güçlendirmektedir: *yayan* (3.160), *ḳışın* (6.75), *yazın* (23.5) Bu kelimelerin verilen şekillerde kullanılışları kesindir.

c. n türemesini "gibi" kelimesinin sonunda da görmekteyiz: *kímín* "gibi" (21.60) (69)

y Son Ünsüz Türemesi

Bir örneğini tespit ettik: *anèy* (19.1) <ana

E- Ünsüz Düşmesi

Çeşitli fonetik etkiler altında kelimedeki ünsüzün düşmesi olayıdır. Kelime başında, içte ve sonda görülür. Bu değişiklik Azeri Türkçesinde de yaygın bir ses olayıdır. Urfa ağzında şu ünsüz düşmelerini görmekteyiz: d, f, g, h, l, n, r, s, t, v, y. Şimdi bu düşmeleri örnekleriyle görelim:

d düşmesi

Bu düşme n ünsüzünün yanında görülür: *genínе* (13.15) <kendi, *evlenírlír* (21.1) <evlendir- (70)

f düşmesi

İki kelimede, içte görülen bir düşmedir. *yuḫa* (23.100) <yufḳa, *çüt* (33.25) <Far.cuft (71)

---

(69) A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.140 ; Z. Güler, *HA*, s.24

(70) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.139

(71) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.139 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.65 ; Z. Güler, *HA*, s.21 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.77, *NYA*, s108

g düşmesi

Bir örnekte kelime sonunda görülür. Bu kelimede kesindir: *çi kíftenín* (23.1)

h düşmesi

Arapçadan alınma ve sonunda "Allah" adı bulunan birleşik kelimelerde sondaki h ünsüzü kendisinden önceki "a" ünlüsünün genişliğinde kaybolur. *valla* (33.20), *ᶜabdılla* (20.80) <ᶜAbdullah, *maşalla* (24.60), *ehlülaları* "ehlüllahları" (32.30) (72)

l düşmesi

Sınırlı sayıda örnekleri vardır. Bu ünsüzün "k" ve "t" ünsüzleri yanında düşmesi dikkat çekicidir. Örneklerdeki düşme kesindir: *ḳaḥıp* (4.30) <kalk-, *ḳaḥım* (33.20) <kalk-, *ḫaḫ* (18.35) <Ar.ḫalḳ, *atmış* (6.35) <altmış, *dorġıdır* (2.25) <doğrult-, *boşatmaġa* (33.100) <boşalt-
Şu örnekte düşme kesin değildir : *onar* "onlar" (27.1) (73)

n düşmesi

a. Ünlü ile biten kelimelere belirten eki getirildiğinde ekin başındaki "n" ünsüzü düşer: *devein* "devenin" (12.10), *hava alanın* (7.30), *kapısın* (18.65)

b. Alınma kelimelerde görülür: *finasman* (27.35), *selamü ᶜaleyküm* (6.90)

c. Şu örnekte kısaltmadan dolayı düşme görülür: *bozė* (14.45) <Bozan (74)

---

(72) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.136 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.200 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.65 ; Z. Güler, *HA*, s.22

(73) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.137 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.201 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.65 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.78 , *NYA*, s.109

(74) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.137 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.199-200 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.66 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.109

r düşmesi

Geniş zaman 3. teklik kişi üzerine "+ken" zarfı getirildiğinde ve sınırlı sayıda kelimede görülür: *ḳaldıriken* "kaldırırken" (6.120), *sona* "sonra" (17.15), *bi ḳaç* (20.5), *bíşe* "bir şey" (8.15), *su sepín* "su serpin" (35.30), *çıẖadilar* "çıkarıyorlar" (7.25) <çıẖart- (75)

s düşmesi

Bir alınma kelimenin sonunda görülür: *in cin* (26.15) <ins cin

t düşmesi

"l" ünsüzünün yanında iki alınma kelimede içte ve sonda görülmektedir: *raslıyamadıẖ* (11.10) <Far.rast+la-, *sep* (22.10) <Ar.sebt (76)

v düşmesi :

Kelime başında ve içte görülür: *ölen* (6.110) <övlen <öglen, Şu örnekte, aslında, eski şeklin korunmuş olduğu görülmektedir: *urılır* "vurulur" (24.70) (77)

y düşmesi

Kelime başında, içte ve sonda görülebilen bir ses olayıdır. En yaygın şekli ise içteki y düşmesidir.

Kelime başında: Azeri Türkçesinde de yaygın olan bu ses olayı kelime başında dar ünlüler önünde meydana gelir: *üzíní* "yüzünü" (21.140),

---

(75) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.133 ; M. Erten, *DA*, s.17 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.201 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.65 ; Z. Güler, *HA*, s.21 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s. 78-79 , *NYA*, s.109

(76) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.139 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.199 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.66 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.78 , *NYA*, s.108

(77) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.138 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.201 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.66 ; Z. Korkmaz, *NYA* , s.108

üzík "yüzük" (21.170), *üregím* "yüreğim" (6.85), *igit* "yiğit" (18.85), *ilan* "yılan" (8.30), *üz karası* (6.120), *uda* (34.5) <yut-a

Kelime içinde: l ünsüzünün yanında düştüğü örneklerin fazlalığı dikkat çekicidir: *böle* (3.105) <böyle, *bèlese* (20.20) <böyle+ise, *şèle* (20.20) <şey+le, *öle* (3.150) <öyle, *sölíyen* (3.270), sölemez (21.55), *rèhen* (37.75) <reyhan, *kèf* (20.45) <keyf, *peġambermíş* (19.15), peḫemberín (33.200) <Far.peyġamber, *ᶜubet* (27.25) <Ar.ᶜUbeyd

Kelime sonunda: *buġda* (18.60), *şè* (19.25) <şey (78)

F- Yer Değiştirme (Metathesis)

Birçok Anadolu ağızlarında görülen ünsüzlerin yer değiştirmesi olayıdır. Urfa ağzında birinci derecede "r" ünsüzünün bulunduğu kelimelerde yer değiştirmenin yaygın olduğu görülür. Bu, ünsüzün titrek ve düşmeye elverişli olmasından ileri gelir. Yer değiştirme bitişik iki ünsüz veya uzak iki ünsüz arasında görülebilmektedir. Olay buna göre yakın yer değiştirme ve uzak yer değiştirme adlarını alır. Burada vereceğimiz bazı örnekler metinlerimizde olmayıp soruşturma sonucu elde ettiğimiz şekiller olacaktır. (79)

1- Yakın Yer Değiştirmeler

-rv- > -vr- : *kevran* (3.140), kívre "kirve" (21.40), *devriş*

-vr- > -rv- : *arvadı* (21.10) <ᶜavret

-gr- > -rg- : *arġısı* "ağrı" (18.15), *dorġı* "doğru" (9.5); *urġaşırdı* "uğraşırdı" (11.1), *barġına* "bağrına" (33.35), *urġadısa* "uğrarsa" (36.10),

---

(78) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.135 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.198 ; T. Gülensoy, *KYA*, s. 66 ; Z. Güler, *HA*, s.20, 22 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.107

(79) Geniş bilgi için bkz. : Ahmet Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarında Metathese Gelişmesi", *TDAY 1955*, s.1-7 ; Hasan Eren, "Türk Dilinde Metathese Olayı", *TDAY 1953*, s.161-180

makaslan dorġıdır "makasla doğrultur" (2.25), *dorġama* "doğrama" (21.95), *dorġılıḫ* (5.1)

-pr- > -rp- : *torpaġa* (36.25), *yarpaḫ, terpenmaḫ*

-rp- > -pr- : *kiprík* (35.5)

-rb- > -br- : *debríke* "darbuka" (21.30)

-br- > -rb- : *kírbídí* "kibriti" (18.20)

-rh- > -hr- : *pehriz* "perhiz" (18.50)

-pl- > -lp- : *çılpaḫıḫ* "çıplağız" (33.35)

-ln- > -nl- : *yanlız* "yalnız" (33.70)

-ml- > -lm- : *melmekete* (33.200), *çölmek*

-yl- > -ly- : *nalyon* "naylon" (18.20)

-fh- > -hf- : Bu değişiklik alınma kelimelerdeki ḫ ünsüzünün h olmasından sonradır ve kesindir : *deḫfe* (18.80) <def^{c}a, *deḫfedír* (33.105)

-çh- > -hç- : *uḫçur* "uçkur" (8.5)

-sk- > -ks- : *dıskıniken* "tiksinirken" (33.95)

-kş- > -şk- : *eşkísíní* "ekşisini" (23.30)

İki örnekte ünlü-ünsüz yer değiştirmesi görülür:

-ım- > -mı-: *sarmısaḫ* (3.10) <sarımsak, *gírím beş* (21.25)

-uy- > -yu- : *yuḫıdan* (33.175) <uyḫı <uykı <udıku, *yuḫsızlar* (33.105)

2- Uzak Yer Değiştirmeler

l-r > r-l : *ireli* "ileri" (20.65), *yarvalilar* "yalvarıyorlar" (7.20), *irelde* "ileride" (33.175)

l-d > d-l : *derdíler* "derlerdi" (1.95)

n-l > l-n : *paltonını* "pantolon" (21.85)

y-n > n-y : *dinayet* "diyanet" (7.5) (80)

---

(80) Genel anlamda krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.141-142 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.206-208 ; T. Gülensoy, *KYA*, s.69-70 ; Z. Güler, *HA*, s.30 ; Z. Korkmaz, *GBAA*, s.84 , *NYA*, s.98-99

G- İkizleşme

Kelime içerisinde iki ünlü arasındaki ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanma olayıdır. Urfa ağzında yaygın örnekleri olan bir ses olayıdır. Şu ünsüzlerle ilgili ikizleşmeler görülür: b, c, d, k, l, n, r, ş, t [81]

b ikizleşmesi

sebbeḥleri (5.15), *sebbaḥ* (6.110) <Ar.sabaḥ

c ikizleşmesi

ᶜaccayıb (10.10)

d ikizleşmesi

yeddí (6.65), *yeddínci* (3.130), *ḳaddar* (3.125)

k ikizleşmesi

ikki (1.90), *ellísekkíz* (3.150), *doḳḳız* (2.55), *çekkín* "çekin" (12.5), *şaḳḳılmaġa* (3.100)

l ikizleşmesi

küllaḥ (14.70) <Far.kulah

n ikizleşmesi

İle edatının ekleştiği kelimelerde meydana gelen benzeşmeden sonra benzeşen ünsüz ikizleşebilmektedir: *emrínnen* (20.10) <emrílen, *evínnen* "eviyle" (6.90), *arḫadaşınnan* "arkadaşıyla" (4.20), *bi tenesínnen* "biriyle" (20.70), *milyonnan* "milyonla" (1.15), *ayaġınnan* "ayağıyla" (21.95)

---

(81) bkz. Talat Tekin, "Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi", *SBBD*, III/ı (Mart 1971), s.1-8

r ikizleşmesi

severrah (3.250), *yerre* "yere" (20.70)

ş ikizleşmesi

aşşağı (1.15), *aşşağıya* (3.210), *eşşekçiler* (17.20)

t ikizleşmesi

ottız "otuz"(6.95), *büttin* "bütün"(36.25), *ottırdığım* "oturduğum" (6.60), *göttir!* "götür!" (12.25), *gettirmişem* (6.55) (82)

Ğ - Tekleşme

Kelimelerin iç seslerindeki çift ünsüzlerden birinin düşmesi olayıdır. Urfa ağzındaki ünsüz tekleşmesi olayları en çok alınma kelimelerde olmak üzere birkaç Türkçe kelimede görülür: (83)

1- Türkçe Kelimelerdeki Tekleşmeler

-kk->-k- : *ayakabsının* (24.80) <ayak-kabı

-ss->-s- : *isodın* (16.1) <ıssı+ot

2- Alınma Kelimelerdeki Tekleşmeler

-bb->-b- : *muhabet* (3.270) <Ar.muhabbet, *ya rabi* (32.1) <Ar.ya rabbi

-cc->-c- : *münecimlerden* (3.15) <Ar.müneccim, *mecanen* (18.55) <Ar.meccānen, *tücarlarda* (33.210) <Ar.tüccār

---

(82) Genel anlamda krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s. 131-132 ; M. Erten, *DA*, s.19 ; E. Gemalmaz, *EİA*, s.215-219 ; T. Gülensoy, *KYA*, s. 66-67 ; Z. Güler, *HA*, s.28 ; Z. Korkmaz, *NYA*, s.102-104

(83) krş. A. Bican Ercilasun, *KİA*, s.133 ; M. Erten, *DA*, s.19 ; T. GÜlensoy, *KYA*, s.67

-ff->-f- : *muvafak* (16.5) <Ar.muvaffak

-hh->-h- : *sıhatlıdır* (18.50) <Ar.sıhhat

-kk->-g-, -k-: *nagaraya* (24.70) <Ar.nekkāre, *tüken* (6.5) <Ar.dukkān

-ll->-l- : *mahlede* (33.25) <Ar.mahalle, *valahi* (28.5), *vala* (1.35) <Ar.vallahi, *ehlülaları* (32.30) <Ar.ehlüllāh

-mm->-m- : *mıhemed* (14.25) <Ar.muhammed, *cemísínín* "amcasının" (21.10) <camm

-nn->-n- : *zanetmem* (2.30), zanediler (26.15) <Ar.zann+et-

-ss->-s- : caleyhiselam (3.1) <caleyhisselam

-vv->-v- : *gevad* (10.20) <Ar.kavvad, *evel* (2.65) <Ar.evvel

-yy->-y- : *vezciyet* (14.25) <vazciyyet, *züriyetín* (3.105) <Ar.zürriyyet, *teyere* (7.1) <Ar.tayyāre

VURGU

Vurgu dildeki ses yapısını meydana getiren önemli bir konudur.Çünkü vurgulu bir hece diğerlerine göre daha çok belirtilerek söylenir.Böylece vurgu ve tonlama kelimelerin anlamında da birtakım değişiklikler yapar.

Urfa ağzında genel anlamda vurgu Türkiye Türkçesinin yazı dilinde olduğu gibi kelimenin son hecesindedir.Kelimelere çekim ve yapım ekleri getirildiğinde vurgu, yeni son hecelere kayar: *düş'ış* (7.30), *torı'nım* (18.100), *karabi'ber* (20.35), *sori'san* "soruyorsun" (20.75), *destí'nín* "testinin"(37.15), *eg'er* (36.20), *der'dí* "der idi"(35.100), *hızmetçíle'rí* (6.25)

İkizleşme ve yakın ünsüz benzeşmesi ses olaylarının meydana geldiği kelimelerde vurgu bu ses olaylarından önceki ilk heceye geçer: *'dokkız* (2.55),*'çekkín* "çek'in" (12.5),*'ikki* (1.90),*'yeddí* (6.65),*'kaddar*

(3.125),*'ottız* (6.95), *'büttín* (36.25), *'aşşaġıya* (3.210), *em'rínnen* "emriyle"(20.10),*'onnan* "ondan"(1.45), *ça'ġıllar* "çağırırlar" (21.100)

Yer adlarında vurgu Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ilk heceye kayar: *'aġcaḳala* (2.60),*'istambul* (2.65),*'erzurüm* (4.35),*'cidde* (7.5),*'urfa* (8.1),*'suruç* (13.1)

Yer adlarında ilk hece ünlü ile bitiyorsa vurgunun ikinci heceye kaydığı görülür:*'adana* (7.1), *ve'ranşehrí* (36.5), *ma'latya* (4.35), *di'yarbaḳır* (25.20)

Vurgu ve tonlama sebebiyle meydana gelmiş uzun ünlüler bulunduran kelimelerdeki vurgu uzun ünlülerin olduğu hecededir: *'şemíz* (4.15), *ḳal'mış* (33.5), *'ūy* (33.120), *u'la* (6.1) gibi.

Kişi adı olarak kullanılan ve içerisinde ayın ünsüzü bulunmayan alınma kelimelerde vurgu ilk hecededir: *'ḥelil* (3.285),*'maḥmud* (3.285), *'ḥüsen* (10.1)

İçerisende ayın ünsüzü bulunduran alınma kelimelerde vurgu bu ünsüzün olduğu hece üzerindedir: *se'ᶜid* (37.35), *be'diḥ* (1.30) <bediᶜ, *'naᶜne* (10.15),*'ᶜaskerden* (6.80),*'maᶜlum* (3.5),*'ᶜeşḳe* (34.35), *ze'ᶜif* (10.35)

ŞEKİL BİLGİSİ

I- KELİME YAPIMI

Türkçede kelime yapımı yapım ekleriyle gerçekleştirilir. Kelimenin kök veya gövdesine getirilen yapım ekleri kelimeye yeni bir anlam katar. Urfa ağzında yazı dilindeki yapım eklerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bazı sesler "Ses Olayları"nda konu edildiği gibi değişikliklere uğramıştır. İşte bu ses değişiklikleri belli ağız özelliklerini meydana getirirler. Biz, bu nedenle kelime yapımında örneklerimizi daha çok karekteristik olan ses değişikliği özelliklerini taşıyan kelimelerden seçmeyi uygun gördük. Bu bakımdan seçilen örnekler hem şekil bilgisi hem de ses bilgisi yönünden dikkate değerdir.

A- İsimden İsim Yapan Ekler

+CA, +cene

Yazı dilimizde eşitlik eki olarak, " gibi, göre, kadar " anlamlarını kelimeye katar. Bu ekin yapım eki olarak da kullanıldığı görülür. Urfa ağzında başlıca kullanılışı sıfatlara getirilerek zarf yapımıdır: *güzelce* (23.35), *ahdıhça* (19.15), *evvelce* "eskiden" (1.100), *defᶜatlerce* "defalarca" (3.140), *günlerce* (19.20), *aylarca* (3.75)

Bu ekin genişletilmiş şekli "+cene" iki kelimeye getirilerek yine bir zarf olarak, sık sık kullanılır: *güzelcene* (30.10), *iyicene* (21.185)

+CI

Meslek ve uğraşma bildiren bu ek, Urfa ağzında hep düz ünlülü olarak kullanılır. Ünsüzün c veya ç gelmesi için kesin bir kural tespit etmek oldukça zordur: *eskíçí* (5.10), *demírcí* (16.20), *teşkelecí* "sahtekar" (14.50), *dilençí* (18.55) <dilen-i+ci, *görící* (24.80) <gör-ü+cü, *hızmetçílerí* (6.25), *eşşekçíler* (17.20), *kahveçí* (28.10), *tarihçí* (3.25), *daşçıdım* "taşçıydım" (16.1), *oyıncı* (2.80), *kıymalıcı* "lahmacuncu" (24.1), *topçı* (1.45) *helvaçı*

(4.10), *postalcı* (5.10), *yolçı* (35.35), *yabançı* (35.155), *uçkağıtçı* (27.25), *ḳondıraçıdım* "kunduracıydım" (16.1), *fırınçıdan* (6.105)

+cığaz

Bu ek küçültme , sevgi ve acıma bildiren kelimeler yapar. Urfa ağzında yazı dilinden farklı olarak ekin ünlüleri bazen yer değiştirmektedir: *hanımcıgaz* (36.25), *ḳadıncıġaz* (3.30), *eksikcıġaz* (36.15)

+CIh, çık

Yazı dilinde küçültme ve sevgi eki olarak bilinir. Bu ek Urfa ağzında şartlar ne olursa olsun düz ünlülüdür. "K" ünsüzü ise bir örnek dışında "h" olmuştur: *acıẖ* "azıcık" (37.55) <<az+a+cık, *azçıẖ* (21.85), *ufacıẖ* (3.140), *ḥevçík* "çukurcuk" (3.135)

+cıl

İşlek olmayan bir ektir. Bir örnekte eşitlik eki fonksiyonunda kullanılır: *ortancıl* (3.200)

+dız

İşlek değildir. Yazı dilinden farklı olarak düz ünlülüdür: *gündízden* <gündüzden (14.30)

+ki

İçinde bulunma, aitlik ve bağlılık bildiren kelimeler yapan bu ek yazı dilindeki gibidir. Uyuma girmez: *bögünki* (6.90), *ordaki* (21.110), *benímki* (35.100), *bízímki* (24.75), *yarínki* (27.65), *o zamanki* (28.40), *şındíki* (33.115)

+leyın, +lin, +n

Bu ek, Urfa ağzında daha çok zaman bildiren isimlere gelerek zaman zarfları yapar. Metinlerimizde ayrıca durum ve yön zarfı yaptığı örnekler de vardır. Bu ek yazı dilindeki gibi uyuma girmez: *sabahleyín* (3.270), *aẖşamlin* (13.1), *övlen* (3.270) <ögle, *suratıleyín atar* "yüzüne doğru atar" (3.200), *yavaşleyín* (33.55)

+lI

Bu ek "sahip olma, varlık, bir yere bağlılık" gibi kavramlar bildiren ve geldiği kelimeyi sıfatlaştıran bir ektir. Urfa ağzında düz ünlülü olarak kullanılır. Yuvarlak ünlülü örnekleri yoktur. Alınma kelimelere de getirilir: *pendírlí* "peynirli" (6.150), *maraklı* (10.10), *namuslı* (13.5), *tohanıhlı* "hüzünlendirici" (1.75), *tírlí* "türlü" (27.10), *taclı* (33.115), *bahalı* (4.5), *tírítlí* (23.1), *türlí* (3.75), *yumırtalı* (6.145), *hayatlı* "avlulu" (14.10), *kitlí* (13.5) <kilit+li, *endenosyalı* (7.40), *bèslí* "besili" (25.15), *ᶜanteblíler* (6.125), *yarım kollı* (1.35), *sulı* (23.95), *masalı* (24.20), *maratlı* "muratlı" (35.40), *varyetlí* "varlıklı" (33.1), *balcanlı* "patlıcanlı" (27.30), *kövlí* "köylü" (1.50)

+lIĠ, +lıh, lik

Yazı dilinde +lIK şeklinde kullanılan bu isimden isim yapım ekinın Urfa ağzında ünlüsü düzleşir. "K" ünsüzü ise "ġ" , "h" , "g" olmaktadır. Ayrıca bu ek uyuma girmez. Bu ekin fonksiyonları yazı dilimizde olduğu gibi çok fazladır:

a. Soyut isimler yapar: Yalın haldeki isimler veya meslek eki (+CI) almış kelimelere gelerek soyut isimler yapar: *aclıġ* "açlık" (17.1), *ᶜamelelıġ* "amelelik" (17.10), *tembellıġ* (2.15), *kazançılıġ* (2.55), *pakırçılıġ* (1.30), *serbestlıġı* "serbestliği" (26.15), *yoġlıġından* (27.35) <yok+luk+un+dan, *kölgelıh* "gölgelik" (12.15), *pislıh* (14.50), *kıtlıh* "kıtlık" (14.1), *yorġınlıh* (14.20), *kèçeçílıh* (4.20), *işçılıh* (1.5), *dorġılıh* "doğruluk" (5.1), *urfalıhtan* "Urfalılıktan" (14.10), *cahallıġ* "gençlik" (35.10), *hestelíġí* "hastalığı" (18.15), *ᶜavaralıġım* "avareliğim" (6.25), *hasıtlıh* "kıskançlık" (5.1), *kedirlík* "kadir kiymet bilmeklik" (16.5), *rehmetlıh* (14.5)

c. Yer bildiren zarflar yapar: *oralıġa* <ora+lık+a "oraya" (21.85), *nerelíġa* <nere+lik+e "nereye" (33.25), *buraġa* <bura+lık+a "burada" (36.25), *felhanlıhta* <felhan+lık+ta "topraklıkta" (1.45)

ç. Eşya isimleri yapar: *asbaplıẖ* "elbiselik" (21.50) <esvap+lık, *kíftelıẖ* "köftelik" (23.35), *elbiselıẖ* (21.170), *pislígí* "çöpü" (6.120), *yeşillík* (20.45)

d. "+lI " sıfat yapım eki yerine kullanılır: İki örnekte bu ekin, "+lI" sıfat yapım eki yerine kullanıldığını görmekteyiz. Bu örneklerde aslınrda +lıg ekinin eski şekliyle devam ettiği görülmektedir : *ne tırlıġ* "ne türlü" (4.20) <türlüg, *kimse kibírlıġ olmasın* "kimse kibirli olmasın" (27.70)

+(I)ncI

Sayı adlarına gelerek sıra sayı sıfatı yapan bir ektir. Urfa ağzındaki düzleşme eğilimine paralel olarak bu ekin ünlüleri düzdür: *üçíncí* (3.185), *yeddíncí* (3.130), *ikkíncí* (3.85)

+sIz

İsimlerin sıfat ve vasıf isimleri yapımında kullanılan bir ektir. "+lI" ekinin tersine, "sahip olmama, yokluk, bağlı olmama" gibi kavramlar bildirir. Nitekim bu iki ek birbirinin tersi olarak bilinir. Urfa ağzında, şartlar ne olursa olsun ekin ünlüsü düzdür: *yuẖsızlar* "uyḳusuzlar" (33.105), *çarasız* (36.35), *sehepsíz* "sahipsiz" (34.55), *öksíz* (35.25), *cansız* (3.50), *parasız* (17.1)

Bu ekin bir örnekte "+sA-" isimden fiil yapım ekinin yerine yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz: *susızırsa* "susarsa" (3.135)

B- İsimden Fiil Yapan Ekler

+Al-

Urfa ağzında, bu ekteki "l" ünsüzü "t" ünsüzünün önünde düşer: *boşattı* (33.105) <boşalt-, *şėnėlmíş* "şenlenmiş" (3.170)

+ar- , +al-

Renklere gelerek dönüşlü fiiller yapan bu ekin ünsüzü, Urfa ağzında bazı örneklerde "l" olmaktadır: *ḳızar-* (23.45), *saraldım* "sarardım" (34.10)

+ı(h/ġ)- <+IK-

Olma ifade eden bu ekin ünsüzü Urfa ağzında "h" ve "g" olmaktadır: *acıhırsa* (3.135), *acıġdı* "acıktı" (7.15)

+lA-

Yazı dilinde işlek olan bu ek Urfa ağzında da çok sık kullanılır. Ekin ünlüsü "y" ünsüzünden önce ve "l" ünsüzünden sonra daralır: *haşlıyacahsan* "haşlayacaksın" (23.55), *hoplilar* "hopluyorlar" (33.80), *ʿarzlıyanda* "arzuladığında" (34.50), *melír* "meler" (34.50), *sabahlallardı* (3.270), *harçlamaġla* (6.25), *çarçaflallar* (21.115), *daşladıh* (3.160), *paklarsan* "temizlersin" (23.95), *duzlallar* (20.25), *èlerledí* (2.45), *terledír* (18.5)

C- Fiilden İsim Yapan Ekler

Bu eklerin de yazı dilindeki ekler olduklarını, ancak Urfa ağzında bazı ses değişiklikleriyle kullanıldıklarını söyleyebiliriz.

-Acah, -Acaġ

giyecah "giyecek" (21.40), *binecaġı yerde* (10.35), *alacaġ+ım* (6.70), *tavlıyacah* (2.30)

-Cah, -Caġ < -CAK

Yazı dilindeki "-CAK" ekinin ses değişikliğine uğramış şekilleridir: *doġırçah* (29.15), *salıncaġa* (20.90)

-(A)h, -(A)G < -(A)K

Bu ekin ünsüzleri de "K" dan değişmedir: *pıçaġ* (12.1), *kaçaġa* (17.10) <kaç+ak+a , *ıraġ* (21.180), *sıvaġın* (33.40) < sıva-k+ın , *döşeg* (18.5)

-gIn, -kIn

Bu ekin ünsüzü "g", ünlüsü düzdür: *durġın* (2.20), *keskin* (3.85)

-I

Yazı dilinde yuvarlak ünlülü şekilleri de görülen bu ek, Urfa ağzında hep düz ünlülü şekillerle görülür: *dol-í* "dolu" (26.15), *ört-í* "örtü" (21.50), *sür-í* "sürü" (24.100), *bıraẖ-ı* (21.120), *yatıya* (14.5) <yat-ı+ya

-(I)K, -(I)ẖ, -(I)G

Yazı dilinde bu ekin önündeki ünlüler uyuma göre yuvarlak da gelebilmektedir. Urfa ağzında örneklerin çoğunda ekin ünlüsü düzdür. Ekteki "K"ünsüzü ise değişebilmektedir: *örík̇ler* (36.5) <ör-ük+ler , *bölík* (4.15), *böyüg* (33.30), *ḳarnıyarıẖ* (23.80), *büríklí* "bürülü, örtülü" (1.90) <bürü-k+lü, *uyanıẖ* (12.10)

-IḳlI, -IẖlI

Bu ek aslında -ık fiilden isim yapım eki üzerine +lı isimden isim yapım eki getirilerek yapılmıştır: *toẖanıẖlı* "dokunaklı, acıklı" (1.75), *yaḳışıẖlısan* "yakışıklısın" (28.35), *büríklí* "bürülü, peçeli" (1.90) <büri-klí

-(I)m

Bu ekin ünlüsü de Urfa ağzında düzdür. İşlek bir ektir: *doyım* (8.40), *sıẖım* "sıkım" (23.45), *ḳırpım* (7.35), *doġım* (10.20), *kesím* (12.5), *aşırım* (23.60), *yüz görímlígí* (21.155), *dilím* "dilim" (23.85) <dil-im, *yarım* (33.15), *ayırım* (3.280)

-mA

dikmeler (3.80) <dik-me, *yarışma* (1.70)

-maẖ, -maġ < -mAK

Mastar eki dediğimiz bu ekin yazı dilindeki ünsüzü, Urfa ağzında k>ẖ>ġ değişikliklerine uğrar. Bu ek büyük ünlü uyumuna girmez: *gömmaġ* (28.40), *almaġ* (21.145), *gidermaġ* (10.10), *yoġ etmaġ, gitmaġ* (7.20), *istemaġa* "istemeye"(1.85), *yaẖamaẖ* (2.40), *yellenmaẖ* (18.80), *demaẖ* (20.80)

-(I)n

İşlek bir ektir. Ünlüsü düzdür: *dügín* "düğün" (21.30), *ah̲ın* "akın" (12.15), *gelín* (18.75), *uzınlığı* (17.15), *yığınlarının* (14.10)

-IntI

çırpıntı "kırpıntı" (6.15), *üzíntísínden* (37.30), *sıh̲ıntı* (9.30), *ḳırıntı* (6.15)

-Iş

Ünlüsü düzdür: *otırışta* (15.5), *ènísé* "inişe" (7.30), *alışverís*(2.70), *gidísímízde* (3.245)

Ç- Fiilden Fiil Yapan Ekler

-D

"Oldurma" ve "yaptırma" bildiren ettirgen fiiller yapar. İki ünlü arasında genelde yumuşadığı görülür. Fiil kök veya gövdelerine gelir. Ayrıca edilgen veya dönüşlü çatı (-l-) üzerine getirildiği örnekler de vardır: *terle-d-ír* (18.5), *ḳızar-d-ırsan* (23.45), *oyna-d-acah̲* (37.75), *ağla-d-ırlar* (21.110), *ışı-d-ır* (3.40), *doh̲ı-t-ması* "dokut-" (18.15), *barla-t-tıh̲tan* "parlat-" (2.30), *ḳurı-t-maz* (18.5), *taşı-t-sın* (6.5), *ḳurı-t-ıllar* (16.1)
boşat- (33.105) <boşal-t-, *dorġıd-* (2.25) <doğrul-t-

Urfa ağzında bu ettirgenlik ekinin üzerine ikinci bir ettirgenlik eki olan "-dIr-" eki getirilir. Bu ek yığılması olayının meydana gelmesi çok sıktır. Böyle durumlarda anlam yönünden tek ettirgenlik fonksiyonu vardır: *çığır-t-tır-i* "çağırtıyor" (2.1), *ottır-t-tır-ıllar* "oturturlar" (3.95)

-DIr-, -der-

"Oldurma" ve "yaptırma" bildiren fiiller yapar. Ek her zaman düz ünlülüdür: *doldır-* (33.115), *vurdır-* (37.10), *ḳoştır-* (22.1), *sorıştır-* (1.95), *ḳonıştır-* (27.45), *ḳarıştır-* (20.30), *çalıştır-* (27.40), *sulandır-* (1.65),

ḳalḳındır- (18.55), *dolandır-* (27.30), *yetíştír-* (1.25), *töktír-* (17.10), *sürdír-* (3.245), *endír-* "indir-" (3.210), *bindír-* (37.45)

Bir örnekte eki "-der" şeklinde görmekteyiz. Bu "dön-" fiiline mahsus özel bir durumdur. Fiilin ettirgen şekli hep böyledir: *dönder-* "döndür-, *çevir-"* (21.195)

-(I)r-, -ar-

"Oldurma" ve "yaptırma" ifade eden fiiller yapar. Ekin ünlüsü şartlar ne olursa olsun düzdür: *aşır-* (23.60), *içír-* (3.45), *geçír-* 16.5), *düşír-* (32.10), *doġır-* (3.75)

Bir örnekte ekin baştaki ünsüzü, bir örnekte de her iki ünsüzü düşer: *evlenírlír* "evlendirilir" (21.1), *ḳarışılır* "karıştırılır" (30.1)

Bu ekin de diğer ettirgenlik eklerinde olduğu gibi ek yığılması meydana gelmiş örnekleri vardır: *açtır-t-maz* "açtırmaz" (21.160) Bu ek yığılması olayında da anlam yönünden tek ettirgenlik vardır: *çıẖ-ar-t-tım* "çıkardım" (27.5), *ḳopardi* "koparıyor" (6.120)

"Çıkar-" fiilinde aynı olayın bir uzantısı olarak eklerden birincisinin düştüğü örnekler çok sık şekilde kullanılır: *sesiyí çıẖat-ma* "sesini çıkarma" (12.25), *çıẖad-ırlar* "çıkarırlar" (21.185)

"Yak-" fiilinin kullanılışı dikkat çekicidir. Bu fiilin dönüşlü şekline "-dır-" ettirgenlik eki getirilir. Ancak ortaya çıkan fiil yine "yakmak" anlamında kullanılır: *yandır-* "yak-" (20.55)

-(I)ş-

Yazı dilinde "işteşlik eki" diye bildiğimiz ektir. Ekin ünlüsü düzdür. Ek, Urfa ağzında şu fonksiyonları karşılar:

İşteş fiiller yapar: *suvallaş-* (20.15), *öpíş-* (28.50), *göríş-* (11.15)

Dönüşlü fiiller yapar: Bu fonksiyonu iki örnekte +la- eki ile birlikte bir örnekte tek başınadır : *gencleş-* (36.35), *ḳatılaş-* (23.60), *savış-* (33.130)

II- KELİME ÇEŞİTLERİ

A- İSİMLER

1- İsimlerde Kısaltma

Urfa ağzında özel isimlerde kısaltma yapılması sık görülen dikkat çekici bir özelliktir: *Bozė* "Bozan" (14.45), *Mıḥo* "Mahmut" (14.50)

2- İsim İşletme Ekleri

a. Hal Ekleri

aa. <u>İlgi Hali Eki</u>: <u>+nIn, +In, +yIn</u> (Genitive)

Tamlayan durumunda olan kelimeleri tamlanan kelimeye bağlar. Urfa ağzında değişik şekillerde kullanılmaktadır. Bütün şekiller düz ünlülüdür:

<u>+nIn</u>

Ünlü ile biten kelimelerden sonra ve üçüncü teklik kişi iyelik eki almış kelimelerden sonra kullanılır: *ḳezesínín* (36.5), *camısının* (10.30), *ḳuyrıġının* (15.5), *dört tenenín* (24.5), *buranın* (6.120), *oranın* (6.120), *bunın* (1.5), *onın* (1.25)

<u>+In</u>

Kural olarak ünsüzden sonra gelir. Ancak +nIn şeklinin iki ünlü arasında kalan birinci ünsüzü de düşebilmektedir: *isodın* (16.1), *evín* (1.90), heppíyízín "hepinizin" (4.5), *daḳanın* (2.20), *ḥükümatın* (6.120), *geriblerín* (34.55), *ḥavızın* (33.80), *ᶜaḳrıbaların* (21.125), *baᶜzıların* (4.30), *ḳapīn* "kapının" (33.150), *deve ín* "devenin" (12.10), *sinīn* "sininin"(21.75), *evlerīn* "evlerinin" (33.90), *ḳapısın* (18.65), *babasīn* (21.70)

+yIn

En karekteristik şekil budur. +nIn şeklinin baştaki ünsüzü "y" olmuştur. Bu durum iyelik 2. Teklik kişi çekiminden benzetme yoluyla bulaşmış olmalıdır: *tava+yın* "tava+nın" (23.80), *deve+yín* "devenin" (12.45), *vali+yín* "valinin" (33.160), *da^c^va+yın* "davanın" (27.55), *uşaẖlari+yín* "çocukların+ın" (24.35)

ab. Yükleme Hali Eki: +(y)I, +i (Accuzative)

Nesne hali ekidir. Urfa ağzında düz ünlülü olan bu ek de değişik şekillerde ortaya çıkar:

+I

Ünsüzle biten kelimelerden sonra gelir: *tanġı* "tankı" (4.35), *pissígí* "kediyi"(33.40), *balcanları* (23.80), *mancılığı* (3.85), *cenezeleri* (33.45)

İyelik eklerinden sonra gelir: *işçílígíní* (27.20), *ẖusyetíní* "hususiyetini" (21.20), *vaziyetíní* (21.5), *herşèsíní* "herşeyini" (23.90), *dermeníní* (6.1), *çeketíní* (21.85), *yavrısını* (4.15), *tuzını* (23.40), *savımasını* (23.80), *belayı* "belanı" (24.1), *boynımı* (34.35), *ẖeyfímí* "öcümü" (10.35), *dikḳatīzí* "dikkatinizi" (28.35), *tíkenlerīzí* "dükkanlarınızı" (15.1)

+yI

Ünlü ile biten kelimelere gelir: *ẖammadayı* (27.15), *yaẖıyı* "yakayı" (27.60), *kimsíyí* (33.155), *havarèyí* (22.1), *orıyı* "orayı" (7.25), *sırayı* (1.60), *ḳonşıyı* (4.10)

+i

2. Kişi iyelik eklerinin üzerine getirilen "+yI" belirtme ekinin ünsüzü, çok sık olarak iki ünlü arasında düşer. Bunun sonucunda "i" ünlüsü uzar: *başī vurdırram* "başını vurdururum" (37.10), *elī* "elini" (24.25), *etī* "etini" (23.40), *ḥuzurī* "huzurunu" (6.60), *soġanī, beġtenízī* (23.90), *^c^askerlígī* (4.30), *aç ḳapī* (24.45)

Ünlü ile biten kelimelere geldiğinde de aynı ses olayı görülür: *ḳapī* "kapıyı" (33.55), *baltī* "baltayı" (34.5)

Eksiz

Urfa ağzında eksiz kullanılabilmektedir: *çarasın gör* "çaresini gör" (35.110)

ac. Yönelme Hali Eki: +(y)A (Dative)

+A

Ekin bu şekli ünsüzlerden sonra kullanılır: *almaga* (21.50), *topraga* (24.25), *merdivana* (8.35), *melmekete* (33.200), *bílezíge* (20.20), *ᶜeşḳe* (34.35), *rebbísíne* (3.80), *kövíne* (27.5), *üstíne* (21.110), *fıtasına* (33.115), *cenezesíne* (6.65), *içíne* (23.70), *bitíşígíne* (2.30), *başīza* "başınıza" (33.25), *menendíme* (34.15), *muradiyıza* (37.95), *babaya* "babana" (24.35)

+yA

Ünlülerden sonra kullanılır. Genellikle ünlü ile biten kelimelere getirilir. Teklik 2. kişi iyelik eklerinde bu şartlar meydana gelir: *havıya* "havaya" (7.1), *parıya* "paraya" (7.15), *kiraçıya* (10.5), *pıravıya* (21.65), *bi arıya* "bir araya" (23.60), *postaẖanıya* (6.40), *ḥeftíya* (33.110)

2. Teklik kişi iyelik eklerinden sonra gelir: *ḳarşiya* "karşına" (20.1), *alniya* "alnına" (10.25), *söziye* (27.1), *sevdıġiye* (24.30), *beẖtiye* (27.50), *yoliya* "yoluna" (35.35), *burġuliya* "burguluna" (23.100)

Eksiz

Bu kullanılışı 2. kişi iyelik ekinden sonra yaygındır: *başay* "başına" (34.35)

aç. Bulunma Hali Eki: +DA (Locative)

Bu ek, Eski Türkçeden günümüze en az değişikliğe uğrayarak gelmiş eklerinden biridir. Urfa ağzında ünsüz uyumuna girmeyen örnekleri de vardır: *ḳoynida* "koynunda" (22.5), *ḳapida* (34.40), *oġrında* "önünde" (33.195), *oralıẖta* (21.85), *yanaẖta* (30.20), *zuvaẖta* (33.10), *başta* (33.140), *taşda* (21.185), *taḳayda* "pencerende" (24.5), *deḳḳede* (12.50), *kölgesínde* (35.120), *ögínde* (1.35), *elide* (22.20), *üstínde* (33.40), *güneşte* (23.5), *bi terefte* (21.175)

ad. Çıkma Hali Eki: +DAn (Ablative)

Bu ek de Urfa ağzında yazı dili ile paralellik gösterir: *çıẖardan* (4.20), *fırınçıdan* (6.105), sonradan (8.5), *camıdan* (1.45), *ḳuştan* (28.10), *cem^{c}attan* (18.40), *allah'tan* (27.65), *bízínkiden* (19.1), *dövletlerden* (18.75), *gettírenden* (28.25), *yüzímden gözímden* (1.35), *böyíklerden* (18.85), *sinílerden* (2.70), *ġeyíbten* (33.185), *na^{c}letten* (6.55)

Teklik 3. Kişi iyelik ekinden sonra ekin başındaki ünsüz benzeşmeye girer: *ḳız evínnen* "kız evinden" (21.30), *oğlan tarafınnan,* "oğlan tarafından" (1.85)

ae. Eşitlik Eki: +CA, +cene (Equative)

+CA

Yazı dilindeki şekillerin yanında bu ekin "+cene" şekli de kullanılmaktadır. Bu ek ismi fiile bağlar, "gibi, göre, kadar" anlamlarında kullanılır: *nanca* "ne kadar" (33.30), *bunca bunca* "bu kadar bu kadar" (37.70), *ḥükmínce* "gücü yettiği kadar" (18.55), *gennílerínce* "kendilerine göre" (33.230), *ėlece* "o şekilde" (13.5), *günlerce* (19.20), *ėyíce* (3.10), *evvelce* (2.45)

+cene

"+cene" şekli, sık şekilde iyi ve güzel kelimeleri üzerine getirilerek kullanılır: *güzelcene* (3.10), *iyícene* (21.185)

af. Yön Gösterme Eki: +ArI, +rA (Directive)

+ArI

Her iki şeklin yazı dilinde de bulunan, kalıplaşmış olarak Eski Türkçeden günümüze gelmiş bazı kelimelerde örnekleri görülür: *yuẖarı* (8.15), *ireli* (20.65) <ileri <il+gerü, *içeri* (2.85), *çıẖarda* "dışarıda" (11.10) <çıharı+da

+rA

ara (2.20), *oranın* (1.40), *bura* (4.1), *oralıẖta* "orada" (21.85), *nere* (6.130)

ag. Vasıta Hali Eki: +lA, +lAn, +nAn, +DAn (İnstrümental)

Eski Türkçeden kalıplaşmış olarak belirli kelimelere gelen vasıta hali eki "+n" görülmekle beraber (yayan 3.160) daha yaygın olan şekil "ile" edatının ekleşmiş hali olan "+lA" üzerine gelerek "+lAn" ve benzeşme yada farklılaşma yoluyla "+nAn" ve "+DAn" şekline girmiş alternansları daha yaygındır.

+lA

harçlamağla "harcamakla" (6.25), *teriyle* "terinle" (19.20)

+lAn

dezgahlan (6.1), *canlan başlan* (3.250), *bu yaşımlan* (18.25), *bu ḥallan* (6.5), *daşlan* (15.10), *benlen* (3.195), *ahenklen* (3.270), *eyilen* (5.1)

+nAn

parasınan (6.70), *aylığinan* "aylığınla" (20.80), *toḳmağnan* (18.80), *soğannan* (1.65), *yimaẖnan* (33.85), *ḳocaynan* (37.90), *cannan bedennen* (18.5), *emrinen* (20.10), *bi tenesınnen* "biriyle" (20.70), *evinnen* (6.90),

taḫsinen (1.55), *kimsenen* (4.15), *mendilnen* (37.15), *ḳebrínen* "kavliyle" (21.15), *ᶜaylesínen* (33.225), *ᶜezyenen* (33.90), *şivenen* (9.5)

+DAn

sıradan "sırayla" (14.10), *davıldan* "davulla" (21.120), *malidan* "malınla" (24.20), *elden* "elle" (23.90), *gelíniden* "gelininle" (20.70), *pirinçden* (20.45), *kireçden* (17.25), *deveden* (14.60), *sinílerden* (2.70), *köleden* (37.95), *damattan* "damatla" (24.90), *sarmısaḫtan* (20.30), *ekmekten* "ekmekle" (23.100)

b. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa yada bir nesneye ait olduğunu belirten eklerdir. İyelik eklerinin ünlüleri düzdür. Urfa ağzında iyelik eklerinin tablosu şu şekildedir:

	Tekllik	Çokluk
1. Kişi:	+(I)m	+(I)mIz
2. Kişi:	+y, +i, +n	+ (I)yIz, +iz
3. Kişi:	+(s)I	+lArI

İyelik Eklerinin Kullanılışları

Teklik 1. Kişi: +(I)m *marḥamam* "mendilim" (22.5), *aġam* (6.50), *ᶜaḳríbem* (6.45), *arḫam* (7.35), *oġlım* (1.80), *barġım* (35.110), *gördíġím* (14.5), *yüzím* (6.60), *kolım* (35.45), *torınım* (18.100), *ḫoruzım* (35.15), *yerím* (4.1), *yüzímden* (1.35)

Teklik 2. Kişi: +y, +i, +ın

Yazı dilindeki "n" ünsüzünün yerini Urfa ağzında karakteristik olarak "y" ünsüzünü görmekteyiz. Bu şekil ünlü ile biten kelimelere gelir:

baġçayda "bahçende" (24.10), *betrey* "gözbebeğin" (24.10), *ḫanay* "hanen" (24.15), *ḳocay* "kocan" (33.75), *babay* (28.35), *tikey* "parçan" (24.15), *ᶜalaḳay* "alakan" (12.15), *anay ablay* "annen ablan" (20.5), *paray* "paran" (18.95), *binay* "binan" (18.90), *teriyle* "terinle" (19.20)

Ünsüzle biten kelimelere "+i" ünlüsü getirilerek yapılır: *tayi* "tayın" (28.55), *ḳoynida* "koynunda" (22.5), *başiyı* "başını" (29.15), *yapışıġi* "yapışığın" (2.60), *taḫti* "tahtın" (24.20), *uşaḫlariyın* "çocuklarının" (24.35), *beḫtiye* "bahtına" (27.50), *verdíġi* "verdiğin" (2.40), *söziye* "sözüne" (27.1)

Çok nadir de olsa yazı dilinin etkisiyle Teklik 2. Kişi ekinin "+n" ünsüzü ile karşılandığını görmekteyiz: *züriyetín* "neslin" (3.105)

Teklik 3. Kişi: +(s)I Düzleşme eğilimi nedeniyle yuvarlak ünlülü şekli yoktur. Ancak "i" li örneği de yoktur: *iḥtirazı* (36.40), *omızına* (18.80), *çocıḫları* (1.30), *çoġı* (4.40), *ḥamlı* "doğumu" (3.20), *üstíne* (20.45), *fiyetí* (4.5), *ḳız terefí* (1.95), *mereḳínden* (37.25), *vücütí* (32.5), *ᶜedetí* (33.40), *ġezebí* (18.40), *cıġarası* (33.195), *bèl arġısı* (18.15), *bostanası* (23.20), *dayzası* (20.1), *erişesí* (27.30), *üz ḳarası* (6.120), *ḳız anası* (24.55), *ḳonşısı* (33.1), *müseᶜedesí* (6.85), *ᶜanᶜanesí* (2.75)

Çokluk 1. Kişi: +(I)mIz Şartlar ne olursa olsun düz ünlülüdür. Bu ekte de "i"li şekil yoktur: *iḥtiḳatımız* (3.30), *maᶜmuriyatımız* (33.65), *melmeketímíze* (2.15), *eşíttíġímíz* (3.25), *soyismímíz* (11.1), *yimeġímízí* (23.75), *ḳazançılıġımız* (1.80), *itímíz* (27.5), *urfamızın* (24.1), *veledímíz* (6.55), *manilerímíz* (24.35), *dürüstlıġımızdan* (1.30)

Çokluk 2. Kişi: +(I)yIz, +iz Yazı dilinde "+InIz" şeklinde olan bu ek, Urfa ağzında karakteristik olarak değişikliğe uğramıştır: *ḳafayız* "kafanız" (18.45), *durumiyız* "durumunuz" (18.45), *istedıġıyız* (27.60), *develeriyízí* (3.150), *diliyíz* (3.70), *ḳonşīzí* "komşunuzu" (6.85), *yimeġīz*"yemeğiniz" (33.115), *ḫanımlarīz* (33.175), *etrafīz* (3.175), *dedıġīz* (4.5), *oḫıdıġīz* (9.5), *dinīz* "dininiz" (18.35)

Çokluk 3. Kişi: +lArI *paralarında* (6.25), *ḳızları* (11.5) *ḳapıları* (12.20), *ḳoyınları* (12.30), *soyları* (21.20), *zingíllerí* (33.80), *sermeyelerí* (6.125), *etreflerínden* (20.5)

c. Çokluk Eki : +(I)Ar, +gıl

+(I)Ar

Urfa ağzında ekin yaygın şekli yazı dilindeki gibi "+lAr" ekidir. Bir örnekte ekin "l" ünsüzünün, "n" yanında, düştüğü görülür: *bınları* "bunları" (23.50), *genler* "kendileri" (12.30), *şêlere* "şeylere" (3.50), *nikeḥler* (33.220), *şénikler* "akrabalar" (21.30), *onar* "onlar" (20.5)

+gıl

Bu ek topluluk ifade etmesi yönünden çokluk yapar. Daha çok aile ifade eden topluluk isimleri yapma fonksiyonu taşır: *yahyagıldeyıh* "Yahyagil'deyiz" (6.80), *ḳınaçıgílín* "Kınacıgil'in" (10.30), *sabri efendígíl* (14.5), *arḫadaşgíle* (14.30), *damadgíl* (20.15), *ḳaynanasıgíl* (24.90), *padişahgíl* (33.125)

Bu ekin üzerine "+lar" kullanıldığı da görülür: *padişahgíller* (33.165)

Çokluk eki "kısım" kelimesi üzerine iyelik eki getirilerek de karşılanmaktadır: *èrkek kısmı* "erkekler" (1.90), *ḳadın kısmı* "kadınlar" (21.15)

ç. Aitlik Eki: +ki

Hem yapım eki hem de işletme eki özelliği taşıyan bu ek yazı dilindeki gibidir. Yapım eki olarak belirsizlik zamiri ve sıfat yapar. İşletme eki olarak aitlik bildirir. Bu bir tür iyeliktir. Ek ünlü uyumuna girmez: *başındaki* (1.40), *ordaki* (21.110), *hergünki* (3.45), *evínki* (6.15), *o zamanki* (3.280), *dünegínki* "dünki" (6.90), *bögünki* (6.90), *şındíki* (2.20), *altımızdaki* (6.15), *arḫadaşınki* (7.40)

d. Soru Eki: mI

Urfa ağzında bu ekin kalın ve ince sıradan düz ünlülü şekilleri görülür. Yaygın olmamakla beraber vurgu ile soru şekli de vardır: *bılezık mı?* (21.15), *fılanın adamı mı?* (27.55), *delí mísíz?* "deli misiniz" (33.30), *ḥalal mıdır?* (1.35), *erkek mí olacaḫ?* (3.20), *var mı* (2.70)

Soru ekinin vurgu ile karşılanması: *ḫerdír?* "hayrola?" (6.85), *demedím?* "demedim mi?" (18.90)

B- ZAMİRLER

Kişi , işaret, soru ve belirsizlik anlamları vererek varlıkların adlarını karşılayan kelimelerdir.

1- Kişi Zamirleri

Kişi isimlerinin yerine kullanılan zamirlerdir. Urfa ağzında kullanılışlarını görelim :

Yalin Hal : *ben* (1.30), *sen* (2.20), *o* , *bíz /bízler* (3.290), *síz* , *onlar / onar* (20.5)

İlgi Hali : *bením* (11.1), *senī* (12.15)/*senín* (3.190), *onın* (20.55), *bízím* (3.20), *sízín* (8.1), *onların* (4.15)

Yükleme Hali : *benī* (31.10), *senī* (24.30), *onı* (36.5), *bízī* (6.35), *sízī* (20.5), *onları*

Yönelme Hali : *biye* (3.105)/ *bana* (3.180), *siye* (34.80), *ona* (21.140), *bíze* (27.55), *síze* (3.275), *onlara* (9.1)

Bulunma Hali : *bende* (3.215), *sende, onda, bízde* (8.25), *sízde* (2.45), *onlarda* (2.45)

Ayrılma Hali : *benden* (27.65), *senden* (35.35), *ondan* (10.35), *bízden* , *sízden, onlardan* (24.90)

Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Urfa ağzında kişi zamirleri, "gibi, için" edatlarına yazı dilinde olduğu gibi ilgi hali eki ile bağlanır: *onın üçun* (1.25), *bízím gíbí* (18.55), *bením kímín* "benim gibi" (34.10), *bením kímí* "benim gibi" (37.1)

Zamirlerin "ile" edatına bağlanması ise farklı şekillerle olmaktadır: +lAn, +nAn, +dAn: *benlen* "benimle" (3.55), *senlen* "senin ile" (33.25), *onlan* " onunla" (4.15), *bíznen* "bizimle" (33.50), *onnan* "onunla" (19.5), *senden* "seninle" (3.90), *sízden* "sizinle" (12.5)

2- Dönüşlülük Zamirleri

Bu zamir, "kendi" kelimesi ile karşılanır. Bu kelimeye iyelik ekleri getirilerek şahıslar ifade edilir ve karşılanır. Kelimenin başındaki "k" ünsüzü Urfa ağzında yumuşar. Bu zamirin tanıklarının bir kısmını metinden bir kısmını yaptığımız soruşturmalara göre vereceğiz:

gendím (4.1)

gendi "kendin"

gendí "kendisi" (19.15), *gendínín* "kendisinin" (3.15), *gennín* "kendisinin" (28.45), *gendíní* "kendisini" (19.25), *gendíní* "onu" (37.90), *gendíne* "kendisine" (27.50), *gennína* "kendisine" (21.165), *genína* "kendisine" (13.15), *genne* "kendisine" (12.30), *gendínden* "kendisinden" (11.10), *gendínen* "kendisiyle" (36.1), *gendíne göre* (21.30), *gendísí* (3.115), *gendísínín* (28.40), *gendísíní* (36.20), *gendísíne* (6.30), *gendísínden* (28.5)

gendímíz

gendíyíz "kendiniz"

gendíleri, *gennílerí* (3.120), *genler* "kendileri" (12. 30), *gendílerín* "kendilerinin" (32.30), *gennílerín* "kendilerinin" (33.225), *gendílerini* (33.230), *gendílere* "kendilerine" (33.30), *gennílere* "kendilerine" (21. 70), *genlere* "kendilerine" (33.50), *genlerden* "kendilerinden" (20.15)

Dönüşlülük zamirinin tekrarı ile yapılan şu şekiller de dikkat çekicidir:

gendí gendíní (28.20), *genní gennínı́* (33.215), *gendí gendíne* (19.15), *genní gennı́ne* (28.5), *genní genne* (37.30)

Şahıs zamirlerinin, dönüşlülük zamirleri yerine kullanıldığı, şahıs zamirlerinin yanında kullanıldığı ve isim tamlaması yaptığı örnekler:

Ben bení kehveçı kılıgına koydım. "kendimi..." (28.55),
Sen siye seçebılırsey, oh! "kendine..." (13.10),
Bı́zde bi açlıh hissediyıh. "Bir açlık hissediyoruz" (7.10
Ben gendím... "kendim" (3.60),
Gendı́nı́n tahtını... "Onun tahtını..." (3.15)

3- İşaret Zamirleri

İşaret zamirlerinin bazı şekillerine, isim hal ekleri geldiğinde bazen ilerleyici benzeşme, bazı durumlarda ise ünsüz düşmesi görülür. İşaret zamirlerinin bir kısmını metinlerdeki tanıklardan bir kısmını ise yaptığımız soruşturmaların sonuçlarından vereceğiz:

Yalın: *bı* (6.75)/ *bu* , *şu* , o, *bınlar* (18.1)/*bunlar* (2.20), *şunlar* , *onlar* (21.15)/ *onar* (20.5)

İlgi Hali: *bunın* (21.55), *şunın, onın* (1.75), *bınların* (18.1)/ *bunların* (24.50), *şunların* , *onların* (26.5)

Yükleme Hali: *bunı* (10.25), *şunı, onı* (20.25),*bınları* (23.50)/*bunları* (23.70), *şunları, onları* (23.45)

Yönelme Hali: *buna* (10.30), *şuna, ona* (37.85), *bunlara* (33.70), *şunlara, onlara* (27.60)

Bulunma Hali: *bunda* (18.50), *şunda, onda, bunlarda, şunlarda, onlarda*

Ayrılma Hali: *bundan* (1.15)/ *bunnan* (6.70), şundan, *ondan* (10.35)/ *onnan* (1.45), *bunlardan* (24.95), *şunlardan, onlardan* (24.90)

İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

İşaret zamirleri, "için ve gibi" edatlarına tıpkı şahıs zamirleri gibi ilgi hali ekiyle bağlanırlar. "ile" edatına bağlanmaları da aynı şekildedir. Bu edatın ekleşerek bağlandığı örnekler oldukça sık kullanılır: *bunnan* "bununla" (37.80), *onnan* "onunla" (6.75), *onlan* "onunla" (4.15), *onlarla* (4.15)

4- Soru Zamirleri

Nesneleri ve kavramları sorma yoluyla temsil ederek karşılıkları olan zamirlerdir. Urfa ağzındaki soru zamirleri: *kim(+ler), ne, ḥanḳı, ḥanḳısı, hangı, hangısı*

kim(ler)?

İnsanları sormak için kullanılır: *kim* (3.60), *kimler* (3.240)

ne?

a. İnsanlar dışındaki canlı, cansız varlıklar ve kavramları sormak için kullanılan soru zamiridir: *ne* (1.15)

b. Bu zamire isim hal ekleri yada başka kelime eklenerek yer -yön sormak için yeni kelime türetilir: *nêre* (6.25) <ne+ara, *nêrden* (7.15) <ne+ara+dan, *nêrye* (3.240)

"Nere" kelimesinin şu örnekte farklı şekilde karşılandığını tespit ettik: *hangı taraftansan* "nerelisin"(8.1)

c. Bu zamire başka kelimeler eklenerek "sebep, durum ve nicelik" sormak için kelimeler türetilir: *nasıl* (1.20) <ne+asıl, *nasın* "nasıl" (33.165), *nasıl edaḫ?* "ne yapalım?" (37.10), *niye* "neden?, ne için?" (13.5), *neye* "niçin" (11.25), *nêçe* "pek çok" (9.35)

d. "ne?", yardımcı fiillerle kullanıldığında hece kaynaşması olayı meydana gelir: *nêdím?* "ne edeyim?" (37.15), *nêttím?* "ne ettim?" (37.25), *nêdaḫ?* "ne edelim?" (33.100), *nolacaḫ?* "ne olacah?" (33.180), *nêylíyecaġam* (18.95)

hangı?, ḥankı?

Bu zamir genel anlamda varlıkları sormak için kullanılır: *hangı taraftansan?* "nerelisin?"(8.1), *hangısını?* (21.55), *ḥankısını?* (20.95), *ḥankısından?* (18.50)

Soru Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

a. Soru zamirlerinin edatlara eksiz bağlandığı örnekler: *ne güneyem* "ne içinim" (33.225), ne *gün içın* (33.225)

b. Soru zamirlerinin edatlara doğrudan bağlandığı örnekler: *kimnen* "kiminle" (33.160), *nelen* "neyle" (33.140), *hangısınan* "hangisiyle" (9.5)

5- Belirsizlik Zamirleri

İnsanları nesneleri ve kavramları belirsiz şekilde temsil eden zamirlerdir. Urfa ağzına ait metinlerimizde geçen örnekler, şunlardır:

a- Belirsizlik Zamiri Olan Kelimeler

hiç kimse yoḫ (3.240), *kimseler görínmī* "Kimse görünmüyor" (3.130), *fılanca fılanca geldí*(21.15), *herkes işínde...çalışırdı.*(5.15), *herkez ...kurtardı.*(26.10), *başına şė sarmış* (19.25), *bíşė ėşítmemíş.*(3.40), *bíşėler ḳurallar* "birşeyler" (3.85), *bíşey yoḫ.*(26.10), *hiç bíşey yėmedím.*(3.150), *ba^{c}zı kıfteyı yoġırdımı....* "bazıları..."(1.70), *bi tene* çiçegí vardı. "birisinin çiçeği vardı."(10.5)

b- İyelikli Belirsizlik Zamirleri

heppí eskı sölıyenler "hepsi" (3.290), *heppísíní üst üste kodıḫtan sonra* (23.30), *tümí bėle ḳazançıdı.*(1.25), *bi şėsí vardı.*"şeyi" (11.1), *çoġı burġıldan olır.* (23.1), *tekí öldı tekí kaçtı.*"biri... biri..." (15.10), *heremíz oldıḫ sekkíz on nüfus.*"her birimiz" (6.35), *heresíne ikkí tene...*"her birine..." (6.115), *başḫası dört mílyon sölemíş.* (27.55), *be^{c}zísí ėle...*"bazıları"(27.70), *kimí siyah kimí sarı...* (3.245), *kimísí para kimísí giyecaḫ...* (21.40), *birí başını...*(33.40), *hiçbírín ḫeberí olmaz.*"hiç birinin" (21.70), *birbirína*

yidírdıhtan soyra...(1.70), *birize te^c^et olmasın...* "birinize zarar gelmesin..." (6.10), *birísí demíş* (7.10), *hepímíz böyüdük.*(6.10), *hepsí...pat pat...aşaġı inī.*(17.20), *şeyí var.*(10.30), *bi şésí, örnekí yohtır.*(32.20), *öbírí ḳaçtı* (15.10)

c- Aitlik Ekli Belirsizlik Zamirleri

İyelik, belirten veya bulunma hali eki almış olan kelimeler üzerine aitlik eki getirilerek yapılırlar. Urfa ağzında kullanılışları yaygındır: *benímki ėle aynıyacaġī* "benim işim..."(4.10), *bízímki şė kímí*(4.20), *bízínki ihracata dönıktí.*(27.40), *senínki de ikki ayaġı verī.* "Sana da iki ayak veriyor.""(17.20), *ha tükenínki geldí ha evínki geldí....*(6.15), bi de arhadaşınki ḳarışī. "Bir de arkadaşınki karışıyor"(7.40)

C- SIFATLAR

Vasıf isimlerinin adı sıfattır. Sıfatlar tek başlarına isim, ismin önünde onun sıfatı durumundadır. sıfatları; Niteleme, Belirtme, Soru ve Belirsizlik olmak üzere dört ana başlık altında göreceğiz:

1- Niteleme Sıfatları

İsimlerin vasıflarını gösteren kelimelerdir: *böyük teştler* (2.20), *^c^accayıb çiçegler* (10.10), *ḥeḳiḳi sa^c^ipleri*(12.10) v.b.

2- Belirtme Sıfatları

İsimlerin dış vasıflarını belirten kelimelerdir. Belirtme sıfatlarını dört başlık altında inceleyeceğiz:

a- İşaret Sıfatları

Nesneleri işaret etme yoluyla gösteren kelimelerdir. Yalnız kullanıldıklarında birer işaret zamiri olurlar. Urfa ağzında kullanılan işaret

zamirleri yazı dilindeki gibidir: bu, şu, o.Örnekleri: *bu serbestlígí bu parayı...* (26.15), *şu şekílde aynadım.*(28.55), o gece (7.35)

b- Aitlik Ekli Sıfatlar

ordaki şenikler ağlar.(21.110), *sıtadın başındaki binalar* (1.40), *altımızdaki döşege* (6.15)

c- Sayı Sıfatları

Varlıkları sayılarını bildirerek belirten kelimelerdir: *gírmí beş bin* (1.20), *dokkız bin* (6.40), *ottız bin* (1.20), *sekkíz on* nüfus (6.35), *atmış sene* (15.25), *kırh yumırta* (14.1), *ikí tene* (1.25), *ikkí bin* (6.10), *ikkí çıft bílezíge* (20.15)

d- Sıra ve Üleştirme Sayı Sıfatları

Varlıkların sıralarını ve sayılara bölünmüş hallerini belirten kelimelerdir: *ikkíncí gün olí* (24.95), *yeddíncí sefende* (3.135), *üçíncí gece* (3.185), *birer hebbe yerler.* "birer tane yerler."(24.95), *ikíşer kat esbab alır "ikişer takım elbise alır"*(33.125)

3- Soru Sıfatları

Nesneleri soru yoluyla belirten kelimelerdir: *hangı* uçkagıtçı (27.30), *hankı deve...* (12.10) <E T. kangı, kaç? (1.100), *ne ohılı?* (2.5), *nasıl adam?* (13.5)

4- Belirsizlik Sıfatları

öbír bacılar (33.35), *fılan padişah* (18.30), *bütín kövlíler* (18.65), *bi kaç kíşíden* (20.5), *kimí evde* (21.35), *nèçe hastalar* (9.35), *epey para alır* (4.15), *baᶜzı arhadaşın* (3.280), *birçoh allahlar varmış*(3.55), *çoh tahsi* (14.60)

Ç- ZARFLAR

Yer, zaman, hal ve miktar isimleridir. Bütün zarflar tek başlarına birer isimdir.

1- Yer-yön Zarfları

Yer ve yön ifade eden isimlerdir. Daha çok yön ifade ederek fiilin yönünü gösterirler:

çıhları çıhtıġı gíbí "dışarı çıkar çıkmaz..." (14.45), *aşşaġya èn* "Aşağı in!" (21.110), *altı tene , arhamsıra ḳadın var.*(7.35), *yuhları çıhtı* (8.10), *içerí ḳorlar* (2.85), *suratıleyín atar* "yüzüne atar." (3.270)

2- Zaman Zarfları

Zarf olarak kullanılan zaman isimleridir. Fiilin yapıldığı zamanı ifade ederler.Urfa ağzında metinlerimizden tespit ettiğimiz örneklerini verelim:

bögín ne var? (14.10),

öyle zamanı kebap gelír. (21.130),

Telefon àçtıh,dünegín. "Dün telefon açtık."(10.10),

adanadan ahşamlin çıhtıh.(13.1),

sebehten gelír."Sabahleyin gelir." (21.180),

sebbehísí oli."Ertesi sabah oluyor."(21.95),

devrísí güní oġlan anası gider..."ertesi gün..." (21.20),

onda çıhadırıh "O zaman çıkarırız."(33.200),

o anda emír verír. (3.220),

bu anda ḳafam ḳarmakarışıh."Şimdi kafam..." (6.35),

o gettíġí kímín gelím "O gider gitmez geleyim" (37.40),

ondan sonradana istersen..."Ondan sonra istersen..."(23.65),

eskíden ḳedírlík vardı.(16.5),

evvelce kesedí. "eskiden kese idi."(1.100),

yetíştıhlerímízde istambuldan gelírdí."yetiştiğimiz zamanlar..." (2.65),

diger zaman zanetmem. "Başka zaman sanmam."(2.30),

ᶜaniden...emír geldí.(37.85),

derdemez soyra biye tanḳ verdíler. "hemen sonra" (4.35),
gün be gün eri. "Gün geçtikçe eriyor."(37.30),
ilkín ḳondıraçıdım. "En başta kunduracıydım."(16.1),
ögde ben girím."önce ben gireyim" (7.20),
en ögde etí bişer. "ilk olarak etin pişer." (30.1),
en ög bulamaç ḥalında bişer "Başta bulamaç halinde pişer." (30.5),
bi sene ḳeder de orda ḳaldıḫ.(2.60),
on deḳḳede kesíli. "On dakikada kesiliyor."(12.50),
ındi içerde ḳoḫallar.(33.45),
gelín bunda aġlar "Gelin bu sırada ağlar." (24.60),
deḳḳede verír saniyede alır.(27.70),
belki irelíde bi ḳonı olaraḫ ele alınır."Belki gelecekte..." (36.40),
sebbeḥleri duᶜa edellerdí.(5.15),
dayima geli. "Her zaman..."(32.15)

3- Niteleme ve Durum Zarfları

Bir fiiln anlamını nitelik yönünden etkileyen kelime veya kelime gruplarıdır.Urfa ağzında geçen örneklerini görelim:

büttín arındı. "tamamen..."(36.25),
tek ḳızlar içín yapılmaz bu.."Sadece kızlar için yapılmaz" (24.85),
bèle otırıp..."böyle" (1.15),
böle ottırttırıllar (3.95),
öle yaparlar."öyle..." (24.85),
eyle keskinlet "öyle" (3.210),
şöle ...çıhar.(3.35),
ėrkeklerden avratlar bir gelíller "...birlikte gelirler." (21.120),
ancaḫ ḳocasına görıkırdí."Sadece kocasına görünürdü." (1.90),
para toplardıḫ,hükmí hükmínce ḥallı ḥallınca... (18.55),
ḫefiften üstíne sürterseyse "azıcık..." (20.55),
ufaḫufaḫ yuvarlıyacḫsan. "Küçük küçük yuvarlıyacaksın."(23.60),
ince ince dorġanacaḫ. (23.55),
güzelcene yıḫallar.(30.10),

güzel yoğıracahsan.(23.60),
eyíce dögelím (3.5),
iyícene yuğırırlar.(21.185),
oldığı gíbí onlara geçī."Tamamen onlara geçiyor." (9.1),
yarıbuçuh öldırırsen."biraz" (23.95),
ayriyeten nışan tahılır.(21.35),
bereber bişer (23.50),
defʿatlerce geçmíşler."defalarca..." (3.140),
yalavız urfada bu yinír. "sadece..."(23.100),
tek tek kızar (23.75),
azdan azdan içíne korsan."azar azar..." (20.45),
tesedüfen kahtım.(10.5),
zornan yatsıyı kıliyam."Zorlukla yatsıyı kılıyorum." (6.60),
bi kereden kızartamazsan."bir defada..." (23.70),
o keder ki bi ekmeg parası çıhī."yalnızca..." (16.5),
kütír kütír ahi."Kütür kütür akıyor.(33.90),
o şekílde yanında gidī. "Öylece yanında gidiyor." (32.25)

4- Azlık-Çokluk Zarfları

Azlık-çokluk, miktar ve derece bildiren zarflardır:
yarıbuçıh öldírírsen."Biraz..." (23.95),
en aşşağı yeddí sekíz bin lèradır.(1.15),
epey bi çoh zaman yatmışıh.(7.10),
pek yoh.(3.20),
çoğ eyídír.(16.10),
çoh öksemíşem. "çok özlemişim"(6.85),
az çoh yatmışıh.(7.10),
az az kızartırsan.(23.65)

D- FİİLLER

1- Kişi Ekleri: İki tip kişi ekleri vardır:

a. Birinci Tip Kişi Ekleri

Bu tip kişi ekleri zamirlerden gelmektedir. Görülen geçmiş zaman, şart ve emir dışındaki çekimlerde kullanılan kişi ekleridir. Bu eklerin Urfa ağzındaki genel tablosu şöyledir:

	Tekl i k	Çokluk
1. Kişi:	+(y)(A)m, +nam	+(y)Ih, +nıh, +Iz
2. Kişi:	+sAn	+sIz
3. Kişi:	Eksizdir.	+lAr

Birinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları

Teklik 1. Kişi: +(y)(A)m, +nAm

+(y)(A)m: *baḫiyam* "bakıyorum" (6.20), *zanetmem* (2.30), *bílmiyem* "bilmiyorum" (20.75), *aynaram* "anlarım" (9.10), *ḳaḫam* "kalkayım" (6.65) *neylíyecaġam* (18.95), *begenmíşem* (11.25)

+nam: Geniş zaman olumsuz çekiminde Azeri Türkçesinin etkisiyle görülür: *erímenem* "erimem" (9.10)

Teklik 2. Kişi: +sAn

+sAn: *bílisen* "biliyorsun" (2.20), *urġaşisan* "uğraşıyorsun" (13.10), *ottırırsan* (23.20), *düzersen* "dizersin" (20.55), *şaşırmışsan* (18.50), *doldıracaḫsan* (20.45), *yiyecaḫsan* (18.50), *çüríyesen* (24.15), *görmíyesen* "görmeyesin" (24.1)

Teklik 3. Kişi : Kullanılışı eksizdir.

Çokluk 1. Kişi : +(y)(ı)h, +nıh, +Iz

+(y)(ı)h: *içiyıh* "içiyoruz" (3.145), *bíliyıh* "biliyoruz" (36.1), *beklerıh* "bekleriz" (6.75), *çıhadırıh* "çıkarırız" (33.200), *geçecaġıh* "geçeceğiz" (7.30), *bezíyecaġıh* (33.140), *düşmíşıh* "düşmüşüz" (26.10), *harçlıyah* "harcayalım" (33.105), *soraḥ* "soralım" (20.10)

+nıh: Geniş zaman olumsuz çekiminde kullanılır. Bu şekil Azeri Türkçesinin etkisiyle ortaya çıkar: *bíz adam olmanıh* "biz adam olmayız" (6.120), *bırahmanıh* "bırakmayız" (33.190), *görínemenıh* "görünemeyiz" (33.80)

+Iz: Yazı dilinin etkisiyle görülen, ancak yaygın olmayan bir şekildir: *yiyeríz* (6.55)

Çokluk 2. Kişi: +sIz

+sIz: *deyisíz* "diyorsunuz" (3.70), *yapisíz* "yapıyorsunuz" (6.80), *kesersíz* "kesersiniz" (20.15), *taparsız* "taparsınız" (3.70), *yandıracahsız* "yakacaksınız" (17.20)

Çokluk 3. Kişi : +lAr

+lAr: *duzlallar* "tuzlarlar" (20.25), *sarırlar* (19.20), *götírírler* (21.30), *çalıştırılar* "çalıştırıyorlar" (1.30), *gidiler* "gidiyorlar" (32.35), *geliler* "geliyorlar" (18.85), *diyecahlar* (21.15), *daşınmışlar* (33.55), *kahalar* (6.65)

b. İkinci Tip Kişi Ekleri

Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılan eklerdir. Bu ekler iyelik kökenlidir. Urfa ağzında bu ekleri bir tablo üzerinde görelim :

	Teklik	Çokluk
1. Kişi:	+(I)m	+h, +k
2. Kişi:	+i, +y, +n	+iz, +yIz
3. Kişi:	Eksizdir.	+lAr

İkinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları

Teklik 1. Kişi : +(I)m

+(I)m: *doldırdım* (27.5), *gettím* (27.50), *ḳonıştım* (26.10), *baḫtım* (27.25), *aynadım* "anladım" (28.55), *düştím* (27.50), *töktírdím* (17.10), *ḳatsam* (25.15), *satsam* (16.15), *yisem* (27.10)

Teklik 2. Kişi : +i, +y, +n

+i : Görülen geçmiş zaman çekiminde kullanılır: *aç ḳodī* "aç bıraktın" (33.35), *yaptī* "yaptın" (4.30), *gördī* "gördün" (6.25), *begendi mí?* "beğendin mi?" (18.80)

+y : Şart çekiminde yaygın olarak kullanılan şekildir: *tiksey* "diksen" (6.105), *yapsay* "yapsan" (27.15), *dėmesey* "demesen" (1.75)

+n : Yazı dilinin etkisiyle kullanılan bir şekildir: *ḳari ḳız oldın* "kocamış kız oldun" (21.1), *ḥisab etse*n (1.20), *oḳırdın* (2.85), *dėrdín* (18.25)

Teklik 3. Kişi: Eksiz olarak kullanılır.

Çokluk 1. Kişi: +ḫ, +k

Bu iki şekil aslında -duk sıfat fiilinin önce görülen geçmiş zaman çekimine daha sonra da şart çekimine girmesi ile ortaya çıkmıştır.

+ḫ : *geldıḫ* "geldik", *yaşadıḫ* (1.80), *everdıḫ* (24.70), *gėtírsaḫ* (3.145)

+k : Metinlerimizde tek örneği geçmektedir: *böyüdük* (6.10)

Çokluk 2. Kişi: +iz, +ẏIz

+iz : *astīz* "astınız" (18.45), *ögrendīz* "öğrendiniz" (2.5), *bozmadīz* "bozmadınız" (18.35), *ḳonıştırdīz* "konuşturdunuz" (4.25)

+yIz : *görírseyız* "görürseniz" (1.85), *oḫırsayız* "okursanız" (9.5), *zengin oldiyíz* "zengin oldunuz" (20.20)

Çokluk 3. Kişi: +lAr

+lAr : *ḳeyboldılar* (6.115), *sevḳíyat ettíler* (2.50), *dedíler* (1.40), *ḳaẖtılar* "kalktılar" (18.30)

2- Şekil ve Zaman Ekleri

Fiillerin karşıladığı hareketi şekil ve zamana bağlayan eklerdir. Bunların bir kısmı sadece şekil, bir kısmı hem şekil hem zaman ifade ederler. Şekil ifade eden eklere "Tasarlama Kipleri" diyoruz. Hem şekil hem zaman bildiren ekler ise "Bildirme Kipleri" adını alırlar.

a. Bildirme Kipleri:
1- Geniş Zaman Eki
2- Şimdiki Zaman Eki
3- Görülen Geçmiş Zaman Eki
4- Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki
5- Gelecek Zaman

b. Tasarlama Kipleri:
1- Emir Eki
2- Şart Eki
3- İstek Eki
4- Gereklilik Eki

Bu eklerin Urfa ağzındaki kullanılışları ile ilgili olarak metinlerimizden tespit edemediğimiz örnekleri soruşturma yoluyla elde etmeye çalıştık. Bunları da gerektiği yerde gösterdik. Bazı örneklerin karşısında bu nedenle sayfa ve satır numarası yoktur. Şimdi bu eklerin Urfa ağzındaki kullanılışlarını görelim:

Şekil ve Zaman Eklerinin Kullanılışları

a. Bildirme Kipleri

aa. Geniş Zaman Eki: -(I/A)r, -l

Bu ek, Urfa ağzında yazı dilindeki gibi, "-(A/I)r" şeklindedir. Ancak çekimde bazı ses olayları meydana geldiğinden ekin şekli değişikliklere

uğrar. Yuvarlak ünlü bulunduran fiillerden sonra ekin ünlüsü yazı dilindekinin tersine düzdür: *görír* (1.85), "r" ünsüzüyle biten fiillerden sonra, 1. teklik ve 1. çokluk kişi çekimlerinde geniş zaman ekinin ünlüsü düşer: *öldírrem* "öldürürüm" (10.20), *verrem* "veririm" (20.80), *gettırrıh* "getiririz" (36.35), Bazen de ekin ünsüzü benzeşme yoluyla "l" olur: *allam* (10.20), *çarçaflallar* (21.115) Geniş zaman çekimi şöyledir:

Teklik 1. Kişi: -(I/A)r, -l

-(I/A)r : *dèrem* (6.5), *aynaram* (4.1), *düşerem* (18.25), *umaram* (34.35), *görrem* (27.50), *götírrem* (6.5), *öldírrem* (10.20)

-l : *allam* (10.20), *gellem* (6.5)

Teklik 2. Kişi:-(I/A)r : *ḳorsan* (23.25), *ottırırsan* "oturursun" (23.20), *alırsan* (23.15), *èndírírsen* (23.80), *bílírsen* (3.55), *ᶜafedersen* (18.80), *paklarsan* (23.95), *düzersen* (20.55), *beklersen* (23.40)

Teklik 3. Kişi: -(I/A)r : *oẖır* (21.145), *söler* (20.5), *ḳor* (33.105), *savıştırır* (3.185), *èndírír* (3.60), *ḳoyılır* (21.50), *urılır* (24.70), *göttírír* (28.5), *ḳaẖar* (2.30), *tiker* (21.30), *deger* (3.200), *yaẖar* (6.1), *bişer* (23.55)

Çokluk 1. Kişi: -(I/A)r *gettírrıẖ* (36.35), *yerıẖ* "yeriz" (18.100), *dorġarıẖ* (20.35), *beklerıẖ* b(6.75), *çıẖadırıẖ* "çıkarırız" (33.200), *alırıẖ* (20.40), *yaparıẖ* (20.25), *severıẖ* (23.5), *ezerıẖ* (33.140)

Çokluk 2. Kişi: -(I/A)r : *yirsíz* (33.90), *kesersíz* (20.15), *gidersíz* (33.90), *ḳırarsız* (33.45), *yanarsız* (35.65), *ac olırsız* (33.90)

Çokluk 3. Kişi: -(I/A)r, -(I/A)l

-(I/A)r : *ḳaẖarlar* (1.95), *ḥallederler* (20.10), *gèçerler* (33.235), *aparırlar* (33.90), *yuġırırlar* (21.185), *ḳaynadırlar* (2.50)

-(I/A)l : *koyallar* (3.85), *kurallar* (3.80), *duzlallar* (20.25), *çağıllar* "çağırırlar" (21.100), *toplanıllar* (21.175), *gelíller* (3.140), *evlendírîller* (21.1), *isteller* (1.95), *dögeller* (33.50)

Geniş Zaman Olumsuz Çekimi

Geniş zamanın olumsuz şekilleri, Urfa ağzında, Teklil 1. Kişi için "-mA", diğer şahıslar için "mAz" şeklindedir. Her şahıs için birer örnek vereceğiz: *zanetmem* (2.30), *görmessen* (5.5), *açtırtmaz* (21.160), *bırahmayıh, bırahmazsız, dèmezler* (33.215)

Bu şekillerle birlikte Teklik ve Çokluk 1. Kişilerde Azeri Türkçesi etkisiyle "-mAnAm" ve "mAnIh" şekilleri görülmektedir: *erímenem* (9.10), *bırahmanıh* (33.190), *adam olmanıh* (6.120), *görínemenıh* (33.80)

ab. Şimdiki Zaman Eki: -i

Urfa ağzında, yazı dilindeki -yor ekinin yerini -i'ye bıraktığı görülür. Bu da Azeri Türkçesinin etkisiyledir (ī < ir < yor). Bütün kişiler için ekin şekli aynıdır. Şimdiki zaman çekimi şöyledir:

Teklik 1. Kişi: *bahiyam* "bakıyorum" (6.20), *yapiyam* "yapıyorum" (25.5), *gidiyem* "gidiyorum" (17.10), *ödiyem* "ödüyorum" (6.40), *düşıniyem* "düşünüyorum" (1.45)

Teklik 2. Kişi: *yapisan* (25.1), *sorisan* "soruyorsun" (20.75), *içisen* (3.165), *bílisen* (28.50), *urġaşisan* "uğraşıyorsun" (13.10), *seyredisen* "seyrediyorsun" (12.10)

Teklik 3. Kişi: *daşi tökılī* (33.100), *kopardī* (6.120), *kaçī* "kaçıyor" (2.40), *arī* "arıyor" (10.35), *böyī* "büyüyor" (3.45), *durī* (18.65), *çıhadī* "çıkarıyor" (12.40)

Çokluk 1. Kişi: *bıliyıh* "biliyoruz" (36.1), *tanışiyıh* (11.15), *istiyıh* (20.10), *dorġiyıh* "doğruyoruz" (23.5), *veriyıh* "veriyoruz" (21.25)

Çokluk 2. Kişi: *deyisíz* "diyorsunuz" (3.70), *yapisíz* "yapıyorsunuz" (6.80), *gidisíz* "gidiyorsunuz" (18.5), *alisíz* "alıyorsunuz" (4.25)

Çokluk 3. Kişi: *çalıştırilar* (1.30), *yahilar* "yıkıyorlar" (21.90), *vurilar* "vuruyorlar" (27.5), *ohilar* "okuyorlar" (2.1), *gidiler* (32.35), anlatilar (27.5)

Şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimde de durum aynıdır. Olumsuzluk ekinin "m" ünsüzü üzerine şimdiki zaman eki gelir -(mi): *çalışmiyam* "çalışmıyorum" (12.10), *bílmiyem* (20.75), *gitmisen* "gitmiyorsun" (18.80), *basmī* "basmıyor" (4.10), *yapamiyıh* "yapamıyoruz" (26.10), *görínmisíz* "görünmüyorsunuz" (6.85), *çıhmisíz* "çıkmıyorsunuz" (33.75), *bílmiler* "bilmiyorlar" (33.195), *bulmilar* (33.5)

ac. Görülen Geçmiş Zaman Eki: -DI

Bu ekin yazı dilinden farkı, ünlüsünün kesin olarak düz gelmesidir. Yuvarlak ünlüler kullanılmaz.

Teklik 1. Kişi: *töktírdím* (17.10), *ohıdım* (8.1), *doldırdım* (27.5), *ögrendím*(28.45), *dèdím* (12.20), *düştím* (27.50), *bahtım* (1.35)

Teklik 2. Kişi: *yaptī* "yaptın" (4.30), *aç ḳodī* (33.35), *hoş geldī* (10.1), *soydī* (10.30), *söledī* (14.55)

Nadiren de olsa yazı dilinin etkisiyle ek şu şekilde görülebilmektedir. Ancak ek yine de düz ünlülüdür: *ḳız oldın* (21.1), *yaptın* (3.65)

Teklik 3. Kişi: *aynamadı* "anlamadı" (2.75), *nèḳlettí* (1.30), *ḳahtı* (16.10), *yavraldı yahaldı* "yalvardı yakardı" (36.10), *menᶜettí* (26.15)

Çokluk 1. Kişi: *ḥapsoldıẖ* (14.10), *daşladıẖ* (3.160), *everdıẖ* (24.70), *gèttıẖ* (20.80), *aynattıẖ* "anlattık" (1.60), *girdıẖ* (12.65)

Çokluk 2. Kişi: *ögrendīz* (2.5), *astīz* "astınız" (18.45), *aldīz* "aldınız" (33.30), *gördīz* (6.110), *dedīz* (33.210), *ḳonıştırdīz* (4.25)

Çokluk 3. Kişi: *ḳonıştırdılar* (27.45), *ḳeyboldılar* (6.115), *ḳurdılar* (37.45), *vurdılar* (18.40), *sevḳıyat èttíler* (2.50), *dèdíler* (32.5), *yaptılar* (36.15), *bıraẖtılar* (37.55)

Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi

Bu çekimde önemli bir ses değişikliği yoktur: *teprenmedím* (17.10), *yapmadım* (3.65), *demedī* (29.15), *almadī* (33.20), *çıẖmadı* (34.65), *terketmedí* (36.1), *görmedıẖ* (3.165), *bağlattıramadıẖ* (6.70), *bozmadīz* (18.35), *bıraẖmadılar*

aç. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: -mIş

Urfa ağzında bu ekin de yazı dilinden tek farkı ünlüsünün her zaman düz olması, yuvarlak ünlü bulundurmamasıdır. Ekin çekimi şöyledir:

Teklik 1. Kişi: *begenmíşem* (11.25), *èşítmíşem* (1.65), *gettírmíşem* (6.55), *öksemíşem* (6.85), *binmíşem* (35.25), *sığınmışam* (3.90), *açmışam* (6.1), *çalışmışam* (6.60)

Teklik 2. Kişi: *şaşırmışsan* (18.50), *durmışsan* (18.45), *gètmíşsen* (18.45), *sürmíşsen* (36.30)

Teklik 3. Kişi: *sarmiş* (19.25), *ottırmış* (3.140), *vurmış* (6.80), *ḳeybetmíş* (29.5), *otırmış* (8.15), *gelmíş* (9.5)

Çokluk 1. Kişi: *düşmíşıẖ* "düşmüşüz"(26.10), *getmíşıẖ* (2.5), *yatmışıẖ* (7.10), *ḳalmışıẖ* (33.10), *ögrenmíşıẖ* (26.10)

Çokluk 2. Kişi: *görmíssíz* "görmüşsünüz"(23.15)

Çokluk 3. Kişi: *daşınmışlar* "taşınmışlar"(33.55), *ḳalmışlar* (3.130), *dayamışlar* (10.25), *sürmíşler* (14.10), *vermíşler* (17.1)

Öğrenilen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi

Bu çekimde önemli bir ses değişikliği görülmez: *yapmamışam* (4.30), *kesmemíşem* (6.85), *sürmemíssen, ėşítmemíş* (3.40), *ḳalmamış* (6.60), *ögrenmemíşıh, görmemíssız, görmemíşler* (3.140)

ad. Gelecek Zaman Eki: -aca(g/h), -eca(ġ/h)

Bu ek Urfa ağzında kalın sıradan fiillere geldiği zaman -aca(ğ/h), ince sıradan kelimelere geldiği zaman -eca(ġ/h) şeklindedir. Ekin çekimi şöyledir:

Teklik 1. Kişi: *neylíyecaġam* (18.95), *bílecaġam* (30.5), *ulaştıracaġam* (3.240), *yapacaġam* (3.130), *ḳalacaġam* (3.55)

Teklik 2. Kişi: *dögecahsan* (23.15), *yiyecahsan* (18.50), *alacahsan* (11.25), *doldıracahsan* (20.45), *öfelíyecahsan* (23.35), *ödíyecahsan* (6.40)

Teklik 3. Kişi: *savıyacah* (23.40), *nolacah* (33.180), *ḳalacah* (2.95), *dögílecah* (23.15), *bílecah* (23.25), *ötecah* (19.25), *yiyecah* (18.55), *sürecaġ* (33.80), *gelecah* (33.65)

Çokluk 1. Kişi: inanacaġıh "inanacağız"(13.1), çıhacaġıh (27.25), *bezíyecaġıh* (33.140), *serfedecaġıh* (18.75), *diyecaġıh* (27.1), *gėçecaġıh* (7.30), *gidecaġıh* (18.95)

Çokluk 2. Kişi: *yandıracahsız* "yakacaksınız"(17.20), *alacahsız* (6.110)

Çokluk 3. Kişi: *diyecaḫlar* "diyecekler"(21.15), *göttírecaḫlar* (21.115), *ḳoyacaḫlar* (21.125), *alacaḫlar* (27.50)

Gelecek Zaman Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimlerde gelecek zaman ekinin önündeki y ünsüzünün etkisiyle olumsuzluk ekindeki geniş ünlü daralır: *gelmíyecaġam, yapmıyacaġam, gėtmíyecahsan* (37.35), *bulınmıyacaḫ* (1.25), *atmıyacaḫ* (33.155), *yapmıyacaġıḫ* (18.70), *almıyacaḫsız, vermíyecaḫlar* (10.20)

b. Tasarlama Kipleri

ba. Emir Ekleri

Şekil bildiren ve tasarlanan hareketin yapılmasını ifade eden emir ekleri her şahıs için ayrıdır. Bu nedenle şahıs ekidirler. Urfa ağzında emir çekimi şu şekildedir:

Teklik 1. Kişi: -Im <AyIm : *ḳaḫım* "kalkayım" (33.20), *anlatım* "anlatayım" (23.75), *sarılım* (37.40), *gidím* (3.130), *doġım* (33.215), *çekílím* (3.150), *diyím* (32.35), *ödim* (6.50), verím (5.1), *götírmim* "götürmeyeyim" (6.105), *gėtmim* "gitmeyeyim" (36.15)

Teklik 2. Kişi: Eksizdir. Vurguyla söylenir: *gėt danış!* (27.65), *göttír!* (3.105), sėle "söyle (8.20), *ḳıymatını bíl !* (21.145), *yörí* (6.130), *ḳonış* (20.75), *dur, gel* (33.95), *sınırlenme !* (6.45), *ḳorıḫma* ! (33.165)

Teklik 3. Kişi: -sIn : *göttírsín* (12.25), *bílsín* (21.145), *töksín* (6.105), *ḳoşsın* (3.240), *çalıştırsın* (1.20), *bağlasın* (7.30), *gettírmesín* (18.95), *ḳalmasın* (6.55)

Çokluk 1. Kişi: -AlIm : *baḫalım* (1.50), *tutalım* (2.100), *ḳatalım* (3.10), *dögelím* (3.10), *diyelím* (18.60)

Çokluk 2. Kişi: -In : İkinci teklik kişide olduğu gibi vurgulu söylenir: *ottırın* (33.20), *buyrın* (1.20), *gidín* (20.65), *gelín* (3.150), *ḳahın* (33.180)

Çokluk 3. Kişi: -sInlAr : *ḳaçsınlar* (33.85), *ḳahsınlar* (33.155), *versínler* (37.45), *pişírsínler* (37.45), *gelsínler* (11.15), *dağılmasınlar* (14.30), *ᶜecele etmesínler* (33.130)

bb. Şart Eki: -sA

Tasarlanan hareketin şartlı olduğunu bildirir. Şart kipi yan cümleleler kurar. Urfa ağzında, şart çekiminin yazı dilinden farkı yoktur:

Teklik 1. Kişi: *yıhsam* (2.260), *satsam* (16.15), *ḳatsam* (25.15), *yisem* (27.10), *bílsem* (10.20), *oḥımasam* (6.60), *yimesem* (27.10)

Teklik 2. Kişi: *vursay* "vursan" (6.80), *yapsay* (27.15), *ḳosay* (18.10), *tiksey* (6.105), *vėrsey* (6.30), *dėsey* (1.75), *yapmasay* "yapmasan" (27.15), *demesey* (1.75)

Teklik 3. Kişi: *ottırsa* (1.15), *bulsa* (6.1), *vursa* (9.10), *gėtse* (6.35), *düşse* (12.45), *dėse* (13.1), *yapmasa* (27.15), *yerímese* (20.60)

Çokluk 1. Kişi: *suvarsaḥ* (3.145), *getírsaḥ* (3.145), *vermesaḥ* (5.10)

Çokluk 2. Kişi: *suvarsayız, yapmasayız, vermeseyíz*

Çokluk 3. Kişi: *suvarsalar, yapmasalar, vermeseler*

bc. İstek Eki: -(y)A

Bu ek de sadece şekil ekidir. İstek anlamında bir tasarlama bildirir. Urfa ağzında bu ekin çekimi şöyledir:

Teklik 1. Kişi: *ḳaẖam* (6.65), *ḳaẖmıyam*

Teklik 2. Kişi: *çürıyesen* (24.15), *gelesen* (24.5), *görmıyesen* (24.1)

Teklik 3. Kişi: *bağışlıya* (24.30), *ẖoş ola* (24.1), *bata* (6.45), *yuda* (8.30), *söne* (24.10), *vere* (24.1), *yapa* (24.5), *görmıye* (35.115)

Çokluk 1. Kişi: *veraẖ* (6.30), *göraẖ* (11.15), *gönderaẖ* (33.100), *soraẖ* (20.10), *ẖarçlıyaẖ* (33.105), *söylıyaẖ* (21.15), *gidaẖ* "gidelim" (20.80), *gönderaẖ* (33.100), *göttıraẖ* (33.100), *veraẖ* (11.20), *uzatmıyaẖ* "uzatmayalım" (37.95)

Çokluk 2. Kişi: *geçesız* (33.235), *geçmıyesız*

Çokluk 3. Kişi: *ḳıralar* (33.45), *ḳırmıyalar*

bç. Gereklilik Eki: -mAlI

Bu ekin örnekleri metinlerimizde yoktur. Yaptığımız soruşturmalar sonucunda çekiminin şöyle olduğunu tespit ettik:

Teklik Kişiler: *görmelıyem, görmelısen, görmelı*

Çokluk Kişiler: *oẖmalıyıẖ, oẖmalısız, oẖmalılar*

3. İ- Fiili (Ek Fiil, Cevher Fiili)

İsim soyundan kelimeler bu fiille fiilleştirilirler. Aynı zamanda fiillerden sonra da kullanılırlar. Bu ekin kesin bir anlamı olmadığı gibi yapım eki de almaz. Sadece birleşik fiiler kurmakta görevi vardır.

Bu fiilin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimi şekilleri isimleri fiilleştirmede kullanılır. Ayrıca şimdiki

zaman dışındaki üç çekim şekli, fiil çekimlerine gelerek fiillerin birleşik çekimlerini kurarlar. Urfa ağzında i- fiilinin çekimleri aşağıdaki gibidir:

a. İ- Fiilinin Şimdiki Zaman Çekimi

İsim üzerine şahıs ekleri getirilerek yapılır. Bu ekler şekil ve zaman ekinin fonksiyonunu üstlenmiştir. Üstüne geldikleri ismin şimdiki zamanda olmakta olduğunu bildirirler. Bu bakımdan "bildirme ekleri" adını alırlar.

Teklik 1. Kişi: +Am : *mısafıram* (22.5), *ıhtıyaram* (18.5), *çocığam* (2.10), *yanındayam* (2.15), *ḳınıfırem* "karanfilim" (34.30), *kövlíyem* (34.70), *zenginem* (3.280), *benem* (35.135)

Teklik 2. Kişi: +sAn, +sın : *hangı taraftansan* (8.1), *borçlısan* (15.5), *ḥuzurındasan* (18.45), *nasılsan?* (10.1), *kimsın?* (3.145)

Teklik 3. Kişi: +Dır : *ᶜalımdır* (1.60), *bahalıdır* (4.5), *radyoçıdır* (6.100), *yahamahtır* (8.20), *güzeldír* (23.100), *ᶜayıbtır* (21.145), *sıḥatlıdır* (18.50), *budır* (6.70), *odır* (21.50), *dorġıdır* (9.5), *biberímízdír* (23.15), Eksiz örnek: *ḳaldırmaḥ serbest.* (18.35)

Çokluk 1. Kişi: +(y)Ih : *çılpahıḥ* (33.35), *evdeyıḥ* (6.75), *sonıḥ* (3.290), *üç dört kişíyıḥ* (3.275), nemeḥremıḥ (33.80), *feḳırıḥ* (37.10), *evlatlarıyıḥ* (6.10)

Çokluk 2. Kişi: +sız : *ḳaç kişísíz?* (23.35)

Çokluk 3. Kişi: +DIrlAr : *neçídírler* (33.55), *nedírler* (33.60)

b. İ- Fiilinin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Bu çekimde fiilin, Urfa ağzında ekleştiğini görmekteyiz. Böylece fiilin kendisi orta hece ünlüsü durumunda kaldığı için düşer. Görülen geçmiş zaman eki i- fiilinin fonksiyonunu üstlenir.

Teklik 1.Kişi: *dozer operetorıdım (4.35), ḳondıraçıdım (16.1),* daşçıdım (17.15), *evlídím* (28.45), *şegírttím* (2.35)

Bir örnekte ayrıdır: *altın idím* (33.35)

Teklik 2. Kişi: *ḳondıraçıdi* "kunduracıydın"

Teklik 3. Kişi: *halfemdí* (2.10), *ᶜanbardı* (2.60), *ᶜaşedí* "Ayşeydi" (24.55), *kífletlídí* (20.60), *kesedí* (1.100), *yohtı* (1.45)

Çokluk 1. Kişi: *çocıhtıh* (4.10), *bandoçıdıh* (2.55)

Çokluk 2. Kişi: *çocıhtīz, bandoçıdīz*

Çokluk 3. Kişi: *çocıhtılar, bandoçıdılar*

c. İ- Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Bu çekimde de ekleşme olduğunu görmekteyiz. Ekleşme sırasında "i-" fiilinin ünlülerden sonra düştüğünü veya "y" olduğunu görmekteyiz. Öğrenilen geçmiş zaman eki hep düz ünlülü olarak kullanılır:

Teklik 1. Kişi: *şaḳacımışam*

Teklik 2. Kişi: *şaḳacımışsan*

Teklik 3. Kişi: *şaḳacımış* (14.50), *yohardaymış*(3.60), *ormanlıhmış* (3.75), *kimmíş?* (6.25), *neymíş?* (24.85), *peġambermíş* (19.15), *hastamış* (15.15), *yorġınmış* (33.110), *pıssıkmíş* "kediymiş" (33.215), *bunlardanmış* (21.20), *varmış* (3.50), *yohmış* (1.45)

Çokluk 1. Kişi: *yorġınmışıh*

Çokluk 2. Kişi: *saġmışsız* (33.60)

Çokluk 3. Kişi: *saġmışlar*

ç. İ- Fiilinin Şart Çekimi

Urfa ağzında i- fiilinin bu çekimi de ekleşmiş şekildedir. Ekleşme sırasında ünlülerden sonra "i-fiili", "y" olur veya düşer. Bu çekimde kişi eklerinin şart ekinden önce geldiği şekiller Urfa ağzı için çok dikkat çekici ve kesindir:

Teklik 1. Kişi: *sözlísem* "sözlüysem"

Teklik 2. Kişi: *sözlísense* "sözlüysen" (20.1), *zenginsense* (20.15), *degílsense* (28.40)

Teklik 3. Kişi: *yadsa* "yabancıysa" (21.80), *neyse* (18.55), nese (11.20), *ᶜakrıbasa* (21.80), *nerdese* (19.25), *ᶜaşayırsa* (20.1), *bèlese* (20.20), *degílse* (21.85)

Çokluk 1. Kişi: *sözlísah* "sözlüysek"

Çokluk 2. Kişi: *sözlíseyíz, sözlísízse "sözlüyseniz"*

Çokluk 3. Kişi: *sözlíseler, sözlílerse "sözlüyseler"*

d. İ- Fiilinin Olumsuz Çekimleri

Bu fiilin olumsuz çekimi Urfa ağzında "degıl" edatıyla yapılır:

Teklik 1. Kişi: *ᶜalım degílem* (3.25)

Teklik 2. Kişi: *tebib degíldi* (34.30)

Teklik 3. Kişi: *bíşe degíl* (3.50), *ḳıral degíl* (28.35), *fena degíldí* (4.35), *bíze layıh degílmíş* (6.55), *memur degílse* (21.85), *mancılıh degíldír* (3.80)

Çokluk 1. Kişi: urfalı degílıh "Urfalı değiliz" (14.10)

Çokluk 2. Kişi: *tebib degílsíz*

Çokluk 3. Kişi: *urfalı degíller*

4. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Bir fiilin iki şekil ve zaman ekiyle çekimlenerek " i-" fiiline bağlanmasına birleşik çekim denır. Bu çekimlerin Urfa ağzındaki şekillerini hikaye, rivayet ve şart olmak üzere üç başlık altında görelim:

a. Hikaye

Emir dışındaki sekiz çekimin hikaye şekli asıl fiil kipine "i-" fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi getirilerek yapılır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır: *gėderdím* (3.155), *gelseydím* (18.25), çekidím "çekiyordum" (1.5), *ḳurban oladım* (33.30), *baẖmıyaydī* "bakmayaydın" (34.25)

Yazı dilinin etkisiyle az da olsa ikinci teklik kişi çekiminde n'li örnekler görülür: *oḳırdın* (2.85), *ḳonışıdı* (20.75), *bėle olırdı* (1.80), *begensedí* "beğenirse" (20.95), *ḳonışılmıdı* "konuşulmuyordu" (27.70), *ḳalmamıştı* (12.15), *gididí* "gidiyordu" (10.10), *yirdıẖ* "yerdik" (18.45), *gėtsedıẖ* "gitseydik" (1.75), *yatidıẖ* "yatıyorduk" (26.15), *ḳalḳındırırdıẖ* (18.55), *getmíştıẖ* "gitmiştik" (14.30), *çıẖardilardı* (2.60), *otırırlardı* (20.90)

Çokluk 3. kişi çekiminde, çokluk ekinin sonda getirildiği örnekler de kullanılır: *ḳatılmıştılar* "katılmışlardı" (1.75), *derdíler* "derlerdi" (1.95)

b. Rivayet

Urfa ağzında bu birleşik çekimin diğer ikisine göre kullanılışı daha seyrektir: *gidermíş* (14.10), *gelimíş* "geliyormuş" (3.175), *ḥaram olimış* "haram oluyormuş" (1.65), *baẖarmış* (3.30), *iman ėderlermíş* (3.55), *boşadilarmış* "boşaltıyorlarmış" (6.130)

c. Şart

Emir ve istek dışındaki fiil çekimlerinin i- fiiliyle şart çekimine bağlanmasıdır. Urfa ağzında metinlerimizde görülün şart birleşik çekimleri şöyledir: *verírsem* (36.10), *beslersey* "beslersen" (4.20), *vėrírsey* "verirsen" (6.30), *dorġanmassa* (23.30), *yapacaġsa* (21.75), *gelise* "geliyorsa" (21.70), *tanisa* "tanıyorsa" (21.70), *taẖisa* "takıyorsa" (21.85), *vermesse* (11.20), *susızırsa* (3.135), *acıẖırsaẖ* (3.145), *görírseyíz* "görürseniz" (1.85), *oẖırsayız* "okursanız" (9.5), *nere urġadısa* "nerye uğradıysa" (36.10)

Urfa ağzında, şartın birleşik çekimlerinde kişi ekinin şart ekinden önce geldiği örnekler de yaygın şekilde kullanılır: *ḳonışmışamsa* "konuşmuşsam" (6.45), *istersínse* "istersen" (23.65), *ḳonışmışsansa* "konuşmuşsan" (20.1), *alacaẖsansa* "alacaksan" (20.75), *arisansa* "arıyorsan" (12.20), *ne dilisense* "ne diliyorsan" (3.90), *sürterseyse* "sürtersen" (20.55), *verírsense* "verirsen" (18.85), *istisense* "istiyorsan" (11.90), *arisansa* "arıyorsan" (12.20), *begenisízse* "beğeniyorsanız" (11.20)

<u>Şart Birleşik Çekiminde Özel Şekiller</u>: Görülen geçmiş zaman eki ve soru ekinin bu çekimde özel kullanılışları görülür:

1- Geniş zaman ve şimdiki zaman eki yerine görülen geçmiş zaman eki kullanılır: *he dedíse* "evet derse" (27.65), *çocıġı oldısa* "çocuğu olursa" (21.1), *gördíse* "görürse" (21.5), *yedisízse* "yiyorsanız" (20.55)

2- Öğrenilen geçmiş zaman eki yerine görülen geçmiş zaman eki kullanılır: *ḳaẖtısa da* "kalkmışsa da" (16.10), *ḳaybettíse* "kaybetmişse" (27.30), *girdílerse* "girmişlerse" (7.25)

3- Görülen geçmiş zaman eki " mı" soru edatıyla birlikte geniş zamanın şart çekimini karşıladığı örnekler kullanılır: *münasıb gördí mí* "münasib görürse" (1.95), *geldí mí* "gelirse" (13.10)

5. Sıfat Fiiller (Participle)

Fiillerin sıfatlaşmış şekilleridir. İsmin önüne gelerek varlıkların hareket vasıflarını karşılarlar. Varlıkları hareketleriyle ifade ederler. Hareket ifadelerinin yanında zaman ifadesi taşırlar. Kalıplaşarak kalıcı isimler de yapabilirler. Urfa ağzında kullanılan sıfat fiiller:

<u>**-(y)AcA(ẖ/ġ)**</u>

Gelecek zaman sıfat fiili yapan bir ektir: *daldalanacaẖ aġaç* (3.125), *doġacaẖ birí* (3.15), *gelecaẖ vaẖt* (35.20), *saracaẖ çarẖına* (33.40),

ḳaẖacaẖ taḳatım (6.60), *yapacaẖ ḥükmí* (3.285), *aynıyacaġī* "anlayacağın" (4.10), *ḳoyacaġı adam* (27.50), *binecaġı yerde* (10.35)

-(y)An

Geniş zaman kavramı vererek sıfat ve ad olarak kullanılabilen kelimeler türetir: *uyanan* (35.10), *taḥsillı olmıyan* (8.5), *tanıyanlardan* (20.5), *atmıyan* (20.40), *yoġıranlar* (1.65), *dögílen* (23.15), *yuġrılan* (21.195), *istemíyen* (23.70), *sölíyen* (3.270), *görseden* "gösteren" (33.25), *gelen* (33.175)

-Dı(h/ġ)

Bu ekin Urfa ağzında ünlüsü hep düzdür. Geçmiş zaman sıfat fiilleri yapar. İyelik ekleri alarak sıfat veya isim olarak kullanılabilen kelimeler türetir: *geldıẖtan* (3.105), *daşladıẖtan* (3.160), *aradıġī adam* (1.55), *bíldígí üçun* (3.15), *gördígím ḳederíyle* (14.5), *yoġırdıẖları ẖamur* (21.195), *kitledígí zaman* (6.100), *getírdígí* (21.50), *döndígíní* (21.70)

-mAz

Geniş zaman olumsuz sıfat fiili yapar: *görínmez bi Allah* (3.45)

-mIş

Geçmiş zaman sıfat fiilleri yapar: *yanmamış* (35.135), *gülmemíş* (35.135), *yarı pişmíş* (3.10), *ḳaynamış* (23.65), *görmemíş* (6.80), *görílmemíş* (3.175), *ölmíş* (18.80)

6. Zarf Fiiller (Gerundium)

Zarf olarak kullanılan fiil soylu kelimelerdir. Soyut hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Urfa ağzında kullanılan zarf fiiller şunlardır:

-(y)A

İkilemeler ve birleşik fiillerde kullanılır: *oynıya oynıya* (21.125), *aġlıya aġlıya* (36.20), *sölíye sölíye* (21.125), *ḳarışamam* (3.190),

dayanamıyam (37.35), *ḳandıramassan* (3.195), *yetíştíremedí* (1.25), *alamī* "alamıyor" (13.15), *oḫıyamiyıḫ* (9.5)

-(y)AndA

"An" geniş zaman sıfat fiili ve bulunma hali ekiyle yapılmış bir zarf fiildir. Yazı dilindeki "...DIğI zaman" zarfının ifade ettiği anlamda kullanılır. Bu zarf fiil Azeri Türkçesinin etkisiyle ortaya çıkmıştır: *ḳoyınlar ḳuzlıyanda* (34.45), *ben siye yarvalanda* (34.80), *su alanda* (22.20), *çıḫanda* (33.85), *ḳebre varanda* (34.95), *her tökende* (21.195), *dėyende* (34.35), *ötende* (35.55), *baş yastıġa yetende* (35.55)

-(y)ArA(ḳ/ḫ)

Bu zarf fiil ünlü uyumuna girmez. Yazı dilinde oldugu gibi fiillerin yapılış tarzını bildirir: *ḳullanaraḫ* (18.1), *gizlıden olaraḫ* (3.285), *aġlıyaraḫ* (21.115), *severraḫ* (3.250), *ḳullanaraḫ* (18.1) *sürıyerah* (29.5), *böyük olaraḳ* (14.15)

-DIĠIndA

-DIK sıfat fiili, iyelik ve bulunma durumu eklerinden meydana gelmiş bir ektir. Zaman zarfı olarak kullanılır: *ḳırdıġında* (24.90), *vardıġında* (25.5), *taḫıldıġında* (21.35), *gėttıġında* (2.1), *öldíġínde* (6.10), *devam ettíġínde* (32.10)

-DıḫçA

-dIk sıfat fiili ve eşitlik ekinden meydana gelmiş bir zarf fiildir: *vurdıḫça* (19.15), *aḫdıḫça* (19.15)

-DıhçA zarf fiilinin olumsuz şekli (-mADIKçA)'ni karşılayan özel yapılar

a. *...yatmıyana çın* "yatmadıkça" (20.60), *...vermíyínceye çin* "vermedikçe" (36.10)

b. *...görmíyene kadar* "görmedikçe" (3.35)

-(y)IncA

Urfa ağzında ekin ilk ünlüsü düzdür. Örnekleri şöyledir: *ağlayınca* (19.20), *doğınca* (3.40), *vurınca* (36.40), *görínce* (3.40), *girínce* (3.30), *gelínce* (6.140), *verínce* (21.155),*vefat edínce* (11.1), *egílínce* (28.40)

Bu ek üzerine yönelme eki getirilerek kadar edatına bağlanır: *çocıẖ anası olıncaya ḳeder...* (1.90), *kesínceye ḳadara...* (18.50)

-(y)IncA Zarfını Karşılayan Özel Yapılar

a. Fiillerin şimdiki zaman veya görülen geçmiş zaman teklik 3. kişi çekimleri üzerine şart eki getirilerek bu zarf fiili karşılanmaktadır. Kullanımı yaygındır:

Öbír tarafta kalisa ḳurī "kalınca" (12.30), *Yaşı yirmíyí devírdíse ḳızın kederíní açmaẖ içín...* (24.80), *büyük oldısa oğlana dèrler: ıẖtıyar oldın* "olunca" (21.1), *saat on sıraları oldısa...* (21.100), ... *ḳoyının yünínī ḳırptısa onı getírī kèçecíye* (1.95), *geldílerse söle ki* ..."gelince..." (21.20)

b. Fiillerin görülen geçmiş zaman çekimi üzerine soru eki getirilerek "-yınca" zarfı karşılanır:

tılᶜ alo'dan çıẖti mı solda... "çıkınca..." (17.30), *ḳonıştım mı zanediler ᶜarap.* "konuşunca..." (26.15), *yandırdı mı dedí çıẖın* "yakınca..." (17.20), *ezan oẖındı mı namazını ḳılar.* "okununca" (18.55), *ḳapatti mı onı tek tek ...* "kapatınca..." (23.45), *su taşın üstíne çıẖtı mı onı bıraẖırsan* (20.45)

c. "-An" sıfat fiil eki üzerine yönelme hali eki getirilerek "kadar" kelimesine bağlama yoluyla da aynı zarf karşılanır:

bıraẖana ḳeder "bırakınca..." (37.65), *verene ḳeder* "verince..." (6.115), *gelene ḳeder* "gelince..." (3 160)

-(y)Ip

Yaygın kullanılışı vardır. Şartlar ne olursa olsun düz ünlülü olarak kullanılır: *ḳoyıp* (23.40), *sorıp* (21.20), *epriyíp* (24.15), *ḳah̲ıp* (4.30), *vermíyíp* (33.205), *terkedíp* (18.95), *gidíp* (3.230), *yah̲ıp* (8.40)

-ken

İ- fiilinin tek zarf fiilidir. Urfa ağzında da yazı dilinde olduğu gibi uyuma girmez: *ordaken* (21.140), *ᶜamileyken* "hamileyken" (28.15), *şitílken* (24.15), *ḳaldıriken* "kaldırırken" (6.120), *yoġırken* "yoğururken" (23.20), *savırken* (23.40), *ḥaşroliken* (33.1), *vurırken* (3.135), *dískíniken* (33.95), *düşerken* (3.90)

-mAdAn, -mAzdAn

Bu ekler "... -maksızın, -den önce" anlamlarında kullanılırlar. Eklerin metinlerimizden seçilmiş örnekleri:

durmadan (28.60), *ḳoymadan* (1.65), *bah̲madan* (3.125), *parçalamadan* (12.15), *çocıh̲ olmazdan* (20.70), *yoġırmazdan* (23.35), *görmezden* (21.140), *ġetmezden evvel* (26.1)

Şu örnekler de "-madan, -maksızın" anlamlarında kullanılmıştır:

...örıkleriden bi tene vermíyínce siye hèç bíşe yoh̲.(36.15), *ben gendínden izín almayınca nasıl örígímí verím?*(36.10)

E- EDATLAR

Yalnız başlarına anlamları olmayıp dilbilgisi yönünden görevleri olan kelimelerdir. Urfa ağzında görevlerine göre edatları şöyle sınıflandırabiliriz:

1. Ünlem Edatları

Sevinç, üzüntü, heyecan gibi ruhi durumları, seslenmeleri, red, tasdik, gösterme ve sorma gibi görevleri üstlenirler:

a. Ünlemler

uy ! (33.215), *ha!* (7.10), *babō!* (33.225), *ū* (33.30), *ulā* (6.1), *ulān* (27.25), *hadē* (37.50), *vışşş*(37.50), *ġıjjj* (37.55), *alla hallā* (14.40), *halla hallā* (27.10)

b. Seslenme Edatları

ey! (2.95), *hey!* (33.95), *ula!* (6.85), *ulan!* (6.65), *yarabi!* (32.1), *ᶜalo!* (27.20), *ya!* (4.10) <yahu

c. Sorma Edatları

ᶜecebe (6.85), *ᶜaceba* (1.35), *hı*ʔ(16.10), *tama* (21.95), *taman* (33.180), *hanı* (27.10)

ç. Gösterme Edatları

Birini bir şeyi göstermek için kullanılırlar: *ha* (6.1) *tė* (23.1), *aha* (21.30), *a işte* (1.50), *işte* (4.20)

d. Cevap Edatları

Bunlar tasdik veya red ifade eden edatlardır. Urfa agzında en yaygın olan cevap edatı he'dir. Bunun olumsuz şekli yoh'tur : *he* (5.10), *yoẖ* (21.70), *degíl* (27.75), *eyí* (13.15)

2. Bağlama Edatları

Ard arda sıralanan kelime ve kelime guruplarını, cümleleri bağlarlar. Bunları fonksiyonlarına göre inceleyelim:

a. Sıralama Edatları

Bunlar ve, ile edatlarıdır. İle edatının Urfa ağzında ekleşmiş olarak kullanılan şekilleri şunlardır: +lA, +lAn, +nAn, +dAn Metinlerimizde geçen örnekler: *ve* (36.25), *ile* (2.95), *bíz bunlan* (14.55), *ẖocanan bi adam* (18.40), *ekmegnen nar* (18.45), *fasulyadan pilav* (21.95)

b. Denkleştirme Edatları

Birbirine denk tutulabilecek iki veya daha fazla unsuru bağlayarak karşılaştıran edatlardır. Metinlerimizden örnekler: *ya da* (27.55), *yahut* (16.1), *veya* (3.110), *ya* "veya" (12.10), *veyahut* (6.55)

c. Karşılaştırma Edatları

İki yada daha çok unsuru bibirine bağlayan edatlardır. Örnekleri: *ya ... ya da ...* (37.10), *ya ... ya ... ya ...* (21.10), *hem ... hem de ...* (36.25)

ç. Cümle Başı Edatları

Cümle başına gelerek cümleyi kendinden önceki cümleye anlam yönünden bağlayan edatlardır. Metinlerimizde geçen örnekler:

ḥette (7.40), *herḥal* (1.55), *herḥalda* (3.35), *üsteçelik* (33.35), *esasan* (1.75), *ḥekketen de* (28.20), *ḳatiyyen* (21.70), *yohsa* "meğer" (14.50), *fahat* (3.30), *gelgelelím* "ancak" (18.45), *yohsa* (1.40), *zatan* (12.1), *zatana* (12.30), *mesela* (9.1), *zahar* (33.100), *demah ki* (18.45), *hele bah* (1.35), *demisen* "meger" (11.15), *ille* (37.40), *velḥasıl* (3.165), *amma* (26.15), *eger* (28.40), *ė* (3.70)

d. Sona Gelen Edatlar: DA, ki, degıl

DA

Yazı dilinde bu edatın ünsüzü değişmeksizin d'dir. Urfa ağzında ise ünsüz uyumuna girer : *o da...* (32.30), *píssík te...* (32.145)

ki

Bu edat Farsçadır. Bağlama ve kuvvetlendirme fonksiyonunda kullanılır: *şükír allaha ki...*(1.60), *bahī ki...* (2.1), *sattım ki...* (6.50), *bíldıh ki...* (18.40)

degíl

Arkasından geldiği kelimeye olumsuz anlam vermek için kullanılır: *yapraġını degíl* (23.55), *kardan da degíl* (27.75), *bellí degíl* (4.40), *forum degíl mídí?* (11.5)

3. Son Çekim Edatları: ile, üçun, gíbí, ḳadar, çeyín / (çın, çin, teyín)

ile

Genellikle kelimelere bitiştirilerek kullanılır. Urfa ağzında bu edatın kullanılışı uğradığı ses değişiklikleri yönünden çok dikkat çekicidir: +lA, lAn, nAn, +DAn:

zincírle(9.35),*şifonlan*(21.135), *zorlıġlan* (1.40), *maḳaslan* (2.30), *ellerínlen* (21.185), *babaynan* "babanla" (28.45), *bu ḥaldan* "bu halle" (1.35)

içín

Amaç ifade eder. Yalın veya ilgi hali eki almış isimlerle, sıfat fiillerle birlikte kullanılır. Ünlüleri değişebilmektedir: *onın üçun* (2.15), *bitírmaġ üçun* (3.160), *ḳurban içín* (3.200), *yaptıġımız içín* (23. 1), *ᶜaraba üçün* (14.55)

gıbı

Birlikte kullanıldığı kelimeye benzetme ve karşılaştırma anlamı verir. Urfa ağzında değişik şekilleri kullanılır: *gíbí* (1.70), *kíbí* (12.5), *gímí* (20.55), *kimín* (21.60), *kímí* (21.130), *kimí* (33.115), *kímín* (24.10)

ḳadar

Geldiği kelimeye karşılaştırma, ölçü, yakınlık gibi anlamlar katar. Urfa ağzında yönelme hali eki ile kelimeye gelir. Ünlüleri sıkça değiştirilerek kullanılır.Bu bakımdan farklı şekilleri ortaya çıkar: *bitene*

ḳadar (21.200), *kesínceye ḳadara* (18.50), *aẖşama ḳader* (1.15), *bu yaşa ḳader* (6.10), *yatana ḳeder* (3.165)

çeyín / (çın, çin, teyín)

Bu edatlar da "kadar" ile aynı anlam fonksiyonunda kullanılırlar. Örnekleri: *aẖşama çeyín* (6.30), *yatmıyana çın* (20.60), *ḥayada çin* (33.160), *aẖşamlara teyín* (20.90)

CÜMLE BİLGİSİ (Sentaks)

A- Kelime Grupları

Tek kelimenin karşılayamadığı nesneleri ve hareketleri karşılayan yan yana getirilmiş birden fazla kelimeden meydana gelmiş dil birlikleridir. Kelime grupları bir kelime gibi algılanırlar ve çekime girerler. Bu durumlarda önce tamlayan sonra tamlanan gelir. Diğer bir deyişle önce yardımcı unsur daha sonra asıl unsur gelir. Metinlerimizde geçen Urfa ağzına ait bellibaşlı kelime grupları şunlardır:

1. Tekrarlar

Aynı cins iki kelimenin ard arda getirilmesi ile kurulan kelime gruplarıdır. Urfa ağzındaki şu tip tekrarlar metinlerimizde geçmektedir:

a. Aynen Tekrarlar

tek tek (21.205), *türlí türlí* (33.110), *sıh sıh* (3.275), *ince ince* (20.75), *dilím dilím* (30.10), *ifah ıfah* (30.10), *filanca filanca* (21.15), *azdan azdan* "azar azar" (20.45)

b. Eş Anlamlı Tekrarlar

ḥal hetír (14.25), *çolıh çocıġım* (18.70), *hirlí hirçıklí* (33.80), *zırını zıbırını* "çerini çöpünü" (6.100), *biraz acıh* (5.1)

c. Zıt Anlamlı Tekrarlar

az çoh (7.10), *gir çıh* (3.150)

ç. İlaveli Tekrarlar

kèf mèf (4.25), *elíní melíní* (21.115), *çadırlar madırlar* (3.175), *ḳoltıh moltıh* (33.165), *istambul'da mıstambulda* (23.100), *şehrí filan* (7.30), *makina filan* (18.1)

2. Bağlama Grubu

ėrkeklerden arvatlar (21.120), *gendínen ᶜaylesı* (36.1), *hocanan bi adam* (18.40), *benlen berabar* (3.55)

3. Sıfat Tamlaması

ellí gün (14.5),bi gíşí (21.145), *böyük aġaçlar* (37.70), *muᶜazzam putlar* (3.55), *beyaz daş* (17.10)

4- İyelik Grubu

bením servetím (6.15), *senī begenmagila* (11.25), *bízím babamız* (14.5), *sízín dėdígiz* (4.5), *dünegínki tikíşím* (6.70)

5- İsim Tamlaması

evín sehíbínín kızı (8.15), *kuşların fiyetí* (4.5), *ne zamanın yatmaġı* (7.20), *babasının eví* (20.65), *kendí avradı* (32.15), *hamam legení* (1.5), *ekmeg parası* (16.5)

6- Aitlik Grubu

sıtadın başındaki binalar (1.40), *hergünki gibí* (3.45), *şíndíki hicaz* (3.115), *altımızdaki döşeg* (6.15)

7- Ünvan Grubu

eyyüb pehember (36.1), *sabri efendí* (14.5), *dohtor beg* (20.75), *defterder beg* (33.215), *ahmet paşa* (8.35)

8- Ünlem Grubu

ė babam ! (6.70), *hey oynıyan yavrılar* ! (35.95), *ya ibrahim* ! (3.90)

9- Edat Grubu

ᶜaraba üçün (14.55), *taraġ gibí* (19.10), *tahsinen* "taksi ile" (1.55), *ahşama keder* (6.115), *köppík kímí* (21.130), *eskíden berí* (11.15), *dorġılıh kíbí* (5.1), *caᶜmus sütínden* "... sütüyle" (28.55)

10- Fiil Grubu

cami yapmah (29.1), *kehve pişírmah* (33.165), *şeytan daşlama* (3.190), *nefes almah* (4.30)

11- Sıfat Fiil Grubu

legení yapan (1.25), *kífte yoğıranlar* (1.65), *görmíş oldığımız* (3.75), *beni yaratan* (3.35)

12- Zarf Fiil Grubu

ter olarah (3.160), *terí ahdıhça* (19.15), *ihracat kapanınca* (27.40), *sırada konışırken* (14.5)

B- Cümleler

Bir düşünceyi veya olayı tam olarak hüküm halinde ifade eden kelime grubudur. Cümlenin asli fonksiyonu hüküm ifade etmektir.Biz Urfa ağzındaki cümleleri yapılarına ve yüklemlerine göre,dizilişlerine göre ve manalarına göre olmak üzere üç ana başlık altında inceleyeceğiz.

1-Yapılarına ve Yüklemlerine Göre Cümleler

a-Basit Cümleler

aa- İsim Cümleleri

bením yegením var .(11.20)

sıra gecelerímíz haftada bir gün .(14.20)

míhemed! halil'ın işí kırıh. "Mehmet! Halil'in işi kötü gidiyor." (14.25)

iş bahımından şíndí çog eyídír .(1610)

eskíden burda daşçıdım .(17.15)

eskí han olarah ,bırda dört tene var. (16.20)

yanı gelinnen damat eve giderken sölenen maniler ayrıdır. (24.40)

ab- Fiil Cümleleri

işler ḳırıldı. "İşler kötü gitti" (16.1),

beᶜzísí arḫadaşınnan kéf edī. "Bazıları arkadaşlarına şaka yapıyor." (4.25),

eliden oldığı ḳeder, mümkín mertebe ḥalal loḳmıya heveslenecaḫsan. (27.15),

gendí èle babasının evíne giderdí. "kendisi öylece..." (20.65),

ben senden ᶜilaç istiyem "Senden ilaç istiyorum" (9.30)

allah sení düşman ḳapısına muḥtac etmiye . (24.30)

b-Birleşik Cümleler

ba-Şartlı Birleşik Cümleler

fılan padişah gelírse bením ḳanımın ḥaḳḳını alır. (18.30),

bana bir evlad verírsen senín uġrında ḳurban ederím. (3.180)

onı ḥayvanın ögíne ḳosay, ḥayvan gene yemī. "Hayvanın önüne koysan, hayvan dahi yemiyor." (18.10),

ne zaman emredersíz, bíz onda çıḫadırıḫ. "Ne zaman emrederseniz o zaman çıkarırız" (33.200)

Urfa ağzında soru eki ile kurulan şartlı birleşik cümleler görülür.Bu tip cümlelerde görülen geçmiş zamanda çekimlenmiş bir fiilden sonra soru eki getirilir ve bu yan cümle bir soru cümlesine bağlanır:

bunlar gettí mí kim yapacaḫ? "Bunlar giderse kim yapacak?" (2.20),

çıraġ yetíşmedí mí nerden yetíşecaḫ? "Çırak yetişmezse nerden yetişecek?"(2.25)

bb-ki'li Birleşik Cümleler

dedí ki muᶜezzem bi sıḫıntı var içímde (9.30),

onnan sonra bahmış ki o iki üç damla yaş düşen yer yapışmış. (19.20)

salı günı́ ahşamı hastahanaya gèttı́ bahtı ki nèçe hastalar var. (9.30)

bu kız deyi ki vala bu kilı́dlerı ben alacaġam (33.10)

oy! açi ki ne aça (37.20)

bc-İçiçe Birleşik Cümleler

dèdı́, bu İstanbul yav ! (23.95),

o deyi hatun ben gelı́m, o deyi hatun ben gelı́m (33.175)

kim hangi uçkaġıtçıyı keybettı́se gèt, orda. "...kaybetmişse..." (27.30),

hı́zmetçı́lerı́ çıhī deyī ne istisen? "Hizmetçileri çıkıyor,diyor: Ne istiyorsun?" (375)

2-Dizilişlerine Göre Cümleler

a-Kurallı Cümleler

halını bèle karaçı halına koyī. "Çingene kılığına giriyor" (37.60),

kayınbaba yatmıyana çın otırırdı."Kayınbaba yatıncaya kadar ..." (20.60),

çahmah çahmaġa geldıh .(24.25)

bi gün evlerı́ne çin her yer yıhılī "Bir gün evlerine kadar her yer yıkılıyor."(33.5)

b-Devrik Cümleler

boşver, dünya malını .(18.90),

şı́ndı́ bu işler kahtı, bi sefer. (16.10),

yap zaptiyı "zabtını tut!" (6.110),

yèrre girsı́n, o gelı́n .(20.70),

geldı́m babamın yanına .(16.1),

sen bı́ze müsa^{c}ade eder mı́sen, bı́z kevranımızı getı́rsah, develerı́mı́zı́ suvarsah? (3.145),

giderdı́, babasının evı́ne. (20.65)

3-Manalarına Göre Cümleler

a-Olumlu cümleler

ben eví daşınmışam. (10.10),

ondan soyra buralıġa geldím. (16.15),

herkes kövínden gelíllerdí. (20.90),

babam bu işí ḳırh senedír yapī. (19.25)

o adam bi cami yapmah istemíş. (29.1)

b-Olumsuz Cümleler

başha yernen ᶜalaḳadarı olmaz. (21.50),

dünya malı içín ġam keder etmedım. (15.5),

ᶜaḳlım basmī. "Anlamıyorum" (4.5),

hėç kímse kíbír olmasın. "Kimse kibirlenmesin" (27.70),

söylemah lazım gelmez. "Söylemeye gerek yok." (33.220),

ama bu yün bir madda olsa yanmaz (18.20)

c-Soru Cümleleri

temiz mı yapisan? "Temiz yapıyor musun?" (25.10),

cansız varlıhları síz nasıl allah diye taparsız? (3.70),

bu yaşa geldī, ne aynadī? "bu yaşa geldin ne anladın?" (15.5),

oġlım, sen hangı taraftansan? "Oğlum, nerelisin?" (8.1),

ben bunı ḳaça aldım bílī mísen? "Bunu kaça aldım, biliyor musun?" (10.25)

o hanı bi tene bi ,behteníz bi naᶜne içín ben almanya'dan hollandı'ya getmíşem, almışam çi kífte içín , deyen mí? (10.15)

neyí gösterī bíli mísen? "Neyi gösteriyor, biliyor musun?"(14.1)

sen hangı maḥallenín şėnígísen? (25.20)

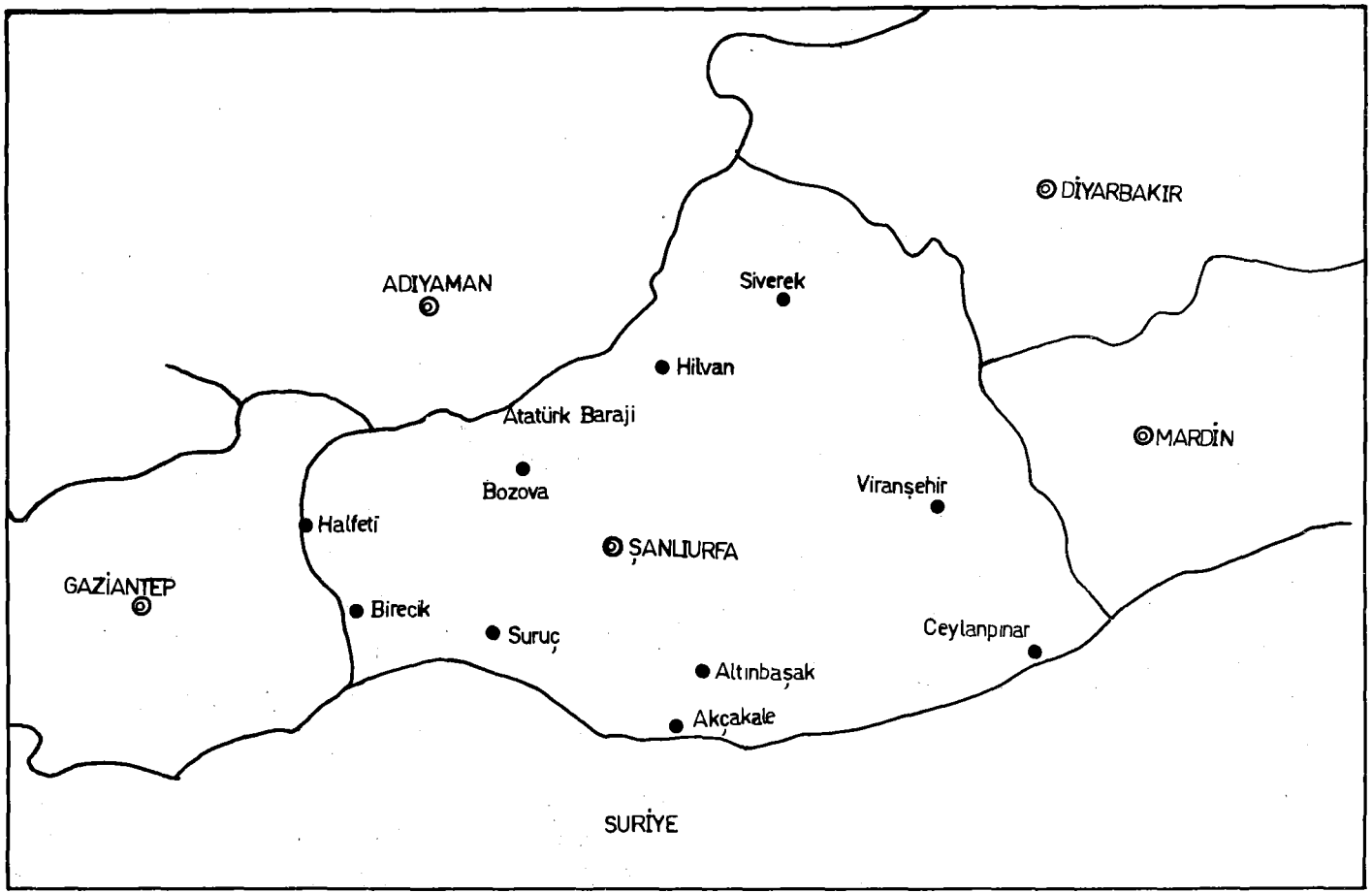

Şanlıurfa İl Haritası

M E T İ N L E R

Anlatan : Ahmet Canbaz
Yaşı : 64
Öğrenim durumu : Okur yazar
Konu : Bakırcılık, kazancılık, eski Urfa

1

bakırcılık

bunı deyim alan bi adam evínde ^{c}azemi üç sene beş sene on sene çalıştırır. bilḥassa paḳır ellí senelih var, ottız senelih var. ba^{c}zı bílmiyem orda var mı yoh mı. a bugín bu ermenilerden ḳalmadır. ermeniler bugün yetmíş yetmíş iki senedír burayı **5** terklemíş. bunın zerre ḳader bi terefínde bi şey var mı? belkim ya^{c}ni şèle bèle bu seksen dohsan yaşında. ė bu, seksen dohsan daha gider...emek var, işçılih var. işçılih oldıġı üçun ...hem ^{c}ümrí de gendí de ḳalın baḳır oldıġı üçun ^{c}ümrí uzundır. bízím urfa'da da ince baḳır gėtmezdí. ince paḳır getmedíġí üçun, ḳalın paḳır çekidím. sipariş ḳazanı bunın ḳalını olır. ḥamam legení, ḳalını olır. küfte legení, **10** ḳalını olır. teştí, ḳalını olır ama diger melmeketler bèle degíl. ince paḳır ḳullanırlar. demírıní ḳabalaştırılır. makine vardır. makineleştírdíler, makineen para ḳazandılar. ama bízím urfa faḳir bi melmeket daha dorġısı ...fazla işçílih verdíġínden mí fakirleştí?... fazla işçílih verdíġından, demír az ḳullandıġından, ḳuvvet gücünnen ...makine olmadıġından ...ḥeleye ḳaçmadıġından...bah şíndi burda a kífte **15** legenlerí. bunı çevír içersíní siye gösterím. bögün bi adam bunı ancah bèle sebbeḥtan ottırsa ahşama ḳáder bi tene yapamaz bi günde de bitmez ...milyonnan -bèle otırıp yahından bahsay- milyonnan çekiç vur. ė bu adam bundan ne ḳazansın, bökünki şartlara göre?...temsil en aşşaġı bi kilo vişne yedí sekíz bin lèra, bi kilo muz on bin lèra, bi kilo -efendíme sölim ḳaysı üç dört bin lèra. ne alsın bu adam, bu paranan? **20** bunın degerí tutsa tutsa ḳazancını ḥisab ėtsen kiloda on bin lera ḳazansa -üç kilo gelmez- ottızbin lèra para ḳazanır. üç kilo gelmez iki buçuh kilo gelecah. gírmí, gírmí

beş bin lèra para ...è bu san^c^atta daha bu adam nasıl barınsın? bugün bi eyakkabı adam satī kırh ellí bin lèra para kazanī. ama eyakkabıyı üç ay soyna tutisan atisan. bunı sen çalıştır, çocığī çalıştırsın... işte buyrın seksen senelih bi maldır, daha yüz sene **25** gider. onın üçun kazançılih para ètmedí. bu gördígín çarşı tümí bèlè kazançıdı. şindí bir tek kaldı, bu legení yapan adamlar. iki tene de banyo kazanı yapanlar var. bi tene de eski ta^c^mir ma^c^mir işínen urğaşan var. o da deveden kulah, gidī. onın üçun bu meslek bu melmekette tutınmadı. bu kayıboldıhtan soyna da aranacah bulınmayacah. yetíşmedí ...çırağ yetíşmedí. kimse çırağ yetíştíremedí. a üç beş sene soyna burası **30** söner, kalır. pakırcılığ bu melmekette öldí bíl... işte bu bedih var ...bi tene şeye nèkletti. bením ustamdı. ^c^antekye reyhanlı'da çocıhları yètíştí lokanta mokanta çalıştırılar... sonında ben şíndí bèle heyret ediyem. bu binalar nèrden yapıldı ? bu adamlar nasıl bu parayı kazandı ? çalıştıh, çalıştıh bí şèy yapamadıh. yapamadığımız ^c^acebe dürüstlığımızdan mı yohsa rızkımızın darlığından mı? **35** bením bu arada bi dükkanım vardı. orda çalışırken, gençlígímde yarım kollı fanilye gèyerdím. çalışırken bèle ter yüzímden gözímden ahardı. bi bahtım adam tükkenm ögínde . "yav" dèdí. "hele bah, bèle heyretíme gèttí de bahiyam onın üçun. sízín ^c^acebá bu kazandığīz halal mıdır haram mıdır ?" "vala" dèdím :"bíz bu haldan kazaniyih. amma halalını haramını allah bílír." a o zaman adam işte çektí gèttí. **40** demağ istedígím yanı o zorlığlan kazanidıh ...eskí urfa ^c^acebe onın üçun mı ayahta kaldıh? yohsa neden oldığını ben de çözemiyem. niye yöriyemedıh?...o sıtadın başındaki binalar varya, oranın yèrí bi lèraya satılıdı. bi gün bi arhadaşnan orya icab èttí gèttıh. bahtıh ellerínde kendír oraları ölçiler. "yav hèr ola, nedír bu?" dèdím. arhadaşın - ^c^afedersen - atları vardı. orda götírdıh biraz koştırdıh. dèdíler : "işte **45** burda yer satilar. yav dèdím :"millette ^c^akıl mı yoh, burda, bu felhanlıhta da ev mí olır ?" dèdím. a şíndí düşíniyem bízde ^c^akıl yohmış. o gördígī topçı hanı var ya -topçı hanı'nı bílír mísen? - topçı hanı'ndan o yanı hèç bi şey yohtı. bağdı, zeytínlıhtı, tarladı, şudı budı. en son bina topçı hanı'dı. camıdan o yanı topçı hanı vardı. onnan o yanı başka bi şey

yohtı. 50 ...bu husustan bízím melmeketímíz sahipsíz. allah bahalım bundan soyna melmeketímíze sahip gönderírse demín dedígím gíbí esnaflan bèle güzel bi iş, bol para, halal kazanç belkím belkím olır. yohsa... bah dergah'tan çıhtıhtan soyna o kadar ᶜarabalar vardı. è evvelce burya heppí gelen giden kövlí - ᶜafèdersen - gètírírdí tezegíní satardı, kepegíní, samanını satardı. şíndí adamlar allah ziyade olsın hemen 55 hemen tahsinen gidíp geliler...-dayı yèrí dayı- a işte aradıgī adam budır. bedih usta bením helfemdí. kazançılıhta bením helfemdí. sene herhal kırh altı fılan vardı... ikíndí namazına gèttıh. orda dèdí : "ben kazançı bedih yolıg'ı soriyam" dèdím : "agam gidah." ᶜasır ohındı çıhtıh çıharı. dèdím :" o esnaftır. gel senı́ orıya götírím. " aldıh geldıh burya bi çay içtıh. hemen gönderdıh " hac bedih abe'yí 60 çagırın" dèdıh. şíndí sırayı savdım. sıra sende artıh. bu adam tarihten bí şè sorī. bíz çoh şükír allaha ki haram katmadıh, bèle yaşadıh. bíz kazançılıhtan aynattıh, meslekten aynattıh.

Çig Köfte

bízím burda, yaşar hoca vardır. hem hafızdır, hem ᶜalımdır. ben gendím 65 ondan èşítmíşem. burgulı legene koymadan önce burgul temsil bi kabta, biberí, karabiberí, soganı... bunları bibernen duznan güzel ezdıhtan soyna birez sulandıracahsan. sulandırdıhtan soyra kara etí alacahsan. o kara etí güzeeel ezecahsan -bunı yaşar hoca'dan duydım. eger kara etí... baᶜzı kífte yogıranlar sonında alī. o haram olimíş. o bişmedígí üçun haram olī. işte bibernen sogannan 70 ezíldıhten soyna onı birbiríne yidírdıhtan soyna biraz su katti mí yavaş yavaş o burgıl olacah. o burgılı güzel ezdıhten soyna.... baᶜzı kífteyí yogırdımı bèle atar tavana yapışır. sakkız gíbí derler ya işte èle olır. geçenlerde burda urfa çi kífte yarışması yaptılar. on, onbeş gíşí katıldı. hatta kadınlar da gelmíştí, buna katılmıştılar. kapalı sıpor sahnesínde. biber isodı 75 yapilar ya burda. işte onın da yarışmasına girenler oldı, kíftenín de yarışmasına girenler oldı. e şíndí bu adama pir de dèsey olır. kazançı bediᶜ dèmesey kimse tanımaz. esasan urfa'da tanılacah : kazançı bedih. senlen bu

damın orda gètseydıh ḳaḥvede ġazellerí vardır. ġazellerí de èle tohanıhlı èle şey... bu adam tarihten bí şeler sorī. **80** bíz ḳazançılıhtan bíşeler anlattıh.nasıl geldıh nasıl gèttıh. ḳazançılığımız rezillıh. bíz çoh şükür allaha ki ḥaram ḳatmadıh bèle yaşadıh.

Kız İsteme

ilkínde bèle olırdı: bi adam bi yere göz ḳordı. bu ḳızı ben oġlıma istiyecaġam. tebi ked er cenab-ı ḥaḳ ḳeder ettıhten soyna bunı bunın fikríne **85** bırahırlar. ilkín ḳadınlar gider, arayı görír. ḳadınlar bunların fikríní aldıhtan soyna èrkekler gider. ḳadınlar ḳabullandıhtan soyna èrkekler gider dèr ki: "allahın emrínen geldıh. filan ḳızīzdír, filan oġlımıza istemaġa minasıb görírseyíz olır." onlar da dèrler : " peki, bíz de bi araştırah." tebi oġlan tarafı esasan araştırmış, minasıb görmíş ki gidíp o ḳızı istī. soynaḳızı da imkan. yoh oġlan tarafınnan yalnız ḳadınları **90** görebílír, erkek ḳısmı göremez. yalnız onın ta^c^rifíní yapallar. evvelce, yanı bízím yetíştíġímíz zamanlarda görínmez. o gelen gelín bíle ḳayınbabasınan, ḳaynınan gelínlík yapardı, ḳonışmazdı. bir ikki çocıh anası olıncaya ḳeder ḳayınbabası onın adını, sesíní duymazdı. büríklí ḳalırdı evín içinde. ḳayınbabası, ḳaynı onı görmezdí. ancah ḳocasına göríkírdí. **95** bu istek oldıhtan soyna tebi giderler èrkekler isteller. onlar da dèrler :"sorıştıraḥ." bu ḳız terefí de bunı sorıştırırlar ne sen^c^at yapī, meslegí nedír, ehlaḳ durımı nasıl ? bunların iç tarafını sordırırlar. cenab-ı ḥaḳ, ḳeder münasıb gördí mí ḳız tarafı ḳaharlar bunlardan bi istek isteller. temsil bu ḳeder başlıh, bu ḳeder altın... zamanın degerínegöre... temsil bíz yètíştíġímízde üç kèse,beş kèse dèrdíler. bíz **100** babalarımızdan, dedelerímízden kèse olaraḥ gördıh. evvelce kesedí. ama kese ḳaç mecidíyedí, onı bílemíyecaġam. bu ḳeder başlığı, eger bílezík eger küpe eger gerdanlıh, anlaşıllar.

Adı,Soyadı : Bedih Yoluk

Yaşı : 68

Öğrenim durumu : Okur Yazar

Konu : Urfalı Nabi , çocukluk ve askerlik hatıraları, kız isteme adeti.

2

saḳın terk-i edepten kûy-ı maḥbûb-ı ḫudadır bu
nezargah-ı ilahidír maḳam-ı mustafadır bu

ḥazret-i peyḫamber medine'ye gèttıgında o baḫi ki patişah ayaġını uzatmış [c]arabada gidiler. müezzinler bunı oḫilar. ḳaḫi şè edī, bunın üzerı́ne çığırttırī, o **5** müezzinlerí. "bunı nèrden ögrendīz?" dèdí :"ḥazret-i peyḫamber rüyamıza girdí. bízе dèdí nabi dün gelmíş. bugün nabi geldígíne göre bunı söyleyin." ha nabi ḥazretlerí ordan tanınī.

okuma yazmanız var mı?

gèce mektebíne gètmíşıḫ o ḳadar. o zaman ya[c]ni ne oḫılı ? bízím kímín **10** ufaḫ esnaflar, bèle yetíşenler [c]askerde gèce mektebleŕi olırdı. onlardan oldı. yoḫsa eskíden bèle herkes çocıġını... hemen şíndí bèş tene çocıġı varsa bèşíní oḫıla ḳaydèttírmaḫ mecburiyetíndesen. eskísí kímí degíl. eskíden bu imkanlar yoḫtı. onın üçun herkes yaġında ḳavrılidıḫ. bu adam bením ḫalfemdí.iyí ḫatırıma gelī: ustam biye ḥaftada bi lèra para veridí. tek bir lèra. è ben de yetím çocıġam. babam ölmíş **15** bílmem ne, bir nenemín yanındayam. yaşantımız èle faḳirlıḫnan geçidí onm üçun èle herkes oḫıla gèdemezdı. şíndiden soyna baḫalım allah yardım ètsín. melmeketímíze su gelírse belki èyí olır... millet de çalışır tembellıġ etmezse, suyı degerlendírírse... ḫanı dèrler: "su aḫī delí baḫī." bu olmazsa.... eger aġaçlandırılmazsa çuḫurova kímí olır. herḥal **20** bugín daḳanın sözí. sen

benden daha ėyí bílisen. bu da böyík bi ni^{c}mettír.

ḳazançılıẖ şındıki durumda sönmíş. baẖ bugín her terefte èle... maraş'a gėttím. -çocığın işı vardı- hanı san^{c}at olaraẖ dėdím bèle bi baḳırcılara göz atım. orda da hemen hemen bèle durġın. üç tíken mí bėş tíken mí gördím. gene ora burdan ėyí. böyük teştler yapan var, böyük ḳazan yapan var. ama bízde yoẖ.bunlar gettímí **25** kim yapacaẖ ? çıraġ yoẖ. çıraġ yetíşmedı mí nerden yetíşecaẖ? olmadı. bunlar iki sene üç sene soyna gedecaẖ.

bu legen ilk olaraẖ pıres şeklínde kesílír, dümdíz bi şekílde gelír. bunı burda bu ataşa atar. ataşa attıẖtan soyra bu aġzını maḳaslan dorġıdır, fazlasını alır. ondan soyra bunı bi biçíme soẖar. şekíl verdıẖtan soyra bi daha tavlar. tam bunı **30** tavlıyacaẖ şekíle gettírdímí ḳaẖar bunı bi barlatır. barlattıẖtan soyra çekiç vurmaġa başlar. tebi bunın yanından başlar. bi günde zor bitírír bunı. bi bıçıẖ günde ancaẖ bitírír. belkím bu yaz günı eger sebeẖten gelír ġayret yaparsa belkím belkím...yoẖsa diger zaman zanetmem bitírír. ė ottız ḳırẖ bin lėra bu zamanda bi ^{c}amelye alī...bu sen^{c}atkar. **35** bi tene vurdı mı alır. onın bitíşíġíne onın bitíşıġíne...a bèleee genísletır gider. eskíden herkes lėríye çalışırdı. kilosı bi lėraya yapılırdı. o zaman ben şegírttím. işte bu baẖırcılıẖ ordan bu yanı gele yavaş yavaş, yavaş yavaş ḳaybolī. şındí alamyon geldí, çelík geldí. ḳalay da istemī. adam dėyī : "bu ḳalay istemī" ė ḳardaşım sen milli servetí yoẖ edisen. sen tıraşa para vermi mísen, -^{c}afedersen - **40** banyoya para vermi mísen? ḥısab ėt senede banyoya, tıraşa verdıġī parayı. senede bi sefer ḳalaya verdıġī parayı ḥisab ėt. onm üçun herkes ḳolaya ḳaçī. temsil ẖanım onı yaẖamaẖtan zevk alacaẖ. bu yüzden gettírdíler bu baḳırı sattılar,bunı aldılar. teştler, bunlar heppí lazımdı. şındí onlar da durdı. iş yapan varsa da naylon legende yapī. bíz baḳırcı olaraẖ baẖ naylon satiyıẖ, naylon legenler. bu eskí sen^{c}at bízí beslemedí.

ben **45** ḥala dedemden ḳalan bi evde otıriyam. para ḳazanamadıẖ. ^{c}antepler, maraşlar bèle yapmadı. sıfır baḳır çalıştı. o baḳırın üstíne üç kilo demír vurdı. üstíne bėş kilo. ben kiloda beş lėra para ḳazandım, o gírmí bėş

lèra para ḳazandı. a bunlar èlerledí bíz gerí ḳaldıẖ. onlarda makina var, bízde yoẖ. temsil evvelce bílmíyem sízde var mıdı yoẖ mıdı? işte burġulı ḳazanda **50** ḳaynadırlar. soyna onı teştlerde yaḥallar, buġdayı èle degíl mí? bunlar hepsí lazımdı. è şíndí burġul ḳaynadan da yoẖ.herkes fabriḳaya ḳaçtı, ḥazır burġula ḳaçtı. onlar da durdı...

askerliğinizden bahseder misiniz ?

[c]askerlígí şède yaptıẖ, söle ilk olaraẖ diyarbaḳır'a gèttıẖ. sevḳiyat èttíler. **55** ondan soyra bingöl'e gèttıẖ. bingöl'den doḳḳız ay ḳaldıẖtan soyra el'azıġ'a geldıẖ. orda tezkeríyí aldıẖ. bandoçıdıẖ. mızıḳa dèyiler, bando dèyiler. hem bízím zamanımızda ḳore de çıẖtı. ha ḳore'ye tebi yazılanlar gittí... yani çoġı mesela onbaşıken çavuş èttíler, bílmem èrken onbaşı èttíler. heveslendírdíler. çoġı kendí rızalığınan heppí gèttíler, ḳore ḥarbíne... geldím gene ḳazançılıġ èttím, o arada tüken **60** almıştım, o zaman [c]anbardı. geldím senī yapışıgida çalıştım. ondan soyra ḳısmet ḳaẖtı, sattıẖ tükení. bi zaman gèttím alamanların yanında bu aġcaḳala'da altı ay mı sekkíz ay mı su çıẖardilerdí oralarda çalıştım. tebi bíz ġaraj ḳısmında ḳalidıẖ. bi sene ḳeder de orda ḳaldıẖ. soyra bi daha geldıẖ. artıẖ belediyeye geçtıẖ. gene bando üçun aldılar. teḳavüt oldım...

65 -hanı çay ? üç tene al gel yèrí...

bakır, kazancılık yaptığınız yıllarda nereden geliyordu?

[c]antep'ten gelírdí. daha evel bízím yetíştıẖlerímízde istambul'dan gelírdí. alman ḥarbından evel, istambul'dan gelírdí. ondan soyra [c]antep'te oldı, malatya'da oldı, elazıẖ'ta oldı, diyarbaḳır'da oldı.**70** -aḥmet gel hele gel ...bízím sínílerden burda var mı? hele baẖ bunların içínde var mı?

...çalıştıẖ. ancaẖ çalıştığımız boġazımızı idare èttí. eskíden alışveríş vardı. giderdıẖ, alırdıẖ, çalışır öderdıẖ. çekíç vuran adam kimsenín parasını yimez. emegínín parasını yiyi. allah reḥmet ètsín bi derneg

başḳanımız vardı. o da saġına 75 solına bulaştırdı. o da bí şė aynamadı...

urfa'da kız isteme geleneġi nasıldır?

şíndí urfa'nın eskí ᶜanᶜanesí, bir ḳızı gideller istellerdí. mesela ḳız şeklíní yení bir ahrabadan bir ḳonşıdan verírlerdí. yení bu esmerlikte, bu şahíste, bu şekílde... ḳız gözíkmezdí. oġlan görmezdí ḳızı. gidíp ona göre anlaşırlardı 80 başlallardı iş bittıkten soyra yanı nese, yanı başlıġı veyahut alıp verecahları neyse ondan soyra dügün yapallardı, ḥavluda. yanı şíndíkí dügín salonlarında degíl. çıġırırlar, gene adam çıġırırlardı. oyıncı çıġırırlar, davul zurna çıġırırlar, güzel eheng olır. ahşamsı da "asbab giyesí" yaparlar, güvegí geydírírler. asbab giyesí yanı söylíyenler çalanlar gelír o ġece. çi kífteler herşey olır. yanı muḥabbet ėdeller ondan 85 soyra devrísí gün de süpḥa olır. zerde pilav bíşey veyahut laḥmacun şeklínde bíşey yeyílír. ondan soyra güvegíyí ahşam olır, içerí ḳorlar. daᶜva orda biter.

Ezberinizde okuyabileceġiniz şiirler var mı ?

bülbüle sordım neydí o günler oḳırdın her dem
dedí gül ᶜaşḳína hoş negme-i raᶜna oḳıruz
90 güle sordım niçün bülbülí zar eylersín
dedí bíz ġoncam açılsın dėye esma okıruz
tutıya sordım efendím nedír bu ḥalınız
dedí inci gibi sözler düzüp inşa oḳıruz
uyḳıdan gözlerímí açamazdım evvel
95 imdi uyḳí yeríne şiᶜr-i muᶜalla oḳıruz
fuzuli medrese tahsilini ikmal ettín
yeter ey dil nice bir remz ile maᶜna oḳıruz
aldanma gönül devlet-i iḳbale güvenme
varisleri ahır ḳalacah mala güvenme
100 evlad-ı ᶜayal hep sení varlıhta severler

halkın sana ettikleri iclala güvenme
bin yıl tutalım olsa da ^{c}ümrín bu cihanda
bir gün gibí gelíp geçecek sala güvenme
sür^{c}ette mí geçtí ki günler ^{c}aceb sen
105 sen bu ^{c}iş ü sefalerle geçen hale güvenme
kuddusi bi çare hudadan dile rehmet
dünya dolısı olsa da a^{c}malına güvenme
bir ketre içen çeşme-i pür-nur-ı fenaden
başın alamaz bir dahı baran-ı beladen
110 asude olam dirsen eger gelme cihane
meydane düşen kurtılamaz seng-i kezaden
bedbeht olanın bağına bir katre su düşmez
baran yeríne türlí gevher yağsa semaden
dursın keb hükmínde terazu-yı ^{c}adelet
115 hulfın var ise mahkeme-i ruz-i cezaden
erbab-ı kemalı çekemez nakis olanlar
rencide olır dide-i haffaş-ı ziyaden

ziya paşa'mn bu. adana'da heykelí var. ulucamı'nın arhasında, bahçada.

Anlatan : Yusuf Özer

Yaşı : 66

Öğrenim Durumu : Okur Yazar

Konu : Çiğköftenin tarihçesi, İbrahim peygamber ve Urfa'da geçen hayatı.

3

çiğ köftenin tarihçesi

bu kíftenín bi de tarihçesíní söylíyecaġam. şíndí bu kífte nasıl icad ėdílmíş, nerden buraya intiḳal ėtmíş, nasıl olmış? ibrahim ᶜaleyhiselam ḥatta ki nemrut kendísíní ataşa attığı zamandan bíze intíḳal ėtmíştír bu çi kífte. ibrahim 5 ᶜaleyhiselam'ı ataşa attıẖtan soyra tabi maᶜlum ataş gül gülistan oldı, odınlar balıẖ. onlar ayrı ḳonı da bíz çi kífteyí ele almışıẖ. şíndí cenab-ı allah o ataşı gül ü gülistan ėttí. üç gün üç gėce millet ataş yandırī, yėmeg pişírmeg üçun, ataş yanmī. allah ataşa "yanma" dėdí ya, ataş yanmadı. o zamanın insanları dėmíşler ki :"öle bíşey tertip ėdelím ki pişmişe yaẖın olsın." "ne yapalım ?" işte salça, soğan, 10 ḳırmızı biber, ḳarabiber -efendím- bi de çig etí ėyíce dögelím. bunları birbiríne ḳatalım. burġul da ḳatalım. bi çi kífte yaᶜni yarı pişmíş hanı elle yoġrılī ya ḥararet meydana gelī.esas yaᶜni kíftenín tariẖı ibrahim ᶜaleyhiselamın zamanındandır. şíndí efendím, kimísí sarmısaẖ ḳatī, naᶜne de ḳatarlar. sadesí daha güzeldír. maydanozı bol olsa daha güzeldír. maydanozı bol olsa daha ėyí olır.

15 ibrahim peyġamber

şındí efendím, ibrahim ᶜaleyhiselam anasından oldıẖtan soyra -anasından oldığı da şėle nemrut ᶜaleyhimayesteḥıḳ, münecimlerden bi tenesí dėyi ki o sene doġacaẖ birí gendínín taẖtını, tacını devírecah. bunı bíldígí üçun o senenín çocıẖlarının hepsíní imḥa ėdī, ėrkek çocıẖları. -ibrahim

^{c}aleyhiselam'ın babası da 20 nemrud'ın putçısıymış. rivayete göre, put yaparmış. o'nın hanımı hamile olır. vez^{c}edecah ya "rabbím erkek mí olacah, kız mı olacah." diye tereddüt èdī. tabi allah bílír, o zaman bu urfa muhitínín yerínde evler pek yoh. bu dağ kısımlarında... bu kadın çıhar bahar ki hamlı yahındır. kahar bu bízím şíndíkí ibrahim ^{c}aleyhiselamın makamı olan yer var ya dergah'ta. gèceleyín gizlí şekílde oraya gelír, mağaraya 25 girer. orada vez^{c}eder, çocıh dünyaya gelír. ibrahim ^{c}aleyhiselam dünyaya gelír.

ibrahim ^{c}aleyhiselam dünyaya geldıhten soyra rivayetler çoh hakkında. ancah, dèdím ya ben ^{c}alım degílem. tarihçı da degílem. sadece kulahtan èşíttıgímız rivayete göre üç günde üç aylıh böyümíş. yeddí günde misal olarah yeddí yaşına girmíş. böle,allah onı yetíştırmağa murad ètmíş ya bízím ma^{c}neviyata da iman, 30 ihtikatımız var. tabi kadıncıgaz bunı orada öle sahlamış, gizlemíş mağaranın bi tarafına. işte gèce de gèce yarısı kırıldıhtan soyra gelíp çocıgına baharmış. fahat -allah'ın kuvvet kudretí- bir ceylan dèrler, gelir, o'nı o mağarada emzírírmíş. ibrahim ^{c}aleyhiselam nihayet yèddí günín içerísínde yeddí yaşına girmíş. şíndí tabi İbrahim ^{c}aleyhiselam yeddı yaşına girínce ^{c}aklı başında bi çocıh...mesela yeddí 35 yaşında zatan ilkohıla da alilar şíndí. ma^{c}lum, etrafında kimseyí görmíyene kadar, mağaranın şöle kapısına çıhar. dışarıbahar. kimseyí görmemíş, bílmī ya... tanımī, bılmī... bahar, yıldızları görír. böyük bi parlah yıldız görír. dèr ki: "herhalda benî yaratan rebbím, allahım bu yıldızdır." nihayet bi zaman soyra o yıldız gider, kayıbolır. dèr: "haşa, bením rebbím bu olamaz. bu madam ki geldí, geçtí,geçícídír, 40 bením rebbím bakidír." ondan soyra ay doğar. ayı görínce -ay daha parlah daha böyük- o zaman dèr ki :"herhalda benî yaratan allahım budır." ay da bi zaman soyra zayil olır, gèçer. güneş doğar. güneş doğınca bütín dünya, her tarafı ışıdır. kendí rebbísínî arī ya. dèr ki: "bením muhakkak rebbím bu güneştír." hanı hiç kimseden bíşè èşítmemíş, görmemíş ya...nihayet bahar ki ahşam olınca güneş te 45 gèttí. gine hergünki gíbí devrídayim èdi. dèr ki: "öyleyse, bením rebbím gözle görínmez, elle tutılmaz, öle bir allahtır ki benî yidíren, gèydíren, içíren, gezdíren, kaldıran, böyíten

-benim bi ma^c^nevi ḳuvvet, ḳudret saḥibı allahım vardır." diye rebbisini böle kendi tecrübeleriyle o şekilde bulır. soyra tabi yetişi, böyi, bahi ki babası put yapi. aġaçdan, hamurdan, taştan. bunları sati. nemrud'ın en birinci put **50** yapanıymış babası. babasına dèr ki :"baba, bu nedir?" dèr: "işte bu bizim rebbimizdir" -ḥaşa- dèr: "bu bizim allahımız olamaz. bunlar cansız bir varlıhtır." babası :"oġlım sen bèle şèlere ḳarışma" dèr. -tabi babasıdır- bu tabi bili, bunlar yalan, ḥaḳiḳat olan bi şè degil. böyik kiliseleri varmış. o günde bayramları varmış. herkes bayrama **55** giderlerliş. babası dèr: "oġlım, benlen berábár gel." dèr: "baba siz bugün bayrama gidin. ben tek ḳalacaġam burada." è der: "oġlım sen bilirsen." babası tabi bilmi fikri nedir, ne yapacah. bu kilisede de çoh mu^c^azzam putlar varmış. o zaman birçoh allahlar varmış, allaha iman èderlermiş. ḥalbuki allah birdir. böyük put, küçük put...bunlar gider. el ayah çekildihtan soyra bahar heç kimse yoh. elíne bi balta alır. **60** o putları paramparça èder, devirir. en böyük put ta bèle yohardaymış. göttirir baltayı böyük putın ḳucaġına èndirir. şindi, bunların bayramı seyranı biter, işleri biter. en evvel bi ḳadın gelir. oraya bahar ki putlar heppi devrilmiş, parçalanmış. nasıl oldı, kim yaptı, kim yapar?... ibrahim ^c^aleyhiselam on iki on üç yaşlarında. o'nı orada görir. dèr :"varsa yohsa bu ibrahim'in işidir" gèder, nemrud'a haber verir. **65** babası da gelir, bahar ki o kimisi altı üstíne devrilmiş. putlar heppi devrilmiş, parçalanmış. nemrud bunı ḥuzura alır. dèr: "niye yaptın ? niye rebbimizi, allahımızı bèle ḳırıp istihza èdisen ?" dèr: "ben yapmadım" "ya kim yaptı ?" der :"ha o böyük put var ya...bah balta da onın ḳucaġında. o yaptı" dèr. "è hèç o put bunı yapabilir mi?" è dèr: "canı yoh, cansız, ruḥsız, iḳtidarı yoh. siz böylesi bir allaha nasıl taparsız?" **70** è dèr: "senin rebbin nasıl bir allahtır?" dèr: "benim rebbim elle tutılmaz, gözle görilmez. ma^c^nevi bir ḳudret saḥibidir. ben ancah ölesi bi allaha iman ederim. bu yaptıhlariz boştır, hepsi yalandır. madam ki siz dilíyízle deyisiz ki "bunlar cansızdır." bu cansız varlıhları siz nasıl allah diye taparsız ?" işte ondan soyra aralarında mücadele başlar. tabi ibrahim ^c^aleyhiselam'ı yoġ etmaġ üçun bir çoġ fırsat **75** kollar. bi türli bi şey yapamaz. en son vezirlerini toparlar. dèrler

ki :"bíz buna böyük bir ataş yapalım. ibrahim'ı ataşa atalım. aylarca -bu bízím görmíş oldığımız urfa muḥití bütün ormanlıẖmış, meşelıẖmíş- ḥayvanlarla odın çekmağa başlarlar. hėç bir ḥayvan da dėrler, çekmemíş, yalnız ḳatır çekmíş. ḳatır da onın üçun dėrler, doğırmaz. ḳısır ḳalmış. ėşíttígímíz efsane tabi. bílmem ne derece doğrıdır. ḳatırla **80** bu odını çekerler, gėttírírler bu vadide yıẖallar. bomboş bi vadi. orada da yüksek bi mancılıẖ ḳurarlar. yanı şíndí o ḳalenín üstínde gördígiyíz dikmeler mancılıẖ degíldír. orası ḳıralın dėrler köşkínín sütunlarından ikí tenesídír. onın iki tene de gėrísínde varmış. şíndí, bu vadide o ataş, o alav gürleyínce tabi insan yanına yaẖlaşamī. bízím burada "manceyín deresí" dėrler. orada bi mancılıẖ ḳurallar , **85** ağaçtan. tabi bu mancılığı bílisız ikki tene yüksek sutun, böyük ağaçlardan etrafı eyíce bağlanmış. onın ortasına iple salıncaẖ kímí bíşeler ḳurallar ibrahim'í getírírler, o salıncağın içersíne, mancılığa ḳoyallar. sallamaya başlallar. öyle bi sallallar ki uçacaẖ dereceye geldígí zaman cellatlara da emír vėrír, tam ataşa taraf geldígí sırada keskin ḳılıçla o ipí keseller. o mancılıẖtan ataşın içíne ibrahim **90** ᶜaleyhiselam düşeer. düşerken allah, cebrail'í ibrahim'ın imdadına gönderír. dėr ki :"ya ibrahim ! rebbínín siye selamı var. sen ne dilisense, nasıl istisense rebbín öyle yapacaẖ. ne dilersen dile. emír, ferman senındír." o dėr ki: "ben rebbíme sığınmışam. o her bir ḥalıma mütteliᶜdír, herbir ḥalıma vaḳıftır. benı gören allahım benı muḥaḳḳaḳ ki ḳorır..." ve allah'ın böyük ḳudretíyle, ḳuvvetíyle kerametíyle o **95** böyük dağlar gibi ataş suya keser. etrafı sazlıẖ ağaçlığ gül ü gülistan, ibrahim ᶜaleyhiselam'ı da ġayet yavaş böle güzeeel -bir cennetten gelmíş ḳoltıẖ diyelím- ḳoltığa ottırttırıllar. orada ataşa allah'ın ẖitabı gelír. dėr : "ataş ibrahim'e ġayet sakin selamet ol. ibrahim'ı yaẖma." işte o şekílde allah'ınemrıne ḳarşı ataş ta yaẖmaz. ibrahim ᶜaleyhiselam gelír, taẖtın üzerínde otırır. etrafında bülbüller **100** şaḳḳılmağa başlī. nemrud'a dėrler ki: "ataşa da düştí ataş onı yaẖmadı, söndí..."

tabi mücadelesí çoẖ...ibrahim doẖsan yaşına girer, zürriyetí yoẖ. sara ẖatun diye ẖanımı var. ẖanımı dėr ki :"ibrahim senı ben elímle everecağam. senín züriyetın olsın, kökín sönmesín." "ẖanım bu yaştan soyra mı?" dėr. dėr :

"yoh, ben elímle senı́ everecağam." ḳahar,cariyesí varmış, hacer hanım diye. o cariyesínı́105 ibrahim'e alır. ibrahim'den isma^c^il dünyaya gelír. dünyaya geldıhtan bir iki üç ay soyra bir ḳumalıh ateşí düşer yüregíne. dėr: "ya halil sen du^c^a ėttín hacer hanım'dan dohsan yaşından soyra senín züriyetín oldı. madam ki cenab-ı allah'a böle nazın geçi biye de du^c^a et. bením de bi çocığım olsın. faḳat benne isma^c^il'ı ne de hacer'í burda istemiyem. bunları da al göttír burdan." şındı́ sara hatun çekemī 110 hacer'í. ibrahim ^c^aleyhiselam ne yapacağını şaşırī. ḳadınların şėsí böyüktír, ^c^azimdír. sara hatun hem du^c^a istī hem de hacer'le isma^c^il'í de istemī. "bunları burdan göttír, nėrye göttírisen göttír." diyī. tabi ibrahim ^c^aleyhiselam cenab-ı allah'a sığınır. cenab-ı allah rüya ^c^alemínde veya ḥaḳiḳi bir nida ile gendíne dėyi ki :"ya ibrahim hacer'le isma^c^il'ı al bėle ḳibleye doğrı gėt." allah'tan bu emrí aldıhtan sōyra ḳahar bi 115 deveye yükler bunları -ismāil daha üç aylıh dörd aylıh bebek- alır, gendísí de ayrı bi deveye biner.bunları alır ḳibleye doğrı yėrímağa başlar. tabi şındıkí gíbí vesayıt falan yoh. deveyle gele gele ka^c^be olınan yer varya... şındiki ḥicaz... bu vadiye gelírler. orası, o zaman bu vadi ḳuş uçmaz, kevran geçmez dėye bi şey varmış. ḥaḳiḳaten orası atmacaların, yırtıcı ḥayvanların bulındığı bir vadi. ḥatta oradan 120 kevranlar geçerken bütín sularını, yiyeceklerínı́, içeceklerínı́ temin ėderlermış. oralar kerbela...hiç bi şėden bi şė yoh. ne köv var, ne su var, ne barınacah bi yer var. -allah nasib ėder, bízler gėttıh gördıh inşallah sízler de görírsíz- efendím, o vadiye gennıleri gettírír ve bırahır, döner. hacer hanım dėr ki :"ya ibrahim! senín rebbínín emrí míydí, bízí bu vadide íssız yerde bırahıp getmah?" dėr ki: "evet bením 125 rebbímín emrídí" "ė madam ki senín rebbínín emríyse bíz de senín o rebbíne sığınmışıh. allah bízímle inşallah beraberdír, her ḥalımız ona ^c^ayandır." diye allah'a iltica ėder. ibrahim, arhasına bahmadan gėder. gelelím hacer hanım'a. üç aylıh çocıh ḳundahta. o sıcah o ḳaddar sıcah ki ḳavrılır derecede bi sıcah. daldalanacah bi ağaç yoh, bi gölge yoh o vadinín içínde...-şındí safa merve dedígímíz yer. orada demek 130 tam ḳalmışlar. hacer ḳahar tepeye çıhar, safa'ya bahar ki dėr : "bahım hele oralarda bi köv, bi çoban, bi şeler olsa da ben bu çocığı alıp orya

gidím. ben burada ne yapacağam ?" bahar hèç kimseler görínmī. ᶜaklına çocıh gelír. tekrar aşağıya merve'ye döner. dèr ki :"ᶜacaba bením ismaᶜilímí ḳurt mı ḳaçırdı, ḳuş mı ḳaçırdı ?" döner, bu sefer merve'ye doğrı çıhar. yeddí sefer ḳoşar, gider gelír. artıh yeddíncí **135** seferde gelír bahar ki ismaᶜil ᶜaleyhiselam ağlarken ağlarken bèle ayağını yere vurırken ayağı altında su ḳaynamağa başlamış. cenab-ı allah orada zemzem suyını halketmíş. etrafına şöle güzel bi ḥevçík yapmış. " zem, zem, zem " dèmíş. yani :"su ! dağılma, burda dur!" dèmíş. işte o suyı içmağa başlamışlar. suyın başında ḳalmışlar. acıhırsa o zemzem suyından, susızırsa o zemzem suyından içermíş. **140** bèle bu şekílde aylar, günler geçer. günín birínde bèle bi kevran gelír, oradan geçerken bahallar ki tek başına o vadinın içínde bi ḳadın... eskí ᶜarab ᶜaşiretlerínde de sayğı varmış. dèrler :"hele gidah, bahah bu ḳadıncığaz burada ne gezī..." gelíller, bahallar ki ḳadının yanında ufacıh bi su var. è suyın başında ottırmış. è oradan defᶜatlerce geçmíşler, bèle bi suyı hiç şímdíye ḳader görmemíşler. **145** "ya hatun !" dèrler :"sen kimsín, nèrden geldín, bu su nèrden ?" dèr :"ben ibrahim ᶜaleyhiselam'ın hanımı hacer'ím ve bu da bením oğlım İsmaᶜildír. rebbím bíze hidayet èttí, bu niᶜmetí verdí. bu vadinín içinde bu suyı verdí. bíz acıhırsah bu sudan içiyıh, susarsah bu sudan içiyıh. bízím işímíz, karımız budır. tanışıllar. è dèrler :"sen bíze müsaᶜade èder mísen, bíz kevranımızı getírsah, develerímízí suvarsah ?" **150** filan. è der :" ben biraz gèrí çekílím, madam müsaᶜade istisíz a ben biraz gèrí çekílím. síz de gelín develeriyízí suvarın, istedıgīz ḳader suyıyızı alın." develerını suvarıllar, içeller. baharlar ġayet leziz bi su. ḥeḳiḳeten insan açken onı içtığı zaman doyar. ḥeḳiḳeten öle. çünkí ben orda on sekkız saᶜat ḳaldım. hiç bíşey yemedím. hanı ḥaramdan dışarı çıhılmī. çıhtimı bi daha gir çıh zaman geçī. aç oldım : **155** gederdím zemzem suyı içerdím, teváf ederdím. yorılırdım, gelír zemzem suyı içerdím.

-Ahmet Canbaz : burda ben de bíşè aynatmağ istiyem. ḳusura bahma söziyí kestím.

-Yusuf Özer : estağfurullah, buyır.**160**

-Ahmet Canbaz : atmış dokkızda hac tavafına gettığımızda gettıh şeytanı daşladıh. şeytanı daşladıhtan soyna gettıh kurbanımızı kestıh. ordan o yanı gelene keder -o zaman o keder vesait yohtı yayan geldıh. mina'dan vesaite bindıh geldıh mekke'ye. orda hac tavafını yaptıhtan soyna zemzem'e indıh. zemzem'de suyımızı boool içtıh. içtıgī zaman siye hoş geli, açlıgī susızlıgī göttırecah şekílde o keder datlı **165** hoş gelī. içisen, içisen,içisen...birez soyna o ter olarah gididí. tekrar gidíp içidıh. ondan soyna safa merve'de hac tevafına bitírmah üçun sa^{c}y de yaptıh. oralarda da su var. gine su içidıh. velhasıl bíz o gece yatana keder zemzem suyından başka bí şey görmedıh. ha ondan da yattıh."

-Yusuf Özer: şíndí gelelím meseleye. birez uzattıh, kusura bahmayın. **170** hacer hanım o suyın başından ayrılmī. gelenler geçenler de bahilar ki bu vadi güzel, şenelmíş. çadır da kurilar, ba^{c}zıları etrafında. mesela davar sahípleri, çobanlar fılan etrafında çadır kurilar. yanı etrafında üç beş çadır da toplanmış. işte yiyeceklerínī içeceklerínī...fakat o zemzem'ín başından hacer hanım ayrılmī. gelen giden de hediye de bırahī. ona ikram olsın diye... böle bi mu^{c}cize mesele heç görílmemíş bi **175** bíşey... aradan seneler gecī. mesela isma^{c}il ^{c}aleyhiselam diyelım on iki on üç yaşlarına girī. ibrahim ^{c}aleyhiselam da senede bir dahfe cenab-ı allah'ın emríyle bunları ziyarete gelimíş. ibrahim ^{c}aleyhiselam ilk geldígí sene bahi ki etrafında birez çadırlar madırlar var, birez cema^{c}at olmış. der :"ben sízí allah'a ısmarlamışam ve bah etrafīz **180** da şenelmíş. rebbímín emrínī bekliyem ben." fakat bu arada ibrahim ^{c}aleyhiselam rebbísíne de bir va^{c}idde bulınır. hacer hanım'la evlenírken der :"ya rabbi bana bir evlad verírsen senín ugrında kurban ederím." bu va^{c}dı allah'a karşı yapar. nihayet isma^{c}il on dört on beş yaşlarına girer. babayigit oldıhtan soyra cenab-ı allah, ibrahim'e hitab eder : "ya ibrahim! sen benden bir evlad istedín. dohsan yaşından **185** soyra ben siye bunı ihsan ettím. sen o va^{c}di üstínde mísen ?" allah rüyasında gendísíne bíldírír. o geceyí ole savıştırır. der :" belki bu bir rüyaydı" ikkíncí gece gine ^{c}aynı, üçíncí gece gine ^{c}aynı... bahar ki bu iş hakikat. hakikaten de gendísí rebbísíne va'd etmíştí... şíndí hacer'e nasıl desín

ki "ben isma^{c}il'í göttírip ḳurban edecaġam." neyse, bi yolını bulır, hacer ḫanım'a vaziyetí anlatır. hacer dér: " ya **190** ibrahim! bunlar senín rebbínín emrí mídír?" dér :"rebbímín emrídír. ben allah'a béle va^{c}d etmíştím. é dér: "madam senín rebbínín emríyse ben senín rebbíne ḳarışamam, senden senín rebbín..." faḳat isma^{c}il ^{c}aleyhiselam'ın ḫaberí yoḫ bu işten, götírip ḳurban edecaġından. ibrahim, isma^{c}il'í alır, şíndíki şeytan daşlama yerí varya... orya götírír. **195** orası da bir vadidír. orada bu mel^{c}un böyük şeytan dedığımız gelír isma^{c}il'e dér ki :"bilī mísen babay senī nére götíri?" dér: " nére götírī?" dér :"babay senī bir ḫayal üzere götírip ḳurban édecaḥ. rebbísíne va^{c}détmíş. senī göttírip kesecaḫ." isma^{c}il déyi :"sen benlen babamın ve allah'ın arasına ḳarışma." déyi:"sen şeytansen, benī ḳandıramassan." o gene vesvese vermaġa başlar. isma^{c}il yerden bí daş alır şeytanın **200** suratıleyín atar. gözíne deger, gözí kór olır. kór şeytan. böyük şeytanın gözí kórdır. şíndí bu böyük şeytanın gözí kór oldığı gíbí ortancıl şeytan dérki: "ben ḳandırım." o da bi türlü saġdan soldan isma^{c}il ^{c}aleyhiselam'a gelír. isma^{c}il ^{c}aleyhiselam onı da daşlar. küçük şeytan gelír. üçíncí -en küçüklerí- küçügí gelír. onı da daşlar, ḳovar. en nihayet hacer ḫanım'a giderler bir va^{c}d verírler. dérler: "ibrahim ^{c}aleyhiselam, **205** oğliyı götírdí kesecaḫ, ḳurban edecaḫ, bir rüya uġrına,bir ḫeyal uġrına. dér: "bením ibrahim ^{c}aleyhiselam'a ve o'nın rebbísíne güvením vardır. bením çocığım da muti^{c}dír. ben allah'a sığınmışam." gelelím, ibrahim ^{c}aleyhiselam oğlına ḥadiseyí açar. dér ki :"oğlım ben senī buraya ḳurban içín gétírmíşem. senī eliyí ayaġiyı baġlıyacaġam, göziyí baġlıyacaġam. senī ḳurban edecaġam." der: "baba bením elímí **210** ayaġımı bağlama. ben ^{c}asi gelmiyem. ^{c}asi gelenlerín elí, ayaġı, gözí baġlanır. ben allah'ın emríne muti^{c}am. benī ḳurban édebílírsen. va^{c}diyi yeríne gétír." ibrahim ^{c}aleyhiselam dér :"bari göziyí bağlim." dér :"yoḫ gözímí de bağlama, an " dér : "ben bele boynımı éndírrem. pıçaġıyı éyle keskinlet, hemen boynıma sür. hiç yüzíme de baḫma. ben böle boynımı aşşaġıya éndíriyem, boynımı kes." ibrahim ^{c}aleyhiselam **215** béle ustıra gibi bir pıçaḫ elínde ḥazır, bunın boynına sürmaġa başlar. sürer sürer, pıçaḫ kesmez. iyice sürmaġa başlar gene kesmez. her şey allah'ın emríyle

oldığı gibi pıçah da onı kesmi... cenab-ı allah :"kesme!" demiş pıçağa, kesmez. kesmeyince ibrahim ^{c}aleyhiselam deyi ki :"herhalda baba şefkatı var bende iyi süremiyem." iyice sürmağa başlar. pıçah kesmi. ibrahim ^{c}aleyhiselam kaldırır pıçağı, **220** hiddetle kara taşa vurır. kara taş ikkiye bölinir. o anda allah cebrayil'e emir verir: "bir koç cennetten al, ibrahim va^{c}dini yerine gettirmiştir. çocığını boğazlamasın ha bu koçı orada boğazlasın." -işte mina'da kurban kesilir.- o zamana keder de yeryüzinde koç yohmış. cenab-ı allah bu koçları da bize cennettten göndermiştir. bah herşeysi para eder koçın hiç atılacah bişesi yohtır. gübresine keder... ibrahim **225** kahar koçı orada kurban eder. isma ^{c}il ^{c}aleyhiselam o haldan kurtılır ve gelir, anasının yanına. ondan soyra cenab-ı allah kendisine tekrar bi vazife verir. der ki: "ya ibrahim! sen buraya bir ev yapacahsan. benim evimi yapacahsan. beytullah dedigimiz ka^{c}bedir. orayı ta^{c}rif eder. der: "ben siye ta^{c}rif edecağam, o şekilde yapacahsan. **230** ibrahim ^{c}aleyhiselam kahar isma^{c}il ^{c}aleyhiselam'lan berabar taş getirirler...artıh kaç senede, nasıl, ne şekilde? allah bilir. tabi onlar peygamber. cenab-ı allah ta^{c}rif eder. o beytullahı orada inşa^{c}a eder. tam o hacerü'l-es^{c}ad dedigimiz yer var ya, hanı hacerü'l-es^{c}ad'a gidip yüz süriyih. onı da cenab-ı allah cennet'ten çıharmış. cudi dağı denilen o dağda oldığını söleller. rivayetlere göre ibrahim ^{c}aleyhiselam'a allah **235** emir verir. der ki :"o hacerü'l-es^{c}ad'ı da getir o köşiye yerleştir. o binayı yükseltiiir. yükseltince tabi isma^{c}il ^{c}aleyhiselam harç veri, taş veri. bina yükselince buna boyı yetişmi. orda bi taş varmış. ayağını basar o taşın üzerine, ibrahim ^{c}aleyhiselam'a taşı verir. -şindi o taş makam-ı ibrahim deye bi taş var. üzeri kafeslı. isma^{c}il ^{c}aleyhiselam'ın ayağını bastığı taş. ayağının izi çıhmıştır şindi bir altın kafes **240** içersinde. herkes onı ziyaret eder -binayı inşa^{c}a eder, bitirir. o taşı da oraya koyar, hacerü'l-es^{c}ad'ı. der:"ya rabbi! bu vadiye kimler gelir? burası uzah, dünyanın bi ucından bi ucına, hiç kimse yoh. der: "ya ibrahim! sen çıh bele bi yüksege çağır. burası beytullah'tır, allahın evidir. herkes burayı ziyarete koşsın." der :"ya rabbi ben bu sesimi nerye ulaştıracağam ?" der :"sen sesini oldığı keder bağır. ben sesini **245** mağribten

maşrika keder sürdírrem." -mesela şíndíki televizyon gíbí, radyo gíbí. hanı burdan "tık" deyīsen dünyanın ucında...bunlar hepsí şíndí meydanda, aşikar. ibrahim ᶜaleyhiselam bağırī. o sesí de cenab-ı allah bütín dünyanın dört bi bucağına, o sedayı yetíştírír. şíndí efendím, işte bu gidíşímízde, bahtım bèle kardaşım, çeşítlí insanlar... 250 dünyanın her bir bucağından çeşitlí mahluk. kimí siyah, kimí sarı, kimí bız gíbí...ne bílím ben. çeşítlí insanlar dünyanın orasına bèle karınca oğılı gíbí, arı oğılı gíbí yığılmış. yanı temsilde hata yoh karınca yuvasına nasıl baharsın bèle bıldır bıldır èdī...a èle kardaşım. herkes severrah, canlan başlan orayı bèle ziyaret edī. ora da èle bi ziyaretgah ki sadece hac zamanı degíl, yıl on iki ay, gírmí dört seᶜet hiç durmamah 255 şartile her zaman orası tevaf halındadır.

Bize ezberinizden bir şiir okuyabilir misiniz ?

güzeldír sevdígím eğyare ekran èylesem azdır
leyal-ı ᶜakl-ı fikrim methí canan èylesem azdır
şekerden tatlıdır asla doyılmaz tatından
260 vefadara ne yolda ᶜarz-ı şükran èylesem azdır
yürekten kaynıyor nur-ı muhabbet nèyleyem bilmem
gönül kaşanasında anı mihman eylesem azdır
benı́ ruh-ı revanımdan ayırmah isteyen hasmım
temelden hanesín yıhsam da viran eylesem azdır
265 o rütbe müptelayım ki ruh-u zibasına ᶜabdi
rah-ı ᶜaşkında yara canı kurban eylesem azdır.

bu bízím urfalı hac ᶜabdi efendí' nındír.

Eskiden, gençler biraraya geldiginizde ne yapardınız ?

è herkes bèle burada bayır dağlar var. dağlara giderler. kèf ehílleri, mesela 270 üç beş arhadaş veya yedí sekkíz arhadaş. bunların içínde çalan

var, sölíyen var. otırır soḥbet ėderler muḥabet ėderler. çalġıdan, ahenklen... sabaḥleyın ėrkenden giderler veyaẖut cum^c artesí güní aẖşamdan giderler. o gėceyí de orda sabaḥlallardı. pazar güní de aẖşama ḳadar -artıẖ- yėmekler yapılır, sabaḥ ḳaḥvaltısı, övlen yemeklerí, aẖşam yėmeklerí. aẖşam üzerí herkes döner gelír. **275** ayriyeten bi de sıra gėceleri vardır. ḳış gėcelerímíz... o da bėle mesele samimi aḥbaplar, mesele burada üç dört kişíyıẖ. birbirímízí seviyıẖ. bi araya geldıẖ. "bi sıra ḳuralım" dėdıẖ. sıra ḳurdıẖ. sıra benden başlar, ondan soyra bediḥ usta'ya ondan soyra sízе gelír. gecede bi eve gelír. ḥaftada ikki gece yapılır. sıẖ sıẖ olmaz tabi. bi ara verílír. bu sıra gėcelerínde de tabi urfa'nın çi kíftesí meşhur. çi kífte **280** yapılır. çaylar içílír, meyveler yenír. tatlı felan gettírílír. bėle bu şekílde soḥbet, muḥabbet, sevgi, sayġı, dayanışma... dayanışma da var bunın içínde. faḳat şındí ma^c lesef dayanışma ḳalẖmış. şındí herkes gendí derdíne düşmíş. o dayanışma yoẖ. o zamanki aḥbablıẖlar yoẖ. mesele ben zenginem, bediḥ usta maġdur, faḳir, işí ḳırıẖ. onlar birbiríne dayanışma yaparlarmış. ayırım yoẖ. soyra mesela ba^c zı **285** arḳadaşın sıra yapacaẖ ḥükmí yoẖsa da diger arḳadaşlar onın o gėcesíní savarlar. "bediḥ usta senī aẖşam masrafiyı ben yapīm." dėr, gizlíden olaraẖ. böle bi dayanışma, yaẖınlaşma, yardımlaşma, sevgí varmış. muḥabbet sayġı.... eskíler bėle. ama şındí tabi bunlar ḳalmadı. ḳala ḳala bízlere ḳalmış. mesele ḥac nuri ḥafız efendí gíbí, tenekecí maḥmud efendí gíbí, mıḥamed ḥafızın ḳardaşı aḥmed ẖoca **290** efendí gibí. bunlar heppí eskí sölíyenler. mesele ḥac derviş ^c ammı gibi, ẖelil ḥafız efendí gíbí, aḥmed efendí gíbí. bunlar heppí raḥmetlıġ oldı ḳardaşım. bízler artıẖ en sonıẖ. bízlerden soyra artıẖ yoẖ.

Anlatan : Hüseyin Binici

Yaşı : 42

Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu

Konu : Güvercin beslemek, sohbetten alınmış kısa konuşmalar.

4

- gelíp gèderem. yerím burası.

- şíndí ḳuş besli mísen?

- yoẖ şíndí uġraşmıyam. arẖadaşlar burda yerím burası...gelíp giderem. ḳuştan aynaram. ben gendím beslemiyem, taẖıliyam bura. meraẖ ta degíl. sevdígím **5** saydıġım dostlar burya gelī. ben çoẖ besledím. meraġım olmadı. ᶜacızdım.

- salıẖ ᶜammı sen ẖoş gelmíşsen, nasılsan?

- peki bu kuşların fiyetı niye bele bahalı ?

- şíndí ne bílíyem gendí aralarında bahalı ètmíşler. bením de ᶜaḳlım basmī vala... aynattıġīz bíşè yoẖ. heppiyízín bílgísí var, yoẖ mı ? sízín dèdıġīz ucız ḳuşlar **10** burda bulınmaz. burada satılan ḳuşlar bahalıdır. gendí aralarında bahalı ediler. bením de ᶜaḳlım basmī. piyasası var.çoġı meraḳlısıdır. bi çıft yavrısını verīler bi mılyona... bíz çocıẖtıẖ dèyellerdí ẖelvaçı müslím. benímki èle aynıyacaġī, süríye ḳatılmış bíşèy. ya şíndí baᶜzı ḳuşçı vardır, damdan aẖşama ḳadar inmez. mílletí raẖatsız èder, ḳonşıyı raẖatsız èder. kendí kendíní raẖatsız èder. birí vardır, ḳuş **15** bèsler. kimsenen bi ilişkí ḳurmaz. devamlı ᶜaynı ḳuşı bèsler, içerde yavrısını çıẖarır, yavrısını bèsledıẖtan soyra para ḳazanır. senelík hemen hemen... epey para alır. baᶜzı da vardır işte bením gíbí bi çíft ḳuş burdan alī. kendí kendíne onlan eylenír. bölík uçırmanan bízím fazla şèmíz yoẖ. bu ᶜaynı bi bıranş gíbí. onların bıranşı ayrı. onlar damda ḳuş bèsler, èle uçırırlar. èrkek...e tebi şíndı bu melmeketín **20**adı çıẖmış. ben ne tırlıġ ḳuşçılıẖ èdiyem, bu adam ne tırlıġ edī.

kímse bílmī, ne yapī. bízímki şė kímí...nasıl tavığı içerde beslersey günlík bi yumırta alır. işte ėle. bu adam ne tırlığ edī kımse bílmī. çıẖardan bílmī, ne yapī. "baẖ işte bu adam ḳuş beslī." ama nasıl ḳuşçıdır, bílmī. bízím melmekette bílmemaẖ ᶜayıb olmış. kėçeçílıẖ mėçeçílıẖ, kürkçílıẖ, ḳuşçılıẖ. adı çıẖmış. **25** benī o ḳeder ḳonıştırdīz, teybe mí alisíz, ne edisíz?

bi ḳuş içín beᶜzísí arẖadaşınnan kėf mėf edī: "bu ḳuşın degerí bėle bėledír. bízím burda bėle bí şey yoẖ. gelírler, oyın oynarlar, kağıt oynarlar, soḥbet yaparlar, dinlenír gėçer. mesele ben şíndí atölyedeydím.ᶜarabadan ėndím ġaztemí aldım, yimegímí söledím, bėş daḳḳe geldím burda eyleştím. ᶜacízene ḳader. ᶜacızdıẖtan **30** soyra tekrar ḳaẖıp,ᶜarabıya bınıp sanayiye gidecağam. bi nefes almaẖ gíbí ha...

ben yetmíşte ᶜaskerdím. zamanında motor zevkí vardı. insan bi zamana ḳader herşeden soğī...

ᶜaskerlığī nerde yaptī ?

ᶜaskerlığı bellí bi yerde yapmamışam. baᶜzılarīn zamanında bit mit vardır, **35** yirmíbeş senelıẖ ekmegí yiyilerdí, ellí senelıẖ ekmegí yiyilerdí. ben ikkí sene yaptım. fena degíldí. ben ᶜankarı'ya gėttím ilkín. soyra malatya'ya gėttím. orda jenerator operetorıdım. soyra benī erzurüm aşkalı'ya vėrdíler. erzurüm aşkale'de jenerator işíne baẖidım. dėrdėmez soyra biye bi tanḳ verdíler. tabi tanğı ḳullanmidım. soyra ordan alındıẖ, elᶜaziz'e gėttıẖ. elᶜaziz'de bi ḳaç ay ḳaldıẖ bi daha erzurüm'e... **40** ᶜaskerlığ yėrím, hangısını sölim...bellí degíl ha...ama en çoğı aşkale'de ḳaldım...

Anlatan : Kemal kurukahveci
Yaşı : 58
Öğrenim durumu : Okur yazar
Konu : Ayakkabıcılık ve günlük hayat, sohbet.

5

diyarbakır ḳalabalıh melmeket... eskídír burası eskídír çoh ḳederíní biraz bílen yoh. bíraz acıh ḥasıtlıh var dėdíḳodı çoh. dürüstlıh başḳadır. dorġılıh kíbí bí şėy yohtır. ėyílen gezdi mí ėyí olisan, kötíden kötí olırsan.

-cıġara verím içi mísíz ?

5 -başladıġımız zaman insanlıh vardı, ahlah vardı, bereket vardı. şíndí dünyeyí ḳazansan hėrínı göremessen, bereketí göremessen. çünkí "bísmíllah" yoh. burda du^{c}a ėdellerdí, otırırlardı du^{c}a ėdellerdí. ḳahar işlerínı görílerdí. her gün, bereket du^{c}ası, mezet bazarı devam ėttírdí. orda yapılı. tersüs te eskídír. tersüs eski ḳazadır, böyük zatlar vardır.

10 - bu ḳarşıda sofı ^{c}ammı vardı. eskíçí, o ne oldı?

- he reḥmete gėttí, cıġara verím içi mísíz?

- saġolasan, bíz içmiyıh.

- bu sen^{c}et yorıcıdır. ḥaḳḳını vermesah reḥet ėdemiyıh.

- bu eses şė... köşkel mí dėyiler, postalcı mı dėyiler? postalcılıh degíl mí **15** eskí zamanda. şíndí postal yoh, degíl mí?

- yoh şíndí kilís' te yapilar. kilís te terk ėttí. çünkí ezíyetlí bíşė. o zaman kenese vardı, ḳırmızıları vardı. ḳırmızı postal yapardıh. bi de eskíden du^{c}e vardı, bereket vardı. sebbeḥleri du^{c}e ėdellerdí. ḳahallardı, herkes işínde dorġı çalışırdı.

Anlatan : Yahya Seyyah
Yaşı : 53
Öğrenim durumu : İlkokul mezunu
Konu : Günlük hayat hakkında sohbet.

6

ben de esnafam...ellí dörtten bellí dükkan açmışam. şíndí hah gelī ḳapımızı dögī: "ya yaḥya, ḳardaşī ḳomiserdír. bu oğlımızı allah vère belediyeye aldıra. ula dèyem kel dermeníní bulsa gendí başına yahar. bením gírmí ikki yaşında çocığım boş gezī. ha onın suratından zatan bu telefonı sattım. inan bením tükennen dezgahlan **5** elímde iş yoh. benī şíndí bi tenesí bi milyona tutsa daş taşıtsın, ben "bu tükení bırahıram." dèrem. hiç olmassa ayda bi milyon para alacaġam. işte ordan allam gírmí lèra, burdan allam on lèra. hemen sepetí allam, giderem ḥala. çolıġ çocığımın erzaḳını alır eve götírrem, ha gellem. bíz bu ḥallan bu yaşa gelmíşıh. ḥalal ḳazanan ḳardaşım, zengín olamaz. babamız yetmíşbeş sene ḳapalı çarşıda çalıştı. tükení **10** vardı. öldígínde yüz bin lera bi şeye bağlamış. bu bením defín mesrafımdır. birīze te^{c}et olmasın dèye. bíz evlatlarıyıh, yapmaz mıyıh? lakin o'nın pírensíbí öledír. işte bir ev vahtiyle almış. bin lèreye mí ikkí bine mí almış. onın içínde hepímíz böyüdük. o da ḥarran ḳapısı'ndadır. ben bu yaşa ḳáder bu tükení gírmí bin lèreye aldım. gírmí sene olī. o da ta ìstambul'dan dayım biye beşbin lèra gönderdí. evímín **15** de bütín eşyasını sattım. ne bílím... altımızdaki döşege ḳader sattım. bi torba elíme aldım. gèttím, terzílerden ḳırıntı topladım. bu çırpıntıları doldırdım bi çuvala. dedıh hele çocıhlara, bunda yatarıh elímíz genísse çıhana ḳader. ha ben benı o ḥala ḳodım o gírmíbin lirīyí tamamladım. a gírmí üç bin lèraya bi ev almışam. a bením servetím budır. şíndí cebíme on kaġıt girdímí zerzevat alıram, on kaġıt daha girdímí **20** bi parça et alıram. bi bahiyam elektrik parası geldí. ha tükenínki geldí, ha evínki geldí, ha evín su parası geldí. bi de vergímíz var maliyeye. ne bílím

işte... gírmí sene baġ-ḳur'a ödedıẖ o da hiç bíşeye yaramaz. gidisen bi ᶜilaç alisan. parasını ver. soyradan altı ay dayriye gèt gel ki... deyī: "ḳardaş para bittí. bi daha gelíşínde verírıẖ" è ben bögín geldím. bi saᶜet ikkí saᶜet işímden oldım. yarın da gelecaġam. è **25** ya bením bu ᶜavaralığım nère gidī ᶜavaralığım? emin olasan bütín dünya dümen teşḳele. ya bízím burda ya bütün türkyemíz bir. ha o gelen turistler bíli mísen kimmíş? bunlar heppí yönetící mönetící, apartıman ẖízmetçílerí. çünkí paralarında deger var. herif deyī yüz marḳ'a bízím türk parasınan ne ḳader yapī. harçlamaġla bitmez. geliler, buraları geziler. ha gördi mí aġam? **30** babam yemin èderdí, seksendört yaşındadı, dèrdí: "ben bu külfetín boġazına bir tek ḥaram loḳma ḳoymadım. aẖşama çeyín elínde innesí iplıgí, ẖalıları tikerdí, taᶜmir èderdí. mesele evín ẖalısına sobadan ataş düşmíş, bu ḳader bi yer yanmış. ona tezgah ḳurırdı yapardı tiví naḳışı gülí ᶜaynı. çıẖarırsan, gendísíne dèrdī :"ne veraẖ ḥacı ᶜammı?" " lo ne verírsey ver." bin lèra versey dèyi bereket versín. **35** ḥalbuki ona ellíbin istese verírler. o ẖalı düzeldí. daha fabrikasına gètse o saḳat yerí bulamazlar. bu şekíl bızı böyüttı. heremız oldıh sekkız on nüfus. bögün altı kardaşıh heremızınkı mesele yeddí tene... altı kere yeddí ḳırẖikí mí ? ḳırẖ ikí...

bu arẖadaş deryasının yanına geldí lakin bu anda ḳafam ḳarmakarışıẖ. bu postaẖanadan yüz atmış üç bin lèra bi daha ceza geldí. ha şíndí gèttím, ödedím. ottız **40** dört bin evvel gün geldí. yüz sekzen doḳḳız bin ceza bundan bir ay evvel geldí. sattıġım ḥalda ziya, ḳardaşım, bi ucdan ceza ödiyem. ben aynamadım yav. gèttím postaẖanıya. dèdím: "ḳardaşım ben manisa'yı tanımıyam. manisa'da bením hèç kimsem yoẖ. yanı bu ne düzendír bu yav?" dèyiler: "bunı sen ödíyecaẖsan, bílgísayar yapmış." dèdím :"allah mı yapmış?" baġırdım. orda müdír benī çaġırdı. **45** dèdí: "kardaşım sínírlenme..." "yav" dedím :"bu yazıyı allah mı yazmış? bílgísayar bata, ben ḳonışmışamsa ödemaġa gelmíşem. manisa'da bením ne ḳızım ne oġlım ne ᶜaḳrıbem ne bacım ne ḳa... hèç bışeyım yoẖ yav... manisa'yı ben tanímiyam." yav ḳardaşım neyí çekím. bílmem neyím ẖıyardır. yèrsen de bu yèmezsen **50** de bu. bèle olmaz yav. sattıġım ḥalda ḳardaşım, gèttím, dèdím: "aġam bi

milyon ikkí yüz bin lèra bíze borç gelmíş. bum alın ödeyín. ha ben borç etmíşem, gelmíşem. şíndí de telefonı sattım. sattım ki ödim." dèdíler: "ağam işte yüz sekzen doḳḳız bin lera ceza borcı var. bi mílyon ikki yüz bin de ḳonışmışsan." bízím veled ḳonışmış oranan buranan. ceza verdıẖ. dèdím: "ağam ben telefonı satiyam ha ! on ḳuruş **55** borcım ḳalmasın ᶜayıb olır. bu adama borç gelmesín, biye de gelmesın. ben yanımda bi bıçıẖ milyon para gettírmışem. ben bu naᶜletten ḳurtılmaẖ istiyem. bu bíze layıẖ degílmíş. bízím veledímíz bíze dünyayı nefret ètmíş. ben bum satım ki ḳurtılım." şíndí ḳaldı televízyon. onı diyem ya ağız dadınan getírím mezata verím. veyaẖutta ḳaldırıp yere vurım, ben de reḥet èdím. - evladüküm ᶜadiküm - evlat yètıştír, ha bèle **60** siye ḥuzurī ḳaçır...ondan sonra aç... ondan sonra sefíl... yatsıyı zornan ḳıliyam vallahıl ᶜazīm yav. burdan gidiyem ondörd onbeş saᶜat çalışmışam, bitmíşem artıẖ yav. bèle yatsıyı ḳılırken billahi ottırdığım yerde ḳıliyam. allah'a ḳarşı yüzím ḳara bením. ayağa ḳaẖacaẖ daha taḳatım ḳalmamış. ellíyedí ellísekkíz yaşındayam. ben bení yatağa atiyam. eger dersímí yapmasam, oẖımasam billahi bèle yataram. ottırdığım **65** yere dersímí yapiyam, başımı èndíriyem ki o baştan erken ḳaẖam. demī :"ulan bu cereyan gidi... ula bi tek babamız var. altı nüfus, yeddí nüfus..." senᶜatım da budır. innenín delígíne baẖiyam. burdan, bunı tikmíşem vallahıl ᶜazim billahil kerim bazartesı bunın ikkísí bitmíş, bu dügmeleríní göttírmíşem, evde tikmíşem ki bırda şegírdím çırağım yoẖ. dün de bi taᶜziyeye gèttím, cenezesíne gèttím. ha dünegín **70** aẖşam da bunı eve göttírmışem. a sabeḥ namazından soyra bu dügmeleríní tiktím. ḳutı budır. dünegínki tikíşím budır. altı nüfus, ha bu tüken. bunnan alacağım tikış parasınan ben ev geçíndíriyem. telefon bením neyíme ḳardaşım ? işte vaẖtíyle üçyüz lèrayken yazıldıẖ. üçyüz lèraydı. biríní ödiyemedıẖ, bağlattıramadıẖ. biríní bağlattıẖ. è babam, bağladalı bellí beş altı milyon para ödedím. baba ben ihracatçı mıyam, **75** ben toptançı mıyam, ben manifaturaçı mıyam ?...her ay göttír yattır. ben onnan bi zeẖre alırdım evíme ḳardaşım. ha zeẖre zamanı gelmíş, buğda bin üçyüz lèra. yarın olır bin beşyüz, ḳışın olır ikkí bin. ha şíndí dèdıẖ babam bı telefon èyí bíşèdír.

mesela bı benım abėmdır. evlerı ta topçı meydanı'nda. mesela telefon ėdī :"abė evde mısız ?" deyi: "evdeyıh, sızı beklerıh." hoş bi ne^c^met yanı. bu telefon **80** ėyı bışėy... bi kilıd vursay dėrler: "görmemış bı adam, ^c^acele telefonına kilıd vurmış." baba bunın lazımı yoh.. ha sattım ḳardaşım. eviye bi mısafır gelī, a bėle otırī. dėyī: "telefon çalışi mı?" "he" dėyi: "hele bahım ^c^aşe ne yapī... ^c^aşe evde mısız, ne yapisız ? bögın yaḥyagıldeyıh... ė ne var ne yoh, herifinen aray iyı oldı mı? " -o orda yazī- "oġli geldı mı ^c^askerden, **85** ḳızi nasıl, ḳocasınan araları ėyı mı?" filan "herdır hėç görınmisız ? allahisız bi gün gelın bıze. hele bi ḳonşizı çaġır çoh öksemışem..." ė ula sen bu ḳeder ḳonışisan ^c^ecebe ev saḥıbısının müse^c^edesı var mı? a aġama sölim, ben bahtım bunları dınliye dınliye benım üregım şıştı... baba bunı satmahtan başḳa çarası yoh. ha bah tėlı odır.tükene de baġlattım. ha bėle bırı geldı. - daha maḳbuz kesmemışem ha, **90** daha yengı baġlattım - "selamü ^c^aleyküm" dėdı. ha bahtım elıne aldı ḳonışī. ^c^enı bögünki kimı cüm^c^a. ben burada görevlıyem, övle ezanı ohıyacaġam. bu dėyī :" vır vır vır vır...hele çaġır ^c^ammi oġlını ulan bura. bah benı ora gettırmėyın ha ! " ben zannettım evınnen ḳonışī. neyse, dėdım :"bah cum^c^a namazı gidī ha !" "ee" dėdı. gene :"cır cır cır cır cır" ben bahtım gırmı daḳḳe oldı... gırmı beş daḳḳe oldı. "yav " **95** dėdım : "tükkenı kitliyecaġam." neyse bırahtı elınden, gėttı. ben gėttım cüm^c^a namazını ḳıldırdım. geldım bahtım ki kaġıdı orda unıtmış. bırısıne gösterdım. dėdı :"bu istambul yav !" ėyı mı aġam. dėdım :"ḳardaş, bu ne ḳeder tutar, bu ḳonışma, bėle bi gırmı gırmı bėş daḳḳe ḳeder?" dėdı :"ottız bin lėra ḳeder tutar." bėle nasıl tėlı çektımse ordan... dėdım: "kimsenın ḳalbı ḳırılmasın. nefsıme gücım yeter. **100** çaġırdım turġıt'ı, -ḳomşım...radyoçıdır - maḳasnan ḳırptı. tuttım üçyüz kaġıda bi ḳazzaza sattım, ḳurtıldım gėttım. kimnen kötı olasan ḳardaş. bu urfamız adam olmaz olmaz. medenıyet urfı'ya gelmez. ahşam üzerı herkes tükenını kitledıgı zaman tükkenının zırını zıbırını sıpırī, ca^c^dıye tökī, kitlī, savışī, sıktır olī gidī...hanı o belediye...? gelıp diyecah :"bu tüken ḳaç numaralı? sekkız numara, tükenın önını **105** berbat ėtmış, gėtmış. yaz bura ellıbin lėra..." hele o bi daha töksın bahım dışarı. cayız mı, bi çöp tenekesı ellıbin lėra mı

yav. bin lėra, bin lėra. ha ḳardaşım bu melmeket adam olmaz. her tükenín ögíne bi zabıta tiksey zalım zalımlığını yapar...

fırınçıdan bi ekmeg aldım. yav baḫtım, la bu ka^c^ke ḳeder yav. tereziye ḳodım, yetmíş ġıram eksik. dėdím bėle eşkere götírmim. kaġıda sardım, götírdím **110** ḳomiserín ögíne indírdím. dėdí :"yav bu ne bíçím ekmeg?" dėdím :"ben mí yapmışam. yap zaptiyı." dėdím :"ha filan fırın." dėdíler :"gėt." dėdím :"ekmegímí ver, ekmegímí. ben ekmege bin lėra para vermíşem. ekmegímí niye alacaḫsız babam? dartın. eksiglígíní gördīz mí?" "he" "bením ekmegímí niye alisíz babam? ölen, daha sebbaḥ ekmegí yiyecaġam." ekmegímí aldım geldím. geldíler o fırına ma^c^mele **115** yapmaġa. heresíne ikkí tene fiş verene ḳeder fırınçı, ḳeyboldılar gettíler. bíz zalím olmışḫ. ha fırınçı o gün yüz bin lėra ceza kestíse daha o gün ceza gelír mí? aḫşama ḳeder o yüzín beş ḳatını çıḫadır. gírmí ġıram eksik mí yapmıştı? ceza yedí degíl mí? bu gírmí ġıram eksigín cezasını ödedí. fırmçı bu sefer ottız gıram eksik yapar. aḫşama ḳeder üçbin tene ekmeg sattımı o yüzbin de çıḫar, o ceza da çıḫar. **120** mesele ben ekmeg aliyam. baḫiyam darti. bėle terezí geli ya. onı ḳaldıriken ḳopardī o yana atī. bíz adam olmanıḫ. aaaḫ bėle bi yetkí verílecaḫ, bėle çıḫacaġam ḥükmat meydanında ḳonışacaġam. üz ḳarası... ḳaraḳoyın... şanlıurfa miḳrob üretím bölgesí. melmeketín gözbebegí, devletín ḥükümatın binasının yanında bu pislík ḫastaḫananın oranın buranın bütín **125** pislígí ordan geçī. ^c^anteblíler dėyī :"bíze bunın üstíní vėrín bíz ḳapadaḫ, iş ḫanı,ticaret işlerí yapaḫ. mesele ikki sene bíze vėrín. soyra sízín olsın." hėç verírler mí? sermeyelerí gider...

peki hele dur ben siye söliyem. bíze cardon nėrden gelī, evlere cardon nerden gelī? ne deyiler?: "adanı'ya ^c^arabalar gidī ^c^arabaların içíne girimíş. ordan getírıp **130** burda boşadilarmış. baḫ cardon nerden girī. senı bi gün göttírím, gör. o şah mezín köv'ı var ya. orya bu ḳanallar bindí ya. bėle borılar, ḳanazisyon borısı, ha bunm ḳeder. ordan gelen kepkepe her bi ḥayvan içerí... gėce ve gündız içerí girī. ordan nėre gidī, ḥayvan? suya batī, ne boġılī ne bíşė olī. divarda yörī...

- bíldıġī bi şı^{c}ir yoẖ mı ḥac yaḥya ? oẖısay.
135 - he var. olmaz olır mı...

raşidiyiz

tatlıyı severíz bíz raşidiyíz,
mance ḥazretlerínín müridleríyíz,
bu uġurda bíz vazifelíyíz,
140 mance reşid gibí ḳurban önderímíz var.

çi kífte gelínce ümidím artar,
şıllıḳı beklemek baġrımı yaẖar,
yaġı az olsa imana zarar,
mance ḥazretleríne ḳurban ẖízmetímíz var.

145 yumırtalı kífte leziz ta^{c}amdır,
ḥafız ẖalil onın çoẖ meftunıdır,
icazet almaġa vesile odır,
mance ḥazretlerínden ḳurban ẖilafetím var.

ḥazret-i şıllıẖtan herkes ẖoşlanır,
150 yaġı çoġ olırsa iman kurtarır,
daş ekmegímízí yoldan çıẖarır,
mance ḥazretlerínden ḳurban fermanımız var.

pendírlí ḥelva leziz candır,
yapraẖ sarmasıyla çoẖ samimidır,
155 ḳetmerín medḥíne hiç payan yoẖtır,
bíz tatlıyı iyí yiyeríz idmanımız var.

baḳlavayı çíft çíft atmaẖ gerektír,
ḳedayıfta böyük loḳma hünerdír,
bunların herbirí birer ni°mettír,
160 cümle tatlılara ḳurban hürmetímíz var.

bunı yazan bu işlerín meftunı olan arẖadaşımızdı. raḥmete gettí. bu sözlerí bíze ẖatıra ḳaldı.

Anlatan : İmam Semah
Yaşı : 44
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
Konu: Hac ziyareti, Ashab-ı Kef'in hikayesi

7

ḥacca giderken esḥab-ı kef'de ḳaldıẖ. esḥab-ı kef'ı ziyaret ėttıẖten sōra sabaḥsı bindıẖ tekrar otoboza. bízí götírdí adana hava alanına. ma^c^melelerímíz yapıldı. eşyalarımızı baġaja teslím ėttıẖ. on ikiyí on gėçe havalandıẖ. teyere havıya ḳaẖtı on bir bin metre bílmem ne ḳeder yükseklığına. bízí üç sa^c^atte götírdí 5 ciddi'ye indírdí. cidde'de eşyalarımızı teslim aldıẖ. dinayet otobozlarımız geldí, bízlerí aldı götírdí mekkí'ye. mekke'de adımıza teẖsis edílen otellerín önínde durdıẖ. herkes ġurup ḳafilesí, bílmem nesí, otellerín üzerínde ḳaç kişí ḳalacaẖ, odalarda yazılı. herkes geldí yazısına göre odasına gėçtí. gırmí bėş gün orda ḳaldıẖ.

- esḥab-ı kef'ın ḥikeyesínı aynat hele önce.

10 zamanında esḥab-ı kehf, sízе aynattığım kımı, berábár maġaraya sığınmışlar. cenab-ı ḥaḳ bunlara bi uyẖı vermíş. bunlar yatmış... az yatmış uz yatmış, aradan ^c^asírler gėçmíş, -cenab-ı ḥaḳ neden ^c^acíz- bunlar bí daha uyanmış. uyanınca birbírínín yüzíne baẖilar, dėyiler :"yav bíz az çoẖ yatmışıẖ ha! eger az eger çoẖ. epey çoẖ bí zaman yatmışıẖ lakin birez bízde bi açlıẖ ḥíssediyıẖ." birísí dėmíş :"ben 15 gidím ekmeg alım." üzerínde o zamanın parası var ama şehírde ^c^asirler geçmíş, şehír yenílenmíş, degíşmíş. bunlar bi fırın görī gelī deyī kí :"bízе ekmeg ver." o günín parasını verī. fırınçı böle yüzíne baẖī, parıya baẖī..." ula sen" dėyi "nėrden gelisen, ötekí dünyadan mı gelisen?" "niye ẖer ola yav!" dėyī. "nėrden gelisen?" dėyi. dėyi: "bız arẖadaşlarnan daġdayıẖ. birez dinlendıẖ, yattıẖ ḳaẖtıẖ, ḳarnımız acıġdı, geldıẖ 20 ekmeg almaġa." "süpḥenallah ne zamanın yatmağı, ne zamanın ḳaẖmağı,

nérde arhadaşlari?" "fílan yérde, dağda." "hadi gidah." déyi :"gitmağ éyí ama síz hepíyíz éle üzeríne gétmeyín arhadaşlarım korhmış olıllar. bışéy olmasın déyi arhadaşlarıma bi zarar gelmesín. ögde ben girím sölim." gidi, deyi ki: "béle béle bí şéye rastladım. onlar cenab-ı hakka bi istímdad édiler yarvalilar: "bízí bunlara karşı 25 yanı teşhir ᶜam étme." bi rivayete göre o mağaranın kapısının öní örímçekleni onın üzerínde o ᶜankebut deyiyih ya, yuva yapi. bunlar geli déyi ki :"işte bura girdíler." "yav bura girdílerse bu mağarıya kimse girmemíş, kuş dahi girmemíş, bah örímçeklenmíş, üstínde hayvan yuva yapmış. otiri o fırınçıyı yalançı çıhadilar. cenab-ı hak orıyı gözleríne başka bi türlí gösteri, bunlar gerí döni. 30 işte orıyı ziyaret éttih, ondan çıhtıh geldıh hava alanına. bindıh, havalandıh yükseglere géttih. bulıtların üstínde gidiyıh. bíze kahve altı verdíler. adamı çoh güzel karşılılar. ordan anons ediler: "herkes kemerínı bağlasın, uçağımız hava alanin üzeríndedír." énişe geçecağıh, híssediyıh. béle bi kereden düşíş yapmi. düşíş yapi düz gidi, düşíş yapi düz gidi. nihayet artıh şehrí fılan görmeğa 35 başladıh... éndıh, dedígímíz gíbí, otellerímíz ayrılmış o géce tavafa gidemedih sabahleyín kahtıh gettıh tavafımızı yaptıh. bir ᶜumre oldı. saçımızdan bir kırpım yaptıh, futadan çıhtıh, elbiselerímízí géyíndıh. başladıh artıh elbisenen gezmağa gírmíbeş gün orda bíz bu şekíl tavafa géttıh geldıh, ziyaret éttıh. ilk gidíşím altı tene arhamsıra kadın var. ikki tene eyyubiye'den bi tene bu çarşının şénígí hanımı, bacım, 40 ᶜaylem, kardaşım arvadı. altı tene kadın bi de arhadaşınki karışi, kocasınnan bárábár o da bazan karışi. yeddí sekkíz kíşi ben şahsım tavaf éttíríyem. tavafa giriyıh, şíndí endenosyalı var, pakistanlı var, afğanistanlı var, mısırlı var, sudanlı var...ben daha sayılarını sayamam. bu kişíler... hette baᶜzısını béle boyalı gördím. "bunlar nedír?" dédím. dédı: "bunlar melmeketínden burya gelír evlenmah içín." dédí: "geliler, 45 burda evlenírler, nişanlanırlar melmeketlerína giderler."

Anlatan : Halil Biner
Yaşı : 51
Öğrenim Durumu : Ticaret lisesi Mezunu
Konu : Hatıralar, sohbet, Urfa manilerinden örnekler.

8

yıl bin doḳızyüz ḳırẖ ikí. ben samsun'da bi gemíye bindím. çocıġam. bèle yüregím sıẖıldı. ḳaẖtım kendí kendíme bi uşşaẖ oẖıdım, urfa aġzı uşşaẖ. orada oẖırken bi ıẖtiyar :"selam^{c}aleykím" dèdí. "oġlım sen hangı taraftansan ?" dèdí. dèdím "ben urfalıyam." dèdí :"vay ben sízín aġzınıza ḥayran olım." dèdí: "ben ^{c}askerlíġímí **5** ellí sene evel şède yaptım. urfalılar şèle oẖır bèle oẖır."

eskíden urfa'da türkí oẖımaẖ züldí ^{c}ayıptı. eskíçí, ḳundıraçı, kèçeçí esnaf, taḥsillí olmıyan esnaf otırırdı tatyos efendí'den, ḥacı ^{c}arıf beg'den şèler oẖırlardı. yani türkí falan soradan çıẖtı. urfa'da türkíye "uẖçur havası" dèrlerdí ama işte soradan sora icad çıẖtı, türkíler raġbet revaç gördí.

10 urfalıyam aġam ben,
her derde ortaġam ben,
yarıma sálám edín,
ölmemíşem saġam ben.

yine yıl bindoḳızyüz ḳırẖbeş. ben de... şèye... istanbul'a evímízí götírdıẖ. **15** bízím ^{c}aḳraba var otırmış ges yaẖī. otırdığımız evín de seḥıbının ḳızı yuẖarı çıẖtı, baẖī. dèdí ki :"teyze ne yapıyorsun?" dèdí: "ḳızım písík, sımık yímíş. ges zıfır olmış. yaẖiyam." ḳız düşínī, düşínī ..ne písíkten bíşè aynī ne símíkten ne zıfırdan...gidíp anasına söylī. anası dèyī :"ḳızım ben de bundan bíşè aynamadım." soyna gelmíş, sormış. dèmíşler: "písík, kedídír, símík kemikdír, zıfır da yaġdır... **20** işte ges te çamaşır yaẖamaẖtır.

[c]askerde, bitlíslíye sorilar :"nèrelísen?" "bitlíslíyem" dèyī. dèyī: "oġlım herşèyín sonında sèle "yorım", " geliyem, gidiyem" dème, "geliyorum, gidiyorum" dè. herşèyín sonına "yorım" gètír." sorilar: "nèrelísín? "bitlisliyorum" dèyī.

bazen derste ḳonıştıġımız olırdı. ḫocamız: "ulan dün yoḫtın." dèdíġí vaḫıt. **25** "ḫocam benī anam ḥamama apardı." dèrdıḫ. ḫocamız - paaat - bi tene yüzímíze, sílle atardı. ḥalbuki ben şíndī idrak èdiyem ki bízím "apardı" ḫalis muḫlis türkçedír. çünki ḥala azeri türkílerde :"ḫara gidípsen benī de apar." dèyī. hangısı, ġaliba ya ḳırġızistan'dı, reisícumhur mídī ne... ḳonışırken baḫtım "índī" dèyi. işte bízde de ḥala "índī" deyiyıḫ... çocıḫ "uşaḫ"tır.

30 bize bildiğiniz urfa manilerinden okur musunuz ?

buda benī
al maḳas buda benī,
saçlarī ilan olmış,
ḳorḫaram yuda benī.

35 merdivana
sarıl çıḫ merdivana,
yar sevmaḫ igit karı,
ne bílír her divana.

aḥmet paşa leglegí,
gèymiş keten köynegī,
40 keten köynek dizínde,
gözí vezir ḳızında.

ḳaḫıp gidaḫ,
çırayı yaḫıp gidaḫ,

gözelden doyım olmaz,
45 yüzíne baḫıp gidaḫ.

mavıdır
gözleri ne mavıdır,
avıdırsay sen avıt,
ėl bením nem avıdır.

Anlatan : Osman Bengisu

Yaşı : 55

Öğrenim Durumu : Yüksek Okul Mezunu

Konu : Sohbet, Urfa manilerinden örnekler.

9

mesela ḥaşa cem^{c}attan frengi ẖastalığının gelmesí, ḳristof ḳolomb çıẖtıẖı yèrlerde bu zina mina falan lama ḥayvanı bi de maymunlarla münasebette bulınī. bu ẖastalığı alī.. avrupı'ya döndígí zaman tayfaların yüzden fazlası bu ẖastalıġla ölī. è kendí ^{c}aylelerí de var. frengi oldıġı gibí onlara gèçī. he, şèye vaẖtıyla freng'ten **5** gelmíş ma^{c}nasına frengi dèyiler. ḳırmızılığından dolayı bi benzetme yapılī.

mesela şe var ḳıra^{c}at-ı seb^{c}a var. şíndí burdaki ḥikmet şu :şíndí ayet geldí, cebra'il ^{c}aleyhísselam gètírdí oẖıdı ayetí, yíne geldí oẖıdı, oẖıdı. geldíler dèdíler: "ya resulallah! bíz sízín oẖıdığīz şívenen oẖıyamiyıẖ." cebra'il ^{c}aleyhisselam geldí. dèdí: "yedí şiveden hangısınan oẖırsayız dorġıdır."

10 Bize urfa manilerinden örnekler oḳuyabilir misiniz ?

bu daġın ḳarı menem,
gün vursa erímenem,
yedí yıl yèrde yatsam,
aşığam erímenem.

15 ġamdagül
ġamda bülbül ġamda gül,
şad olan hergün güler,

yigit isen ġamda gül.

ḫane var
20 meyḫāna var ḫāne var,
at oynar ḳılıç parlar,
yigitsen meydana var.

ḫane bir gün
ḫane meyḫane bir gün,
25 bu evler bu saraylar,
olır virane bir gün

incímenem
sedefsen incí menem,
yar dizínde can versem,
30 sevínír incímenem.

...birísí geldí dedí ki: "mu^{c}ezzem bi sıḫıntı var içímde. ben senden ^{c}ilaç istiyem." dèdí sana üç ^{c}ilaç yaziyam. bunları yaparsay geçer. cum^{c}a gèceleri ḳabristanı ziyarat èdersen, pazar günı́ aḫşamı maristanı ziyarat èdersen, o delílerín oldığı ḫastaḫana, salı günı́ aḫşamı da ḫastaḫanayı ziyarat èdersen." salı günı́ aḫşamı 35 ḫastaḫaya gèttí baḫtı ki nèçe ḫastalar var. ḥalına şükrèttí. ḳabristana gèttí oḫıdı :falan padişah filan vezir filan sultan...yav dèdí: "bunlar benden hem çoḫ zengin hem benden çoḫ ḳuvvetlí. bunlar burya geldıḫten sonra ben daha neye sıḳılayım." maristana gèttí, ma^{c}azallah, baḫtı kimí zincírle baġlanmış kimí yèmegí burnına ḳafasına yüzíne götírí. èrtesí ḥafta geldí, dèdí: "doḳtor beg, ben raḥat oldım bende 40 hiç bi şey ḳalmadı."

Anlatanlar: Aşağıda adı geçen şahısların ayrıca metinleri geçtiğinden kimlik bilgileri yazılmadı. Bir sohbetleri buraya alındı.

10

Mahmut Doğan: şíndí dünegín ḳuşçıların ḳaḥvesíne gėttıẖ. ḥüsen usta geldí şındí, he yev, dėdím :"hüsėn usta ẖoş geldī, nasılsan ḳardaş?" hemen ben dėdím: "aha bi tene buldıẖ esas ma^{c}den." hemen dügmíye bastım. o görmedí, mendílín altında. ḥüsen usta ḳonışī ḳonışī. birez soyra ayıldı, dėyī :"ula sesímí mí **5** alisíz?" ha bız güldıẖ.

Sabri Ergör: herife dėyī :"ben bu yaşa geldím, daha ḥayatımda oyın oynamamışam. yegenímín dügínínde tesedüfen ḳaẖtım."

Fuat Ergör: bi tene, çiçegí vardı. bu adam reḥmetlıẖ oldı gėçen. on ikkí sene sırf o eví kímse kíraçıya, kíraya míraya vermī. a ėle eví de var. o eví-yanı- **10** çiçeg zevkíní gidermaġ üçün. saẖsı çiçegí. gelī hergün çayını içī. aẖşam oldı mı evíne gididí. ^{c}ali abė de maraḳlı, balḳonı müse^{c}it. yav dėdí :"biye çiçeg lazım." telefon açtıẖ dünegín. dėdí :"gelín, istedıġiyiz zaman baẖın. ben eví daşınmışam. kiraçı olmışam." yav o çiçegler var ya ^{c}accayíb...

Abdurrahman Kaçar: ...efendím dėdí: "bunların matba^{c}asını bíliyem. ^{c}anteb'te **15** ben^{c}imal edidím. bi taẖsi almıştıẖ. ford ^{c}arabıya bindí, dėdí "yegen almanya'da fabrikasında çalıştım. bením imzam olmasa bu çıẖmazdı fabrikadan."...yav aman yarabbi deẖilek yav...

Mahmut Doğan: o hanı bi tene "bi beẖtenız bi na^{c}ne içín ben almanya'dan hollandı'ya gėtmíşem, almışam çi kífte için..." dėyen mı?

20 Abdurrahman Kaçar: ula zalım oġlı zalım ülen! nasıl üretisen bu

yalanı ülen? "...^{c}arabayı sen al. sattıġī zaman ben allam, ḳızıma doġım günī hediyesī yaparam." vay ^{c}erzīyī bacıyı... seni de ḳızıyın da... rus oġlı rus... allahıma dinīme bīlsem ki ḥükīm vermiyecaẖlar ben elīmle öldīrrem o gevadı. ne^{c}let oġlı ne^{c}let yav, aman yav aman yav...gider baẖarsan, almış sekkīz on tene ḳarpız, patlıcan, domatez, biber, **25** öteberī almış. dėr: "ben bunı ḳaça aldım bīli mīsen? beşbin lėra." ḥalbuki yalan ha. onın tenesī belkī beşbin lėra. zalım oġlı zalım! niye yalan sölisen. yanı alniya silaḥ mı dayamışlar, yalan söylemaẖ īçīn.

Yavuz Bican : bi gün bėle haşīmīye'nın ögīnde o köşk var ya, otobüs ordan geçidī ya. otobüs o duraẖta köşkīn ögīnde baẖtım bi tene durī. yanında bi ḳadın. **30** ḳadın otobüse bindī, para mı vermaẖ istedī ne. dėrken dėdī: "paramı çaldılar." hemen arẖa ḳapıdan ėndīm. çünkī yanında o adam vardı. diyem ulan ben bu adamı taniyam... o ḳınaçıgīl'īn şėyī var ya, bazar camısı'nın orda. ben bu adamı yaẖaladım. buna nasıl ikki tene patlattıġım kīmī...baẖ aradan seneler gėçtī. dėdīm: "ula fılan tarihte sen benīm evīmī de soydī. babam yoẖ... daġda. eyyübiye'nīn **35** şenīgīdīr ha. ze^{c}if, bi numaralı ẖırsız, bi numaralı ha. ha babo yaẖaladım. ha o meydanda ondan ḥeyfīmī aldım. arvadın parası da çıẖtı. çünkī dėdīm :"ula duraẖ orda, bu ne arī burda." demaẖ ki ḳadın otobüse binecaġı yerde çantıyı ali, ḳaçi. ya ! ha bele da^{c}valar da oldı.

Konuşan : Mahmut Doğan
Yaşı : 30
Öğrenim Durumu : Yüksekokul Mezunu,

Konuşan : Mahmut Temiz
Yaşı : 62
Öğrenim Durumu : Okuryazar
Konu : İki kişinin karşılıklı sohbetleri.

11

Mahmut Doğan (M.D): benim babam bu eski evde daş maş işlerinden urğaşırdı. soyismimiz "doğan"dır. rehmetlih oldı, sekzen üçte. ben de o zaman babam vefat edince İstambul'a gettim. sizin sa^c^it te o zaman ^c^ankara'da ohidi. şindi gene ^c^ankara'da "forum" diye bi şesi vardı. bilmem ne oldı o. **5**

Mahmut Temiz (M.T): sa^c^id şindi İstambul'da Findıhzade'de bi büro açmış. ismi nedi unıttım.

M. D. : forum degil midi?

M. T. : he he işte forum'da çalışi. oranın mülkini almış. bi de bi dam almış. dayre yanı. İşte gèçini. evelsi güni telefon ettı arha cebine cilet atmışlar. **10** beşyüz bini çalmışlar. kimligini, evrahını, parasını. heppi gendinden çalmışlar.

M. D. : dün gèce bi fırtına vardı. aman ya rabbi... çıharda da ottıridih...hacı ^c^ammı, beni tanımaz, hocam. fakat oğlı, benim arhadaşımdır. istambul'dadır, şindi. ^c^ankara iktisad fakiltesi'ni bitirdi. işletmecilik. sonna evlendi... evlilıgi nasıl oldı?

M.T. : urfa'da biz èle raslıyamadih. yanı kafamıza göre, uyğun.. sa^c^id izinli **15** gelmişti.istambul'a gèttih. ^c^abdılla abè var. eskiden beri tanışiyih, ^c^ayle dostlığımız da var. o sıralar almanya'dadı. èşittih türkye'ye gelmiş. biz

dedıẖ :"eger mümkünse bi görísaẖ, o'nı göraẖ. aradan bi zaman gèçtí. telefon geldí. dèdí ki :"buyırsınlar, gelsínler." ha gèttıẖ ^{c}aylece. ha neticesí bèle ḳonışiyıẖ. sa^{c}id biye dèdí :"baba ḳızları var. " dèmisen yegenlerímíş. dèdím: "sölím mí?" kendí kendíme **20** mıḥasebe èttím. en sonı, dèdím; "söylerem. vermesse ne zererí var?" dèdím: "bízím sa^{c}id evlanmağ istī. bízde kimsíyí tanımiyıẖ. bíz birbirímízí bin doḳḳız yüz ellí tariẖínden bellí taniyıẖ." bin doḳḳız yüz ellí tariẖ. şındí bin doḳḳız yüz bílmem ḳaç olmış. ağam, dèdí: "bením yegením var. faḳat bíz faḳırıẖ. begenisízse veraẖ." dèdıẖ: "mesele degíl. bíze namus lazım." nese gèttıẖ, ḳızı gördıẖ, yimek yidıẖ. **25** sa^{c}id dèdí: "baba ben utandım. èyí baẖamadım." dèdím :"oğlım, bíz neye gèttıẖ? ḳızı sen alacaẖsan. ben begenmíşem, olmaz ki...senī begenmağila ancaẖ olır." dèyī: "ben iyí görmedím." ^{c}abdılla abè, dèdí: "ne oldı, nasıl?" dèdím: "iyí görmemíş, utanmış." güldí. neyse bíz bi ḥafta sōra çıẖtıẖ geldıẖ. anası da ordan baẖi,^{c}abdılla abe'len beraber. bíz bèle tekrar geldıẖ işte neyse ḳızı gördí. ondan sōra nikaḥını **30** ḳıydıẖ. mevlíd yaptıẖ. ha èlece evlèdı, oğlan.

Anlatan : Eyüp Erol
Yaşı : 34
Öğrenim Durumu : İlkokul Mezunu
Konu : Hac'da kurban kesimi

12

ḥacın farzı bitī iş başlī. kesmecí var, yüzmecí var, şíndí ḳasap dėdígī zaman míllet çoẖ ḳorẖī bırda. dėyī ki mesela : "kesemiyem." orda ėle yoẖ, ciger telefí yoẖ, et telefí yoẖ ondan sōra, derí telefí yoẖ. zatan cigerí, ḳarnı, derísí heppí yattırī tuzlilar. normal bi adam yeter ki pıçaġ salla, pıçaġ atan herkese i ş var. sekkíz sa^{c}at. **5** herkese iş var.

pis adamın allah belasını vėrsín. ben bi ġurupta çalışidím. dėdím: "ben daha sízden çalışmiyam aġam." aldım, gittím öbír ġuruba.şíndí deve satılī ikkíbin liradan bin yediyüz lira. alisan orda mezbe^{c}a, bėle bízím ^{c}ení mezat kíbí, bėle ikiyüz rėyal da kesím parası verisen. tel baġlilar ayaġına, ip baġlilar, deveyí perone soẖiler. **10** üstte çıẖisan seyredisen bí tene de uyanıẖ baẖtım geldí. pakistanlı mı nėrelí dėyī :"biye üç deve lazım." bíz de daha işbaşı edecaġıẖ öbır ġurup çıẖtı, ikíde "ḳaç para, üç deve?" dėdí: " altı bin" "yoẖ " dėyī: "üç deve beşbín reyal" bazarlığ ėdī. develerí sürıkle. "ḥanḳı deve senī?" dėyī: "bı bı bı, üç deve." ḥalbuki deve ín ḥeḳíki sa^{c}ípleri da yuẖarda. kesen adam bi bud ali ya cigeríní çoẖ istiler. yoẖsa torbıya **15** ḳoyılī, işte feḳir ülkelere gidī hep. tırlar var hemen tırlara atisan. parçalamadan tırlara atī. dėyī devlet kesī. beşbin riyala aldılar. ha dėyī :"ha bu siyah deve." ėle bi bud vėriler herife. resmiyette başẖasınındır... sen kesícísen senī ^{c}alaḳay yoẖ ki... lo neler var, ẖırsızlığın menba^{c}ı var. ẖırsızlıẖ ḳalmamıştı.

...ḳapısından girdıẖ otırdıẖ. bėle gettıẖ, bi kölgelıẖ yer var. míllet orya aẖın **20** edī. övleye yaẖın bíz yemeg yapiyıẖ. dėdí abzer bi ay raḥat

ètti." "niye?" dèdí: "hırsızlar heppí burda." dèdıh: "vuḳı^{c}at muḳı^{c}at, bíşè olmaz. kimí arisansa burda, ḳapıları açıġ bırahın. asayış bi ay raḥat èttí." dèdí : "niye abzer de mí bırda?" dèdím: "yoh mevcut bırda." dèdím :"babam çalışmıyam." on gíşíden çalışiyıh, her kesímde on gíşí daha. ikkíyüz ellí riyal içın, senín gírmí kişínín günaḥını boyniya **25** ḳoyī. dèyī: "sen sesiyí çıhatma. dèdí kimsíye söyleme." dèdím: "söylemiyem, ben görmedím."

...ḳurban, èyí bi adam yolını bulır. gèt, bèle hemen pıçaġ atisan bırahisan, pıçaġı boynına vurisan bırahisan. derísí merísí üstínde kim göttírise göttírsín. bèş lèra on lèra, beş lèra on lèra para alisan. normal mezetten alilar ḳoyınları. bèle **30** belediye mezbeḥesí var. yalnız peronda kesecahsan. bèle süzgeç, hani yaġmur yaġar su gider ya, ızġaralar var ya. orda kesecahsan. ḳanı getsín orya dìye. öbír terafta ḳalisa ḳurī. zatana ḥayvana pıçaġı atar atmaz su var ḳan bulaşmasın dèye tezyiḳlí su verī. onlar hemen yolda vurī. alī davarın yanında vurī bırahī. istemī, çoġı ḥacı et istemī. veriler atī. ba^{c}zı bi mezhep var ḳoyını yatırisan pıçaġı genne verisen genler **35** kesī, ḳanını da alī buralarına vurilar. bi de gidiler ḳoyını kestıhtan sōra saçlarını şè yapilar. pakistanlılar çoh yapī. genler elínlen ḳurbanı kesī. ḳoyını zatana yatırdimı yere ḳardaş, ufah geçíleri var bèle ceylan diyersen. bırda olsa diyer bu ḳurban degíl, ama bèle etí sıh, siyaḥ bèle ceylan kibí. ikíyüz dirhem yüz dohsanbeş reyal... hemen ḥayvanı yatırī, pıçaġı atī. etí metí ḳaralar alī, zencíler. faḳir ülkeler èle gelī ki... zatan **40** onlar olmasa etí şè èdemezsen. ba^{c}zıları gelī bud alī en ḳıymetlí et deve etí olī. çıhadī ellí reyala yüz reyala satī, ḳapının ögínde.

şíndí ḳardaşım nasıl ḳapı bèle diyelím ^{c}ení bu oda. bíz bèle ḳapının ögínde duriyıh zencir var, bèş tene altı tene bèle büyük bir zencir ya^{c}ni, deve ḳaçmasın dèye. -bırada bèle sürmelí böyük ḳapılar varya, çekmelí- izġaralarlan develerí arhadan **45** süriler. kesmíye odıya girdí. bu tereften ḳapı ḳapanī, bu teref zencirlí. ḥeyvanlar bi yere gidemī. bi tene var, deveyín ögínden ḳaçmī. be^{c}zísí bèle pıçaġı vurī ḳaçī. ḥayvan paat yere yıhıldımı, ikki üç tene daha èle

yére düşse teprenecah yer ḳalmi. onların üzerine basi, dıvara ḳaçi. ati ati ḳaçi. a ele... ḥeyvanlar kesili caart dèyi ayaġları, kelliyi ḳopari... **50** bi de otomotik kesiler ızġarıya geldimi, a hafif az bişèy ḳaldı. hemen dügmiye basilar arhadan. yavaş körik gibi piston geli, ḥayvanı sıha sıha yerini daralttıri. başını ḳoyacah bi yer var. başını ḳoyi ondan sōra yuharı bèle çangal var. ḳaldırisan ḥayvanın başı bèle ḳali. bi bahisan, on deḳḳede üç tene ḳurban kesili.

Anlatan : Fuat Ergör
Yaşı : 29
Öğrenim Durumu : İlkokul Mezunu
Konu : Sohbet sırasında alınmış konuşmalar.

13

...dèdıh sen de cıro èt. cıro èttí. "devrísí nèrdesen aġam sen?" "suruç'tayam aġam. suruç'ta bením manifaturacı tükením var." yeni dèseydí: "istambul'da tükením var." nèrde dèse inanacaġıh. adamı tanımiyıh ya! bíz adana'dan ahşamlin çıhtıh. ben geldígímíz gün suruc'a gèttím. dèdím hele bu adamın bi tükeníní görím. **5** bennen ḥaci gèttıh. orda "ḥaci yusufoġılları" falan var. sordıh : "nasıl adam ?" dèdíler :"saġlam, namuslı bi adam. tükení de kitlí daha gelmemíş." èyí dèdıh, geldıh urfı'ya. bahtıh èrtesí gün adam gelmíş bura. "yav o yegením bení aldattı. çekkín ḳarşılıġı parası bi yèrde yohmış, battırmışlar. gelín çekkí biye verín. cirom var." dèdıh : "ḳardaş niye veriyıh? sen yigeniyí elímízden ḳaçırtti..." a èlece **10** sallantıya gèttí....

şíndí piyasada ticaretnen urġaşisan, alışveríşlerín yüzde ellísí saḳat olmış. yüzde ellísí saġlam. yüzde ellísínden saġlamını sen siye sèçebílírsey oh! belkí ayahta durabílírsen zatan a birez de sahatlara denk geldi mí ḳurban, işi zordır. zor esnaf ḳalırsan. bízí istambul'da arhadaşımız satmadı rnı gèçen sene? gendí parası var **15** alami, ḳarşılıġı mal yoh. -hanıfí- ḳahtı bíze dèdí :"vèrín." sordıh gendíne. dèdí: "verisíz, vèrín." vèrdıh. paramız genína gèttí. bíz de başhasının parasını elímíze gèçírmaga çalıştıh... teşḳele...

Anlatan : Yavuz Bican
Yaşı : 49
Öğrenim Durumu : Yüksekokul mezunu
Konu : Hatıralar, günlük hayat.

14

gerek savaşta gerek ḳıtlıẖ ḳarne zamanında çoẖ sıẖıntılar çekílmíş. ḳırẖ yumırtanın bi para oldığını bíldígím dönemde millet evínden dışarı çıẖmamış. bi para ya^c^nı ha. neyí gösteri bíli mísen? pahalılığı, yoẖlığı. adam o zaman tavayı satmış dağa gėtmíş. dağda göçer ḥayatı yaşamış. daha şehre inmemíş. **5** bízím babamız, reḥmetlıẖ dėrdí. ḳırẖ gün ellí gün yatıya giderlerdí gelírlerdí, ḥamballları vardı ^c^af buyırın -ḳardaşımız belki bu durumı bílmez- mağarıya giderdıẖ bíz. o zamanın insanları mağarada reḥet edilerdí. on onbeş arẖadaş gidiler. orda otırıp yiyiler içiler, söyliler, namaz ḳılılar. yani içkí ^c^alemí var mı yoẖ mı ben onı bílmiyem. o ḳeder. feḳat ben gördígím ḳederíyle ḥambal gelír. sabri efendígílín **10** evínde bögín ne var? dolma var. ḳazanıyla beraber. -saltanat sürmíşler- "sízde ne var?" "bízde meyẖana pilavı var. gidermíş. sıradan, ḳazan bėle gidermíş.

yanı urfalı şíndiki urfalı degíl. urfalı keyfíní zevḳíní bílen bi adamdır. yaşamasını bílen bi adamdır. bíz şíndí urfalı degílıẖ. o ḥayatlı evlerí madem ki sattıẖ, gėttıẖ o beton yığınlarının arasında ḥapsoldıẖ. bíz urfalıẖtan çıẖtıẖ. bením **15** anlayışım bu. benden de sorisan böyük olaraḳ, ben bėle diyem: ha şíndí baẖ, bi ḥaftada bi belki bi gírmí günde bi ottız günde... ḳıra gidecağıẖ, bağa gidecağıẖ. yanı arẖadaşlarımızdan ha naza çeken var, ne var dėyenler var ha. çünkí o televizyon ḳarşısında bi deḥfe şartlanmışıẖ. zevḳ te ḳalmamış. gene bėle babasından, ^c^aḳrabasından, abėsínden gören esnaflar devam ėttírí. ama ne ḳeder ėttírí? hėç.

20 sıra gėcelerínín tarihı nedír, yavız hocam?

sıra gėcelerímíz haftada bir gün. mahalli bir ^{c}an^{c}anedír bu. arhadaşlar herbírí ayrı esnaflardandır. otırırlar, muḥabbet ėderler, saz, söz, şarḳılar sölerler. onnan sonra şaḳalaşırlar. çeşitlí maḥalli oymlar oynarlar. oyınlarının sonında işte tatlılar, kífteler şė ėdílír. sa^{c}at onikí birde, herkes evíne dağılır. yorġınlıh atmaġ. **25** ya^{c}nı bėle herkesí cem^{c} etmah, toplanmah, ḥal hetír sormah. arhadaşlarımızdan kimín durumı ne vez^{c}iyette, kimín hestesí var, kimín başında mesele bi olay var ? budır... sıranın ahengí bu. bu da ikkí yüz sene üçyüz seneye ḳeder devam ėder, kökení. sırada ḳonışırken dėyī ki: "mıḥemed ! halil'ín işí ḳırıh. o sırada olmasın. arhadaşlar arasında hemen para toplilar o'na sermeye veriler. işe ḳoyī. iş yapī, **30** çalışī... ḳarşılıhsız.

babam anlatī, dėyī: "bi arhadaşgíle gėtmíştıh. evín çocıġı haste... gündízden haste. evín sıra gėcesí çocıġı ölī. ḳadın ḳocasına demī ki :"çocıġī öldí." ziyafetler çekílī, yėmekler yėnī, sofralar toplanī. ḳadın dėyī ki: "arhadaşlariya söle, dağılmasınlar, vazifelerí var. "bah aġam ben bunı babamdan dinledím. dėyī: **35** "herdír?" durumı açıhlī... şíndí nėrdeee...

sohbet sırasında, aynı kişinin gizli alınmış konuşmaları :

kimí kör vardır, yengeç. yėrír...ikkí gözlíden bėter yėrír. sanki görī. nasıl yėrímah. ḳaraköprí'de ikkí gözí kör, yola çıhardı. kövlerden davar alırdı. kör kör...parasınan davar alī. hırhız kör gene var. hırhız kör var. **40** aġcaḳala tarafında bütün evlerí soymışlar. alla halla ikkí gözden ma^{c}zur. hėç hėç te görmī. ḳaç sefer maḥkemeye getírmíşler. maḥkemede dėyī :"gözlerī görmī mí?" dėyī: "he uşah ben yolımı göremiyem. ben nasıl çalım ?" hakím de ne diyecah. dėyī: "bu adam nasıl çalacah?..."

yanımıza ikkí tene lalík geldí. ḥafız dėdí, şıh aḥmed'ín ḳardaşı, bi

de bu **45** kürkçí lalık. eskí kerhane yolında... bi ^{c}arab gidī, kerhane'de parıyı vèrī. bunlar parıyı görī. bu ikkí lalík çıharı çıhtığı gíbí, bunlar "aaaa" dèyī, parıyı herífín elínden alilar. heríf gidī şikaat èdī. bunı tutī gètíriler. parıyı zavallı alī. yanımızda ḥapıs yattı. şındí şellaḥ bozè saz çalī o kör oğlan ḳahī oyni. şellaḥ bozè bèle tèle vurmī..."heeee" dèyī, oğlan. yanı: "tèle vurmisan... " tèle vurdığı kímí nasıl oynī, şè **50** èdi. vay dèdím baciyı anayı...

...dèdí: "bu birez teşḳelecídír ha!" "è" dèdím: "ula bu teşḳelecíse daha bu bacısı s...le daha ne arisan burda ?" yohsa o da şaḳacımış...o arhadaşı. dèdím :"mıḥo mıḥo ben gètmīm. bi poh olır, pislıh olır. bíz bèle ḳonıştıh gendí geldí. dèdí :"abè ne dèyisen ^{c}araba üçün?" "è" dèdím: "şındí param yoh. ne dèyím herife ?" a **55** bèle bi ikki bahtı. a ben bahtım ḳonıştıhlarına. ula èle bi maḥcup oldım. yèrín altına girdím. arhadaşıma dèdím. "yoh" dèdí: "abè bíz bunlan ḳardaşıh. birez bunın aġzı bozıhtır. sen de bením ḳardaşımsan." dèdím :"yav biye bèle söledi. ben de dèdím mecbur arhadaşlıh bèledır. - bura da ver memed - ula èle bi oldım...o yazıhana başıma yıhıldı.

60 ...şındí bahisan gelmíş, ḳafası bèle tıraşı ^{c}acayıb dıvar küllaḥ kímí. kenarı yoh. tıraş ètmíş. o lamba ḳennesíní boynına asmış. èle boynında, köve gidī. bahisan ya merkeblen ya deveden ya başḳa...şındí ne çoh tahsi var, bílmem ne var. adam gelī ne istise alī, götírī gidī. bi ḳısım ḥatta örıklí gelilerdí ^{c}arablar. bi ḳısım burda saç bırahidí. bi ḳısmı örıklídí. a bèle dört tene örík. bi burda, bi burda...şındí **65** heppí medeni olmış. heppí şındí taḳsi altlarında. buzdolabı, çamaşır makinesí...

Anlatan : H. Abdurrahman kaçar
Yaşı : 36
Öğrenim Durumu : İlkokul Mezunu
Konu : Hatıralar, sohbet

15

su^{c}udi'de, emin ol ben ordaken dėdím: "eger cenab-ı ḥaḳ burya bi bela vėrírse a bu ni^{c}metín israfından bela vėrír." köşe başına gėt bėle at ^{c}araba dolısı o ekmek... lo dėyī: "geldí ḳoyın bazarında altına girmíş ḳapadın la tíkenlerīzí..." **5** ...dėdí :"bu yaşa geldī ne aynadī. bu sıḥḥatī bu uzun yaşamayī neye borçlısan?" dėdí :"dünya malı içín ġam keder ėtmedím. ondan soyra sıġara, içkí kesinlikle ḳullanmadım. bol bol yoġırd yiyem, yatiyam, ancaẖ bellí zamanlarda yimegímí yiyerem." osmanlı marşını oẖıdı. iştaḥī nasıl?" dėdí. dėdí :iştaḥım yerındedír. bi otırışta şındí bi ḳuzının ḳuyrığının yarısını yėrím." yüz ellí bėş yaşında, torın **10** sayısını ḥatta dėdí: "bílmiyem."

...bi tenesí ḳaçtı bi tenesí tekerín altında ḳaldı. dört parmaġ bėle çıẖarda ḳalmış taẖ taẖ kafasını lastige vurī. ėndím aşşaġı daşlan ḳafasını ezdím. öbírí, ḳaçtı daşların içíne. allah yardım ėtsín ordan gėçene. tekí öldí tekí ḳaçtı...

bi rum kahin papaz gelī osmanlı ḥükímdarlığı'nı, ^{c}adeletíní hanı araştırī. **15** diyī: "^{c}acaba bu ḥükímdarlığı ne ḳeder devam ėdebílír?" tabi esnafı gezī. esnaf düzenlí bir şekílde çalışī. dėyī :"bi de maḥkemesíne gelím." maḥkemesíne gelī, ḳapının ögínde -sabaḥleyín sa^{c}at normal sekkízden evvel gelī- baẖī ikki tene kövlí vatandaş. ellerínde bi ḳoyın maḥkemenín ögínde ḥakímín gelmesíní bekliler, ḳadının. tabi ḳoyın o anda ẖastamış. sa^{c}at sekkíz olī gelmī. sekkízde ḳoyın ölī. **20** sekkízí beş gėçe ḳadı gelī. maḥkemeye intiḳal ediler. ḳadı dėyī :"nedír mesele ?" "efendím dėyī işte ben bu adamdan bu ḳoyını aldım. meger bu ḳoyın ẖastemíş, maḥkemíye geldıẖ. sen de sekkízí

beş gèçe geldī. bunın suçı kime intiḳal edecaḫ?" ordan ḳadı yazıcıya dèyī: "yaz: ḥakímín maḥkemeye gèç geldigínden dolayı ḳoyının para bedelí ḥakím tarafından ödenmesí..." tabi o papaz dèyī ki: "osmanlı eger bèle **25** [c]adeletlí şekílde devam èderse beşyüz altıyüz sene arasında devam èder. ve nihaet beşyüz atmış sene mí ne devam ètmíş.

Anlatan : Abuzer Bektaş
Yaşı : 57
Öğrenim Durumu : Okur Yazar
Konu : Esnaflık, günlük hayat ve hatıralar.

16

bu isodın, toḫımı vardır. toḫım terefíní alıllar, öbír yanını ikkiye üçe bölíller ḳurıtıllar. ondan soyra çekeller yaḫut dögeller. san^c^atım, bením... ilkín ḳondıraçıdım. ḳondıraçılıḫ yaptım. ḳondıraçılıḫtan soyra yoġırtçı tíkení açtım. işler ḳırıldı geldím babamın yanına. babamın yanında **5** çoḫ ḳalmadım beş sene ḳaldım. babam vafat ėttıḫtan soyra gene bırda yoġırtçı tíkení açtım. orda da muvafaḳ olamadım. ondan soyra buralığa geldím. işte o ḳeder ki bi ekmeg parası çıḫī. gün gėçíriyıḫ. başḫa bi şėy yoḫ.

şíndi eskiden ḳedírlík, böyíklík, bi küçíklíg vardı. böyík bi adam diyaḫ bi yerden gėçíldígí zaman böyík önde giderdí. küçík te arḫada giderdí. şíndí bu işler **10** ḳaḫtı bi sefer. ondan soyra sayġı vardı.

iş baḫımından şíndí çoġ eyídír, şíndí. para bol, ḳazanmaḫ var, bu an içín. ama ma^c^neviyet üzeríne yoḫ tebi. bu fayizçılıḫtır bílmíyem nedír, onlar temsil ḳaḫtısa da şíndí va^c^de ferḳí var. malı senden yüz lırıya alī, satī yüz on lırıya. sen malı benden yüze aldī. bunı yüz on bine niye satisan, hı? "abê valla borca almışıḫ, va^c^delí **15** almışıḫ." yani o sermiye olaraḫ gendíne on bin ḳazancını yapī. ondan soyra getírī yüz liradan gene parasını verī. yav bunın karı nėrde ḳaldı ? ama bėşbin lireye aldım bunı altı bine satiyam. fazlaya satsam ḳazancı fazla olır. yapmilar... bunlar bėle, günímízí bėle gėçıriyıḫ işte. başḳa bíşė yoḫ...

eskí ḫan olaraḳ bırda dört tene var: gümrík ḫanı, ḥac kemal ḫanı, neçeg **20** ḫanı bi de ileríde demírcí bazarı'nda, yahudi ḫanı dėrıḫ eskí bi ḫan...buralarda vardı heppí yıḫıldı.

Anlatan : Mahmut Tuzcu
Yaşı : 56
Öğrenim Durumu : Okur Yazar
Konu : Taşçılık ve degişik konularda sohbet

17

Eyüp Peygamber hakkında neler biliyorsunuz ? Anlatır mısınız ?

onlar heste olmışlar. hestelígínden sonra aclığ olmış. acda şė olmışlar... gelī arvadı ekmeg almağa. şė ėttíler parasız ha sonradan nasıl olmışsa bi ekmeg vermíşler. artıh onlar gidī bahilar eyüp peyhamber gėnç olmış. işte ėledír. **5** çoh zehmet çekmíşler kurt girmíş...

askerlik

ceskerlıh şė de yaptım ilkín edremít'e gėttím. sonā ezin'e, sonā malkara'ya gėttıh. malkara'dan sonra kahtıh istanbol'a geldím. orda, bi sene orda bekledím. tayınım çıhtı gene şėye gėttím...yeddí ay bi yerde bekledím. bir nizamiyada. hėç **10** teprenmedím. sona... lo işte hükumat ne ėtse ėder...

ben şíndi cameleliğ yapiyam. caskerden geldím sekkíz sene cameleliğ yaptım. çimento töktírdím, hamballığı yaptım. kısmet... bíz, kaçağa gėttıh. aligor'da çay vardı. gėtírıp sattıh. şíndí gene gidiyem ama fatura imalatı var.

taş kesimi

15 eskíden burda daşçıdım, daş kesidím. dağda daş kesidím. beyaz daş. mağarada keyadır, çoh üskek. onın sahıbísí vardır. bíze yövmiye verī. her bi adama üç metre keya verī. üç metrede bi ara bırahī. külünkle kesiyıh sonaaa gírmí metre, ottız metre bėle uzınlığı ona göre bėş yeddí metre içerí giriyıh. daş kesiyıh, orda ayah bırahī, üç metre ayah bırahī. sona o ayahların sahıbísí heppí uzanī içínde. içíní **20** delī, delímit koyilar. "delímit koymağı serbest."

dèyī. emír verī, temsili şíndí bením üç ayaġ verī, senínki de ikki ayaġı verī. dèyī: "bunları yandıracaẖsız. boş ḳalmasınlar. yandırdīz, çıẖacaẖsız." hepsí, dèdí: "atış serbest." yandırdımı dèdí: "çıẖın." on metre gírmí metre gidiyıẖ. baẖtıẖ, hepsí pat pat ḳayalar tebi orda aşaġı ènī. ha bíz başliyıẖ kesmaġa. daşçılar,eşşekçíler neler...daşçı,daşları kesī. **25** eşşekçíler, şehre daşī. şehírde bina yapilar, cami yapilar. yonilar, ᶜambara götíriler, yonilar tıraşlilar... daşın ḥalı başḳa burda var ki altıyüz senedír yapmışlar, ḥala daha hiç bişey olmamış. gümrík ẖanı var. daş saġlam èle işte... onı kíreçden yapmışlardır o zaman çımento yoẖtı bu mancınıẖlar gavırların işídír. bu ḥandek...

30 düğün, evlilik

ben bırda evlendím şehírde. güzeldí, ẖoştı. başlıẖ vèrdím, altın yaptırdım. gene yeddí yüz kaġıt verdím. ana baba gèttí istedí davul çaldıẖ, ikkí gün. mevlüd yapmadıẖ. şíndí olsa yapardıẖ.

üç oġlım üç ḳızım var. bením avrad diyarbaḳırlıdır. tıl ᶜalo'dan çıẖti mı **35** solda yol ayrılī, onların kövíne gidī.

Anlatan : İbrahim Karcı
Yaşı : 70
Öğrenim Durumu : Okur Yazar
Konu : Keçenin yapılışı, günlük hayattan degişik konular.

18

bu kèçe bildígímíz ḳoyın yünlerínden ḳırḳılıp ḳuzı yünlerını ḳullanaraẖ yapıli. bízím baba dede meslegímíz. eskíden makina fılan yoẖtı. bílisíz ᶜalatírik bile yoẖtı, bízím zamanımızda. bınların üzerínde yatar ḳaẖardıẖ. bınlar çoẖ sıḥatlıdır. ıı... bu şındı ha bu torba senín mesela. ha bu neylon bu. canlı bi ḥeyvan buna ḳosan **5** boğılır hava almaz. yanı sız gidisíz şındı hep döşeglerín üzerínde yatisíz, sünger döşeg, heva almaz, terledír senı. yalnız teriyi ḳurıtmaz. hemen ẖeste èder. allah mıḥafaza ètsín, ḳansere ḳader yolı var.

baẖ ben mesele yetmíş yaşında bi ıẖtıyaram. sen bením yaşıma gelínce zanetmem bèle... çökersíz. ben şındı oğlımın omzını sıẖiyam, dèyī: "baba yav raḥat sıẖ biraz. " ama gendı sıẖınca benı arġıtmī ha... bız **10** sarı yağ yèrdıẖ aynadi mı? ḳoyın yaġı yidígímíz ḥalda... sız şındı bu vita, sana...ḥaşa cemᶜattan, onı ḥayvanın ögíne ḳosay ḥayvan gene yemī. yanı ḳurban hani sız, sízler ölmíş bi insansız...

Efendim, keçenin yapılış hikayesi nedir ?

kèçe, bunı evvelí toḳmaġnan vurardıẖ. çoẖ uzun bi deᶜva. bi de gögsímíznen**15** ḥammamda dögerdıẖ. canımıznan...bu insan terıyle olī bu... aynadi mı baba? tabi onın emegí ayrı. naẖışı var, bunın düzenmesí var, doẖıtması var. heppí elnen, yanı cannan, bedennen olī. şındı sen bunın üzerínde yatsay bèl arġısı olmaz, diz arġısı olmaz...ne bílím. çoẖ iyídır insan vücudíne... sıḥatlı.

şındı bízím zamanımızda bi verem vardı, verem ẖestelígí vardı.

çaresí 20 yoẖtı. çoẖ adamlar ondan ölírdí. şındí verem, allah getírmesín, sízín bu yaşantıya çoẖ ẖestelıġlar var. sebebí bu ᶜanteb'ın nalyon ẖalıları var. a bu köynek, baẖ şındí güneşte çıẖtınmı emín ol, kírbídí bèle vursan üzerína yanar. ama bu yün bir madda olsa yanmaz.

Bu handa eskiden esnaflık nasıldı ?

25 eskí esnaflıẖ başḳaydı. iḥtibar vardı insanda. mesela baẖma ben senı ḳarşıladım. belki ben senín yanına gelseydím dèrdín: "bu gèrí ḳalmış ne èdím." ama şındí dèsey: "ben ᶜanteb'e gidecaġam, tanımıyam." ben bu yaşımlan, işím oldıġı ḥalda, senī ögiye düşerem.

mıḥyeddin ᶜarabi

30 bundan seneler önce mıḥyeddin ᶜarabi -o da bir zattır- dèdí: "dinukum denarukum cevve taḥtel ḳadem." ḳaẖtılar bu adamı astılar. dèdí : "dine şetmèttí." soyra ḳaẖtı orada bir şey yazdı: "şin- sin- haza ḳabır mıḥyeddin" o zamanın padişahları bum astıẖları yerde mezerínı gübre ᶜambarı èttíler, orayı. he... gendí ora bi işeret yazdı dèdí: "fılan padişah gelírse bením ḳanımın ḥaḳḳını alır." o padışah 35 geldí, dèdí: "hanı mıḥyeddin ᶜarabi?" dèdíler: "astılar" "niye, ne yaptı?" dèdí. dèdí: "ímana şetmèttí." dèdí: "dinīz, imanīz bením ayaġımın altındadır." ḳaẖī orayı ḳazdırī, padişah. altın çıẖī ordan muᶜazzam, böyük bi hazine çıẖī. o zaman cumᶜa namazında baġırī. ẖaẖ namaza durmış, allahın ḥuzurında. altını serpī camıya, camının etrafına... sebil altın ḳaldırmaẖ serbest. herkes namazı bozī, ḳoşī o altını 40 cebíne ḳoyī. bi ẖocanan bi adam ḳalilar, o cemᶜattan. onlar namaza devam èdiler. padişah dèyī: "niye síz namazı bozmadīz?" dèyī: "padişahım ! padişahın vergísí vergídír, ġezebí de ġezebdír. altını versedín namazdan önce vereydín yaẖut namazdan soyra bıraẖaydın. namazın içínde nasıl daġıtisan. bíz bum bíldıẖ ki bi ġezeptır." ha o bütín altınları alıp hepsínín ḳafasını vurdılar. dèdí: "síz mıḥyeddin 45 ᶜarabi'yi niye astīz ? baẖ camıya getmíşsen cumᶜa namazında ḳıyama durmışsan, allah'ın ḥuzurındasan altını ḳaldırisan. demaẖ ki diniyiz

imaniyız heppí para."

ha şíndí gelgelelím bu nesle göre, bu şíndíki durumiyıza göre, allah muḥafaza êtsín, ḳafayız heppí parada. bízím aẖşam üstí allah ne verírse. ekmegnen nar yirdıẖ, ekmegnen ḳarpuz yirdıẖ, üzümnen yirdıẖ, o zaman. bir türlí yimek **50** sıḥatlıdır. sen şíndí çorba gíbí masa dolı. ḥanḳısından yiyecaẖsan şaşırmışsan. ondan ye bundan ye...ne olır, me^{c}de nedír? şíndí doẖtora gidisen, ėle mí, ẖestesen. doẖtor ne yapī? senī pehriz ėdī. siye ^{c}ilac yazī. taaa o yemeglerí sen kesínceye ḳadara şė ėdī... ama tez o zaman raḥat oldınsa zatana me^{c}den ne ėtsín... bíz ẖanımların yanında yatmazdıẖ. işímíz oldıġı zaman...

sabaḥleyín bízím **55** gíbí iẖtiyarlar namazdan çıẖtıġı zaman otırıp ḳur^{c}anını oẖırdı. bu çarşı dėgíşmedí. ikkí rık^{c}at ḳuşlıẖ namazı ḳılardı. sen^{c}atı neyse, ḳaẖardı işíne baẖardı. ezan oẖındı mı namazını ḳılar. ne para ẖırsı var, ne yiyecaẖ ẖırsı var, hiçbir ẖırsı yoẖtı. efendím bi esnaf kötí duruma düştí... aramızda para toplardıẖ -mecanen- ḥükmí ḥükmínce ḥallı ḥallınca. o adamı ḳalḳındırırdıẖ. hėç bi dílençí o zaman yoẖtı. şíndí dílençílıẖ **60** bi sen^{c}et olmış. kímse dílenmezdí. bílírlerdí işte mesele ḥacı ibrahim maġdurdır diyelím, maḥıle arasında. o zaman maḥıle bėle dayre apartıman yoẖ aẖşam üstí oldı mı herkes bi tabaẖ yėmek gönderírlerdí. ẖarman zamanı buġda oldı mı zaẖiresíní gönderírlerdí. yaġ zamanı yaġını yollallardı. allah malından. dílenmaẖ yoẖ ^{c}eyíbtír. müslíman ḳısmı dilenír mí? müslíman nasıl dilene? o zaman bízím mahílede **65** yahudi mahílesı vardı. ermeninín maḥílesí vardı. mesele ḥarran ḳapısı, yahudi maḥílesí. ḥala kíliseleri durī. herkes dinine mensubtı, geçínír giderdıẖ. herkesín dinī genine ^{c}ait.

eskíden bütín kövlíler davar bėslerdí. yünī ne yapacaẖ hı? ya kėçe yapacaẖ ya kílím yapacaẖ hı? ė şíndí ḳapısīn ögínde taẖsi var ford ḳamyon var. davarını **70** satī, gidī taẖsi alī. çoban kėçesí yapardıẖ. senede üçyüz tene, beşyüz tene çoban kėçesí yapardıẖ. dağda geymağa, çobanlara, davar üçun.

şíndí ḳalmadı...

Bu mesleği daha ne kadar sürdüreceksiniz ?

yapmıyacaġıẖ. bením çolıẖ çocıġım yapmī işte... bunı yapilar, baẖ tüfenglerínín içíne barud ḳoyilar ya. bunı ḳapadilar ki tökílmesín diye. işte mecbur **75** kèçemızı serfedecaġıẖ ha. sen^{c}ettír bu ha. kèçe kimse almī, ḳullanmī.

Bize bildiğiniz bir hikaye veya masal anlatır mısınız ?

"behlül dana" dèrdıẖ bíz. "dana" dèmek ^{c}aḳıllı dèmek ama bílmíyenler "divana" diyī...gelī o zaman harun reşid bi saray yaptırī. saray. bi gün bütín dövletlerden geliler, saraya baẖmaġa, ya^{c}ni " gelín dèyī sarayıma baẖın." harun **80** anasına diyī :"ana, baẖ hele, dünya gelī bením sarayımı görmaġa, behlül gelmī." diyī oğlım :"niye gitmisen ? ḳardaşidır neḥayet. sen de git, bi baẖ hele. neyse, gidī bele saġa sola baẖī. dèyī: "ḳardaş begendi mí?" dèyī "üç usırıẖ deger." ya^{c}ni ^{c}afedersen, üç deḥfe yellenmaẖ dèger. elíní omızına vurī, çıẖī.

orda harun reşid'ín ḳarnı şişī. ha bu doẖtor senī, ha bu almanya dèyelím èle, ^{c}ameriḳa senī. hèç çara yoẖ. allah **85** ḥikmetíyle onı ḳapattı. neḥayet geliler sorilar, böyíklerden. dèyiler :"bèle bèle bi durum oldı. işte behlül bèle söyledí, bením de ḳarnım şiştí." "dèyī :"gèt behlül'í çaġır." behlül gelī. dèyī :"aman behlül, ben öliyem ḳardaşım, bene üregī yansın." dèyī: "bu sarayın üçte biríní biye verírsense." dèyī: "senín olsın." "bísmıllahırraḥmanırraḥim" dèyī, ḳarnına basī. dèyī: "zarrrr" "aman behlül bi daha **90** bas hele yav." dèyī: "yoooẖ" dèyī :"yarısını biye verírsen..." dèyī: "yav senín olsın yarısı." gelī elíní basī, ^{c}afedersen, gene yellenī. "aman bas." dèyī. daha reḥet èdī ya. dèyī :"heppísíní biye tapı èdersense..." üçíncíde o adamı reḥet èdī." demedím?" dèyī "ḳardaş siye bu üç osırıẖ , üç tene yellenme dèger, bu senī binay ?"

bi insanın vücütí sıḥḥatı ^{c}afyetí yerínde oldımı, boş ver dünya malını. **95** bögín senín bi yerín arġısa -allah gettírmesín- vazgèçersen

dünyadan, evladidan, hanımidan, èle mí ḳurban? sıḥḥet sıḥḥet... sıḥḥet, insana èle şė gėtírír... sıḥḥetī olmamış, ḥuzurī olmamış, paray çoh olmış. ben nėylíyecaġam bunı?... terkėdíp gidecaġıh bíz bunı...

bah bením üç tene çocıġım var. bunın da üç dört tene çocıġı var. ḥala bízím **100** yanımızda bi sıfrada yemek yėrıh, bi yerde yatarıh... ben senín boyını görmedıhtan soyra. torınımı öpíp sevmedıhtan soyra, neye yaradı yav. ben ölíp sen benī tabutın içíne almadıhtan soyra. ben can verírken sen bením ḳarşımda olmadıhtan soyra, senín evladlığiyı ne yapacaġam? derd çoh ha derd çoh...

Anlatan : Mahmut Karcı
Yaşı : 31
Öğrenim Durumu : Ortaokul Mezunu
Konu : Keçenin yapılışı, sohbet.

19

...zeten zehre evlerimiz var hanı...buğda burğıl koydığımız hanı...yağ olır, burğıl olır, salça olır. o günı bahtım yağ tenekesının ağzı açıh. anama dedım :"aney, bunın ağzı açıh." dedı: "oğlım, bu yağları kedıler yemı." yanı, kedının karnı, lezzetı, iştahı bızınkiden daha şey...

5 Keçenin yapılış hikayesi nedir ?

şındı abe bızım bırda, harran ovası var. orda kövlıler kuzı, koyın besliler. o kuzının, koyının yünını kırptısa onı getırı keçecıye, sen^c^atkara. sen^c^atkar, o yünı alı. yahlaşıh on kilodan bi keçe olır. üç buçıh metre boyı, bi metre enı olır. o yünı hallaç tokmağı derıh bız ona . onnan güzelce bi taranır. ondan sora o yünın bi kısmını **10** ince olarak dökerler, onı "basta" yaparlar. yani yuha gömlegın kalınlığında. onı sora makasnan kırparlar şekıllendırırler. bezın üzerıne serıp desenı kurarlar. onnan sora hallaç yayı tokmağınan tarağ gibı güzelce bele açılır. çoh ince olır. onnan sora keçeye sarırlar. keçeyı, gider gelır bele ayahlarıyla sa^c^atlerce dögerler. onnan sora keçecı hamamına götırırler. hamam dedıgımız çuhur bi yerdır. orda bele daşlar, **15** sekiler vardır. bi metre yükseklığında, bi metre de enında, dıvara dayalı. o keçeyı koyar gögsının altına, kendı kendını kaldırır endırır vurır gögsıyle. vurdıhça terı ahar keçeye. terı ahdıhça ter yünı pekıştırır, girıştırır birbırıne...

hatta eshab-ı hubabi bızım pırımız. peğambermış. zamanında kahmış gendı gendıne bi keçe yapmağa. kahmış yünı sarmış dögmış dögmış açmış, **20** olmamış. tekrar sarmış bi daha dögmış, olmamış. günlerce bele sarmış dögmış olmamış. yapamamış. kahmış ağlamış o keçenın

üzerínde. aġlayınca ikí üç damla gözyaşı o kèçenín üzeríne düşmíş. onnan sora baẖmış ki o iki üç damla yaş düşen yer yapışmış. ha düşínmíş: işte bu insan terí ile olır. altı yedí se^{c}at, yaẖlaşıẖ olaraḳ, teriyle dögecaẖsan, durmadan. bi günde bi tene ikí kişí bitírír. ḥatta bi 25 çıraġınan ancaẖ... bu boyasını da bíz boyiyıẖ. babam bu işí ḳırẖ senedír yapī. mesele eski zamanla bízím yaşlıları görisen ceketler giymíş. bu ellí derece sıcaġlıẖta, bi de başına şè sarmış, nèçek sarmış. serin èder yani gendíní gören deyecaẖ: "hele baẖ yav! nèrdese üstíne ^{c}aba da örtecaẖ." ḥalbuki ḳafa yoẖ.

Anlatan : Ayşe Şahap
Yaşı : 43
Öğrenim Durumu : Okur Yazar degil
Konu : Kız İsteme gelenegi, urfa yemekleri, çocukluk hatıraları.

20

kız isteme

ilkín kızı görírler... sen ilkín kızı görírsen, kız da sení görír. eger kızdan sözlísense, konışmışsansa gidersen kızın eger halası eger dayzası eger anası o kızın ^{c}aşayırsa " mıhayyer " dèrler. ya^{c}nı ^{c}amcası oğlı var, halasının oğlı var. karşiya **5** çıharlar. karşiya çıhan yohsa o kızı bi kaç kíşíden sorırsan. tanıyanlardan, etreflerínden. mesele kızın babasını, nenesíní, bibísíní tanıyan adamlardan. bi kaç kişíden sorırsan. onlar dèrler: "bu kız, bèledır, şèledír. ondan soyra allah keder etmíşse, eger anay var eger ablay var, kímse, gider o kızın anasına söler. kızın anası da eger ki onar çoh ağır bi temíz yerdense onar da sízí sorır. onar da dèr: "bíz **10** oğlanı sorah, bahah; neçídír, nerededír, neyín nesídír?" ondan soyna allah keder ètmíşse kadınlar girír araya. mesele seni anay gider kızın anasına söler. síz sordıhtan soyna birbiríyízí, büyükler artıh işí hallederler. daha kıza oğlana iş yoh. anay gider kızın anasını görír. işte dèr: "allahın emrínnen senín kıziyı bízím oğlımıza vèrín. allah keder ètmíşse istiyıh." o da döner dèr kí: "bacım hele bíz düşınah, oğliyı **15** sorah, ahlakını sorah. bi hafta bíze mühlet verín" onlar da sorır suvallaşır. damadgíl gider, genlerden haber almağa, ha dèyī :"allah keder ètmíşse vermışıh." kesímíyízí kesersíz. eger gerdanlıh mı ísti, mal isti, èle burmalı bílezik mí ísti, koltığ mı ístiler. artıh orada hükmíne göre. fazla zenginsense, onlar da zenginse - karşı taraf- ağır basallar. è yoh ikí teref de normal haldaysa, orta olır. mesele senī hükmī iki çíft **20** bílezige yetī, onın gücí bi çíft bilezíge yetī. bèlese, normal şèle kapatır. ikí teref de zengin oldiyız mı yük ağır olır.

Kırklama nasıl yapılır ? Urfa'da kırklama adeti var mıdır ?

bi şesí yoh onın. o mesela ḳadın pislıhta mesele ᶜaffedersen bahti, kedí doğırır. üstínden gèçer, insan doğırır gelır gèçer. ḳadınlar banyoda birbírıní görír. o 25 bí şey degíl. onı bi banyoya tutar. ḳırh tene tası ḳaynana töker. çocığı da duzlallar. birez duz bèle tasın içíne ḳorlar. o çoçığın canına sürterler.

Bize Urfa yemeklerinden birkaçının yapılışını, anlatır mısınız ?

sögílme

bíz su ḳabagı yaparıh, dolma yaparıh, ḳazan kebabı yaparıh, bamya yaparıh, 30 ḳarnı yarıh yaparıh, ḳazan kebabı yaparıh. patlıcanın tepsí kebabı olır. patlıcan fırına atılır, duzlar sögílme yaparıh yaġ ḳarıştırırıh. bèle şè èderıh, patlıcanı ezerıh sarmısahtan sada yaġ. sada yaġı olmayan birez et ḳavırır üstíne töker. ha yanına da bi salata yapallar.

ḳazan kebabı

35 şíndí etí ḳıyma çekerıh. artıh o etí, senī yimaġiya baġlı kimí yaġlı yiyī kimí yaġsız yiyī misal. o ḳazan kebabını düzeltír şè èderıh. gèttírír indírírler, üstíne bi fıreng dorġarıh, birez ḳarabiber atarıh. bi tene yeşíl biber dorġarıh. bi soġan dorġarıh. ondan soyna bèle ezerler ezerler o etí yoġırırlar patlıcanları bèlee bèlee. bi ḳat altına biberí serírler tavanın üstíne düzerler. üstíne de biraz fíreng atarlar, iki üç 40 tene atarlar. atan atar atmıyan atmaz. o ḳapaġını ḳaparlar. bèle az da bi tas ḳeder su ḳorlar. çoh ḳomazlar.

dolma

mesele, ḳabah eger patlıcan, alırıh onı oyarıh. o içíní çıharır, alırıh. ḳabuġı ḳalır ondan soyna etíní alırıh, getírrıh ona salça -şíndí bu zamanda salça yenmez 45 çünkí artıh yeşillík var- biraz bol fírengíní ḳorıh. ḳarabiber,

pul biber ḳorıẖ içíne.eger pirinçden mí doldıracaẖsan burġuldan mı. onı, senī kėfī bílír. onı bėle azdan azdan içíne ḳorsan, a ḳazanın dibíne şė ėdersen. üstíne de bėle kimísí çanaẖ ḳapar, kimísí de taşları vardır. onı ḳapar. suyını ḳorsan. su taşın üstíne çıẖtımı onı bıraẖırsan. tipín üstíne ḳorsan. ḳaynar. ondan soyna altını yavaş şė ėdersen, yavaş yavaş **50** ḳaynar... bi parça da lemun tuzı atarsan içíne, ya ḳorıẖ sıẖallar içíne, eşkí olsın diye, beş on daḳḳa ḳaynar. üstínde taş var ya. taşı ḳaldırıp baẖarsan. pişmíşse indírírsen.

tepsi kebabı

etí alırsan. gene ona bi fíreng dorġarsan, ḳarabiber ḳorsan. ezersen, ezersen. ondan soyna biraz duzdan ḳarabiberíní ḳorsan. o patlıcanları artıẖ tepsí kebabı **55** böyüklígínde ėle elle dorġarsan, etín arasına ḳorsan. bi patlıcan bi et, bi patlıcan bi et. tepsínín dört bi etrafını ḥalḳa gímí düzersen. düzdıẖtan soyna aġam bėle biraz çiçek yaġı mı vita yaġı mı artıẖ, sarı yaġ mı ne yedisízse bėle elide az daha ẖefiften üstíne sürterseyse ataş yandırmaz. fırına verírsen, fırında pişer. evde fırın varsa evde de bilisen pişírmaġını zatan.

60 Eskiden aile içi gelenekler nasıldı ?

gelin kaynana

eskíden gelíne dėrlerdí. ḳaynana var ḳayınbaba vardı. artıẖ o kífletlídí. bi gelín eve gelírdí. ḳayınbabasının ḳarşısında yimek yimezdí. ḳayınbaba yatmıyana çın otırırdı. hėç dėrdí: "ḳayınbabam otırī, nasıl yatacaġam?" ḳayınbaba yėrímese **65** gelin ḳayınbaba, ḳayınanadan irelí bėle bi adım atıp yėrímezdí. beklerdí. giderdí babasının evíne. çocıġı varsa, o çocıġı götírip köşe başında indírírdí. gendí, ėle babasının evíne giderdí. arẖadan eger anası eger ḳardaşı, kímse, dėrlerdí :"gidín o çocıġı gėtírín, dışardadır" giderlerdí o çocıġı anası babası içerí ḳordı. dėr :"nasıl anamın babamın yanında çocıġımı alım, gelím?" ė şíndí ? tív tív tív tív tív daha **70** çocıẖ olmazdan, bėşíkler bėzlenī, ḳayınbabalar nedír? ha ha, ḳaynana nedír? şíndí kim ḥisaba alī. şíndí diyiler :"gelínī siye iyí mí, geliniden aray iyí mí?" ė

nérden iyí olsın. yérre girsín o gelín...

hatıralar

bi doḫtor vardı. hanı bi ara burda ḳalidı ya. nişanlanmış bi tenesínnen. **75** gelírdí éle ḳonışidı. dèrdím :"doḫtor beg ! sen ne sölisen, sen ne dèyisen? eger babay varsa, benı babaya alacaḫsansa ya sabur ya allah." è dèrdí :"yoḫ dayze." "è yoḫsa " dèdím :"oğlım, sen ne sorisan benı, ne istisen benden ?" ḳaynanası gülidí gülidí. dèdí: "ᶜaşa dayze !" dèdím: "ne var? ...ula oğlım ḳaba ḳonış. ben ince ince bílmiyem. sen ᶜarab ben ᶜarab."

80 bízím yanımızda bi adam, burda geldí yattı. o demaḫ televízyona şe edidí, veridí. dèdí: "ᶜaşa dayze!" dèdím: "ha !" dèdí: "aylığinan bízím elbiselerímízí temizlersen ?" dèdím :"ben nasıl temizlerem ?" çoḫ pèşímíze düştí. ᶜabdıllı'ya dèdím : "hele yürí gidaḫ baḫaḫ, bu nedír, neyín nesídír." gettıḫ. ᶜabdıllı'ya dèdím :"Şíndí bu evde ben tek mí ḳalacaġam ?" dèdí :"he dayze. siye anaḫtarı vèrrem... èèè **85** eví temizlersen. ondan soyna..." dèdím: "yoḫ babam. ben ne anaḫtar istiyem ne bíşè..." "dayze yapma..." dèdím :"yoḫ aġam." bıraḫtım geldím.

çocukluğunuzdan hatırladığınız oyunlar var mı ?

çocıḫlığımızda bèle gider tarlalardan taşlar toplardıḫ. bèle keskin keskin taşlar vardı. onlarla oynardıḫ. ondan soyna bi kemik yapardıḫ. çocıḫlar.. ay ışığı... **90** ᶜarab... köv. ḫor oynardıḫ.

tarlalara giderdıḫ, baḫçalara baḫardıḫ. herkes kövínden gelíllerdí. heppí güzel yemekler, ḳuzılar, börekler. bunlar gidecaḫ baḫçalara...baḫçalarda oynıyan, sölíyen, salınçaġa binen... aḫşamlara teyín orda otırırdıḫ. bi tepe vardı "uzun" dèrdıḫ. onda bèle ḳarşılıḫlı otırırlardı. ondan bèle bu yanda bi maġara başı vardı. o maġara **95** başına da aḫşam olırdı, èrkekler yığılırdı. a èrkekler eger o ḳızları görsedí. ḥanḳısını begensedí, annesíne dèrdí:"gidín isteyín, gèttírín biye."

Anlatan : Ayşe Doğan
Yaşı : 47
Öğrenim durumu : Okur yazar değil
Konu : Kız isteme, nişan, düğün ve düğünde yapılan yemekler.

21

nişan düğünü

bízde ḳızlar da oġlanlar da küçík evlenírlír. büyük oldısa oġlana dèrler :"iẖtıyar oldın." ḳıza dèrler :"ḳerí ḳız oldın." küçík evlendírílíler, küçík verírler. evín ilk çocıġı oldısa daha da bu erken olī. oġlan eví daha da erken. ᶜasker gètmezden **5** önce evlendírílír. tabi görící üsulíyle... yaᶜni oġlan ḳızı görmez, ḳız oġlanı görmez. anası babası gördí mí, anasınan ḳız ḳardaşı gördíse... işte..."tamam" dèrler. bunı da şèden... giderler ya ẖamamda görírler, ya bi düġínde görírler, begenírler. bu kimín ḳızı, kimín nesí, kimlerdendír? sorırlar sual èderler. giderler, evíní bulırlar. ḳızı görírler. şèyíní... yanı vaziyetíní, giyínişíní, ẖízmetíní begenírler. işte o güní bi **10** şey sölemezler, eve gelíller. gelíller oġlanın babasına söleller. oġlana dèrler :"işte bèle ḳız istemişiẖ. rengí şèle, gendí beyaz, saçları sarı, gözlerí mavı..." ḳızı teᶜrif èderler. o da ister. "tamam" dèr. oġlanın babası, artıẖ dèr : "gidín, isteyín" íkí gün, üç gün soyra üç ḳadın giderler, ḳızı isterler. bu üç ḳadın ᶜaḳraba olī. bacısı, anası, bibísí... yani bunlar gider ister. ya dayısının arvadı, ya ᶜemísínín arvadı... işte bèle **15** yaẖınların ḳadın ḳısmı gider. gidíp isterler. isterler...onlar da :"allah'tan ẖerlísí. allah ḳeder etmíşse bíz ne dèyiẖ..." tabi dèrler...isteme usulı da "allah'ın emrínnen, peẖember'ín ḳebrínnen bíz geldıẖ ḳıziyızı oġlımıza istemeġa ᶜaḳrabalıġı arttırmaġa." onlar da :"allah ḳeder etmíşse è bíz ne dèyiẖ." dèrler. diyecaẖlar :"babasına söyliyaẖ" a onlar eve giderler. aẖşam olır. İşte dèr o da: "herí̇f, bu şè geldí... fılanca fılanca, **20** geldí. bunlardanmış, soyları budır, ᶜaşíretlerí budır. ḳızı istiler. ne dèyisen?" o

da dèyi: " geldílerse, sõle ki on gün soyra hebere gelsínler." devrísí günı́, oğlan anası, gider hebere. dèr kí :"on gün soyra gelín, heber alın." on gün soyra... bu on gün içínde sorırlar. oğlanın huyını, husyetíní, kumarı, içkísí... bi kötí alışkanlığı var mı yoh mı dèyín,bum sorıp sual èderler. è oğlanı begendílerse, familyesíní de begendílerse, 25 gelíller. "tamam dèrler, veriyih". kesím kağıdı yazarlar. kesím kağıdında ilk önce " bismıllarahmanrahim " yazarlar. mesele gírím bèş milyon başlıh. dayısına hel^c^at, ^c^amcasına hel^c^at, kardaşına hel^c^at, hel^c^at yani ya paradan, ya para vèrírler, ya bi tabanca vèrírler...at vèrírler. yani hel^c^atları bèle olır. şède de para vèrírler. kesím kağıdını da kabul èttıhtan soyra giderler nişan tederiki görírler. oğlan evínnen ikki 30 gişí, kız evínnen ikki gişí. kızı alıllar, götírírler nişan elbísesí alıllar. bum terzí tiker, biçer şè yapar... gendíne göre tuvalet yaparlar, uzun elbise yaparlar. nışan, işte fılanca gümí dèrler nişan oli. nişan ya perşembe günı́ olır ya pazartesí gümí yaparlar nişanı. kimí evde dügínínı́ yaparlar kimí evde sessíz...teyb meyb çalallar ya debríke çalallar. şe yaparlar, şènikler. işte birez kız eví çağırır, 35 birez oğlan eví çağırır. kadınlar ayrı èrkekler ayrıdır. èrkekler evlerínde...yani oğlana nişan gendí evlerínde taharlar. gendí evlerínde taharlar. arhadaşları dügín yapar, eglenírler. gèce oğlana ayriyeten nişan tahılır. kıza da kadınlar nışan tahar. kız oğlanı görmez, oğlan kızı görmez. nişan, yüzík tahıldığında gene görmez. a bunı nişan günı́ tespít èdílír, şènik yığılır. şerbetler ezílír, pastalar yapılır. evde şènikler 40 yığıldıhtan soyra kimísí görelí èder. kız otırır. işte kızın bacısı, anası ıı... bibísí, dayzası, yengesí, bütín ^c^akrıbalar, kimısı para, kimísí giyecah hedye èder. yanı bi yardım olsın...oğlan terefínden de atarlar. epeyce bi yığlır. onnan sora kívre gelír. kívreye tabi dügínlí olırsa kívreye taht bezenír. tahta çıhar otırır. bu kírve ^c^akraba da olır yabancı da olır. yüzík tahtıhtan soyra şèderler... nedír... kız eví evíne gider, 45 şènikler dağıltıhtan sora. onlar da evleríne gider. bi müddet durahlar. kız evínde kız çeyizí hazırlanır, oğlan evínde oğlan çeyízí. işte yükler yahanır, üstler bağlanır, halılar alınır. işte o zaman zatana şíndí yatah odası tahımı var. o zaman yatah odası tahımı yoh. evín içíne getírírler. bi odıyı bezerler. bi ev

düzlenír. ḳaynananan barabar ottırır. sap yastıẖ vardır. ẖalılar serílír, sap yastıẖlar düzílír. onın üzeríne **50** beyaz çekılır. kızın getırdıgı sandıh koyılır. üstíne örtí ḳoyılır. oglanın örtísí ayrı ḳoyılır. oğlanın da örtísí vardır. işte ḳızın ne şeyí varsa o evín içındedír. başḳa yernen ᶜalakadarı olmaz. eví odır. bi de nişan şeyí ḥazırlıẖ oldıẖtan soyra daha giderler asbaplıẖ almağa. asbaplıẖ ta metre üstíne alıllar. parçasınnan gettírírler. ḳız gètmez. mağazıya ḳız **55** gètmez. eve parçasınnan gètírírler. işte bunın yaẖını, bacısı macısı gösterír. işte "bunın hangı rengíní begenisen, hangısını şè èdisen?" onın acıẖ birez fikríní alıllar. kimísí söler kimísí sölemez.

bütün kızlar mı ? gitmez.

hiç bi ḳız gètmez. hèç götírmezler. ne alıllarsa ᶜaḳraba gider. bacısı, **60** dayısın arvadı, ᶜamcasın şèyí giderler. ondan soyra bi gün tayin èderler. terzí eve gelír. ḳızın ölçísíní alır. buna "asbap biçimí" dèrler. ᶜaḳrıbalar çağırılır. yimekler olır. çi kífteler olır. datlılar yapılır. "asbap biçimí" dèrler. bi maḳas atar. para atarlar. oğlan, eger mısafır para atar... terzí alır. ne ḳız eví alır ne oğlan eví alır. terzí alır gider. a bunı biçer.terzí evíne götírír. evínde oldığı kimín işte keser, biçer. **65** pıravıya çağırır. pıravasını èder. artıẖ elbíse de ḥazır oldıẖtan soyra bunın ẖışrını gètírírler. aẖıtmasa aẖıtma, ḳordonsa ḳordon bunlar da ḳuyımçılarda...terzílerde biçílír. ḳuyımçılarda dögílír dèrler. gètírírler ḳızın ẖışırını şeyíní. artıẖ ḳına gècesí olacaẖ. ḳına gècesí, dügín olacaẖ.

kına gecesine kadar oğlan kızı görmez mi ?

70 yoẖ hiç görmez. eger sıẖ bi dostı varsa. o ḳız ora çoẖ gidíp gelise, oğlan evíní de çoẖ tanisa bum gizlí olaraẖ: "bíze gelsín dèr " gizlí olaraẖ yanı babasın anasın, hiçbirin ẖeberí olmaz. gizlí olaraẖ genmílere gètírír. oğlanı da gizlí saẖlar. mesele bi perdenín arẖasından, bi camın arẖasından... è odır ki ḳızın bèle döndígíní şè èttígíní görír. o ḳader. yanı daha başḳa göremez. ḳız ḳatiyyen, hiç göremez. bi yere çıẖmaz **75** ki göre.

oğlan eví dügín yapacağsa ikkí gün davul çaldırır. bi gün ḳadınlara, bi gün de övlíye ḳader gene arvatlara. ȯvleden soyra ȩrkeklere. ȩrkekler de damada bi taẖt bezerler. ḳızın gȩtírdığı yatağı serírler. çarşafını üstíne atarlar. yastıẖlarını ḳoyarlar. kívre gelír otırır, onın üzeríne. ḳız evínden giderler oğlanın asbabını gȩtírírler. sinín **80** içínde işte... terlígídír, ayaḳabısı , elbísesí, gömlegí, picaması, iç çamaşırı... orta yere bi çiçek ḳoyarlar. etrafına meyva ḳoyarlar, şeker ḳoyarlar, para ḳoyarlar. getírírler, halaheden, zılğıttan, na^{c}reden, davıldan, zurnadan getírírler suḳaẖlarda...

-kız evinden gelenler olur mu ?

-ḳız evínden gelen olmaz. eger ^{c}aḳrıbasa oralıẖta bulınabílír. eger yadsa hiç **85** ḳatiyyen oralığa adım basmazlar. ḳız evíne kimse gȩtmez. gȩtírírler, damadı içerí götírírler. oralıẖta asbabını, iç çamaşırını, paltonını giyer. azçıẖ çıẖarı çıẖar çıẖarda gömlegíní giyer. -kívre giydírír- çeketíní giydírír, ḳírevetíní bağlar. eger ḳírevet taẖisa, memursa. memursa ḳírevet olır, memur degílse ḳírevet de olmaz. ottırır, kívrenín yanında, taẖtın üstínde ottırır. davulçı, zurnaçı gelír, baẖşış ister. **90** hem kívreden alır hem oğlandan alır. aşçı gelír, çömçeyí getírír dȩr :" bahşış" ona ayrı bahşış vȩrírler. yimek yapılır. yimeklerí gelen misafírler yirler, içerler, dağılıllar. dağılıllar, sübḥe yapılırsa ^{c}aynı yemek olır : zerde, pilav, ḳuz içí. hanı asbap gȩydıẖtan soyra devrísí güní gȩce, ḳına gȩcesı olī bi de "asbap gȩcesí" olī. oğlanın arẖadaşları "asbap gȩcesí" yapī. ḳına yaẖilar oğlana. ḳız evínde de ḳıza ḳına **95** gȩcesí yapilar. ḳız evínde ^{c}aynı gȩce olī. o gȩce gelíní gȩtírírler. ayağınnan gelíní gȩtírírler. gȩtírdıẖten soyra sebbeḥísí olī ya. aẖşama işte güvegí ḳoyacaẖlar o güní sübḥe yaparlar. ama bu asbap giyímínde hangı yemek olırsa... kimísí fasülyadan pilav yapar, kimísí türlíden pilav yapar, kimísí kȩşkek yapar. urfa'nın içínde ya fasülyele pilav ya dorğamadan pilav, ȩle yanı tama ḳazanlarda bişi ya. ancaẖ bunlar yapılır. a **100** işte yirler, içerler. oğlan asbap gȩcesíne gider. arẖadaşları götírír. çağıllar şȩ dȩr...yarı gȩceye ḳader işte eglenírler. ḳız terefínde de ḳına gȩcesí olır. bi de oğlan evínde de arvatlar ayrı

yerde ḳına gècesı yapar. sa^{c}at on sıraları oldısa, kívre, bi ḳaç tene ^{c}aḳlı başında insanlar, bi ḳaç tene èrkek toplanıllar, gideller çalġıdan ḳız evíne. giderler orada ḳıza ḳına yaẖallar. kírve ḳızın elíne altın ḳoyar. avcını açmaz. ḳızı **105** ḳınıya çıẖadırlar. üzíne duvaġ örterler. kívrenín yanına gètírírler ikí gíşí ḳolından tutar. kívrenín yanına gètírírler. tepsílere mum dikílír. heresí bi ḳız tutar. ḳızın başında, gelínín. gèttírírler ḳına yapmaġa. maniler söylerler :

"çaẖmaẖ çaẖmaġa geldıẖ,
ḳına yaẖmaġa geldıẖ,
110 aşşaġya èn dayze aġlama,
ḳıziyı almaġa geldıẖ. "

yanı işte bèle dertlí dertlí şiirlerle ḳız anasını aġladırlar, ḳızı aġladırlar. ordaki şenílkler aġlar. ḳız gelin olī dèyi...ḳız avcını açmaz. açmaz, kívre dèr :"aç, aç, altınī ẖazır." ondan soyra açar. altını avcına ḳoyar. üstíne ḳınıyı ḳoyar, baġlar. **115** ḳızı aġlıyaraẖ alıllar götírírler. işte elíne yaẖallar, ayaġına yaẖallar, ḳınıyı. o gèce orda yatar. yoẖ yatmaz. o gèce ḳına yaptıẖtan soyra gider. bi saẖat soyra ikki saẖat soyra gelíp gelíní göttírecaẖlar. elíní melíní yaẖar, ayaġını yaẖarlar. yaẖadıhtan soyra gelíní gèydírírler, ẖışrını taẖarlar. gelínín, elbísesíní gèydírírler,ayaḳabısını gèydírírler, çarçaflallar. bízde şıllıẖlı çarçaf vardı. şıllıẖlı çarçaf örterler. üzíne **120** ḳırmızı duvaẖ çekerler. kimse görmez, hèç kimse görmez. a bunı ẖazır èttıẖtan soyra oġlan eví davıldan, zurnanan, çalġıdan gelír. èrkeklerden arvatlar bir gelír. ama damat yoẖ ha... damat evde. gelíller artıẖ, bırahı, ḳapı parası isterler. ḳızın ḳardaşı ḳapıyı tutmış. allah birdír. ḳız içerde, ḳızı vermī. ḳapı parası. oġlanı razı èderler. işte... eger yüzbin, eger ikkí yüz bin...artıẖ gelíní alıllar. yolda, bèle köşe başlarında **125** oynıya oynıya, fasıl ède ède, ḳonışa ḳonışa, türkí sölíye sölíye ḳızı götírírler, evíne. evíne, içerí girírken oġlanın babasının elíní öper. orda yaẖın ^{c}aḳrıbaların elíní öper. ḳaynananın elíní öper. ordaki arvatların elíní öper. artıẖ ḳızı evín içíne ḳoyacaẖlar. elíne bi nar verírler. o narı ḳapıya vurır. nar zamanı degílse, nar yoẖsa şeker verírler -kaġıtlı şeker- ya da yumırta verírler. dèrler ki ne ḳader ḳaç ẖebbe yèyise o ḳader **130** çocıġı

olır. ele derler. aha işte şeyi... gelini içeri alıllar. kapıyı örterler. çarçafını açarlar. kız evinden de bacısı gelmiştir, bibisi gelmiştir. diyelim ki dayzesi gelmiştir, gendinden. anası yoh. kız evinden gelen köppik kimi yastıhlar serilir. o gece kız evi kızınnan berabar yatar. a sabehten kaharlar işte kahvaltı gelir. öyle zamanı kebap gelir. ikindi zamanı oldısa 135 sübhe gelir. tepside aşçı getirir. zerde, pilav, kuzı içi. kız evine bele bi tepsi gelir. o gün illem o yimek olır. kıza getirirler. "kız verdi" deyi bahşış verirler. bi de onın kader bi sini de kızın anasına gider. kızın evine gider. o da bahşış verir. o gece onlar da o yemegi yirler. yimek yiyildıhtan soyra gelini süslerler. kivrenin arvadı süsler. işte kehke derler. karton keserler. bunı şifonlan bağlilar, eşarptan gerdanlıh, 140 dallardan mallardan onı bezerler. süsleri başına geçirir. süslerin üzerine o kırmızı duvağı çekerler. çektıhten soyra, daha o duvağı örttise, süsledilerse oğlan evinden kattiyen o gelinin üzini daha kimse göremez. oğlan görmezden, süsledıhtan soyra, kimse göremez daha. heç kimse...kızın bacısı macısı işte dayzesi ordaken "yenge" derler, yabancı bi kadın, paradan tutılır. ne oğlan evinin ne kız evinin. ona amanet 145 ederler kızı. kimse üzini açmasın deyi. kızın anası bacısı dayzesi eve gidecah ya. ^{c}ayıbtır. damadı beklerler mi? a derler : "biz siye bunı teslim ediyıh." onı teslim ederler. içeri oğlan evinden kimse girmez. bi gişi girerse bi şey almağ uçın, belki...tabi alır çıhar. yenge, işte o gelen kadın, kıza nesihet verir :"^{c}inad etme, emrinde ol, kıymatını bil o da seni kıymatiyı bilsin." bele bi nesihatta bulınırlar. 150 nesihat ettıhtan soyra artıh güvegi gettirilir. güvegi gelir kapı ögünde hocadan berabar, bi de ^{c}akrıbalardan berabar getirirler. hoca ohır. amin ettıhten soyra oğlan ordaki şeniklerin elim öper. güvegi içeri koyarken dabançalar sıhılır. dabanca patlar, şe eder zılğıttan, na^{c}reden içeri güvegi korlar. kodıhtan soyra gelinin yengesi damada der :"namaz kıl." namaz kıldıhtan soyra, artıh kızın elinieline verir. artıh 155 verince der: "ben gidiyem." güvegi de gendine bahşış verir. kadın gider. sebehten "güvegi olmışlar mı olmamışlar mı?" deyin, habere gelir. "güvegi olmış." derler. nişanını alır götirir, kız evine.

yüz görümlüğü nedir ?

yüz görímlígí... kimísí verí. kimísí vermez. yüz görímlígí dèyín çoh zaman **160** dullarda bunı yaparlar. dul erkeg olırsa yüzíní açtırtmaz. eyímí ille bi yüz görímlıh tahar ya boynına ya barmağına bı şè tahar ki onnan soyra yüzíní açar. açsa bilene ḳonışmaz. o yüz görímlígí almasa heç ḳonışmaz. ta ki alana ḳader. aldıhtan soyra ḳonışır. işte o gèce ceyizídír. damad çıharı çıhmaz. o evde hèç kímse ḳalmaz. evín içíne gelmíş ya. evde, ne ḳaynana, ne görímí ne ḳayını ne... hèç kímse ḳalmaz. o **165** gèce de kímse ḳalmaz.

duvak günü

devrísí gün "duvah günı" artıh gelíller. işte ḳız evínden şèník gelír. ḳızın bacısı, dayzası, dayzası ḳızları...işte gençler toplanıllar, gelíller. ḳızın anası gelmez. sebeḥten gidílír, oralığa, oğlan evíne. oğlan eví yimek yapar. yimekten **170** soyra ikíndí zamanı, ikíndíden evel "duvah ḳaçırma" dèrler. üzíne duvağı örterler. bi oğlan, onı zılğıtdan ḳaçırır. oğlan ḳaçırır, göttírír damada vèrír. damad gennıne bahşış vèrír. ilkí oğlan olsın deyi oğlan duvağı ḳaçırır. o güm de geçtıhtan soyra cum^{c}ası olır iki gün soyra. ev cum^{c}asına hediye gettírílír. üzík gètírírler, bılezık gèttírírler, altun gèttírírler, elbiselıh, gèttírírler. o günı ḳızın anası da gelír. **175** cum^{c}ada duvah günı ahşamı, ḳızın babası eger isterse gidílír.

duvak akşamı

gèce damaddan berabar. damad, gelín, ḳaynana, ḳayınbaba, görím, görímín herífí, ḳaynı... heppí bunlar torlanıllar toplanıllar. ḳadınlar bi terefte ottırır, èrkegler bi yèrde ottırır. orda yirler içerler. buna da "duvah ahşamı" dèrler. anasını **180** babasını o gèce görír. bi de cum^{c}ada gelír, anası. orda görír. cum^{c}ada hediye getírírler. kimísí altun kimísí elbiselıh. sebeḥten gelírler. ^{c}aḳrıbalar sebeḥten gelír. yabancılar da öyleden soyra gelír. yanı irağ ^{c}aḳrıbalar öyleden soyra gelír. öyle zamanı bunlara yimek yapallar. içlí kıftelen mesele tatlı yapallar.

İçli köfte

185 içlí kífteleří de şu şekíl olır : et alıllar. mesele ikkí kilo et alıllar. onnan ḳara et çıẖadırlar. ḳara etí taşda döverler. dövdıẖtan soyra burġıl ḥazırlanır, ayrı yerde. bunı iyícene yuġırırlar. yuġırdıẖtan soyra içíne un ḳoyarlar. ellerínlen onı oyarlar. içíne gelelím : ḳıyma et alıllar. ḳıyma etí ayrı yerde ḳavırıllar. içíne az bi ikki tene soġan doġrarlar. cevíz ḳoyarlar. içí de burda ḥazırladıẖtan soyra artıẖ **190** kífteleri küçík küçík oyarlar. ḳıyma etí de onın içíne ḳoyarlar, yuvarlar. yuvulttıẖtan soyra onı ayrı yérde yaġda ḳızardırlar. ḳızarddıẖtan soyra tabaẖlara ḳoyar, servis yaparlar.

şıllık

şıllıḳı bi böyík legende bi su ḳoyarlar. içíne unı çalallar. ḳalın bi yuġırt **195** şeklínde olır. içíne bi ẖarmonato atallar. onı oralıẖta ḥazırladıẖtan soyra bi yanda ocaẖ ḳoyarlar. ocaẖ üstíne sac ḳoyarlar. ḳuyrıġ alıllar. ḳuyrıġı bi çöpe baġlarlar. o ḳuyrıġı sacın üstíne bèle sürttıẖça o yaġı bèle erír. sac yaġlanır. yaġlandıẖtan soyra ordan bi çömçe yuġrılan ẖamurdan üstíne tökerler. onı bèle oẖlavadan yayarlar. biraz dönderírler, bişer. ekmeg bişírír gibí. ama her tökende yaġ sürterler. yoġırdıẖları **200** ẖamur bitene ḳadar. bittıẖtan soyra tepsílere mesele on tene ekmek beş altta ḳodıẖtan soyra üstíne cevíz ḳoyarlar. üstíne de gene beş tene ḳoyallar. paḳlava dílímí şèden keserler... pıçaẖdan. ayrı yírde de yaġdan şeker ḳoyarlar. o iyíce ḳaynar. ᶜaḳıd olır. onı ılıġ ılıġ o şıllıḳın, tepsínín üstíne tökerler. birez dinlendıẖtan soyra ḥazır olmış olır. yirler, içerler, giderler. **205** bi ḥefte soyra oġlan eví ḳız evíní yimege çaġırır. bi ḥefte soyra ḳız eví oġlan evíní çaġırır. dayzesí çaġırır, bibisí çaġırır. heppí yimege tek tek giderler, el öpmaġa giderler. gèttıẖları yerlerde gennílerí yaẖın ᶜaḳrıbalar, tabi çaġırır. bunlar da heppí hediyelí. kimísí üzík taẖar, kimísí bilezík taẖar, kimísí elbiselıẖ vèrír.

Anlatan : Hatice Gümüş
Yaşı : 58
Öğrenim durumu : Okur yazar değil.
Konu : Urfa manileri

22

dügünlerde, ḳına gėcelerínde şėník gelínín başına yığılır. gelín ağlasın dėye bi havarėyí sölerler. neyse havarėyí söledíler mí kírve gendí ᶜacele ḳoştırır. ḳınayı gėttírír, mumlar yah̲ar. gelínín elíne ḳınalar yah̲ılır. gelíne dėrler ki :

ḳınayı gėtír ana,
5 parmaġī batır ana,
bu gėce mısafıram,
ḳoynida yatır ana.

su gelír h̲ıldır h̲ıldır,
marḥamam dolı güldür,
10 üç gündür görmíyelí,
sanıram yedí yıldır .

bögün sep yarın bazar,
sevdígím ġurbet gezer,
egmíş fesí bi yana,
15 kaküli barġım ezer.

gelin çardah̲tan iner,
zillí h̲aph̲aba biner,
bením cadı ḳaynanam,

gėce delikten diner.

20 baẖçada ẖas olaydım,
başida fes olaydım,
egílíp su alanda,
elide tas olaydım.

Anlatan : Fatma Dursun
Yaşı : 46
Öğrenim durumu : Okur yazar değil
Konu : Urfa biberinin yapılışı, yemek tarifleri.

23

urfa biberi

urfa'nın çoh lezzetlí güzel yimeklerí vardır. çoğı burġıldan olır. mesele içlí kíftesí, tírítlí kíftesí, boranısı, onnan sora çi kíftesí... bu çi kífteleri te istambullara ḳader gètmíştír. bu çikíftenín mayası biberdír. bíz bu biberí evde yaptıġımız içín çoh **5** lezzetlí olır. biberler ḳızardıġı zaman biber zamanı olır. yazın tam o sıcahlarda bi eve ikí yüz kilo, üç yüz kilo, beş yüz kilo alan vardır. mesele bíz her sene üç yüz kilo biber aliyıh. her sene üç yüz kilo biberí temizleyíp yahiyıh. teek tek o biberlerí dorġiyıh. dorġadıhtan soyra güneşe sererıh. bir iki gün güneşte ḳaldıhtan soyra torbalara ḳoyiyıh. torbalarda rengíní morartması içín, siyaḥ olması içín onı **10** bekletiyıh. ondan soyra o biberí dögerıh. dögdıhtan soyra elekte elerıh. irísí ḳalır. irísíní de dibekte -ayrıca urfalılarm bi dibegí vardır- o dibekte dögílír, elenír. elendıhtan soyra biraz tuz ḳorsan, yaġını ḳorsan. hafif yaġlı tuzlı olsın ki güvelenmesín. onın içín tadı çoh güzel olır. tè üní istambullara ḳader yayılmıştır bu çi kíftenín. şíndí istambul'da da yapilar bu çi kífteyí. mesele çarşılarda, belki **15** görmíşsíz. satılı. alilar, yiyiler. ama bu lezzetí vèrmez. lezzetí vèren biberímízdír.

çiğ köftenin yapılışını bize anlatır mısınız ?

burġılı güzel olması şart. ondan sonradana güzel et. etí de daşta dögecahsan. daşta dögílen et makinede dögílenden daha güzel olır. daşta dögılecah. burġılı güzel olacah. önce burġılı alırsan mesele üç kişílıh, bèş kişílıh, on kişílıh **20** ona göre burġılı ᶜayarlıyacahsan. o burġılı güzel bi

ezdıhtan soyra, temízledıhtan soyra ḳarabiber, ḳırmızı biber, tuzını, her şėsíní alırsan onnan soyra onı güzeel ottırırsan, ḳarıştırırsan. yoġırmaġa başlarsan. sen yoġırken bi teraftan da malzemesíní ḥazırlarlar. yeşíl soġan, beġteníz, na^{c}ne, hardel, yeşíl isot. ayran olması şart. ayransız hėç yenmez bu kífte. ayranı, salatası veya cacıġı veya bostanası... **25** bunlar ḥazırlanır. kimí yoġırdıġı zaman lezzetlí olmaz. bi de yoġıran yoġırmasını bílecah çi kífteyí. ėyí yoġırdıhtan soyra o dorġadıġımızı soyradan içínde bėle sert sert ḳalmaması içíń, yoġırmah lazım. artıh ondan soyra tabahları ḳorsan. servis yaparsan. sıhım sıhım yapar, sıharsan.

bostana

30 önce domatezí dorġıyacahsan. domatezí dorġadıhtan soyra beġteníz, pırpırım, na^{c}ne, soġan, yeşíl isot... heppísí dorġanır. dorġandıhtan soyra bi bardaġa da eşkísíní ḥazırlarsan. tuzını ḳorsan. tuzını ḳodıhtan soyra, domatezí bol olacah. çoh ince ince dorġanacah. çoh ince dorġanmassa bunın tadı olmaz. dorġadıhtan soyra heppísíní üst üste ḳodıhtan soyra tuzını atarsan. eşkísíní de ḳoyacahsan. eşkísíní **35** ḳodıhtan soyra öfelíyecahsan onı. bėle eliden ezecahsan. tadına tuzına bahacahsan. servis yapacahsan.

içlí kífte

kíftelíh burġuldan olır. onın burġulını ḳaç kişísíz, ona göre alırsan. yarım kilo ḳara alırsan. bir kilo ḳıyma et alırsan. o ḳıyma etí güzelce kífteyí yoġırmazdan **40** ḳavıracahsan. içíne iki tene soġan dorgarsan. İçíne ḳarabiber, ḳırmızı biberíní, tuzını ḳoyıp iyíce ḳavıracahsan. ḳavırdıhtan soyra onı bi geníş tabaġa ḳorsan. onı savıtmaġa beklersen. o savıyacah. o savırken sen etī dögecahsan. etí istersen makinede de çekebílírsen. ondan soyra burġulı ḥazırlıyacahsan. burġulın içíne ḳara etí ḳoyacahsan. ḳara et ḳoyıldıhtan soyra onı bir güzel yoġıracahsan. ėle güzel yuġıracahsan **45** ki açtıġī zaman yaġın içínde daġılmıyacah. İçíne iki tene de yumırta ḳırırsan ki daha güzel ḳızarsın. İyí yuġırırsan. yuġırdıhtan soyra onları tek tek sıhım ḥalíne getírıp açacahsan.

açtıhtan soyra kıyma etí doldıracahsan, ağzını kapadacahsan. kapattımı onı tek tek -üst üste de koyılmaz - tepsíye düzersen. düzdıhtan soyra zeytínyağını ocağın üstíne korsan. tek tek güzelce zeytinyağında kızardırsan. soyra **50** servis yaparsan.

boranı

íki yüz ellí ğıram nohıt, iki yüz ellí ğıram lolaz. bınları ahşamdan ayrı ayrı suya koyıp, ıslatacahsan. bi kilo parça et alacahsan. yarım kilo da kara et alacahsan. ondan soyra dana etíden nohıdı bereber koyıp kaynadacahsan. etden nohıt bereber **55** bişer. nohıtdan etí bişírdıhtan soyra ayrı ayrı bi yerde de lolazı kaynatacahsan. o lolaz ayrı koyılacah. bi de pencer alacahsan. pencerín yaprağını degíl de sapını.. inceee ince o da dorğanacah. dorğandıhtan soyra haşlıyacahsan onı. haşladıhtan soyra sudan çıharıp sıhacahsan onı. onı da bekletecahsan. sıhtıhtan soyra yağda hefif bi kızartacahsan. ondan soyra dana etden nohıdı da bişer. lolazi da **60** bıştıhtan soyra bunm üçíní bi arıya getírip kaynatacahsan. bi iki aşırım kaynadıhtan soyra, suyı biraz katılaştıhtan soyra, onı bırahacahsan. şíndí yuvalağını yapacahsan. yanı boranının yuvalağını yapacahsan. yuvalağını gene etden, burğuldan, karabiber, kırmızı biber, tuz koydıhtan soyra burğulını bi güzeel yoğıracahsan. çi kífte gíbí, ^{c}aynısını yoğıracahsan. yoğırdıhtan soyra tek tek, ufaaah ufah, nohıt böyüklığında **65** elide yuvarlıyacahsan. elide yuvarladıhtan soyra zeytínyağında kızartacahsan. kızarttıhtan soyra , az az, hepsíní bi kereden de kızartamazsan, az az, mesele birer tabah kızartırsan. mellesle çıharacahsan. çıharıp ayrı tabahlara koyacahsan. kodıhtan sora artıh o da kaynamış ya bi terefte hazırlanmış. ondan soyradana istersense mesele suyla salça da katabílírsen. ba^{c}zı salçalı yimez. bunları karıştırdıhtan **70** soyra suyı iyí katılaştıhtan soyra servis yaparsan. servis yaptığı zaman o yuvalahlardan yeterí kadar. mesele nohıdı çoh, erişesí yuvalağı çoh olmıyacah. ikkísíní bèle ^{c}ayarlıyacahsan. ikkísí bèle normal bi şekilde olacah. tabahlara koyacahsan. ayrı bi tabahta sarmısah ta dögersen. istemíyen sarmısahsız yèr. o yuvalahları

da suyın içíne atmıyacahsan. suyın içínde ḳalırsa ezílír. yidıġī zaman **75** tabahlara az az ḳoyacahsan. bi de burġulsız bi yimegímízí anlatım. hep burġullı anlattım.

ᶜali nazik

çarşıdan ᶜacír zamanı güzel boyda ᶜacírler alacahsan. ᶜacírlerí yıhadıhtan soyra teeek tek yaġda ḳızar... ama önce acısına tatlısına bahacahsan. ᶜacırın acısı pis **80** olır. onları yaġda ḳavıracahsan. ḳavırdıhtan soyra èndírírsen bi tarafa. onın savımasını beklersen. artıh şèyiye göre, ᶜacíriye göre, ne ḳadar et lazımsa o etí de ḳavırırsan. et alırsan tavıya ḳorsan. etín içíne ḳarabiber, ḳırmızı biber, tuzını ḳorsan. ḳavırırsan ḳorsan. onı da bırahırsan. biraz savıdıhtan soyra o ᶜacírí tavayın içíne ḳorsan. ᶜacírların tek tek ḳarınlarını yaracahsan. hanı mesele balcanları ḳarnıyarıh **85** yaptığımız kíbí. bu da şèsí, ᶜacírlísí. ondan sonradana yaracahsan ḳarınlarını. içíne o ḳavırdığī ḳıyma etí ḳoyacahsan. heresínín üstíne birer domatez kesersen. birer dilím domatez ḳorsan üstíne. onı salçalı hefif bi su yaparsan. istersen fırında bişír, istersen tavada bişír. fırında bişen daha güzel olır. fırında bişírírsen. bunın adı da işte ᶜali nazik.

90 ekşili çiğ köftenin yapılışını anlatır mısınız?

ḳurı ḳıymayı ᶜení çi kífte gibi ḥazırlanır ama içíne et ḳoyılmaz. bi avıç burġılī ḳorsan tepsíye... o burġılı ezdıhten soyra ḳarabiberíní, ḳırmızı biberíní, tuzını herşèsíní ḳorsan. ama bunın birez salçası, eşkísí, acısı fazla olır. bi elden de yoġırırsan. ondan soyra soġanī, beġtenízī de ḥazırlarsan. tertemiz yaharsan, **95** paklarsan, dorġarsan. dorġadıhtan soyra yuġırırsan. yuġırdi mı... bi elden de yuġır istersen. bèle adamaḳıllı hoş yuġırdıhtan soyra içíne suyını ḳorsan. bunın adı "sulı ḳıyma" işte. bíz buna ḳıyma dèyih. içíne et ḳoyılmaz. ondan soyra soġanī, beġtenízī ḳarıştırdıhtan soyra birez üfelersen, yarıbuçih öldírírsen. ezdıhten soyra bi bardahta da eşkíyí ḥazırla. nar bekmezí olsa ḳoysay daha güzel olır. bunla eşkíyí **100** ḳarıştırırsan. eşkíyí üstíne

dökersen. bu sulı olır. bi bardah ta su ḳorsan içíne. burǧıliya göre su ḳorsan. istersen ḳaşıhtan, istersen maroldan, istersen ḳurı ev ekmeginen, -hanı yuha ekmek yapiyıh ya bíz evde- istersen yuha ekmekten yė, istersen kaşıhtan yė. çoh güzel olır. hemen hemen çi kífte ḳadar güzeldír. bız bum çoh severıh. istambul'da mıstambulda daha duyılmamış. yalavız urfa'da bu yinír. **105** başḳa yirde yinmez.

Anlatan : Emine Özber

Yaşı : 32

Öğrenim durumu : Ortaokul mezunu

Konu : Dualar, beddualar, maniler, batıl inançlar, duvak günü.

24

urfamızın çoẖ güzel du^{c}aları var. bi de çoẖ pis beddı^{c}aları vardır. sı́ze önce beddı^{c}alarından bi ḳaç tene sölim. sonra arẖasından du^{c}a sölim ki ẖoş ola :

ẖèr bar görmiyesen.

allah belayı vère.

5 kör bayḳuş taḳayda yuva yapa.

dört tenenı́n çinı́nde gelesen.

ḳızken ḳız durasan, gelı́nken titretesen.

ekmek atlı sen yaya olasan.

oġlan yüzı́ görmı́yesen.

10 baġçayda gülī sola.

yirre giresen.

aġ gidesen, ḳara gelesen.

daġ kı́mı́n durasan, duz kı́mı́n eriyesen.

betrey söne.

15 parça parça olasan, her tikey bi daġda ḳala.

şitilken devrı́lesen.

epriyíp çüríyesen, lap lap tökílesen.

allah siye dert vėre, derman vėrmiye.

ocagī söne, h̲anay h̲arabola.

20 malidan malamat olasan.

bı ḳeder beddı^{c}a yeter. biraz da du^{c}a sölim :

aġbatı siye ola.

önī masalı arh̲ay ḳasalı ola.

aġ baġta altın tah̲tī ola.

25 şėn olasan.

ciger ataşı görmiyesen.

birī bin ola.

elī topraġa atasan, altın ola.

îşi ras gele.

30 allah senı́ muḥannete muḥtac ėtmıye, h̲ėrlı́ bah̲tlar vėre.

allah senı́ sıtar ėde.

allah senı́ sevdıġiye baġışlıya.

kötí gün görmíyesen.

allah senı́ düşman ḳapısına muḥtac ėtmíye.

35 su gíbí ^{c}aziz olasan.

allah senı́ uşah̲lariyın başından eksik ėtmíye.

allah eksiklıġiyí vermíye.

babaya reḥmet.

manilerımız de vardır. ḳına gėcesíne giderken sölenen maniler ayrıdır. bi de **40** dügín daġılırken. yanı gelinnen damat eve giderken sölenen maniler ayrıdır. şíndí ḳına gėcesíne giderken oġlan evínín genç ḳızları yolda mani söylíye söylíye giderler. dėrler ki :

çaẖmaẖ çaẖmaġa geldıẖ,
ḳına yaẖmaġa geldıẖ,
45 ẖatce dayze aç ḳapī,
ḳızī almaġa geldıẖ.

bi de oglan evının soyadı sölenerah sölenen maniler vardır. derler ki :

yerde buldım on ḳurış,
on ḳurışın dibí boş,

50 oġlan evínín soyadını sölerler. işte :

bunlara ḳız verín,
bunların oġlı ẖoş.

bi de gelíne ḳına yaẖılırken dėrler ki :

portaḳalı oyarlar,
55 içíne ḳına ḳoyarlar,
evel adı ᶜaşedí,
şíndí de gelín ḳoyarlar.

dedıẖtan soyra da dėrler ki:

oġlan bízím ḳız bízím,
60 çatlasın ḳız anası.

gelín tabi ki aġlar. ḳına yaẖarken, "ḳınayı getír anė" bi de " havarė"

adında bi şarkı sölenír. gelín bunda ağlar. dügín eví dağılır. bi de dügín dağılırken gelínlen damat eve giderken dèrler ki :

oy maşalla maşalla,
65 başa çıhar işalla,
dokkız ayın içínde,
bi oğlı olır işalla.

oy pırpırım pırpırım,
dalları dilím dilím,
70 míhemedı everdıh,
kardaşına allah kerím.

gelın ᶜarabıya binerken zılğıt çalınır, nağaraya urılır. dèrler ki :

o yanı kèçe bu yanı kèçe,
kız anasının emegí hèçe.

75 gelíní ᶜarabıya bindírírler, yolda gezdírírler. şehrí gezdírírken de bu maniler sölenír. kadınlar eşarplarını, mendilleríní çıharırlar, ᶜarabadan sallarlar. maniler, alkışlar malkışlar, zılğıtlan gelíní kapıya kader getíríller. burda tekrar maniler söylenír. "dokkız ayın içínde bi oğlı olır inşalla" yı söleller. bunı söliyenlerín hepsínín oğlı olır. öle... bíz de söledıh bízímki de oldı.

80 batıl inanışlar :

evde kalmış kızlar hakkında :

dügín dèdím ᶜaklıma geldí. evde kalan kızlara, görící gelmíyen kızlara yaşı küçík te olsa yaşı yirmíyí devírdíse kızın kederím açmah íçín

anası evlenen bi genç ḳızın ayaḳabsının altına ḳızının ismíní yazar. onnan sora cım^{c}a günlerí gider **85** caminín önínde bi kilit açtırır. işte ḳızın ḳederí açılsın diye. cım^{c}a selası verírler . ḳızın bi aspabını atarlar ki aspap eger açılırsa ḳızın ḳederí açılır. işte bunlar batıl inançtır. mesele dört yolın ortasında durıp beġteníz açarlar. bunlar tek ḳızlar içín yapılmaz. ėrkekler içín de yapılır. neymíş, efendím, bunları yaparlarsa ḳızlar kişíye varır, oġlanlar evlenír. öle yaparlar işte. bunlar batıl inançtır.

90 dügünde

bi de gelín yabancılıẖ çekmesín diye ḳaynanasıgíle ilk gider gitmez.yani daha gelínken, gelínlıġınnan barabar gittıġı zaman ḳaynanası gelíne bi bardaẖ verír. gelín bu bardaġı ḳırdıġında, işte bu evín ḳızı sayılí. yabancılıẖ çekmí. onlardan çekínmí, utanmí... bi de nar ḳırarlar. gelín narı ḳırdıẖtan soyra damattan gelín **95** bunlardan birer ḥebbe yérler ki uşaẖları oġlan ola.

duvak gününde

duvaẖ güní, gelínín ḳaynanasının evínde ikkíncí gün olí. ikkíncí gün "duvaẖ güní" dérler, urfa'da. bu duvaẖ günínde, işte gine oġlan uşaġı olsın diye erkek uşaġı duvaġı ḳaçırır damada getírír. damat baẖşiş vérír. işte bu da oġlan olsın diye. işte **100** urfalılar oġlana düşkín oldıẖları içín bílísen... hep oġlan olsın diye bi sürí batıl inanç çıẖarmışlar. uyġılılar da...olsa da olmasa da.a bunın içín, sırf oġılları olsın diye her evde sekkíz doḳḳız tene uşaẖ vardır.

temizlikte

bi de temizlík yaparken batıl inançlarımız vardır. mesele salı güní ges **105** yıẖanmaz. neymíş efendím. sallanırmış. hiç bi iş yapılmaz salı güní. normal günlík temizlíkler yapılır. a bi de perşembe güní yapılmaz ki ^{c}aziz gündír. diger günler yapılır.

Kahvede sohbet eden üç urfalı. Adları tespit edilemedi :

25

- ne iş yapisan ḳardaş ?
- abė been ḳaçaẖçıdım. ḳıymalıcı oldım, şíndí.
- he he...
- ė dorġı söli vėė...

5- nasıl ḳıymalı ?

- ḳıymalı satiyam.
- ha yapıp satisan.
- he yapiyam. ben yapiyam satiyam.
- ė bízím urfa'da bu ḳeder satıli mí, gidi mí ?

10 - abė bílmiyem. biraz ben çevre tuttım orda... manifaturaçı, heppí esnaftır, eski esnaf.

- temiz mí yapisan, patatez kati mısan ?
- temiz abė. patatez yoẖ, hepsí ėt.
- kelle etí de yoẖ ?

15- yoẖ ondan ḳatsam yüzde ikkíyüz ḳazanıram.

- nasıl yapisan peki ?
- bi kilo çöz yaġı, bi kilo soġan, beş kilo et...
- çöz, ḳoyın çözí olacaẖ, beslí olacaẖ.
- şíndí nėrde aġe, bulamazsan.

20 - var var diyarbaḳır'dan gettíriler.

- sen hangı maḥellenín şenígísen ?
- ben sineglí'nín şenígíyem.
- şíndí burdan ḳaẖıp orya gidisen ?
- yoẖ bením evím burda.

25 - ha evi burda haa...

Anlatan : Halil Fidanoğlu
Yaşı : 50
Öğrenim durumu : Okur yazar
Konu : Ayaküstü yapılan gümrük ticareti.

26

...çocıhlar bi şe almıştı kendílerıne ben sürye'ye gètmezden evvel -nèrde meḥemed? çağır hele- ḥaleb'e gèttím, ticarete gèttím. yanı burdan mal götírdım. sen^{c}atım bu. ordan bèle sepet mepet, baş örtílerí gètíriyem. biraz çeket meket gètíriyem.

5 suriye'de hayat nasıl ?

babo ben siye söliyím, türkye bi cennet. onların devletí çoh zülüm. oranınkí başḳa burası başḳa. burası demoḳrasi. ya^{c}nı türkye ne ḳader bağımsız eger neyse... cennettír. bíz geziyıh, çolıh çocığımız gezī. ikki sefer su^{c}ud'a gettím, ikki sefer bağdad'a gettím. türkye başḳa... **10** bením meslegím bahçaçılıh. soyra gètírdıh sürye'den işte, bèz mèz aldıh. ne bílím. ḥícaz'a gèttím, ürdün'e gèttím, şam'a mama gèttím, bağdad'a gèttím. gèçím işte... çocıhlar yetíştí, bereket vèrsín. herkez bi yerde ḳurtardı. è bízímki de ayda bi ifah bi şeyler, hem sıḥḥet...a bah düşmíşıh, daha başḳa bi iş yapamiyıh. neticede bi şey yoh. ayahta gidıp geliyıh. ögrenmíşıh bi kere. bereket versín hem türkçe hem **15** ^{c}arapçamız da var. hèç kimse tanımaz. ḳoniştım mı zanediler ^{c}arap. amma bu sene ḥelep rus dolmış. çoh rus gelī. rusya da şíndí birez müsa^{c}ede èttí, ruhsat alilar ya...bízím başḳan allah razı olsın reyís men^{c}èttí. ruslar bu serbestlığı bu parayı gördí. namus zatan hèç yoh. eskíden otellere giderdıh, hiç kímse yoh. in cin var. üç tene otel var. bi tenesínde gidíp yatidıh. ḥacı macılar yatardı. urfalılar yatardı. şíndí **20** hep dolı.

Sohbet eden beş Urfalının sohbetleri. Adları tespit edilemedi.

27

1- ayın on ikísínde gèt serrafa al. üç gün bekle. üç gün içínde yüz lèra vurmasa bí şè dèmem.

2- hele bi deḳḳe. senī söziye gelím, aḥmed abè. şíndí ḫocam bi mesele diyecaġıḫ. devír de o devírdır ha... ḫocanın birí, eskíden ḫocalıġa kövlere gidiler ya, **5** gidī bi zazaların kövíne. zazalar işte fazla ᶜaḳlı başında degíl. bi kövlí göttírī evíne ottıttırī. diyī ḫoca, zazaca bunı anlatilar daha ḥoş, itímíz öldí. ben de baḫtım postı ḫoş. postını ḳılıf çıḫarttım. içíne, lor pendír yaptım, doldırdım. ḥalal mıdır, ḥaram mıdır? ha ondan soyra ḫoca dèyī: "ḥalal olır mı, ḥaramdır." ḥaram dèyī. kövlí ḳarısına dèyī: "lè lè zirè, gèt dabancayı gèttír. " ḫocıyı kitlī, pat küt vurilar. dèyī **10** :"ḫoca ! ḥalal mı ḥaram mı?" hanı ḫocıya güvenī ya. ḫocanın sözí senettír. ḫoca dèyi ki :"ya rabbi bunların ᶜelemetí siye ᶜayıt." ula arḫasından dèyī :"ḥalaldır, ḥalaldır." kövlí gene ḳarıya seslenī tebi, deyī: "zire zire ! bi seḥen pendír gèttír. "halla halla, ḫoca dèyī: "ya rabbi yisem bi tírlí yimesem bi tírlí. can pazarı, mecburi yiyiyem." **15** şíndí, bízímkí de èle... yapsay bi tírlí yapmasay bi tírlí. işte su aḫī gidī. eliden oldığı ḳeder, mümkín mertebe ḥalal loḳmıya heveslenecaḫsan. daᶜva budır.

3- vala şíndí fayize girmíyen adam yoḫ. adam yapmasa dèyī iflas èderem ha. yanı şíndí, adam gidī ḫammaddayı gèttírī. her bazartesí günı gèt, istambul'ın içíne...bütín esnaf aġlī, her bazartesí zam var. adam o zaman ne yapī, baḫ. ḳumaşı **20** ali, terzíye vèrī. gidisen sorisan: "bu malın fiyetí ne ḳadar aġam?" adam dèyī: "bu mal bu tezgehín üzeríne gelmíyene ḳeder ben bi fiyet söliyemem." baḫ aġam ! mal gelī tezgehín üzeríne, iş bitī. "ne ḳadar aġam ?" adam dèyī: "bi deḳḳe, ᶜalo falan ḳumaşın fiyetí ne ḳeder?" mal ḥazır ha, bitmíş, parasının bi ḳısmını ödemíş, ha işçílığını vurī üstíne, karını vurī. ondan soyra dèyī: " aġam bu ḳeder, fiyetí." **25**

4- o günı́, delı́ olacağam. uçkağıtçı, taniyam ha, uçkağıtçı... bèle, ^{c}ubet var ya, ^{c}ubet'ın tahtasında ottıriyam. bahtım dèdı́: "hele bızı́ orğanizatör sanaya göttır." bu şè ha. boz meran'ın aşşağısına. ^{c}ubet sordı: "hèrdır ?" dèdı́ :"fıstıh kırma paketleme şèsı́ açacağam. işte yaptıh, temelını́ çıhacağıh. yeddıyüz sekkızyüz mılyon kıredi alacağıh." ulaaan ! devlet buna mı verecah? eliyı́ vèrsey... biye dèse: **30** "hele bi ışıldah vèr, siye yarın gèttırrem." yüzbin liralığ bi mal, belki güvenırem. ancah bi ışıldağı güvenırem. adam devletı́ dolandırı. on mılyonlıh bi herç merç... bi etrafa... aldı́ gèttı́... kardaşım uçkağıtçıların yèrı́ olmış. balcanlı kebaplar alıp satılı...gèt bèle, baharsan duman kahii... kim hangı uçkağıtçıyı kaybettıse gèt, orda... **35**

3- adam makinıyı gèttırı, borca gèttırı bi yerden. amanat gettırı, kırediyı alı. ondan soyra makinıyı bırahı gidı.

5- bi et kombinası varmış. ortadoğının modelının en şèyı... et kombinası, erzurüm'da... bu adam finasman yoğlığından kapatmış şèyı, kombinayı. tabi namussız herıf, önce kırediyı almış. parayı başka yere yattırmış, yèmış mı ne **40** yapmış. ondan soyra işçılerını, ikki yüz atmış tene de işçı çalıştırımış, çıhartmış, kapatmış. sorilar, dèyiler :"niye kapattız?" dèyi ki: "bızınki tamamen ihracata dönıktı. ihracat kapanınca bız de dolaysıyla kapatmah zorında kaldıh.işçılerı de çıhardıh." "peki günde kaç mılyar, maliyetı?" "bin dokkız yüz seksen yeddı fiyatlarlarıyla on beş mılyar." " peki şındı ne èder? şındınm yüz mılyarı èder." **45** "peki sızın borciyız var mı?" "var. zire^{c}et bankasına üç bıçıh mılyar." adamın bi de o keder borcı varmış, eyı mı ağam. tabi bekçıleri de konıştırdı, işçıleri de konıştırdılar. sonı uçkağıtçılıh çıhtı.

4- è kardaşım, a ben gidım orğanizede alım. ha ben biye bèle mıhsabe èdiyem. ha gèttım uçkağıtçı bi adam dèyisen. hırhıza kapı tahan mı var? ondan **50** soyra ha gèttım ellı mılyon mesraf ettım. ikkıyüz mılyon çektıse, bi uçkağıtçı, yüz ellı milyon gene gendıne kalır. bögün bi adam geldı. sen de tanisan. dèdı ki: "bi adamı işe koyacağam. koyacağı adam da şèye şè alacahlar... orman müdırlığına...gèttı dèdı ki: " ikkı milyon, behtiye düştım.

ikkí milyon...ben işiyí görrem gene oldığı zaman. "nedír **55** da^{c}vayın aslı ağam ?" dèdí :" bèle bèle, ikkí mílyon bíze lazım. a o adam girecah ya da para yanacah." bèle listíye bahtım. ula ikkí tene soyismí tutan adam var. dèdím: "vala bu teşkele...kimdír bu adamlar, filanın adamı mı?" bahtım bi çocıh dèdí: "sen nerden bílisen?" dèdím :"ben bíliyem." "ne keder ?" ,"ikkí mílyon." "bah araya başhası dört mílyon sölemíş. bi teşkelecí kızın oyınına geldıh." dèdí: "bèle bèle... **60** işte ben vermíşem onlara...ikkí mílyon. yapacağam." dèdím ağam bunın adamı hepíste. deyisíz ki on mílyon, gírmí mílyon. vazgeçi bu adam." adam yahıyı kurtadami ellerínden. "yoh dèyi ha başka bi adam var soyadından." herif te dèyi ki : "istedígiyíz ikkí mílyon degíl mí ? işbaşı èdím, altı mílyon vèrím síze. daha allah'tan ne istisen?" "yoh. ben ankarı'ya gidecağam. biye ikkí mílyon lazım." **65** dèdím èle mí. dèdím gèt söle :"ikkí mílyona karşılıh on mílyon senet verise gendíne ikkí mílyon verah. al gèt, danış he dèdíse gel ben siye ikkí mílyon vèrím." işín sonıcı teşkele yanı. maksat ki o ğaribandan ikkí mílyonı çarpalar. lo işte teşkelenín binı bi paraya... gírmí beş mílyon, ottız mílyon uçkağıtçılar ali... ha bíz vèrdıh. yarınki günde onın mabalı benden sorılacah mı sorılmıyacah mı? **70**

1- be^{c}zísí èle... hele bu adam birez kazandı. bèlíne bi sileh... hèç konışılmidı ülen...

3- kibírlığ allah'a mahsustır. bi adam ne oldım, olacağam diyecah. bi kararda kalan yine allah. allah adama dekkede vèrír, saniyede alır. ha bunı kímse dèmesín. allahvekíl, bah hoca, kimse kibír olmasın. yetmíş mílyon, bèle bi dehfede **75** gèttí.

1- karidan mı gèttí?

3- kardan da degíl anaparadan. allah verír, allah alır.

1- o zaman ithalattan filandır. èle mí ?

3- ithalattan degíl. bu sene içínde çarpılmıyan kalmadı.

Anlatan : Emin Altınsoy
Yaşı : 40
Öğrenim durumu : İlkokul mezunu
Konu : Bir masal

28

ḳıralın oġlı

bi varmış bi yoẖmış. urfa'da ikkí tene ḳıral varmış. bu ḳıralın oġlı babası vefat ėdínce başını alī dağın başına gidī, gendí gendíne dinlenmeye. bu ḳıralın oġlı orda dinlenírken başḳa bi yerín ḳıralının oġlı orya gezíye gidī. gezíye gėttígí zaman **5** o ḳıralın yanına, ḳıralın oġlının yanına vardığında ḳıralın oġlı sorır: "senī meziyetlerī nedír, yení ne işle urġaşisan?" bu dėr ki: "ben bi faḳir adamam ,valahi gelmíşem, işte ben biye buralarda dolaşiyam. ḳıralın oġlı dėr ki :"bu gelen mísafırımıza bi seẖen un verín. genní gennine biraz ekmeg yapsın." bu adam unı alır göttírír... diger arẖadaş sorır gendísínden :" sen ne işle urġaşisan, ne yaparsan ne önerílerī var ?" o **10** da dėr ki: "vallahi ben ėyí insannan aynaram, ėyí ḳuştan aynaram ėyí de atdan aynaram. ẖayvandan yanı, çoẖ ʿafedersíz, ẖayvandan aynaram. ė şíndí aradan on beş gírmí gün gėçer. başḳa bi yerden gendísíne bir tay hedíye ėderler. bu tayı gėtírdıẖları zaman adam sorır gendísínden :"yav ḳardaş, ḳaẖveçí, o oranın ḳaẖve işlerínden urġaşırmış... ḳaẖveçí dėr sen yanı ėyí atdan aynaram dėrsen, bu at nasıl bi at? çoẖ **15** degerlí bi ḳardaşımız bíze hediye ėttí. "o da gendísíne dėr ki: "valla atın şeklí şeması çoẖ ẖoş, çoẖ güzel ama bu atī caᶜmus sütünnen bėslenmíş." dėr :"nasıl olır? yane çoẖ sevdıġımız bi ḳardaşımızdan bu hediye gelmíş" araştırır, atın saẖıbını çaġırır. gendísíne dėr ki: "bu at... nėrden aldī? nasıl meydana geldí? adam dėr ki :"bízím çoẖ degerlí bi atımız vardı bu ᶜamileyken annesí öldí. doġım yaptıẖtan sonra annesí **20** öldí. bu atı bízím bi caᶜmusımız vardı. bu tayı onın sütünnen bėsledıẖ." bu adamın birínci sözí çıẖī. tabi ki bu adam orda, yanı afallanī. dėyī ki yav ẖeḳḳetten de

ėyí atdan anlimış, bu. aradan biraz zaman gėçī... tabi, dėyī belki rasgele söyledí bunı. bi yerden gendísíne, bi ḳıraldan, başḳa bi yerden bi ḳuş gėttírírler. ḳuşı gėttírdıẖları zaman bu gene ḳaḥveçísíní çaġırır. aslında ḳıralın oġlıdır. yanı gendí gendíní 25 ḳaḥveçí ḳılığına ḳomış. sorır, dėr: "ḳardaş, hele ḳahveçí gel baẖ hele, bu ḳuşımız nasıl bi ḳuş?" gene ḳuşın elíne baẖar üzíne baẖar, saġına baẖar, solına baẖar. dėr ki :"ḳuşī çoẖ güzel, şeklí şeması ėyí. ama bu ḳuşī tavuġ altından çıẖmadır." dėr: "halla halla... şahin ḳuş, nasıl tavuġ altından çıẖtı?" tabi bu adamın içerísínde, gendínín içerísínde meraẖ uyanır. ḳaẖar bunı da araştırmaġa. ḳuşı gettírenden sorır: 30 "yav bu ḳuş, bu şahin ḳuşını nėrden gettírdī?" der. deyi vallahi bíz bi gün babamnan bereber şahin avına çıẖmıştıẖ. Şahin ḳuşların yuvaları var. bíz baẖtıẖ ki ḳuşlar uçtı. yuvalarına çıẖtıẖ baẖtıẖ iki üç tene yumırta var. yumırtaları gėttírdıẖ, tavuġın altına ḳoydıẖ. iki tenesí cılẖ çıẖtı, bi tenesí bu kuş çıẖtı meydana. bu ḳuş tavuġ altından çıẖmadır." adam baẖar, o ḳıralın oġlı, bu lafı da çıẖtı. ė diyī :" ḳardaş, sen dėdi, eyı 35 atdan aynaram, ėyí ḳuşdan aynaram, bi de dėdi ėyí insandan da aynaram, ben nasıl bi insanam?" o da dėr ki: "vallahi ḳıralım, sen de çoẖ ėyísen, güzelsen, yaḳışıẖlısan, ama senī babay ḳıral degíl. seni babay bi çerçí. tabi adamı, çoẖ ᶜaffedersız orda pic edī , yanı diḳḳatizí çekerem. adam ḳızar, bu şėye ḥiddetlenír. dėr ki: " nasıl yav, ben falan ḳıralın oġlıyam. İşte nasıl ben çerçínín oġlıyam." dėyī:" gėt anayı sıẖıştır, sor 40 gendíne. eger sen çerçínín oġlı degílsense ben bíşė bílmem. adam gelír eve, annesíne dėr:" anne hele biye bi... biraz su ḳaynat, başımı yaẖiyacaġam. annesí gendísínín o zamanki şartlarına göre suyı ḳaynadır, kazanın içerísínde. anasına dėr: " hele baẖ ḳazanda su ḳaynī mí?" anası egílínce boynından yapışır, suyın içerísíne gömmaġ ister gendíní. dėr ki söle dorġısını, bením babam kim?" "oġlım, işte babay senī, falan 45 ḳıraldır, filan..." dėmíş: "yoẖ, hėç imkanı yoẖ, ben bunı ögrendím. babam kimdír biye söliyecaẖsan." der: "aġam bıraẖ ben siye babayı söylím. ben bu ḳıral babaynan evlídím. babayın da çocıẖları olmidı, züriyetí olmidı. ben baẖtım babay ölecaẖ. ė gennín arẖasında bi tas su verení de yoẖ. evímíze bi çerçí gelidí. bi gün ben

ḳahıp üzümí ḳara ėttím. ondan ḥamile ḳaldım. sen onın oġlısan. **50** tabi bu döner adamın yanına. sözí meydana çıhmış, sarılır öpíşírler. dėyī: " ḳardaş, sözī dorġı. ben fílan çerçínín oġlımışam. orda tabi o adam da kahar dėr ki: "sen bunları nėrden bílisen? yanı ḳuşın, şimdí nerden şeyín altından oldıġı, atın ca^c^musın sütínden beslendíġíní bílisen, bením çerçí oġlı oldıġımı nėrden bílisen?" adam dėr ki: " ottır, ben siye söylim. ben de dėr falan ḳıralın oġlıyam. aslında ben **55** geldím, ben benī ḳeḥveçí ḳılıġına ḳoydım. yanı dėr biraz neşeyí yapmaġa, almaġa." ė dėr: " nėrden bílisen?" dėr ki: "aġam, şíndí tayın ca^c^mus sütínden beslendíġíní ben şu şekílde aynadım: şíndí ca^c^muslar devamlı bataḫlıḫ serín yerlerí severler. ben baḫtım senī tayī devamlı gidī nerde bi bataḫlıḫ çamur varsa orya uzanī. ben anladım ki bu ca^c^mus sütínden beslenmíş." ė dėdī: " yav şahin ḳuşımı nėrden aynadī? yanı **60** tavuġ altından çıḫmış, dėdī." dėdí ki :" aġam tavuḫlar çoḫ ^c^affedersíz uçan ḳara sineglerí sever. ben bu şahin ḳuşī da baḫtım devamlı durmadan sineglere atlī, sinek avlī. onı da ordan aynadım." ė dėdí: "bením çerçí oġlı oldıġımı nerden aynadī?" diyī: " ben buraya geldím mısafırlıġa, yaniya çadır ḳurdım. sen dėdī ki hele buna bi seḥen un vėrín . çerçíler seḥenlen un toplar. ordan da anladım ki sen çerçí oġlısan. **65** masalımız burda bittí. sayġılar sunaram.

Adı, soyadı : Meliha Gök

Yaşı : 44

Öğrenim durumu : Okuma yazma bilmiyor.

Konu : Bir masal ve maniler.

29

çoh eskí bi zamanda çoh zengin bi adam varmış. o adam bi cami yapmah istemíş. camiyı yapmış, ama heppí şeynen ḳohıynan. kelpiçlerínı ḳohıynan şė yapmış, yane yoğırmış, çamurını. çamurını ḳohılamış, kelpiç kesmíş. tamam olarah minareyí yapmış, camısını yapmış. namaz ḳılmaġa gėtmíşler. orda namaz **5** ḳılmışlar. bi gün camıdan çıharken ḳapīn ögíndebir parça ekmeg görmíş. o ekmege, yanı o ekmegí o camıyı yaptığı içín tenezül edíp te ḳaldırmamış. ayaġınan o ekmegí sürıyerah bi divarın dibíne gėttírmíş. bi zaman gelmíş o adam çoh faḳir olmış, çoh kötí bi duruma düşmíş. o camiyı da ḳeybėtmíş. çocıhlarından da vazgeçmíş mı artıh çoh bíşeler olmış. o adam demíş ki: "bu ne oldıysa bu ekmegín yüzínden oldı." **10** ė sonını da o ḳeder bílmiyem. ne oldığını da bílmiyem.

gül memeyden
gül ḳohar gül memeyden
ben bir ḳuzı olaydım
emerdím gül memeyden

15 güle yazıh
doġırçah güle yazıh
sen başī aldī gettī
demedī siye yazıh

güne düştím
20 kölgeden güne düştím
felek muradın alsın
dėdígī güne düştím

Adı, soyadı : Dilber Karataş

Yaşı : 50

Öğrenim durumu : Okuma yazma bilmiyor

Konu : Yemek tarifleri,

30

boranı

boranının en ögde etí bişer. soyra nohıdı bişer. tencere duznan ovalanır. temiz sunan yıhanır, ḳoyınır ona. yıvalah yuvalanır, etlí kífteyle. soyra yaġda ḳavrılır. soyradan tamam birbiríne ḳarışılır. sıfraya tamam tekmil ḥazır ėdílír. **5** yapılışı bėledır.

palıza

yemeg tarihı... neyí bílecaġam. bízde sıra gėcesínín zamanında palıza yapallardı. çi kífte yapallardı. ben palızayı aynatım: palıza, en ög bulamaç ḥalında bişer. tepsílere ḳonılır. ona şeker şerbetí yapılır. ḳırmızıyla gendíní naḳış yapallar. **10** dilím dilím, ifah kesme şeker ḥalında dilerler. şiríní üstíne töker, sıfraya ḥazır ḳoyallar.

mimbar

mimbarı tamam tekmil güzelcene yıhallar, temizleller. ifah ifah el ḳeder eder parçalara böleller. ìçíní ḥazırladıhtan sora doldırır tikeller. suyın içínde bişírírler **15** sıfraya gėttírírler.

bi de siye destoralıh sölim :

behdemz maşarası
terlemíş ḳaş arası
ben yarımı tanıram
20 yanahta var diş yarası

gėceler yarım oldı
aġlamah karım oldı
aġla gözlerím aġla
sevdıġım gelín oldı

Adı, soyadı : Müslüm Karataş
Yaşı : 63
Öğrenim durumu : Okuma yazma bilmiyor
Konu : Urfa manileri

31

dağlar dağımdır benim
ġem ortağımdır benim
her gelen bir şey söler
düşkün çağımdır benim

5 dağıttı,
duman çöktí dağıttı
bíz de bir oymah idıh
felek vurdı, dağıttı

ḳumaştan,
10 gözlerím doldı yaşdan
benı́ yardan ayıran
köynek geysı́n ataştan

evlerí öte başta
bülbül öter ağaçta
15 benı́ yardan ayıran
asılsın darağaçta

ḳarşımda otıranlar
az derdím arttıranlar
başına çeleng çalsın
20 bu dertten ḳurtılanlar

Adı, soyadı : Muhammed yıldız
Yaşı : 59
Öğrenim durumu : Okuma yazma bilmiyor
Konu : Eyüp peygamber'in hikayesi

32

ḥazretü eyyüb deyisen degíl mí? ḥazretü eyyüb ḥazretlerí çoẖ zengíndí. süríle devesí vardı, süríle ḳoyınları vardı. bu ne^c^letulla ^c^aleşşeytan dèdí ki: " yarabi, sen eyyüb'í bu ḳeder zengin èttī. tebi siye ẖízmet èdecaẖ. senī emriden çıẖmaz. çoẖ zengin, malı çoẖ, evladı çoẖ. her iki tereften yirmí tene vefat èttí, oġılları **5** ḳalmadı. sürílerí bütün öldí. develerí çöllerde ḳaldı. tüccarlar, geldí dèdíler :" işte develer fílan yerde. kar ètmedıẖ aç ḳaldıẖ, susız ḳaldıẖ, öldíler. ḳaldı ḥazretü eyyüb, gene ^c^ibabete ^c^aynı daha fazla èttí. allah dèdí ki: " mel^c^un baẖ eyyübím daha fazla ^c^ibabet èttí." dèdí: "vücütí sağlamdır. tabi edecaġ, nèresí ẖestelıẖlıdır, şèdír, hanı?" ḳaẖtı bi ẖestelıẖ vèrdí ki vücütíne ḳurt girdí. sade ḳurt. ḥazretü eyyüb de **10** gene şèsíní terkètmedí. yanı devam èttí. devam èttígínde baẖtı ki bi tek bi ḥeyvan yere düştí. yere düştígí zaman ḳaldırdı, üzeríne vèrdí. dèdí: "ya ḥeyvan ḳısmetiyí yè" èle dèyínce o ḥeyvan gendíní çoẖ incittí. dèdı ki :" yarabi, bu ḳeder canımda ḳurt vardır, bu ḳeder şeyím var. bu ḥeyvan biye çoẖ te^c^de èttí. "sora dèyī :" ya eyyüb, sen emírsíz onı ḳaldırdī. onın ḳısmetí içínde yoẖtı. ben düşírdím, sen onı **15** ḳaldırdī. sen işíme ḳarıştī. onın içín senī incittí. ḳarışmiyacaẖtī. o zaman mel^c^un gene vasvase èttí. dèdí: " gendínín ḳelbí sağlamdır, ya tebi şe yapacaẖ. nèresí çürük." bu ḳaẖtı ḳelbe şè ètmaġa... eyyüb dèdí: " yarabi bením amanatımı al, ḳelbíme toẖanma. ḳelbíme toẖandī mı ben senī zikrullayī yapamam. imkanı yoẖtır. o zaman kendí avradı zeliẖe dayima gelī, gendíne yani dilençílıẖ yapī. işte birez o **20** ḳapıda bi o ḳapıda. bi gün bi yahudi ḳaẖī gendíne dèyī ki :" sen bi örnek şèsíní verecaẖsan, ḳoparırsan verírsen ben siye bi ekmeg verecaġam." nère gètse

ekmeg bulamadı. ḥezretü eyyüb aç. ne yapacaẖ? ḳaẖtı kestí, bi tene örnek, vèrdí. o yahudi, gendíne bi tene ekmeg vèrdí. eve gèttí. bu gendí gendíne ekmegí èndírírken ḥazretü eyyüb bèle baẖtı ki bi şèsí, örnekí, yoẖtır. o zaman dèdí :" sen bunı ne yaptī?" " ya **25** eyyüb dèdí, sen açsan. bíşè bulamadım. ben degíştírdím." dèdí :" gèt, bu ekmegí göttír vèr, örnekī gèrí iste." o zaman gene gidī gèttírī. è yani bu burasıdır. işte bu mıġara varya. belki gettī orasına. o zaman ordan gelī ki allahu ta^{c}ala ḥezretlerí, ḥezretü cebrayil'í gönderī. gendíní üfelenī, ondört yaşında bi şè olī, baba igit olī. ḥazretü cebrail de ^{c}aynı o şekílde yanına gidī. orda avradı geliken baẖī tebi ḥezretü **30** eyyübí tanımī. orda gendí gendíne vurī, dèyī: "eyvaẖ, bením eyyübímí öldírmíşler, bu gençler." o zaman çaġırī, dèyī: " gel gel." o da ondört yaşında bi ḳız olī. yani gendílerīn ḥedisí bèledır. işte o zamandan bu zamana ḳeder ḥezretü eyyüb'ín maḳamı burda, ama kendí nèrdese onı allah bílír. allahın ehlülaları yerínde durmaz ki... zaten burda durmazlar. bu faḥişetler, bu pislíkler içínde ne duracaẖ. her **35** ne ḳeder etrefíní temiz ètmíşler saġlam ètmíşler, ama gidenler temiz degíl. hangi yüzlen gidiler? çiplaẖ gidī, başaçıẖ gidī... ne diyím gidī gidī işte. olmaz ki...

Adı, soyadı : İslim Çakallı
Yaşı : 58
Öğrenim durumu : Okur yazar değil
Konu : Bir masal

33

bi pādişāh varmış. pādişāhın ikkí tene oġlı varmış. pādişāh oġıllarından urġaşırken, ḥaşroliken bi ḳonşısı varmış. çoẖ zengin çoẖ varyetlí. allah onlara bi ġezeb ėtmíş. o ġezebte saġdan gėtmíş malları soldan gėtmíş. babaları ölmíş, analları ölmíş, ḳardaşları ölmíş. kimselerí ḳalmamış. yernen yeksan olmışlar. üç bacı **5** ḳalmīş. ėle feḳir düşmíşler ki nana mıḥtac... ekmek bulmilar yimaġa. eskí zaman çırıẖları var. çırıġ egíriler, pambuġ egíriler. aparī böyük bacıları satī. onnan ekmek alī gėttírī. yiyiler. bir ḳısmınan da pambuġ alī . gene gėttírī, o pambuġı egíriler. her gün ėle devam ėdī. son gün artıẖ her gün gidī gelī bacı, ekmek alī pambuġ alī gettírī. bunlar egíriler. bi gün evleríne çin her yer yıẖılī. ẖaraba ḳalī, bėle dibte bi köşede **10** çırıẖlarının yarısı içerde yarısı çıẖarda ottırilar. bi gün bacı gene gidī pambuġı ipí satıp ekmek alıp gelmaġa. baẖī ki bi dellalın çinínde ḳırẖ tene kilíd. gezdírī, kilídí satī, gezdírī. " dam alan var mı, dam alan var mı? ḳırẖ tene çardaġınan, develígínen, bílmiyem nesínen..." dėye mezatta gezdírī. bu ḳız dėyī ki: "vala bu kilídlerí ben alacaġam. evímíz yıẖılmış, zuvaẖta ḳalmışıẖ. ḳış gelī, yaġmur yaġī, çırıġımızın **15** yarısı içerde yarısı çıẖarda. ben bu eví alacaġam. bin lėraya ne vėrírler? nasıl ḳırẖ tene odası var ? ben bunları alacaġam. ḳırẖ kilídí alī, çiníne çalī. ne ekmek alī ne pambuġ alī, ne bíşė alī. heppí pariyı ona verī. kilídleri çiníne çalī gėttírī. gėttírī ḳızların oġrına ẖaşanan boşaldī. eskí zaman kilídlerí. heresí yarım metre.ḳızlar dėyī :" aman bacım bu nedír?" dėyī: "bu kilídler satılıdı. zuvaẖta ḳalmışıẖ. **20** evímíz ẖan ẖaraba. yarın yaġmur yaġar, ḳar yaġar. gidaẖ hėç olmassa içerde sıtar olaẖ. açıġıẖ, çıplaẖ... ė deyiler : "ya bacım, bíz ne yiyecaġıẖ ? ya bíze pambuġ

almadi. ne egírecağıh? sermíyemíz heppí buna gèttí. è dèyi : "valla nedím, allah kerímdír. hele síz ottırın, ben ḳahım bu kilídlerí alım gidím, sorım. bu eví açım bahım nedír ne degíl." küçük bacı, küçükler şeytan olır, deyi ki: "bacım sen yalavız 25 nasıl gidisen? dur, ben de senlen gelím. hepímíz barabar gidah. dèyi seni başiya ne gelise bízím de başımıza o gelsín." üç bacı bir olilar. bi çüt çırıhları var. çırıhlarını da çinleríne çalilar, kilídlerí de çinleríne çalilar, yolı dorġılilar. filan ev nerde fişmekan ev nèrde, hangi mahlede, nèrelıġa girecağıh? bèle bèle geliler ki padişahın ḳapı ḳarşısımış. ha bu ev, dèyiler. herkes, görseden dèyi ki: "küller başiza sízín. 30 síz delí mísíz bu eví aldiz, delí mísíz bu eví aldiz?" herkes gendílere bu sözí söli. ḳızlar huylani, küçík ḳız huylani. geliler ḳapıyı açilar, içerí giriler. ḳırh kilídí de tahilar, ḳırh çardağı da arha üstíne açilar. son çardağı ḳız açi. açiken böyüg bacı dèyi küçíge :" ben yorıldım, hadè sen gèt aç." küçík bacı son ḳapi açarken, açi bahi ki ḳapının arhasında siyah bi píssík. " ü deyi, ḳurban oladım. nanca hoşsan, nanca 35 hoşsan, nanca hoşsan, nanca parlisan. dèyi ben sení nanca seviyem." hemen ḳaldıri o píssígí ḳucağına ali, ohşi, sevi, öpi, barġına basi. öbír bacılar huylanilar: "bacım bacım, bízí aç ḳodi. acıh. acımızdan öliyıh. çılpahlıh. yetmi kímín... bi yanımızı örtiyıh bi yanımızı açiyıh. sen bízí acımızdan öldírdi. üsteçelik te bu píssíke bèle delí oldı. o da "bacım dèyi bu da bi heyvan, bu da bi can, bu da bi rüh. èle bi sevi o 40 píssígí, hèç bí şè kímín degíl. ahşam oli ḳurı nehídín üstínde, sıvağın üstínde... birí başını çırığına dayi, birí başını iplík saracah çarhına dayi. uzanilar yatilar. o küçüg bacı da píssígí ḳucağına ali, düşi yati.

o evín de ᶜedetí, padişah alışmış. padişaha heber vermíşler ki: " bu ḳapı gene açıldı, padişahım. içíne şenig geldí." " halla halla ikrah èttih ceneze ḳaldırmahtan, 45 dèyi. niye satilar ki bu eví?"

düşiler, yatilar. sebehten oli, padişah emredi adamlarına,deyi: " hade gidín índi içerde ḳohallar. gidín cenezelerí ḳaldırın." her zaman èle olimış. geliler, ḳapılar kitlí. adamlar, güm güm güm ḳapıya vurilar ki ḳapıyı ḳıralar içerí gireler. küçük bacı içerden çıharı çıhi, dıvar ḳapısının arhasına duri,

dėyi: "kim o, demah 50 sízín bu mahlenín ᶜadetí kapiyı mı kırarsız?" herífler korhilar, kaçilar padişahın üstíne. "padişahım, bèle bi ses geldí. kadın sesí. içerden, sízín mahleyízín ᶜadetí kapī mı kırarsız, dėye bağırdı bíze. padişah dėdí: "aman, dėmeyín, belkí síz yanlış anladīz." dėyiler: "valla padişahım, hadė sen de bíznen gel." padişahı da berabar alıllar, gideller kapī dögeller. kız gene genlere bağırır :" bu nasıl görgísíz bi şehir. bu 55 nasıl görgísíz bi mahle..." kız genne herslenír: " kapī mı kırallar, konşılar gelírse hoş geldiye gelecahlarına, bíze kapī mí kırallar. bíze bèle mí söleller?" padişah, èşídír kulağınan, kaçar gider. gèrí gideller. adamına dėr, hízmetçísíne :" kah gėt, kapī yavaşleyín çıt çıt dög, söle: " padişahın selamı var. bunlar kimdírler, bu eve daşınmışlar ? kimler deyiler genlere, neçídírler?" hízmetçí gelír kapī çalar. gene 60 küçík kız çıhar kapıya, "kim o?" dėr. dėr " anam ben padişahın adamıyam, hízmetçísíyem. padişah benī gönderdí. kapı karşīz, bu konağ, padişahın konağı. ha bu konağın da sehebí yohtır. her gelen içínde ölī. kusura bahmayın. padişah cenezesínī kaldırī. şíndí padişahın adamları geldí. síz kızdīz. coh şükír ki síz sağmışsız. padişah deyī, genlere kimler dėyiler, neçídírler, nedírler?" dėyī: "valla 65 bíz evelí şam'daydıh. bízde bíze defterder beggíl dėrler. evelí maᶜmuriyatımız şam'dadı. şam'dan kahtıh heleb'e geldıh. şíndí heleb'ten de bízí urfı'ya verdíler. daha herífím heleb'te. bu eví kira tuttı, mülkínī aldı, bízí gönderdí. a bíz geldıh, aha herífímín de şèyí bitmemíş, günī bitmemíş. o da gelecah, def terder beg. kapının arhasında sölī, kapī açmī. "kocam gelmiye çin ben kapī kimseye açamam." 70 dėyī. avrad gidī. hízmetçí gidī. gidī dėyī: "padişahım padişahım, bunlar coh ağır bi adam, coh doğrı bi adam. bunlara hèç bíşė olmamış. bunın kocası heleb'te çalışimış. defterder bėgmíş. şamdan heleb'e vermíşler. heleb'ten de şíndí. gennī bura vermíşler. daha kocası gelmemíş. kadınlar yanlız gelmíş. kadın korhī, kapī açmī. açmam dėyī, kocam gelmíye çin. " padişah aşçıya buyırī, dėyī: "tėz kah, 75 hazırla, kızart yimekler yap. işte, o vahtın ne ağır yėmekler varsa, ne ağır ziyefetler varsa sinīye koy. sinínín üstíne de örtísmí ört. kah göttír gennílere vėr. söle, bízde ᶜedet yengí gelen mısafırı deᶜvet ėdeller. síz çıharı çıhmisız,

ḳocay gelíncíye çin. bíz sıźe yimek yolladıẖ." ḳapı dögílī. ḳız gene gider "kim o?" dėr. dėr : "padişahtan sıźe sinī geldī. bízde de usul bėledír. sıźe yimek sinī geldī." aman öbír bacılar bėle **80** hoplilar, delī olilar. dėyiler: "bacım, acımızdan öldıẖ. dur gelsín, yiyaẖ. acımızdan öldıẖ." peki, dėyī. arẖadan ḳapının süreceginī açī, dėyī :"birez dur. bíz içerī gidaẖ. bíz nemeḥremıẖ, bíz göze görínemenıẖ. a sen gėttír o ḥavızın üstíne ḳoy, çıẖ çıẖarı. sen, gėt. bi se^{c}et soyra gel göttír, ḳabları. herīf, gėttırī, yimegī ḥavızın üstíne ėndírī. genníler içerī ḳaçallar, saẖlanıllar. çılpaẖlar, açıẖlar, ẖirlī ẖirçíklī, zingíllerī sallanī. **85** ne ḥal nedír? hėç, içerī ḳaçallar, saẖlanırlar. herīf, gettírīr yimegī ėndírīr ḥavızın üstíne. "babam, çıẖanda ḳapī çek." dėr. ḳapī çeker, herīf gider. onlar ėnerler, üç bacı, aclarından ölmíşler. pilava mı ḳaçsınlar, ḳaza mı ḳaçsınlar, hangısına ḳaçsınlar, bílmiler. nasıl yiyiler... yimaẖnan bitmī ki. tenceresínen herif doldırmış, padişah gennıne. heppī tencerelerde. eskī zaman usulı, ḳuşẖanalarda göndermíş. düşíniler, **90** deyiler: "ḳalan yimegī nėre ḳoyaẖ? ḳabları yaẖıyacaġıẖ. nasıl yahıyah? bacı dėyī ki :"ḳalan yimegī ha öbír odıya göttírín. o eskī ^{c}ezyenen silín silín, yėre tökín. birez soyra ac olırsız, gene gidersíz yirsíz." aparırlar evlerín köşesíne tökerler. yimegī yėre tökerler ki birez soyra gene yiyecaẖlar. aparırlar ḥavızda sular kütír kütír ahī. o yimek zifír yimek. hėç o duru sunan paklanır mı? bíldıẖları kímín yaẖilar, **95** ḳoyilar sinín içíne. üstínī örtiler. pak oldı mı olmadı mı? örtiler. ḳız gene ḳapīn arẖasından seslenī : "baba gėttī mī, orda mısan?" dėyī: "burdayam." dėyī: "acıẖ dur, gel. gėt acıẖ dur, gel. şındī daha boşalmadı. dėyī pak yaẖamadıẖ. nasıl veraẖ herífe." gelī bėle örtínín ucını ḳaldırī. sinīye baẖī. daha ḳablar kirlī díye dískíniken baẖi ki ne baẖsın. o ḳablar aġzına çin hep altın dolmış. aman dėyī padişaha nasıl bu **100** altınları gönderaẖ. zatan o daşī tökílī, bacım. gelín göttíraẖ içerī boşaldaẖ. içerī gidiler, boşatmaġa ki o yimekler de heppī altın olmış, incī mercan olmış. heppī para olmış. yėrde köme... onı da göttíriler yire tökiler. bi daha gettíriler üstínī örtiler. üç fasıl, velḥasılı, sinīyī boşaldilar, bi daha altın dolī, boşaldilar bi daha altın dolī. o altından ikkī tene çıẖadilar, ḥavızın kenarına ḳoyilar. avrad dėyī ki: "nedaẖ, zahar **105** padişahın

ḳısmetí geniş. altın padişaha gidecah̲. dolarsa gėtsín. üç deḥfedír boşaldiyıh̲. bíz bu altını nėdah̲, nasıl h̲arçlıyah̲. herífí çağırī dėyī :" gel babam, göttír, dėyī ḳusura bah̲ma. h̲ízmetçílerímíz zor boşattı yimegí. h̲ízmetçílerímíz yorġındır. yoldan gelmíşler, yorġınlar, yuh̲sızlar. a o ikkí altın da curnın kenarında, ḥavızın kenarında. onı da sen al, senī bah̲şişī. herív altını cebíne ḳor, sinıyí ḳaldırır **110** göttírír. siníde bíşė yoh̲. altın yoh̲ daha. aparır, padişaha dėr: "padişahım, biye ikkí altın bah̲şiş vėrdíler. h̲ízmetçílerí yorġınmış, yatimış. gėc boşattı. biye : "ḳapıda bekle." dėdíler. aha gėc geldıh̲, gėc geldím, ona sebep, boşattım." padişah dėyī :" yarın, síze sölim mí, daha bundan aġır, başḳa şekíl, şekíl , türlí türlí yimekler yapın. h̲eber yollayın ki síz bi ḥeftíya çin, ḳırh̲ güne çin hėç yimek yapmayın. **115** yimegīz padişahtan gelecah̲. síz yorġınsız. síz yimek yapmayın. hergün bi sinī genlere doldırır, gönderrıh̲." bu ḳız ḳah̲ar işte hemen o altınları alır. herív gidene çin gene eskí h̲irçík, bin yamalıh̲tan fıtasına sarılır, gider çarşıya. bacılarına üst alır, baş alır, gendí gendíne alır. eskí zaman usılı, şíndíki kimí manto yoh̲. çarçaf. şıllıhlı çarçaf alır, taclı çarçaf alır, oh̲lavılı çarçaf alır. heresíne bi tene asbab alır, nėçeg **120** alır... işte alır oġlı alır. h̲alı alır eve, yataġ alır, eve h̲arçlar. ev ḳupḳurı taḳır, yerdeyatilar. ḥamballara vėrír. ḳamyonetlere bindírír... at ᶜarabalarına vėrír, o zaman at ᶜarabası, yükler gėttírír. evlerínín birínī sererler... oy bacım bu nanca h̲oşmış, ūy aman bacım bu h̲alı ne h̲oşmış, örtí h̲oşmış, perde h̲oşmış... ḳah̲ilar düziler ḳoşilar, görmemíşler. çekiler asbaplarını gėyiler. nanca h̲oş... bacı dėyī: "durın şíndí **125** giderem síze birer ḳat ikişer ḳat asbap alıram. bunın ḳoh̲ısı çıh̲ar. şíndí padişahgíl bíze gezmaġa gelíller." bacı ḳah̲ar çarşıya gider, bi daha o ḳeder alışveríş ėder gelír. devrísí gün olır. gene yimeg saᶜatı, taḳ taḳ taḳ, ḳapı dögílír. padişahgílden yimeg geldí. "gėttír, babam dėyī. ḥavızın kenarına ėndír." dėdí: "bacım ben ḥavızın kenarına ėndíriyem. gidecaġam, ikkí saᶜat üç saᶜat soyra gelecaġam. padişah dėdí **130** yorġındırlar, ᶜecele etmesínler, soyra boşaldırlar." savışır gider. genler gene ḳaçarlar yimegín üstíne. bacıları genlere çarşıdan almış ama bu yimekler daha başḳa, daha h̲oş. onın üstíne düşerler, yirler, ḳaçırırlar, delí olıllar. gene bacı

almış, artıẖ bulaşıẖ yaẖıyacaẖ, onı bunı yaẖıyacaẖ. o zamanın ḥükmí neyse. gene sinī ora ḳorlar. bu sefer herífe üç altın ėndírír. dėr :"bu üç altın da herífín." parıyı curının kenarına **135** göttírír ḳoyar. gene dolar. siní dolar, altını boşaldıllar. piríncín pilavları ḥebbesí heppí incí mercan olmış. boşaldıllar göttírírler ėndírírler. dolar. üç fasıl, gene boşaldıllar. herífe üç altın ėndírírler, curnın kenarına. herí́f gelír ḳapī döger. dėr: "ė babam, dur bíz içerí giraẖ, sen gel göttír." genler içerí girerler. evvelí çılpaẖlıẖtan saẖlanilardı. şíndí herí́f gennílerí görmesín dėye saẖlanilar. saẖlanırlar. herí́f gelír **140** gene göttírír. devrísí gün olır, dėyī: " bacım dur gidím bíşeler alım. bu ḳırẖ tene oda. şíndí padişahgíl bíze ẖoşgeldíye gelíllerse bíz nasıl edecaġıẖ. bu ḳırẖ odiyı nelen bezíyecaġıẖ doldıracaġıẖ? bi odıyı bezerıẖ ottırrıẖ." ḳız gene çarşıya gider, küçík bacıları. alır. öteberí alır gėttírír. ẖalı alır, yataġ alır, perde alır. eger neyse, zamanın ḥükmíne görene alır. gėttírír bi odiyı daha bėzer. ottırır aġlar: " ya rabbi dėr, bu **145** neydí başımıza geldí. bunın sonı var. bunm sonı çıẖar. bu altın, nerden çıẖtı bíze? ama o píssík te hėç gitmī gennílerden. çarşıya gidī. yimek gėttírī. en başta budını parçalī píssígín aġzına ḳoyī." ala dėyī ottır. sen de açsan, ḥayvansan. yimegín semmí ᶜalasını píssíge verī. deyī :" ala sen ye." o píssík hėç yataġından gėtmī. bi ḥafta olır. on gün olır. her gün devamlı bėle... **150** padişahın ḳızları... ikkí tene ḳızı var, ikkí tene de oġlı var padişahın. ḳızlar şeytanlar. ḳızlar dėyi ki aman anne gidaẖ bunlara ẖoş geldíye, aman anne bunlara ẖoş geldíye gidaẖ. babalarından ẖebersíz ẖízmetçíye dėyiler: "gėt ḳapī çal. söle ki padişahın ẖanımıgíl síze ẖoş geldíye gelecaẖ." gelír ḳapī çalar, genlere... ḳapī açmilar kimsíye. ḳapın arẖasındalar. "aman dėr, bacım ḳusura baẖmayın, bėle **155** bėle..." dėr: "bėgím gelmiye çin, bėgím dėyi ki hėç bi yabançı ḳapıdan içerí adımını atmıyacaẖ. bėgím heleb'ten gelsín bėgíme danışım, soyra. bėgíme danışmasam hėç kimsíyí içeríalamam. benden çoẖ selam söle. ḳusura baẖmasınlar. begím gelsín soyra." peki, dėr onlar giderler. aẖşam olır üç bacı yatallar. sebeḥten ḳaẖallar ki ne ḳaẖsınlar ne ḳaẖsınlar. heresí bi odada yatī bi ḳaryolada yatilar. gözler görmemíş. ne **160** padişahın ḳaryolası ėle, ne valiyın

ḳaryolası ėle. hėç kimsenín ḳaryolası ėle degíl. bu evler bezelí, serílí, ḳırhı da ḥayada çin, merdivanlara çin halı serílí bèle. èle bezenmíş ki gözler görmemíş hèç bèle. ḳız ḳahar etrafına bahar. aman dėr bahar ki píssígí de yanında. píssígí alır ḳucaġına sever ohşar. píssíge dėr: "ben kimnen ḳonışım. derdímí kime sölim? ancah siye sölim. ancah siye sölim. bu eví kim bèzedí? bu eví **165** kim serdí? padişahgíl bíze gezmaġa gelecahlar. bız ne kül ḳoyah başımıza. bi ḳeḥve pişírmah bílmiyıh. bişe yapmah bılmiyıh. bu nėrden geldí bíze? şaşırdı orta yerde ḳaldıh." píssík seslenmez ḳahar gider. píssík yanından gider, ötíye gider. artıh ne durır ne durmaz. bi sefer gelír ḳıza dėr ki: "ḳorıhma yarın padişahgíller söle gelsínler. ne ḳorhisan? buyır söle, buyırın gelín." anam bız nasın ikram edecaġıh, **170** nasın ᶜizzet edecaġıh? ona yanilar. gene yimek gelír. dėr ki :"söle bi daha aşçıları gelírse söle yimek gėttírmeyín. bızím aşçılarımız geldí. daha yimek istemeyín." herıf yimegí gėttírír. "saġol babam, bu seferlıh gėttírdi. daha gėttírme. bızím aşçılarımız geldí. herífím, aşçıları, işçílerí yollamış. hızmetçílerímız gelmíş. daha gėttírme. a padişahın hanımına da selam söle. bením herífím gelmedí. herífíme **175** mektup yazdım. dėdím padişahgíl bıze gelecahlar. ne emír verisen? dėmíş, buyırsınlar gelsínler. yarın hanımlarīz buyırsın." aman bu ḳızlar delí olıllar. hızmetçíler èlesíne... heresí, o dėyī hatun ben gelím, o dėyī hatun ben gelím. neyse irelde gelen hızmetçílerí kimse ikki tene ḳızı, padişahın avradı bir olıllār ḳahallār giderler. bu ḳızlar sebeḥten yuhıdan ḳahar ki heresínín başı ḳıltında bi ḳat elbise, **180** gözler görmemíş. ḳızın da başı ḳıltında bi ḳat elbise ne gözler görmíş ne arhalar gėymíş. küçík bacı, taman usta, küçíkler daima şeytandırlar. dėyi: "ḳahın bu asbaplarīzí gėyín. bögün padişahgíl gelecah, hele neyse sonımız, hele dur bahah nolacah." o esbaplarını gėyeller ḥazırlanıllar. evler bèle pırıl pırıl ėdī. padişahın eví onm bèle çerçísí olamaz. mısafırlar gelír. mısafırlar ḳarşılanır. mısafırlar kimsíyí **185** görmī. ġeyíbten gennílerí ḳarşılilar, yėr görstediler. o zamanın ḥükmí ḳoltıh moltıh ᶜadetí yoh. yėre minderler atılmış. bütün yünden, ḳuş tüyínden. hamur kimín ḳenepeler ḳurılmış. kímí terefte buyrım ediler ottırdilar. ḳeḥveler, şuruplar, südler, meyvalar, yimekler... birí ḳahī birí ėnī.

hèç ^{c}avara ḳalmilar. birí ḳahī birí ènī. o gün ottırılar. sa^{c}atları tamam olī. ḳahilar eve gidiler. dèyiler ki ḳızlar: "aman baba, bu **190** ḳızları ḳardaşlarımıza istiyah, mıḥemedşah'nan eḥmedşah'a istiyah bu ḳızları. herbir ḳızı bi ḳardaşımıza istiyah." aman olır mı, duman olır mı? ^{c}acebe vèrírler mí? valla dèyiler vèríllerse bíz bırahmanıh baba. bunlar çoh zenginmíş. bunlar nasılmış... onların evínín eşyası bízde yoh." sebeḥten olır bi daha hízmetçílerí gelír. " hatunım dèyī ki eger izínlerı varsa saġ vezírín, sol vezírín avradınan, padişahın avradı sízе **195** gelecah." è avrad alıştı. ḳız alıştı.dèyī: "buyırsınlar." küçík bacıları gendí gendíní yaşlı yeríne ḳomış. yaşlı şèyí gèymíş, cıġarası oġrında, manġalı oġrında, mínderín üstínde ottırī." ben anayızam, síz de ḳızlarım." dèyī. en küçík bacıları anaları olī. gelíller. saġ vezírín avradı, sol vezírín avradı, sedír ^{c}ezemín avradı, padişahın avradı gelíller. gene ^{c}izzet ikram, ḳarşılanī. öf, yimahlar içmahlar, bílmiler nedír. **200** "buyrın buyrın buyrın, ne ^{c}eceb bèle?" dèyī: "vallahi bíz geldıh allahın emrínen pehemberín ḳevrínen ḳızlarī oġlımıza istemaġa. ikkí oġlım var bením. senī de ikkí ḳızī var. ikkísíní de istiyıh oġlımıza, padişahın oġlına" "uy, dèyī ben herífíme heber ètmemíşem. daha herífím gelmemíş. bíz yengí bi melmekete gelmíşıh. şındí bízím ḳız gelín etmah zamanımız mı?" dèyī :" he söleyín, ne zaman emredersíz bíz onda **205** çıhadırıh." "è dèyī, babalarına danışım." babaları ne gezī. ahşam olır gene üç bacı başbaşa çatallar. nasıl olacah, dèrler. herkes düşer yerínde yatar. küçík bacı bahar bi tene seslenī. dèyī: "ḳorıhma vèr. söle, ben babalarına tèl çektím. babaları dèyī ki padişah nasıl bílise èle ètsín. ḳurban olsınlar padişaha. padişaha vermíyíp kime verecaġam. avrad şaşırır. ya rabi ya resula... sebeḥten olır heber yollar. heber gelír **210** ki : "ne dèdīz, babasından heber geldí mí?" è dèr babası bèle söledí: " padişah nasıl bílise èletsín. ben padişaha hibèttím. ḳurban olsınlar padişaha." è artıh bu da padişahtır. ḳuyumçılarda dögílī, terzílerde biçílī, tücarlarda kesílī, terzílerde tikílī. padişahtır. ḳırh gün ḳırh gèce dellal çaġırī. dügín èdecah. nikaḥ işí fırlanī. nikaḥ ḳıyılacah. bu ḳız ottırī genní gennínі vurī, küçík bacı, dèyī: "evím yıhıldı. şındí **215** dèmezler mı, bunın babası niye gelmedí? ben

nasıl edecaġam. ahşam olır geliler. ḳız ele bahar ki çat çat ḳapı dögílír. ḳız girer ḳapının arhasına, "kim o?" der. der: " aç, defterder beg geldí." uy demíş, evım yıhıldı. kız der ne defterderı? kız kapi açar ki ne aça, bi babıigıt, aya güne dogma diyi, ben dogım, bi civan. aç deyi kapi. kız, defterder beg benem. kızlarım gelin gidi. nikehıne gelmışem. demek ki o pıssıkmış, **220** o gennıleri o sansalta yetíştíren. giydıgınan sevmış, kucagına almış, ᶜizzet ikram göstermış. píssík gennílerí o mertebeye yetíştíri içerí girī diyī: "heç ḳorıhmayın. serbest olın. heber verín padişaha, ḳızların babası geldí. artıh padişahtır işte. söylemah lazım etmez, ne türlí şeníkler, ne türlí nikehler, ne türlí mesraflar olī. ḳızların nikehí ḳıyılır. dügünlerí zatan çalınī. toyları dügünlerí çalınır, **225** ḳırh gün ḳırh gece. ḳızlar gelin giderler. ḳızlar gelin gider, bu küçık ḳız ḳalır odanın dibínde yalavız. ḳız ağlar ki ben yalavız ḳaldım, damın dibínde. gene bahar ki ḳapıdan... ḳapī elínen açtı içerí girdí. o babıigít içerí girdí. dedí: "nasın yalavız ḳaldī, ya ben ne güneyem? bíz de toyımızı dügünímízí ḳurah. bízde beraber evlenah. bu sansalata sení ne gün içín yetíştírdím?" e ḳız ne diyecah. gennílerín de toyları **230** dügünlerí, gennílerínce usullarınca neyse, olır. onlar da evlenírler. o ḳızlar gelín getmíş. ḳızları eve daᶜvet edecahlar. heber yolallar ḳızlara ki :" babayız gelmíş. deyī ki gennílerí daᶜvet edecağıh." ḳızlar birbirínín yüzme bahar. babamız ne gezī. nerden çıhtı bíze baba? padişah der: "emír gendílerínındır. ne zaman emrederlerse onda gelírih. ama ᶜaylesínen, hízmetçísínen, işçísínen, adamınan, sağ vezirínen, sol **235** vezirínen, heppísíní daᶜvet ediler. hepsí geliler ki babo... heyatta ne güller açmış, ne bülbüller öti, ne yemekler masalar ḳurılmış, ne ziyafetler ikramlar edílī, ne adamlar hízmet edī, neler neler... yimeklerím yiller içeller, ḳonallar göçeller... onlar savışır, ḳızlar evíne gider ḳız da defterder beglen evínde ḳalır. a yirler içerler muradlarına geçerler. sız de muradiyıza geçesíz.

Adı Soyadı : Rahime Kılıç
Yaşı : 61
Öğrenim durumu : Okur yazar değil
Konu : Urfa manileri

34

bi dalda ikkí payam
gėttıġī günı́ sayam
hangı yoldan gelisen
o yola bekçí ḳoyam

5 buda benı́
al baltī buda benı́
zülüf ucī ilan olmış
ḳorẖaram uda benı́

ẖastayam lemun kimı́n
10 saraldım onın kımın
ne gavır ne müslı́man
olmasın benı́m kımın

ben bir altın felegem
yana yana dönerem
15 düşmez yar menendı́me
ben de ona yanaram

dolan göz
dolan kiprı́k dolan göz
biye dėrler aġlama

20 durır mı hèç dolan göz

alma yanī
ḳızarmış alma yanī
nasıl ḳebre ḳoyarlar
muradın almayanı

25 bu daġın mazıları
çüt gezer ḳuzıları
mevlam bíze mí yazdı
bu ḳara yazıları

arahçınī torama
30 bi oh vurdī yarama
madam tebib degíldī
bahmıyaydī yarama

ḳínífírem tüterem
her sahsıda biterem
35 èller yavrım dèyende
ben boynımı bükerem

ḳınıfır bedreng olır
ᶜeşḳe düşen deng olır
umaram başay gele
40 baharsan ne reng olır

sürme benī
çek göze sürme benī
ḳapīda ḳul olmışam

dağıdıp sürme benī

45 ḳurbanam ben gelene
zülüften tėl gelene
mezerīm yüce yapın
nezer ėdīm gelene

ḳoyınlar ḳuzlıyanda
50 yaralar sızlıyanda
ben senī nėrde görīm
her göynīm arzlıyanda

ḳoyınlar melīr gelīr
dağları delīr gelīr
55 seḥepsīz geriblerīn
başına neler gelır

ḳaşların ḳaşlar benī
ᶜeşkīn ataşlar benī
ben burda ġerib mīyem
60 her gelen daşlar benī

bu dağlar ulı dağlar
etrefī sulı bağlar
ben derdīmī sölesem
yıḫılır ulı dağlar

65 yar içerden
kes barġım yar içerden
gözīm ḳapıda ḳaldı

çıhmadı yar içerden

dertlíyem dermanım yoh
70 kövlıyem harmanım yoh
istiyem yara gidím
elímde fermanım yoh

yidí benı́
ḳurd oldı yidí benı́
75 canıma göníl verdí
ḳurd oldı yidí benı́

ḳırmızı gül baranda
fitíl işler yaramda
gavır müslíman oldı
80 ben siye yarvalanda

yaradan var
yerí gögí yaradan var
tebib benden elī çek
bende her yaradan var

85 yaram sızlar
oh degmíş yaram sızlar
yarasızın ḥalından
ne bílsín yarasızlar

nalınçalar
90 yar gėymıś nalınçalar
bir yanımı ḳurt yėmíś

bir yanım ḳarınçalar

aġlama yar aġlama
gündír geçer aġlama
95 bu ḳapiyı ḳapıyan
bi gün açar aġlama

aġlarsam gülením yoẖ
gözyaşım silením yoẖ
ölím ḳebre varanda
100 aẖ babo dėyením yoẖ

yėrde yanım
çürídí yėrde yanım
kerem bu derde yandı
ḳorẖaram ben de yanım

Adı soyadı : Güler Altınok
Yaşı : 47
Öğrenim durumu : Okur yazar değil
Konu : Urfa manileri

35

gėce ḳaldı
gün bittí gėce ḳaldı
ben derdím tėz ḳavışam
muradım gėce ḳaldı

5 ḳara ḳaşlar
oẖ kiprík ḳara ḳaşlar
ben derdımí sölesem
aġlar bu ḳara daşlar

seherín bi vaẖtında
10 yar otırmış taẖtında
neydí başıma geldí
bu cahallıẖ vaẖtımda

seher uyanan aġlar
derde boyanan aġlar
15 ikí baş bi yastıẖta
evel uyanan aġlar

seher oldı vaẖt oldı
sinem yara taẖt oldı
bayla ẖoruzım bayla

20 yar gelecah̲ vah̲t oldı

ḳala ḳala
yıh̲ıla yurdı ḳala
o gün ḳıyamat ḳopa
25 yar gide yurdı ḳala

ben de yėtı́m
sen öksı́z ben de yėtı́m
binmı́şem ᶜeşḳ atına
yavaş sür ben de yėtı́m

30 mezarım derı́n ėdı́n
su sepı́n serı́n ėdı́n
dünyada h̲ėr görmedı́m
eh̲retı́m meᶜmur ėdı́n

yara benden
35 oh̲ senden yara benden
yolçı yoliya ḳurban
selam ėt yara benden

altın idı́m tunc oldım
ayıh̲landım pırı́nc oldım
40 dost dėdı́ yazıh̲ oldı
düşmana gülı́nc oldım

kerküdḿ altı baġlar
ḳar yaġar çöker daġlar
maratlı murad alır

45 muradsız her gün ağlar

kerküde düştí yolım
yay çekmez oldı ḳolım
giden gelen kesíldí
heberī kimden sorım

50 yarı yolda
kim görmíş yarı yolda
yar gėttí menzíl aldı
ben ḳaldım yarı yolda

ġeribem bu vatanda
55 ġerib bülbül ötende
geriblıh yaman olır
baş yastıġa yėtende

gözímde
uyhı yohtır gözímde
60 dünya dolı yar olsa
hiçbir yar yoh gözímde

ḳaradaş boyanır mı
öpsem yar uyanır mı
sen orada ben burda
65 buna can dayanır mı

yazı yazdım ḳarasız
derde düştím çarasız
ben düştím bi ataşa

sı́z düşmeyı́n yanarsız

70 derdı́ bı́len
tebib yoẖ derdı́ bı́len
tebib dermene gėttı́
tebib yoẖ dermen bı́len

bėle baġlar
75 yıẖıla bėle baġlar
ḳuş uçmaz polad sökmez
yıẖıla bėle daġlar

reẖen ektı́m evleg evleg
dadandı ḳara leyleg
80 istedı́m murad alım
ḳomadı zalım feleg

çaġırın anam gelsı́n
derdı́me yanan gelsı́n
özden yananı nėdı́m
85 ürekten yanan gelsı́n

dalda yėrı́
bülbül ol dalda yėrı́
eli elı́mde olsa
dėyemem dalda yėrı́

90 keman aġlar
yay çeker keman aġlar
yarından ayrılanın

gözleri yaman ağlar

ḳazan ağlar
od yanar ḳazan ağlar
bırda bi ġarib ölmiş
mezarın ḳazan ağlar

yavrılar
hey oynıyan yavrılar
ellerin derdi biter
benimki hep yavrılar

murad gider
çalḫanır murad gider
kimı muradın alır
kimi bemurad gider

bülbüller dügin eyler
bilmem ki ne gün eyler
ister ağla ister gül
feleg bildiğin eyler

aḫşamın arasın gör
aç barġım yarasın gör
benden siye fayda yoḫ
get başi çarasın gör

yazı bilmem
geleceg yazı bilmem
ḳışı bir evel geçti

geleceg yazı bílmem

gözím sení
görmíye gözím sení
göríp derdlí olmaẖtan
görmíye gözím sení

bir sen söle bir de ben
şeker ezdím dilde ben
sen zílíf kölgesínde
nasıl yanım günde ben

bu gėce buralıyam
ne baẖtı ḳaralıyam
ėl bení aşıẖ sanar
ürekten yaralıyam

duman aldı yolımı
felek ḳırdı ḳolımı
yavrılara söleyin
beklemesín yolımı

özí benem özí benem
yanmamış közí benem
anama ẖeber ėdín
gülmemíş ḳızı benem

Adı soyadı : Bekir Cömert
Yaşı : 61
Öğrenim durumu : Okur yazar değil
Konu : Eyüp Peygamber

36

eyyüb peẖemberín ḳonısına gelínce o zat-ı muḥteremín urfa'da iskan oldığını bíliyiẖ. camısının civarında da gendínín maġarası ma^c^lumdır. burda ẖeste olaraẖ o maġarada gendínen ^c^aylesí iskan ėtmíş. ^c^aylesí raḥme validemíz gendíní terkėtmedí. bu etraflarda gidíp bením ẖestem var dėye gendíne ekmek falan gėttírírdí. **5** onı tesellí ėderdí. ė burada iskanı az çoẖ süri. ḳaç ay ḳaç sene kesín bílmiyem. tariẖı uzaẖtır. burdan neḳlėderler. veranşehrí ḳezesínín orda da gennín iskan ėttígí yerler vardır. günín birínde reḥime anamız gidíp gendísíne azıẖ gėttírmaẖ üçün ya^c^nı ġıda gėttírmaẖ üçün o yanı bu yanı çarpınır. reḥime anamız dört tene örıklerí vardı. uzunca, çoẖ şahana örıkler. yanı ẖanımın başlıca süslerínden en önemlí saçıdır. **10** adamın birísí dėdí: "ben siye yėmek vėrmíyecaġam. bu örıklerden bi tene vėrmíyínceye çin. o zaman dėdí ki: "bením ḳocam ẖestedír. zatana bi de örígímí vėrírsem gücenír. ben gendínden izín almayınca nasıl örígímí vėrím?" adam da o zaman azıẖ vermi gendíne. o da gėrí döni. ė gėrí döndí, bu sefer nėre urğadısa fayda bulamadı. yanı boş ta gidemi ḳocasına taraf. bir daha gėrí döndí. yavraldı yaẖaldı **15** felan... "hėç dėdí kesín olaraẖ yení bu örıkleriden bi tene vermíyínce siye hėç bíşė yoẖ." o zamana ḳeder dėdí, gendí gendíne: "ne bílecaẖ. bi maḳasnan bi örígíní kestí vėrdí. ya sabur ya allah, boş gėtmim." eksíkcağız, ḳaẖtı örígíní kestí vėrdí. artıẖ o zamanın azıẖlarından ikí ekmeg mí neyse alıp gėttírdí. eyyüb peẖember, "nėrde ḳaldi? fílan" dėdí. o zamana ḳeder dėdí: " işte gėc ekmeg yaptılar." bahanalar şė **20** ėttí. dėdí: "yoẖ, illa bíşe var sende. dorġısını söle." sıẖıştırdı gendísíní. o da dėdı: "ben ne yapım? azıẖ bulamadım. sen de açsan. örígímín birısíní istedíler. ben kestím vėrdím.

üç tene daha örígím var." dolaysile dèdí: " göttír ekmeklerínı vèr. o örıgí gèrí al gel. eger allah biye bi sıḥḥet vèrírse siye yüz degenek vuracaġam." tabi savıştı aġlıya aġlıya gèrí döndí. bu arada ḥazret-i eyyüb gendí gendíne düşíndí ki **25** gendí heppí bitmíş. bu sefer bu ḫanımcıġaz da gèttí. dèdí ki: "ya rab bením artıḫ liyaḳatım ḳalmadı. nèrdese zikriden de düşecaġam. biye reḥmet èt, ya rab." allaha iltica èttí. o zamana ḳeder cebrayil ᶜaleyhiselam geldí dèdí ki: "eliyí torpaġa vur baḫım." orda ᶜalaḳ gölí vardır. veranşehrí'nín yolında. ᶜalaḳ gölí demek yaᶜni sülík gölí. "buraġa çim." dèdí. içersíne girdí. büttín arındı ve çıḫtı. hem genç oldı hem de **30** o ḳurtlar ᶜalaḳ gölínde ḳaldı. ondan sora anamız geldí. geldí uzaḫtan baḫtı bi genc orda ottırī. dèdí: "burda bením bi ḫestem vardı. ḫestemí ḳeybèttím. ᶜecebe nère gèttí, öldí mí? felan filan..." aġlamaġa başladı. eyyüb peḫember, dèdí: "reḥime, benı tanımadi mı?" "ha, dèdí sen mísen? ama dèdí genc olmışsan?" gel, dèdí. geldı, dèdí: "taman benı sürmíşsen. ben nasıl edecaġam?" dèdí: "allah buyırī reḥime de **35** orda çímsín." o ᶜalaḳ gölíne battı çıḫtı. o da gencleştí. tebi,"sıḥḥet bulınca yüz degenek vuracaġam." dèmíş ya. bunı ḫanımına söledí. onın üzeríne ceneb-ı ḥaḳ, bunlar birbirínı çoḫ reḥmet ètmíşler dèyi, ordan cebrayil'ı vezifelendírdí. dèdí: "gèt, yüz tene buġda saplarını birleştírsín. baġlasın bi ipnen. yüz teneyí bi kereden vursın. onın veᶜdínı bèle yèríne gèttírrıḫ." è tebi peḫember gendí veᶜdetmış ya. **40** peḫemberín veᶜdí, ḫılf olmaz. o yüz buġda sapını vurınca veᶜdí yerínе gelī. ondan soyna da servetí, evladları... allah birer birer ikram èttí gennínе. çoḫ ta uzun yaşadı.

bunın esasında sebebí iblisín, efendím, eyyüb peḫemberín çoḫ ᶜibadet yaptığına iḥtirazı üzerínе olī. ergin ᶜalimler bunın üzerínde fenafillahtan çıḫmıştır dèrler.belki irelíde bi ḳonı olaraḫ ele alınır.

Adı soyadı : Emine Çoktaş
Yaşı : 46
Öğrenim durumu : Okur yazar
Konu : Bir masal

37

zamanın vahtın birínde bi padişah varmış. padişahın da bi ḳızı varmış. ha bu padişahın ḳızını, bi yemen ᶜaskerí varmış, onın oğlı gelī padişahın ḳızını istī. padişah vermī. cevab verī dėyī "yoh." onların da bi dul arvad bi ḳızı varmış. bením kímí, bi dul arvad bi de ḳızı varmış. dėyī ki: "ana, biye gėt elbise al, ayaḳabı al, **5** terlíg al." dėyī ki: "ḳızım padişahın ḳızına gidím. derdímí padişahın ḳızına sölim. derdímízí söliyah ki bíze vėrsín. feḳir oldığımızı bílmī." ḳahī bi gün gidī padişahgíle. ḳapī dögī. hízmetçílerí çıhī. dėyī: "ne istisen?" dėyī geldím padişahın ḳızına derdímí sölemağa. a gidī padişahın ḳızı, dėyī :" gidín çağırın bahım." ḳarī içerí alilar. girī dėyī: "işte geldím siye derdímí sölemağa. bením bi ḳızım var, **10** ayaḳabsı yoh, elbisesí yoh, başörtísí yoh. bíz feḳirih. " dėyi yoh, dėyi :"yoh, söle bahım dert nedír?" dėyī dert işte budır. yohsıllıhtır, hestelíhtír, yohlıhtır. acıh, susızıh." bu gene bu ḳeríye dėyī :" yoh. ya derdī söliyecahsan ya da ben senī başī vurdırram. söle bahım, derd nedír?" ha bu ḳerí dėyī, u nasıl ėdím. gidī ḳızına sölī. dėyī :" ḳızım, nasıl edah, nasıl edah? gel bíz bunı ḳandırah. bu ḳerídír. ḳahī bi **15** destínín içíne su doldırī. ağzını bi beyaz mendilnen bağlī. ḳahī gėttírī padişahın ḳızına dėyī ki: "ala ḳızım. ḳırh gün biter, ḳırh birínci günı bu destínín ağzını açarsan baharsan, dert nedír. aman ha, aman elī vurma ha. elī vurdisa olmaz. ḳırh gün beklíyecahsan ki derdí görecahsan." ḳerí yanı niyetíne göre ha... temíz ḳelbínnen ki ḳurtıla. ha ḳahī ḳızını alī o melmeketí terkėdī gidī. gel olī gėt olī, bu günlerí sayī. ha **20** gírmí gün, ha gírmí bir gün, ha ottız gün, ha ḳırh gün. ḳırh birínci gün tamam olī. ḳahī destiyí açī. ḳahī destínín ağzını açī. oy, açī ki ne aça. ėle bahī ki ha bu ḳalınlıhta bi şahmaran

yılan çıhī. bi şaḥmaran, bi şaḥmaran... aha çıhtıġı kímín, hade ġıjjj ḳızın boynına sarılī sarılī gèttírī aġzını ha bèle aġzının yanına ḳoyī. dèyī " baḥ, ala siye derd. ḳeríyí sıhıştırdī. derd istedī. ᶜömír boyı ḳebír ᶜezebí senlen." **25** şahmaran, tez dèyi böyík bi eşarpnan saracaḥsan. işte bèle böyík nèçeklernen. he, dèyī saracaḥsan benī. kimseye göstermíyecaḥsan. deḳḳesínde senī soḥaram öldírrem. ne yidise biye yidírecaḥsan. bi yere çıhmıyacaḥsan. ala siye derd." uy... bu ḳız gèce gündíz dèyī: "ben nasıl èdím, ben nèdím, ben nèdím?... ben nèttím? ben biye evímí yıhtım." a bu ḳız, gün be gün, gün be gün erī. ha bèle ince olī, yapışī, mereḳínden **30** üzíntísínden. babası baḥī ki, padişah baḥī ki bu ḳızı o ḳeder gözel gözel, nasıl bi ḳız ki... bèle baḥī, gün be gün erī... yanı padişah ta gennī genne dèyī: "vaḥ vaḥ vaḥ, bením ḳızım. yèmen ᶜaskerín oġlı istedí vermedím. ḳızım mereḳ èttí. üzíntíden ince ḥestelíġíne düştí. ben ḳaḥım ḥeber èdím. gelsínler alsınlar." padişah ḳaḥī adamlarından ḥeber gönderī ki :"gelín, ben ḳızımı sízе veriyem. gelín alın." ha **35** yèmen ᶜaskerí de bi tabur ᶜaskerínī alī, şemíġínī alī, mílletínī alī, devletínī alī gelī. ḳırḥ gün toy dügín. şahmaran dèyī: "ne olī?" ḳız dèyī: "ḳına ḥamamına gidecaġam. başıma ḳına yaḥacaġam. benī bèle göríller." dèyī: "yoḥ, söle, ben ḥamama dayanamıyam. ben ḥamama gelmiyem. ha ben açılıram burda senī beklerem. evde banyo da yap, ḳınayı yaḥ. bi daha gelírem sarılıram siye. gètmíyecaḥsan." ḳız artıḥ **40** dèyī: "yoḥ, ben ḥamama gètmiyem. gètmaḥ istemiyem." soyra, "terzíye gidecaġam. elbiselerímí pırava èdecaġam. nasıl èdím?" dèyī. dèyī: "yoḥ olmaz. terzí, gèttírsín elbiselerí bura. ben açılım. bi yastığın ardına saḥlanım. pırava ètsín. o gèttíġí kímín gelím gene siye sarılım. bi yere gètsey gellem senī öldírrem. senī soḥaram öldírrem. ᶜömír boyı siye derd, deyī. sen demedī mí ille derd nedír? a siye derd." è bu ḳız artıḥ **45** daha bunı ne yapsın, ne dèyecaḥ? ᶜenī yılan ne dèyise onı yapī. dèyī ne dèdímse onı yapacaḥsan. her yerde davıllar çalınī. heppí atlara biniler. gelínī bindíriler ata, yola çıḥacaḥlar. padişah pírínc vèrdí, yaġ vèrdí ki yolda mola vèrsínler, yèmeg pişírsínler. artıḥ ḳarşılıḥ yoḥ. yemen'e gidiler. gide gide bi köv kímín bi yère geldíler. bi kövín ᶜarazisíne çadır ḳurdılar. davıllar çalınī. yèmegler pişī. artıḥ

yol yèmegí yiyecahlar **50** yolda ki bi daha yola çıhalar. çadırın içínde, hani bu yilan gelínín boynına sarılī ya. gelíní işte ottırttırdılar çadıra. o şènígín içínde bu yilan bunın boynından açılır. hadē etegíne, artıh bu bebeg oldığı yère düştí. ağlamağa başladı. vē, vē, bi bebeg oldı... vışşş... oğlan terefí yanı. o dèdı ū, o dedí ū. yèrí yèrí yèrí, bu padişah demah ki bíze oyın ètmíş. yanı bu kızı, pis kadınmış. bíze heber èttí, gelín alın. bíz bu kızı **55** istemiyıh. hadē nèdah, nèdah? bíz bunı bu çölde bırahah gidah. bu yılan varya kerez èttí ha. bu çadırlar heppí açıldı. yèmen ᶜaskerí oldığı kımın gerí döndí. kızı da o çölde bırahtılar. hade bu şenígler gèttíhtan soyra gene ğıjjj dèdí, yılan oldı sarıldı boynına. ağzını ağzına dayadı. kız buna dèyī sıcah, çöl mí dèyisen. kıza dèyī: "gèt biye odın, puş topla. biyesekí yap ki ben içínde yatım." kız gèttí topladı topladı **60** topladı, yığdı yığdı bèle nasıl bi sekí yaptı puştan. bu yilan işte acıh açılī, üstínde yatī. dèyī: "yürí gèt kövlerden biye yoğırd dílen, ekmeg dílen, yiyecah dílen gèttír. bu kız gidī her gün kövlerden dilenī. è bahilar herbirí kızın ardından bèle nasıl... kız halını bèle karaçı halına koyī. dèyiler: "~~bu~~ nasıl bèle, bu güzel kız neyín nesídír? gelī torba elínde, şè èlínde hergün yoğırd dilenī, bèle?" ha bu yılan bi gün yattı. **65** yattığı zaman da hèç uyanmī yanı. kız dèyī: "ben bundan nasıl kurtılacağam, nasıl kurtılacağam?..." bi gün gidī kövlílerín birínden kírbíd istī. dèyī biye kírbíd ver. kírbídí gèttírī. è yaz, sıcah vurmış, güneş, o puş... yilan içínde derín yuhıda. yattımı bi gün bi gèce uyanmī. ha bu kız, gèttírī bèle kírbídí gizlí çizī, puşın içíne bırahī. a bırahana keder bu puşlar yandı yandı yandı. bu yilan nasıl yanī nasıl yanī... **70** bèle havıya atılī, belkím on metre havıya yükselī bi daha puşın içíne düşī. yanī artıh kül olī. kız bahi ki yilanın külí bèle ayrı. ha bu keder. alī o yilanın külíní yuğırī. bèle bunca bunca kaç yere bèle koyī. heresínín içíne de bi çöp sohī. başını koyī yatī. ha yatī sebehten kahi ki ū, gözlerí kamaşī bahamī. èle bahi ki ne baha... yehkut, incí, elmas. èle böyük ağaçlar olmış. üstínde bèle elmaslar sallanī. heppí onlar bèle nasıl **75** şè kímín olmış. bu kız bèle bahī bahī bahī, bèle nerdese ᶜaklını oynadacah. gendí gendíne ev kímín oyın yaptı kahtı bahtı ki neler olmış. a kahī ağaçtan bi tene kopari göttírī kasabanın yeríne. gidī,

apari sati bahi ki ha bu ḳeder para ėdi. gėttíri orda evler yaptıri, köşk yaptıri. o elmaslardan bi şehir yapi orasını. nasıl pırıl pırıl ėdi. gidi bi tene de köle ali. kölenín adı se^c^id. gėttíri evíne ḳoyi. gel oldı gėt oldı, bi gün **80** ḳasabada gendíní o yėmen ^c^eskerínín oġlı gördí. bi bahtı ki atın üstínde gendíní gördí. a görene ḳeder ḳız gidi hemen ^c^ecele bi ėrkeg elbisesí tiktíri genní genníne. ėrkeg elbisesíní gėyi. şapḳa tahi. genní genníní ėrkeg şehsíne ḳoyi. a gidi bunnan tanışi. dėyi: "buyrın, gel bíze, bílmem ne... nasıl ėdise. işte dėyi evímíz fılan yerde fılan zaman gel bíze." tamam bunı göri deyi ki işte: "gelecaġam." bunın bi kölesí **85** vardı ya. işte gidi ona dėyi ki: " fılan gün evlenmíşsen mí?" o da evlenmíş. ė bu da ḳahi nikeḥí ḳıyılmış daha evlenmemíş. bu da ḳahi arvad şeklíne giri. gidi o elmaslardan bílezíkler yaptıri, bėle hėç kimsede yoh. aha geli bahi ki nasıl güzel nasıl güzel bi ḳız. dėyi ki :" bu evín efendísí nėre gėtmíş?" o da dėyi :" valla ḳusura bahmayın. işte dėdí mısafır gelecah ^c^aniden gendíne ^c^eskeriyeden emír geldí. çektí **90** gėttí." yalan ėdi. ė bu se^c^id mídír nedír, kölesínen sözbirlík yapi. yanı ne dėyise,, kölesí yapi gendíne. a bu arvadın gözí de elmas bilezíklerde ḳali. bėle artıh canı gidi. dėyi: "nasıl ḳocaynan aray ėyí mí, mutlı mısan?" aġzından şė ali. dėyi: "bu gėce bízde ḳalın gėtmeyín." bu ḳahi kölesíne dėyi ki işte arvadı ḳandıri. dėyi gel ha bu gėce kölenín yanında yat. ben siye bunların hepsíní vėrrem." gendíní ḳahi o herífín **95** yanına gönderi. gendí de ḳahi gidi eskí nişanlısınan yati. o ḳadın da köleden yati. gel oli gėt oli bu ḥamile oli. o da ḥamile oli. artıh uzatmıyah. o doġıri, bi oġlan, bu doġıri bi oġlan. bu doġıri bėle bi terefí altın kímín parli bi terefí gümíş kímín gözler. o doġıri aġzı burnı bėle bi köle... hade... gel oli gėt oli. gene bi kahilar geliler bunlara. adam bahi buna ki nasıl parli, gözel, beyaz. bu dėyi "bu oġli, ^c^ení se^c^id'íme **100** benzi. köleme benzi." artıh nasıl olisa en sonında birbirleríne ḳavışılar. artıh herşė açıġa çıhi. arvadı kövlíye gene veriler. nikeḥíne veriler. gendí de gene eskí nişanlısını ali, muradına gėçi. sız de muradiyıza gėçesíz.

S Ö Z L Ü K

A

abė : ağabey, bkz. ağa, ağe
abzer : Abuzer
ᶜaccayıb : acayip
ᶜaceba : acaba
acıh : azıcık, bkz. azçıh
acıh- : acıkmak
ᶜacır : acur
ᶜacız- : sıkılmak, bıkmak
aclıġ : açlık
ᶜadelet : adalet
afallan- : afallamak
aġ : ak
aġa : ağabey, bkz. abė, ağė
aġbat : akibet
aġe : ağabey, bkz. abe, ağa
ah- : akmak
ahın : akın
ahıtma : kadınların tepeliklerinde bulunan altın süs
ahlah : ahlak
ahraba : akraba
ahşam : akşam
ᶜaḳrıba : akraba, bkz. ᶜaḳríbe
ᶜaḳrıbe : akraba, bkz. ᶜaḳrıba
ᶜalaḳadar : ilgi
alaman : Alman
alamyon : alüminyüm
ᶜalatırik : elektrik
alav : alev
ᶜalım : alim
alma : elma
ᶜalo : telefon seslenme ünlemi
altun : altın
amanat : emanet, bkz. amanet
amanet : emanet, bkz. amanat
ᶜamelelıġ : işçilik
ᶜamile : hamile
ᶜammı : amca
ancah : ancak
apar- : götürmek
apartıman : apartman
arahçın : tekke, başlık
arġıt- : ağrıtmak, incitmek
arha : arka
arvad : kadın, hanım
ᶜarzla- : arzulamak
asbap : elbise
asbaplıh : elbiselik kumaş
ᶜaşayır : aşireti olan, geniş aile mensubu kimse
aşırım : kaynama, sıvının bir defalık kaynayışı
aşşaġı : aşağı
atmış : altmış
ᶜavaralıġ : boşa harcanan zaman
avıt- : avutmak
avrad : kadın, eş
ᶜayıt : ait
ᶜayle : aile
ayna- : anlamak

aynat- : anlatmak
azçıh : azıcık, bkz. acıh
azdan azdan : azar azar

B

bağça : bahçe, bkz. bahça
bah- : bakmak
bahalı : pahalı
bahça : bahçe, bkz. bağça
balcan : patlıcan
balcanlı : patlıcanlı kebap
balıh : balık
bárábár : beraber, bkz. bereber
barğ : bağır, döş
barlat- : parlatmak
basta : yünün keçe yapılmak üzere dövülüp sıkıştırılmış hali
başa çıhar- : bir işin sonuna ermek
başha : başka
bazar : pazar
beğteníz : maydanoz
beht : insaf
bekmez : pekmez
bèle : böyle, bkz. böle
belkím : belki
bellí : beri
ben bení : kendimi
bereber : beraber, bkz. bárábár
bèslǵ : besili
betre : gözbebeği
beᶜzí : bazı
beᶜzísí : bazı kimseler
bıçıh : buçuk
bırahı : gelinin kardeşine kapıda verilen para
bíşè : bir şey, bkz. bişèy
bi : bir
bibí : hala
birez : biraz
biş- : pişmek
bişèy : bir şey, bkz. bíşè
boranı : bulgur ve kıyma ile yapılan bir tür sulu köfte
borı : boru
bostana : salata
boşat- : boşaltmak
bögín : bugün, bkz. bögün
bögün : bugün, bkz. bögín
böle : böyle, bkz. bèle
bölík : bölük
böyík : büyük, bkz. böyüg, böyük
böyü- : büyümek
böyüg : büyük, bkz. böyík, böyük
böyük : büyük, bkz. böyík, böyüg
böyüt- : büyütmek
buğda : buğday
bulın- : bulunmak
burğıl : bulgur
buyır- : buyurmak
büríklí : peçeli
bütín : bütün, bkz. büttín

büttín : bütün, bkz. bütín

C

ca^c^de : cadde
cahallıh : cahillik
camı : cami
cardon : büyük fare
cayız : ca'iz
cem^c^at : cemaat
ceneze : cenaze
cereyan : elektrik
ceyíz : çeyiz
cıgara : sigara
cílet : jilet
cım^c^a : cuma
ciger : ciğer
curn : havuz

Ç

çara : çare
çarasız : çaresiz
çeket : ceket
çeyín : kadar, bkz. çın
çíft : çift
çığırttır- : çağırtmak
çıhad- : çıkarmak, bkz. çıhart-
çıharı : dışarı
çıhart- : çıkarmak, bkz. çıhad-
çılpah : çıplak, bkz. çiplah
çın : kadar, bkz. çeyín
çırığ : çıkrık, bkz. çırıh
çırıh : çıkrık, bkz. çırığ
çırpıntı : çalı çırpı
çiçeg : çiçek
çiçek yağı : ayçiçek yağı
çig : çiğ
çi kífte : çiğ köfte
çin : 1- kadar, 2- omuz
çiplah : çıplak, bkz. çılpah
çocığ : çocuk, bkz. çocıh
çoçıh : çocuk, bkz. çocığ
çoğ : çok, bkz. çoh
çoh : çok, bkz. çoğ
çömçe : kepçe
çöz yağı : kuzu bağırsağı çevresinden elde edilen ince iç yağı
çürí- : çürümek
çüt : çift

D

dabança : tabanca
daḥfe : defa, kez
daḳan : dekan
daḳḳa : dakika, bkz. daḳḳe, deḳḳe
daḳḳe : dakika, bkz. daḳḳa, deḳḳe
daldalan- : duldalanmak
dam : ev
daraltır- : daraltmak
daş : taş

daş- : taşmak
daşçı : taşçı
daşın- : taşınmak
daşla- : taşlamak
datlı : tatlı
davıl : davul
dayre : ev, daire
dayza : teyze, bkz. dayze
dayze : teyze, bkz. dayza
debríke : darbuka
def^catlerce : defalarca
def^ce : defa, kez, bkz. deḥfe
defterder : defterdar
degíl : değil
deḥfe : defa, kez, bkz. def^ce
deḳḳe : dakika, bkz. daḳḳa, daḳḳe
delímit : dinamit
dėmaẖ : demek
dėrdemez : derken, hemen sonra
dermen : ilaç
de^cva : dava
de^cvet : davet
devír : zaman, çağ
devrísí : ertesi gün
dėyí : diye, bkz. dėyín
dėyín : diye, bkz. dėyí
dígme : düğme
dílençí : dilenci
dívar : duvar
dískín- : tiksinmek
dinayet : diyanet
divana : deli
doġım : doğum
doġır- : doğurmak
doẖı- : dokumak
doẖıtma : dokumak
doẖsan : doksan
doḳḳız : dokuz
doldır- : doldurmak
dolı : dolu
dorġa- : doğramak
dorġama : musakka yemeği
dorġan- : doğranmak
dorġı : doğru
dorġılıẖ : doğruluk
dorġıt- : doğrultmak
doyım : doyum
dög- : dövmek
dönder- : çevir-
dövlet : devlet
du^ce : dua
durġın : durgun
durım : durum
duyıl- : duyulmak
duz : tuz
duzla- : tuzlamak
dügín : düğün
dünegín : dün
dünye : dünya
düşín- : düşünmek
düz- : dizmek
düzenme : dizilme

düzíl- : dizilmek

E

ᶜecebe : acaba
ᶜecele : acele
ᶜedet : adet, gelenek
eg- : eğmek
eġyar : ağyar, başkaları
ehlaḳ : ahlak
ehlüla : ehlüllah
ehret : ahiret
eḳran : akran
ele : öyle, bkz. öle
elece : öylece
ᶜelemet : alamet
elerle- : ilerlemek
ᶜemí : amca
en ög : ilk olarak, önce
en- : inmek
endír- : indirmek
ᶜení : aynı
eníş : iniş
eprí- : çürümek
erişe : erişte
erkeg şehsí : erkek kılığı
ᶜerz : ırz
esasan : esasen
eses : esas
eskíçí : eskici
eşít- : işitmek
ᶜeşḳ : aşk
eşkí : ekşi
etref : etraf
evel : evvel
evladlıġ : evlatlık
evlenír- : evlendirmek
evvelce : eskiden
eyí : iyi
ᶜeyíb : ayıp
ezíl- : su içinde dağılmak
ᶜezye : entari

F

fahat : fakat, bkz. feḳát
fakílte : fakülte
familye : aile, soy
fanilya : fanila
fasülya : fasülye
fayiz : fa'iz
feḳát : fakat, bkz. fahat
feḳir : fakir
felan : filan, bkz. fılan
felḥan : taşsız, kumsuz toprak
felḥanlıh : toz toprak
ferḳ : fark
fılan : filan, bkz. felan
fıreng : domates
fırınçı : fırıncı
fıstıh : fıstık
fıta : peştemal

finasman : finansman
fiyet : fiyat

G

gavır : gavur, kafir
ġazte : gazete
ġec : geç
ġeçi : keçi
geleceg : gelecek
gencleş- : gençleşmek
genler : kendileri
genní : kendi
ġerib : garip
ges : çamaşır
ġet- : gitmek
ġettír- : getirmek
gevad : kavat
ġey- : giymek
ġeyíb : kayıp
ġezeb : gazap
ġıram : gram
gírím beş : yirmi beş
gírmí : yirmi
gísí : kişi
gidermaġ : gidermek
giyecah : giyecek
gömmaġ : gömmek
görící : görücü
görík- : görünmek, bkz. gözík-
görín-
görín- : görünmek, görülmek, bkz. görík-, gözík-
görmezden : görmeden önce
görset- : göstermek, bkz. görsted-
görsted- : göstermek, bkz. görset-
göttír- : götürmek
göyín : gönül
gözel : güzel
gözík- : görünmek, bkz. görík-, görín-
ġurup : grup
gülínc : gülünç
gümrík : gümrük
gündíz : gündüz
günlík : günlük

H

haffaş : yarasa
hah : halk, el alem
ḥalal : helal
halka : halka, daire
halla halla! : Allah Allah!
ḥambal : hamal
ḥamballıġ : hamallık
ḥaml : doğum
ḥammadda : ham madde
hana : hane, ev
handek : hendek
hanḳı : hangi
hap̱hap : takunya

h̲arçla- : harcamak
h̲ardel : marul
h̲armonato : karbonato
h̲as : marul
ḥasıtlıh̲ : kıskançlık
h̲aste : hasta, bkz. heste
havare : gelin baba evinden alınırken söylenen bir türkü
ḥavız : havuz
ḥayat : duvar, avlu duvarı
ḥayatlı : avlulu
he : evet
ḥebbe : tane
h̲eber : haber
hėç : hiç
hedye : hediye
h̲efif : hafif
ḥeḳiḳeten : hakikaten
ḥeḳiḳi : hakiki
h̲elᶜat : düğünde gelinin akrabalarına damat evinin verdiği hediye
ḥelep : Halep, Suriye'de bir şehir
h̲elfe : kalfa
ḥelvaçı : helvacı
ḥepís : hapis
heppí : hepsi
h̲ėr : hayır
heremíz : her birimiz
heresí : her biri
herif : koca, bey
h̲este : hasta, bkz. h̲aste
h̲estelíg : hastalık, bkz. h̲estelıh̲
h̲estelıh̲ : hastalık, bkz. h̲estelıġ
h̲etír : hatır
ḥette : hatta
heva : hava
ḥevçík : küçük havuzcuk
ḥeyf : öç
ḥeyret : hayret
h̲ırh̲ız : hırsız
h̲ırlı h̲ırçíklí : üstü başı eski ve yırtık
h̲ışr : takı
h̲ízmet : hizmet
ḥikeye : hikaye
ḥisab : hesap
hopla- : zıplamak
ḥor : bilye veya taşla oynanan bir oyun
h̲oruz : horoz
h̲usyet : hususiyet, özellik
ḥükím : hüküm
ḥükmát : hükümet, bkz. ḥükumát
ḥükumát : hükümet, bkz. ḥükmát
ḥüsen : Hüseyin

I

ıh̲tıyar : ihtiyar
ılıġ : ılık
índí : şimdi, bkz şındı
ıraġ : ırak, uzak, bkz. iraġ
ızġara : ızgara

İ

ᶜibabet : ibadet
iclal : büyüklük
idara : idare
ifah : ufak, küçük, bkz. ufah
igit : yiğit
iḥtibar : itibar
iḥtiḳat : itikat
iḥtiraz : itiraz
ikki : iki
ᶜilac : ilaç
ilan : yılan
ilkín : ilk olarak, önce
ille : mutlaka, bkz. illem
illem : mutlaka, bkz. ille
inne : iğne
iraġ : ırak, uzak, bkz. ıraġ
irelí : gelecek, ileri
isot : acı biber
istanbol : İstanbul
işalla : inşallah
işeret : işaret
iyícene : iyice

K

ḳaçaġ : kaçak
ḳaddar : kadar, bkz. ḳader, ḳeder
ḳader : 1-kadar, 2-kader, bkz. ḳaddar, ḳeder
ḳaġıd : 1- lira, 2- kağıt
ḳaḫ- : kalkmak
kaᶜke : simit
ḳanazisyon : kanalizasyon
ḳara : 1- etin sık kısmı, 2- zenci
ḳarnıyarıḫ : karnıyarık
ḳarpız : karpuz
ḳaşıḫ : kaşık
ḳavır- : kavurmak
ḳazançı : kazancı
ḳazançılıġ : kazancılık
ḳazzaz : ipek işleyen, ipekçi
ḳebr : kabir
ḳeçeçílıḫ : keçecilik
ḳedayıf : kadayıf
ḳeder : 1-kadar, 2- kader, bkz. ḳaddar, ḳader
ḳedírlík : saygı, kıymet bilme
ḳef : keyif
keḥke : simit
ḳelb : kalb
kelpiç : kerpiç
ḳenepe : kanepe
kenne : lamba şişesi
kepeg : kepek
kepkepe : iri, kocaman
ḳerí ḳız : evde kalmış kız
kerküd : Kerkük

kesím : mehir, düğün öncesi iki tarafın alınacak takı üzerinde anlaşması
keşkek : dövülmüş buğday ve etten yapılan bir tür yemek
ḳetmer : katmer
ḳevr : kavl
kevran : kervan
ḳeya : kaya
ḳeybet- : kaybetmek
ḳeybol- : kaybolmak
ḳeze : kaza, ilçe
kíbí : gibi, bkz. kímí, kımın, kimín
kíflet : aile fertleri, bkz. külfet
kífte : köfte
kíftelıẖ : köftelik
kímí : gibi, bkz. kíbí, kımın, kimín
kímín : gibi, bkz. kíbí, kímí, kimín
ḳınıfır : karanfil, bkz. ḳırnıfıl
kírbíd : kibrit, bkz. kírbít
kírbít : kibrit, bkz. kírbíd
ḳíredi : kredi
ḳírevet : kıravat
ḳırnıfıl : karanfil, bkz.ḳınıfır
kívre : kirve
ḳıyamat : kiyamet
ḳıymalıcı : lahmacun satan
ḳıymat : kiymet
kibirlıġ : kibirlenmek
ḳible : kıble
kilíd : kilit
kimín : gibi, bkz. kıbı, kımı, kımın
kipríḳ : kirpik
kitle- : kilitlemek
kitlí : kilitli
ḳo- : bırakmak
ḳollı : kollu
ḳoltıẖ : koltuk
ḳondıraçı : kunduracı
ḳonı : konu
ḳonış- : konuşmak
ḳonşı : komşu
ḳopard- : koparmak
kór : kör
ḳordon : Süs aleti olarak altm zincir
ḳorıẖ- : korkmak
ḳoştır- : koşturmak
ḳoyıl- : konulmak
ḳoyın : koyun
kölge : gölge
kölgelıẖ : gölgelik
köme : yığın
köppíḳ : köpük
köprí : köprü
köríḳ : körük
köşkel : ayakkabıcı
kötí : kötü
köv : köy
kövlí : köylü
köynek : gömlek
ḳundaẖ : kundak
ḳurd : kurt

ḳurı : kuru
ḳurı- : kurumak
ḳurış : kuruş
ḳurtad- : kurtarmak
ḳurtıl- : kurtulmak
ḳutı : kutu
ḳuyrıġ : kuyruk
ḳuzı : kuzu
küçík : küçük
küfte : köfte
külfet : aile fertleri, bkz. kíflet
küllaḥ : külah

L

lalík : dilsiz
legleg : leylek
lèmun : limon
lèmun tuzı : limon tuzu
lèra : lira
lolaz : börülce, fasülyeye benzer bir bitki
lor pendír : yağsız peynir

M

mabal : vebal
madam : madem
madda : madde
maḥıle : mahalle, bkz. maḥle
maḥle : mahalle, bkz. maḥıle
malamat : rezil
ma^c^mele : muamele
mancılıḫ : mancınık
ma^c^neviyet : maneviyat
maraḳ : merak, bkz. meraḫ, mereḳ
maraḳlı : meraklı
maratlı : muratlı, muradı olan
marḥama : mendil
marol : marul
mavı : mavi
mecanen : meccanen, karşılıksız
me^c^de : mide
melmeket : memleket
meraḫ : merak, bkz. maraḳ, mereḳ
merdivan : merdiven
mereḳ : merak, bkz. maraḳ, meraḫ
merkeb : eşek
mesele : mesela
mesraf : masraf
meyḫana : meyhane
mezbe^c^a : mezbaha
mezet : hayvan pazarı
mıġara : mağara
mıḥafaza : muhafaza
mıḥasebe : muhasebe
mıḥayyer : akrabalardan taliplisi olan evlenme çağına gelmiş kız
míḥemed : Muhammed
mıḥo : Mahmut
mıḥsabe : muhasebe
mıḥtac : muhtaç

mısafır : misafir
mikrob : mikrop
mimbar : bağırsak dolması
minasíb : münasip
mueᶜzzem : muazzam
muhabet : muhabbet
muvafak : muvaffak
müdír : müdür
mümkín : mümkün
münasíb : münasip
münecim : müneccim
müseᶜede : müsaade
müseᶜit : müsait
müslíman : müslüman
mütteliᶜ : muttali

N

nağara : nekkare, davul
nakis : nakıs, eksik
nalyon : naylon
nasın : nasıl
nèçe : nice
nèçeg : yazma, baş örtüsü, bkz. nèçek
nèçek : yazma, bkz. nèçeg
nehayet : nihayet, bkz. nihèyet
nehíd : beton
neklèt- : taşınmak
neᶜlet : nalet
nemehrem : namahrem
neᶜmet : nimet
nerelıg : nere
nesihet : nasihat
neylon : naylon
nışan : nişan
nihèyet : nihayet, bkz. nehayet
nikeh : nikah
nohıd : nohut, bkz. nohıt
nohıt : nohut, bkz. nohıd

O

odın : odun
oğıl : oğul, erkek çocuk
oğlan : erkek çocuk
ohı- : okumak
ohıl : okul
ohlava : oklava
omız : omuz
ona sebep : onun için, o yüzden
onda : o zaman
oralıh : ora, orası
orğanizatör : organize
ortancıl : ortanca
otır- : oturmak
otırış : oturuş
otoboz : otobüs
ottır- : oturmak
ottıttır- : oturtmak
ottız : otuz

Ö

öbír : obür
öfele- : ufalamak, bkz. üfele-
ög : 1-ön, 2-önce
ögren- : öğrenmek
ökse- : özlemek
öksíz : öksüz
öldír- : öldürmek
öle : öyle, bkz. èle
ölen : öğle, bkz. övle, öyle
öpíş- : öpüşmek
örık : örük
örímçek : örümcek
örnek : örük
örtí : örtü
övle : öğle, bkz. ölen, öyle
öyle : öğle, bkz. ölen, övle

P

paḳır : bakır
paḳırçılıġ : bakırcılık
pakla- : temizlemek
paḳlava : baklava
palton : pantolon
pambuġ : pamuk
patişah : padişah
payam : badem
peġamber : peygamber, bkz. peẖember
peẖember : peygamber, bkz. peġamber
pehriz : perhiz
pencer : pancar
pendír : peynir
pıçağ : bıçak
pırava : prova
píres : pres
pírínc : pirinç
pírpírím : semizotu
písík : kedi, bkz. píssíg
píssíg : kedi, bkz. písík
poẖ : bok
postalcı : ayakkabıcı

R

reb : rab
reẖen : reyhan
reẖet : rahat
reẖet et- : iyileştir-
reẖmet : rahmet
reẖmete gėt- : ölmek
rėyal : riyal
rık^{c}at : rekat
rüẖ : ruh

S

sabaẖsı : ertesi sabah
sabeẖ : sabah
sada yaġ : sade yağ
sa^{c}et : saat, bkz. saẖat

saḥat : saat, bkz. sa^{c}et
saḫsı : saksı
sa^{c}ip : sahip
saḳat : riskli
saḳkız : sakız
salam : selam
salınçaḫ : salıncak
sanayı : sanayi
sansalat : saltanat
saral- : sararmak
sarı yaġ : tere yağı
sarmısaḫ : sarımsak
savı- : soğumak
savış- : savuşmak
savıştır- : savuşturmak
savıt- : soğutmak
sebbaḥ : sabah, bkz. sebbeḥ, sebeḥ
sebbeḥ : sabah, bkz. sebbaḥ, sebeḥ
sebbeḥísí : ertesi sabah
sebeḥ : sabah, bkz. sebbaḥ, sebbeḥ
sebil : parasız, karşılıksız
sedír ^{c}ezem : sadrazam
se^{c}et : saat, bkz. sa^{c}et
seḥeb : sahip, bkz. seḥıb
seḥen : tabak
seḥepsíz : sahipsiz
seḥíb : sahip, bkz. seḥeb
sekkíz : sakız
sa^{c}et : saat, bkz. se^{c}et
semmí ^{c}ala : sehm-i ala, büyük kısım
sen^{c}at : meslek
sen^{c}atkar : sanatkar
sep : sebt, cumartesi
sep- : serpmek
serbestlıġ : hürriyet
serfet- : harcamak, sarfetmek
sermíye : sermaye
serraf : kuyumcu
sıfra : sofra
sıḫ : samimi
sıḫ- : sıkmak
sıḥat : sıhhat
sıḥatlı : sıhhate uygun, sıhhi
síḥḥet : sıhhat
sıḫım : sıkım
sílle : tokat
símík : kemik
sípor : spor
sípor saḥnesí: spor salonu
sırf : sadece
sıtar ét- : korumak
sıvaġ : sıva, beton
sileḥ : silah
sineg : sinek
siní : sini, büyük tepsi
sofı : sofu
sona : sonra, bkz. sonna, sora, soyna, soyra
soniç : sonuç
sonna : sonra, bkz. sona, sora, soyna, soyra

sora : sonra, bkz. sona, sonna, soyna, soyra

soyna : sonra, bkz. sona, sonna, sora, soyra

soyra : sonra, bkz. sona, sonna, sora, soyna

sögílme : patlıcan püresi

söle- : söylemek

suḳaẖ : sokak

sulı : sulu

susız- : susuz

suvar- : sulamak

sübḥe : düğünün ertesi sabah, bkz. süpḥa

süd : süt

sülík : sülük

süpḥa : düğünün ertesi sabah, bkz. sübḥe

sürdír- : sürdürmek, devam ettirmek

sürí : sürü

sürt- : sürmek

sürye : Suriye

Ş

şahana : şahane

şahmaran : büyük yılan

şaḳḳıl- : şakımak

şė : şey

şegírd : çırak, bkz. şegírt

şegírt : çırak, bkz. şegírd

şėle : şöyle

şėnel- : şenlenmek

şėnig : ahali, bkz. şeník

şėník : ahali, bkz. şenig

şıllıḳ : yufka ceviz ve fıstıktan yapılan bir tatlı

şıllıḳlı çarçaf : işlemeli kumaştan yapılan kadın örtüsü

şındí : şimdi, bkz. índí

şikat : şikayet

şükír : şükür

T

taẖ- : takmak

taẖsi : araba, bkz. taḳsi

taḳa : pencere

taḳat : güc, kuvvet

taḳsi : araba, bkz. taẖsi

tapı : tapu

taraġ : tarak

tavıġ : tavuk

tebi : tabi

tebib : tabib

tederiḳ : tedarik

teᶜet : zarar

teẖsis : tahsis

tek : sadece, yalnızca

tekí : biri

tembellıġ : tembellik

temsili : mesela

tene : tane
tepren- : ayrılmak, davranmak
teraf : taraf, bkz. teref
teref : taraf, bkz. teraf
terezi : terazi
te^{c}rif : tarif
teşhir ^{c}am et- : rezil etmek, herkese teşhir etmek
teşkele : hile, dolap
teşkelecí : hileci
tevaf : tavaf
teyere : uçak
teyin : kadar
tezgeh : tezgah
tezyik : tazyik
tezyiklí : tazyikli
tíken : diken
tíritlí : tiritli, et sulu
tírli : türlü, bkz tírlıġ
tírlıġ : türlü, bkz. tírlí
tik- : dikmek
tike : parça
tikíl- : dikilmek
tip : tüp
tiv : tüy
tohanıhlı : acıklı
topçı : topçu
torama : işlemeli, süslü
torın : torun
torlan- toplan- : toparlanmak, eşyalarını toplamak, hazırlanmak
torpah : toprak
tök- : dökmek
tökíl- : dökülmek
töktír- : döktürmek
tücar : tüccar
tüfeng : tüfek
tüken : dükkan, bkz. tükken
tükken : dükkan, bkz.tüken
türkí : türkü
türkye : Türkiye
türlí : türlü

U

ū : şaşkınlık ünlemi
^{c}ubet : Ubeyid
ucız : ucuz
uçın : için
uçırma : uçurtma
ufah : ufak, bkz. ifah
uhçur : uçkur
ulı : ulu
unıt- : unutmak
ur- : vurmak
urfalıh : Urfalılık
urġa- : uğramak
urġaş- : uğraşmak
uşah : çocuk
uykı : uyku

Ü

üfele- : ezmek, bkz. öfele-
ülen : ulan
ᶜümr : ömür
ün : şöhret
üreg : yürek, bkz. ürek
ürek : yürek, bkz. üreg
üsteçelik : üstelik
üz : yüz
üzík : yüzük

V

vafat : vefat
vahıt : vakit
vala : vallahi, bkz. valıhi
valahi : vallahi, bkz. vala
varyetlí : varlıklı
vasvase : vesvese
ve : hayret ünlemi
veled : çocuk
vesayıt : vasıta
veziᶜyet : vaziyet
vışşş : şaşkınlık ve hayret ünlemi
vuḳıᶜat : vukuat
vurdır- : vurdurmak
vücüt : vücut

Y

yad : yabancı
yaha-(mah) : yıkamak
yahal- : yakarmak
yahlaşıh : yaklaşık
yalavız : yalnız
yandır- : yakmak
yanı : yani
yanlız : yalnız
yarıbuçıh : az çok
yav : yahu
yavız : Yavuz
yavral- : yalvarmak
yavrı : yavru
yayan : yaya
yeddí : yedi
yeḥḳut : yakut
yėní : yani
yėrí- : yürümek
yeşillík : yeşillik
yetíş- : 1- yetişmek, 2- büyümek
yeyíl- : (yemek) yenilmek, bkz. yiyıl-
yıh- : yıkmak
yıhıl- : yıkılmak
yi- : yemek
yigen : yeğen
yimah : yemek, bkz. yimek
yimek : yemek, bkz. yimah
yiyecah : yiyecek
yiyíl- : (yemek) yenilmek, bkz. yeyıl-
yoġ : yok, bkz. yoh

yoġır- : yoğurmak
yoġırd : yoğurt
yoġlıġ : yokluk
yoh : yok, bkz. yoġ
yoharı : yukarı
yohsa : meger
yorġın : yorgun
yorıl- : yorulmak
yörí- : yürümek
yövmiye : yevmiye, günlük ücret
yuġır- : yoğurmak
yuġırt : yoğurt
yuha : yufka
yuhı : uyku
yuhsız : uykusuz
yumırta : yumurta
yuvalah : yuvarlak
yuvılt- : yuvarlamak
yürí- : yürümek
yüz görímlígí : yüz görümlülüğü, damadın geline taktığı hediye takı
yüzík : yüzük

Z

zahar : demek,meğer
zalím : zalim
zanet- : zannetmek
zatan : zaten, bkz. zatana
zatana : zaten, bkz. zatan
zehmet : zahmet
zehre : zahire
zecif : zayıf
zencir : zincir
zerde : şekerli pirinç peltesi
zerer : zarar
zerzevat : sebze
zífír : yağ
zılġıt : kadınların düğünlerde ellerini ağızlarına götürerek ses çıkarmaları
zílíf : zülüf
zır zıbır : çer çöp
zikrulla : Allahı anma
zingíl : pürçek
zirecet : ziraat
ziyarat : ziyaret
ziyefet : ziyafet
zorlıġlan : zorlukla, zor şekilde
zuvah : sokak
zulüm : zülum
züriyet : zürriyet, soy sop

ISBN: 975-16-0846-5

FİYATI : 480.000.- TL.

Yükseköğretim Kurulu Matbaası'nda basılmıştır. Ankara-1997